

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

Tamara Griesser-Pečar

A katolikus egyház Szlovéniában a kommunista uralom időszakában

Fábián Borbála

Bajai Katolikus Legényegylet története (1866-tól 1914-ig)

Németh László Imre

A Korvin Mátyas Társaság és a „Corvina” története (1951–1955)

Schranko László

A szentantali kegykép véres könnyezését dokumentáló kéziratos jegyzőkönyv

Somorjai Ádám OSB

A Zalavári Apátság két millenniuma (2019 és 2024)

P. Franz Schuster OSB

Zalaapáti és Göttweig kapcsolatának története

Somorjai Ádám OSB

Göttweigi fogadalmas bencések Zalaapátiban

Modrovics Gergely

Zalavár emléke

A MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
FOLYÓIRATA

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

36 (2024/3–4)

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST, 2024

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged

www.heh.hu

Folyóiratunk digitálisan elérhető:

honlapunkon: www.heh.hu és

http://real-j.mtak.hu/view/journal/Magyar_egyhaztortenet_i_vazlatok.html

Alapító

† Horváth Tibor SJ

Főszerkesztő – General Editor

CSÓKA GÁSPÁR

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Balogh Margit, Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, Érszegi Márk
Aurél, Fejérdy András, Kiss Ulrich, Koltai András, Lakatos Andor, Molnár Antal,
Mózessy Gergely, Németh László Imre, Solymosi László, Somorjai Ádám, Szabó Csaba,
Tóth Tamás, Várszegi Asztrik, Véghseő Tamás, Zombori István;*

ITALY: Tóth Krisztina

ROMÁNIA: Nagy Mihály Zoltán

GERMANY: [Adriányi Gábor], Tempfli Imre

LENGYELORSZÁG: Illés Pál Attila

Felelős szerkesztő – Editor

ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Publisher

VÁRSZEGI ASZTRIK

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:

SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

Nyomás és kötés:

EFO Nyomda

www.efonyomda.hu

TARTALOM

TANULMÁNYOK – ESSAYS

A katolikus egyház és a kommunizmus Kelet-Közép Európában és a Szovjetunióban	5
Tamara GRIESSER-PEČAR	A katolikus egyház Szlovéniában a kommunista uralom időszakában (1945–1990) 7
FÁBIÁN Borbála	A Bajai Katolikus Legényegylet története (1866-tól 1914-ig) 27 <i>History of the Catholic Young Men's Society of Baja until 1914</i>
NÉMETH László Imre	A Korvin Mátyás Társaság és a „Corvina” története (1951–1955). Pálinkás László emlékére, halálának ötvenedik évfordulója alkalmából 56 <i>The History Of The Corvin Mátyás Society And „Corvina” 1951–1955. In Memory of László Pálinkás, on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of his Death</i>

FORRÁSOK – SOURCES

SCHRANKO László	A szentantali kegykép véres könnyezését dokumentáló, az Esztergomi Prímási Levéltárban lévő kéziratos jegyzőkönyv 96 <i>The manuscripts of Protocol document the bloody tears of Miraculous Image of Bacsfa-Szentantal (Báč) in the Esztergom Primate Archives</i>
-----------------	---

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE
METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

SOMORJAI Ádám OSB	A Zalavári Apátság két millenniuma (2019 és 2024) 111 <i>Two Millenniums of the Benedictine Abbey in Zalavár-Zalaapáti (2019 and 2024)</i>
P. Franz SCHUSTER OSB	Zalaapáti és Göttweig kapcsolatának története 116

SOMORJAI Ádám OSB	Göttweigi fogadalmas bencések Zalaapátiban (a Zalavári Apátságban) 1715–1873 között	132
	Bencések a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban, Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye) 1911–1926 között	155
	Bencések a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban, Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye) 1927–1938 között	157
	Bencések a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban, Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye) 1939–1950 között	159
MODROVICS Gergely OSB	Zalavár emléke	161
SOMORJAI Ádám OSB	Bencés előjárók és plébánosok a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban, Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye) 1886–1950 között. A konventtagok statisztikája	169
EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK – BOOK REVIEW		
ÉRSZEGI Géza:	<i>Egyház és oklevelek a középkori Európában és Magyarországon</i> (Ism.: Kováč Szilárd)	171

A KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A KOMMUNIZMUS KELET-KÖZÉP EURÓPÁBAN
ÉS A SZOVJETUNIÓBAN¹

BEVEZETŐ

Ezzel a címmel jelentette meg a Pápai Gregorián Egyetem egyháztörténelem professzora, a bécsi egyházmegyes lengyel pap, Jan Mikrut sorozatának első kötetét olasz nyelven 2016-ban, amelyhez Miloslav Vlk bíboros (1932–2017), Prága érseke (1994–2010) írt előszót. Ebből a kötetből válogatunk. A köznyelvben „Erdély”-nek nevezett fejezet változatát már korábban közöltük,² csakúgy, mint a két szlovák összefoglalást,³ a Lengyel- és Cseh-⁴ és Horvátországról⁵ szóló részt, előző számunkban pedig a két ukrán egyháztörténeti összefoglalást⁶. Szándékunk az, hogy e kötetből válogatva térségünk vonatkozó fejezeteit ismertessük meg, már azért is, mert sokan vélhetnék, hogy a világháborúk során a győztes országok sorába tartozó országokban könnyebb volt az élet. Éppen ellenkezőleg, és erre szeretnénk rámutatni, lehet, hogy még nehezebb volt az egyház, az egyházak sorsa, mint hazánkban. Saját fájdalmainkat így célszerű elhelyezni térségünk összefüggésrendszerében.

A szerzők és az egyes országok szerinti fejezetcímek a kötet sorrendjében:

Albert WARSO: *A katolikus egyház Lengyelországban 1945 után*

Jan MIKRUT: *A katolikus egyház Csehországban 1945 után*

TEMPFLI Imre: *A katolikus egyház Romániában 1945 után*

SOMORJAI Ádám: *A római katolikus egyház Magyarországon 1945 után*

Peter ŠTURÁK: *A görög katolikus egyház Szlovákiában 1945 után*

Peter OLEXÁK: *A római katolikus egyház Szlovákiában 1945 után*

Jure KRIŠTO: *A katolikus egyház Horvátországban 1945 után*

Tamara GRIESSER-PEČAR: *A katolikus egyház Szlovéniában 1945 után*

Roman DZWONKOWSKI: *A latin rítusú katolikus egyház Ukrajnában (1945–1991)*

Włodzimierz OSADCZY: *A görög katolikus egyház Ukrajnában (1917–1991)*

Az eredeti kötet ennél többet nyújt, már címadása szerint is, így:

1 *La Chiesa cattolica e il comunismo in Europa centro-orientale e in Unione Sovietica*, szerk. Jan MIKRUT, Gabrielli, Verona 2016. 797 lap.

2 TEMPFLI Imre: *A katolikus egyház Romániában a kommunizmus ideje alatt (1945–1990)*, in: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 26 (2014), 1-4. szám, 60–120.

3 MEV 33 (2021), 3-4. szám.

4 MEV 34 (2022), 1-4; MEV 35 (2023) 1-2. számok.

5 MEV 35 (2023) 3-4. szám.

6 MEV 36 (2024) 1-2. szám.

Joseph RITHO MWANIKI: *A katolikus egyház Albániában*
 Antonio CASCONI: *A katolikus egyház Bulgáriában*
 Tomo VUKŠIĆ: *A katolikus egyház Bosznia-Hercegovinában*
 Sergiu SOICA: *A görög katolikus egyház Romániában*
 Roman DZWONKOWSKI: *A katolikus egyház Észtországban*
 Andris PRIEDE: *A katolikus egyház Lettországban*
 Irena VAIŠVILAITE: *A katolikus egyház Litvániában*
 Roman DZWONKOWSKI: *A katolikus egyház Belaruszban*
 Petru CIOBANU: *A katolikus egyház Moldáviában*
 Roman DZWONKOWSKI: *A latin rítusú katolikus egyház Ukrajnában*
 Roman DZWONKOWSKI: *A katolikus egyház az ázsiai köztársaságban*
 Roman DZWONKOWSKI: *A katolikus egyház a Kaukázusban*
 Natalia RYKOWSKA: *A katolikus egyház Kazahsztánban*

AZ EGYHÁZ TÖRTÉNETE KELET-KÖZÉP EURÓPÁBAN⁷

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy ez csak a nyitó kötet, a sorozatban már hat kötet jelent meg. A második kötet a lengyel kormány, a lengyelországi katolikus egyház és a vatikáni diplomácia összefüggéseit vizsgálja,⁸ a harmadik kötet térségünk hitvallóinak és vértanúinak élettörténetét ismerteti,⁹ benne magyar részről a következő életrajzokkal: a Tanácsköztársaság vértanúi (Tóth Tamás), Mindszenty József bíboros (Somorjai Ádám OSB), Apor Vilmos és Meszlényi Zoltán vértanú püspökök (Németh László Imre), a kommunizmus vértanúi 1945–1989 között (Tóth Tamás), a hét ferences vértanú (Kálmán Peregrin OFM), a Vajdaság vértanú papjai 1944–1945-ben (Tóth Tamás), a görög katolikus egyház a kommunista periódusban (Véghseő Tamás).

A sorozat negyedik kötete a Szovjetunió területén élő katolikusok történetét tárgyalja 1917-től a peresztrojkáig,¹⁰ az ötödik kötet a náciizmus idejét,¹¹ ebben a magyar fejezet szerzője Fejérdy András, a hatodik kötet a náciizmus áldozatainak, hitvallóinak és vértanúinak élettörténetét dolgozza fel.¹²

A második kötet kivételével mindegyik kötetnek számos szerzője van, akiket a szerkesztő talált meg Rómában, ahol a világegyház, így térségünk is képviselve van. Mindegyik kötet terjedelmes, súlyra is tekintélyes.

Következzék tehát a szlovén egyháztörténeti összefoglalás.

A szerkesztőség

7 A sorozat „Storia della Chiesa in Europa centro-orientale” néven fut, szerkesztője Prof. Jan MIKRUT.

8 Paweł WÓJCIK: *Il Governo e la Chiesa in Polonia di fronte alla diplomazia Vaticana (1945–1978)*, Jan Mikrut előszavával, Gabrielli, Verona 2016. 560 lap.

9 *Testimoni della fede. Esperienze personali e collettive dei cattolici in Europa centro-orientale sotto il regime comunista*, Christoph SCHÖNBORN bíboros előszavával, szerk. Jan MIKRUT, Gabrielli, Verona 2017. 1248 lap.

10 *La Chiesa cattolica in Unione sovietica. Dalla Rivoluzione del 1917 alla Perestrojka*, Tadeusz KONDRUSIEWICZ érsek előszavával, szerk. Jan MIKRUT, Gabrielli, Verona 2017. 1024 lap.

11 *La Chiesa cattolica in Europa centro-orientale di fronte al Nazionalsocialismo 1933–1945*, szerk. Jan MIKRUT, Gabrielli, Verona 2019. 951 lap.

12 *Perseguitati per la fede. Le vittime del Nazionalsocialismo in Europa centro-orientale*, szerk. Jan MIKRUT, Gabrielli, Verona 2019. 1000 lap.

TAMARA GRIESSER-PEČAR

A KATOLIKUS EGYHÁZ SZLOVÉNIÁBAN A KOMMUNISTA URALOM
IDŐSZAKÁBAN (1945–1990)A KATOLIKUS EGYHÁZ SZERVEZETI TAGOLÓDÁSA SZLOVÉNIÁBAN¹

1941. április 6-a után, amikor a németek, az olaszok és a magyarok megszállták az országot, Drava Banovinát (Drávai Bánság), ahogyan akkor hívták Jugoszlávia szlovének lakta északi részét, egyházilag két egyházmegyére osztották: a lavanti és a ljubljanoi egyházmegyékre (Maribor, ill. Ljubljana székhellyel). A lavanti egyházmegye teljes egészében a német megszállási övezetbe került, míg a gurki (Klagenfurt), a seckauai (Graz) és a szombathelyi egyházmegyék esperesi kerületei és egyházközségei, amelyeket addig a lavanti püspök, dr. Ivan Tomažič² kormányozott, újra csatlakoztak azokhoz az egyházmegyékhez, amelyekhez valójában tartoztak.³ A ljubljanoi egyházmegye nagyobb része, vagyis Gorenjska (Felső-Krajna) és Zasavje 142 egyházközséggel német uralom alá, egyházkormányzatilag a gurk-klagenfurti egyházmegyéhez került; 134 egyházközség pedig a fővárossal együtt, az ún. Ljubljanoi tartomány – olasz megszállás alá. A második világháború után ismét megváltozott az egyházszervezet Szlovéniában: a ljubljanoi egyházmegye újra egyesült, majd 1961-ben Ljubljana kormányzása alá került még a goriziai Davče egyházközség, valamint két gurki egyházközség, St. Andrä és St. Oswald-Seeberg. A ljubljanoi egyházmegye püspöke dr. Gregorij Rožman volt 1959-ben bekövetkezett haláláig⁴. Mielőtt május 5-én elfogadta volna a Klagenfurtba szóló meghívást,

1 A tanulmány a következő kutatási program eredménye: A kommunista totalitarizmus erőszaka Szlovéniában 1941–1990, 1000-15-2721, amelyet a Szlovén Köztársaság Kutatási Alapja finanszírozott (Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije).

2 Dr. Ivan Jožef Tomažič (1876–1949) Lavant püspöke volt 1933-tól.

3 Maribor Egyházmegye Levéltára (ŠAM), Maribor, P 8/41, 1941. július 18.

4 Dr. Gregorij Rožman (1883–1959) Lubljana püspökeként Anton Bonaventura Jegličet követte 1930-ban. Míg a világháború folyamán Szlovéniában polgárháború is folyt, nem működött együtt a kommunisták által dominált úgynevezett népi felszabadítás pártjával, mert ez kizárólagosan magának vindikálta az ellenállást és mindenkit árulónak tartott, aki a partizánmozgalmon kívül működött, ezért sok szlovén hazafit meggyilkolt. A világháború után Rožman elfogadta az egyházmegyei ordinariátus meghívását és Klagenfurtba ment, hogy igazgassa Ljubljana egyházmegyéjét, amely a háború alatt a gurk-klagenfurti ordinariátushoz tartozott. Ez azonban csak ürügy volt, mert a jugoszláv kommunisták letartóztatták volna. Rožman ezt követően nem térhetett vissza. Előbb Kelet-Tirolban működött, majd a klagenfurti püspöki palotában tartózkodott. Innen, az amerikaiak segítségével, abban a félelemben, hogy a britek átadnák a jugoszláv hatóságoknak, előbb Salzburgba menekült, onnan Svájcba, majd az Egyesült Államokban. Clevelandban telepedett le, itt halt meg 1959-ben. A kérdésről lásd: Tamara GRIESSER-PEČAR – France M. DOLINAR: *Rožmanov proces* [Rožman pere], Ljubljana 1996; Marija ČIPIĆ REHAR – France DOLINAR – Tamara GRIESSER-PEČAR – Blaž OTRIN – Julijana VIŠOČNIK: *Med sodbo sodišča in sodbo vesti. Dokumenti*

kiválasztotta a képviselőit. Az első, aki az egyházmegyét kormányozta, Ignacij Nadrah általános helynök volt. Miután őt 1945. június 14-én letartóztatták, a hivatalt Anton Vovk látta el, akit 1946-ban kineveztek segédpüspöknek, és mint ordinárius Rožman utóda lett az ő halála után. 1961-ben a ljubljanaei egyházmegye az alapításának ötszázadik évfordulója alkalmából főegyházmegye rangjára emelkedett, úgyhogy Vovk lett az első érseke. 1963-ban Jožef Pogačnik⁵ követte őt a székben először mint apostoli kormányzó, majd 1968-ban mint püspök. 1980-ban az egyházmegyét dr. Alojzij Šuštarra⁶ bízta.

A Muraköz (Prekmurje) 25 egyházközségét már 1945. március első napjaiban ismét Ivan Jerič (1891–1975) esperes gondjaira bízta, akit az 1941. évi német megszállás után Ivan Tomažič maribori püspök apostoli helynöknek nevezett ki, és aki az év júniusáig látta el a hivatalát. Utóda a szombathelyi püspök lett 1945 márciusáig. Mivel azonban Jerič-et a kommunisták letartóztatták és négy év börtönre, ill. kényszermunkára ítélték, a Muraköz 1945-től újra a lavanti egyházmegye joghatósága alá került (1962-től maribor-lavanti egyházmegye). A maribori egyházmegyéhez került még a seckauai egyházmegye szlovén területen fekvő három egyházközsége is. 1961-ben a ljubljanaei egyházmegye főegyházmegye rangjára emelkedett, és 1964-ben az államhatárokhoz igazították a szlovén egyházmegyék határait. Továbbá a külföldi székhelyű egyházmegyék egyházközségeit a maribori és a ljubljanaei egyházmegyékhez csatolták. 1968-ban a ljubljanaei egyházmegye az új szlovén egyháztartomány érseki székhelye lett, a maribori egyházmegyét pedig mint szuffragáneos egyházmegyét ez alá rendelték.⁷ Tomažič után dr. Maksimilijan Držečnik⁸ került a maribori püspöki székbe, akit kezdetben, 1949-ben apostoli kormányzónak neveztek ki, 1960-ban megyéspüspökké. Őt már 1946-ban kinevezték segédpüspöknek, és Tomažič betegsége miatt attól kezdve gyakorlatilag ő vezette az egyházmegyét. Držečniket 1980-ban dr. Franc Kramberger követte a székben.⁹

Ausztria-Magyarország felbomlása után – az 1915. évi londoni titkos szerződésnek megfelelően – és az 1920. évi rapallói egyezményt követően a tengermellék (Venezia-Giulia) Olaszországhoz került. A tartomány nagyon dinamikusan fejlődött a második világháború után is egyházi és politikai értelemben egyaránt. A világháború után nem lehetett azonnal megállapítani a határokat, ennek ellenére, a párizsi szerződések értelmében (1947) a fumei egyházmegyéből 13, a trieszti egyházmegyéből 38 és a goriziai egyházmegyéből 139 egyházközség jugoszláv közigazgatás alá került.¹⁰

sodnega procesa proti škofu Gregoriju Rožmanu [A bírósági ítélet és a lelkiismeret ítélete között. A Gregorij Rožman püspök elleni bírósági per dokumentumai], Ljubljana 2009.

- 5 Jožef Pogačnik (1902–1980 Ljubljana) háromszor volt kommunista börtönben: 1946. január 12. – 1950. október 16; 1952. április 30. – május 30. (közigazgatási büntetés) és 1953. szeptember 29. – 1954. január 19. között. Lásd: France M. DOLINAR: *Ljubljanski škofje* [Ljubljana püspökei] Ljubljana 2007. 450–478.
- 6 Alojzij Šuštar (1920–2007). Lásd DOLINAR: *Ljubljanski škofje*, i. m. 481–506.
- 7 2006-tól Maribor önálló egyháztartomány; az egyházmegye érsekség és metropólia rangjára emelkedett, amelyhez két újonnan kialakított egyházmegye tartozik: Celje és Murska Sobota (Muraszombat). Ljubljana egyháztartományhoz pedig ettől kezdve Koper és Nove Mesto új egyházmegye tartozik.
- 8 Dr. Maksimilijan Držečnik (1903–1978).
- 9 Dr. Franc Kramberger (1936–), 75 éves korában, 2011-ben mondott le.
- 10 Trieszt és környéke brit-amerikai katonai megszállás alatt volt: Trieszt szabad területe, A zóna (Duinótól Moggiáig [Milje]) Trieszt székhellyel, míg a Jugoszlávia által megszállt terület, beleértve az Isztria félsziget északi területeit, a B zónát alkotta, Koper székhellyel. Ez a helyzet 1947-től 1954-ig állt fenn, amikor az A zóna Olaszország, a B zóna Jugoszlávia része lett. Utóbbi zónán 1975-ben Szlovénia és Horvátország osztozott.

A Szenszék három apostoli kormányzóságot hozott létre: Gorica (Gorizia), Trieszt-Koper és Rijeka (Fiume). Amikor 1947-ben a goriziai egyházmegye egy részét Jugoszláviához csatolták, Franc Močnikot (1907–2000) nevezték ki a jugoszláviai rész első apostoli kormányzójává (1947. szeptember 15.), egyszersmind a Trieszt-Koperi egyházmegye kormányzójává. A szlovén kommunista párt felbújtotta a csöcselék egy csoportját, amely többségében nem is a területről származó elemekből állt, és az 1947 őszen kétszer elüldözte Močnikot a határon túlra, Olaszországba, először szeptember 19-én, majd véglegesen október 12-én. Ezek után Mihael Toroš (1884–1963) teológiatanárt nevezték ki a goriziai egyházmegye jugoszláviai részének új kormányzójává, aki ugyanakkor a Pola-Poreč-i (Parenzo) egyházmegye apostoli kormányzója is volt. Močnik száműzése után a Trieszt-Koperi egyházmegye kormányzását Dragutin Nežić-re (1908–1995) bízták, később pedig, 1951-ben a ljubljanoi egyházmegye apostoli kormányzójára, Anton Vovkra. Az 1954. évi londoni *Memorandum* után Triesztet és környékét („A” övezet) Olaszországhoz, a belső területet pedig Isztriával együtt („B” övezet) Jugoszláviához csatolták, és ez a terület egyházilag még 1955-ig Vovk, majd Mihael Toroš kormányzása alatt állt, végül 1961-től Albin Kjuder (1893–1967) igazgatta. A fiumei egyházmegye szlovéniai részének (14 egyházközség) apostoli kormányzását 1947-től 1949-ig Karel Jamnik (1891–1949) látta el, utána 1951-ig a vegliai (krki) püspök, Josip Srebrnič (1876–1966), majd 1951-től 1961-ig Anton Vovk, őt pedig Albin Kjuder követte 1964-ig.

1964-ben az említett három apostoli kormányzóság kormányzójává az akkori belgrádi általános helynököt, dr. Janez Jenkót nevezték ki, 1965-ben pedig mindhármat egyesítették a „Szlovén Tenger mellék” apostoli kormányzóságában. 1977-ben a Trieszt-Koperi egyházmegyét (amelyet mint pasztorációs egységet vontak össze 1830-ban) felosztották, és visszaállították a koperi egyházmegyét, amelyet a ljubljanoi egyháztartományba integráltak. A Razkrižje-i plébánia kivételével, amely még zágrábi kormányzás alatt maradt,¹¹ a Szlovén Szocialista (Jugoszláv) Köztársaság államhatárai egybeestek a szlovén egyházmegyék határaival. 1983-ban a jugoszláv püspöki konferencián belül megszületett a tartományi szlovén püspöki konferencia is.¹²

AZ EGYHÁZ HELYZETE A KOMMUNISTA ÁLLAMBAN

A második világháború után a kommunista hatóságok szemében a katolikus egyház volt az első számú ellenség, és ez így is maradt az 1990–1991-ben bekövetkezett demokratikus fordulatig, ill. a független szlovén állam megszületéséig. Ugyanis a kommunista párton kívül az egyház maradt az egyetlen szervezett erő és ugyanakkor menedék a más-ként gondolkodók számára. Már a belügyminisztérium 1945. novemberi jelentése megállapítja, hogy az egyház „a reakció gerincoszlopa”.¹³ „A rendőrség kézikönyve – 1985”

11 A Mura túlsópartján fekvő Razkrižje csak 1994-ben került a maribori egyházmegye kezelésébe, a zágrábi egyházmegyével folytatott hosszas tárgyalások után, ma az újonnan kialakított Murska Sobotai (Muraszombathely) egyházmegye része.

12 France M. DOLINAR: *Cerkvenopravna podoba Slovenije* [Szlovénia egyházi helyzete], in: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju* [Az Egyház Szlovéniában a XX. században], Ljubljana 2002. 11–24; Uő: *Slovenska cerkvena pokrajina* [A szlovén egyháztartomány], in: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 11, Ljubljana 1989. 33–39, 210–219.

13 Arhiv Republike Slovenije [Szlovén Köztársaság Levéltára], Ljubljana, *Letna poročila* [Éves beszámoló], 067722, 1945. január 11; Tamara GRIESSER-PEČAR: *Pomen „osvoboditve” za slovensko Katoliško cerkev*

tanúsága szerint még akkor is a rendőrség egyik elsődleges feladata volt a papok és a jeles katolikus világiak tényleges helyi megfigyelése. Így akarták „biztosítani a klérus és a világi aktivisták káros tevékenységének ellenőrzését”.¹⁴ A központi bizottság albizottságának egyik 1950-ben készült jelentésében az áll, hogy az elérendő cél „a nép megszabadítása a klérus politikai befolyásától (Vatikán, fehér gárda) és a vallási előítéletektől. E cél követéséhez választott taktikának mértéktartónak kell lennie, nem szektásnak, és differenciálnia kell aszerint, hogy kivel van dolga (proletariátus, falu).” A rendőrséget azzal bízták meg, hogy „az előítéletek ellen folyó harcon belül” vezesse „a vallás elleni harcot”.¹⁵

Az új rendszer nemcsak a politikai ellenzéket akarta megsemmisíteni, hanem a katolikus egyházat is. Ez a terv azonban megvalósíthatatlannak látszott, mert a nép erősen kötődött hitéhez. Az 1953. évi népszámlálás szerint a lakosság 82,8%-a katolikusként, 1,5%-a evangélikusként vallotta magát.¹⁶ Az is fontos tény volt, hogy a katolikus egyház nemzetközi szervezetként működött, tehát a kommunista hatóságok soha nem tudtak uralkodni a főpapságon. Sikerült „megtörni” és együttműködésre kényszeríteni néhány papot, elsősorban azokat, akiknek bizonyos felelősségük és befolyásuk volt, de nem az egyházat a maga egészében. Amikor az új rendszer belátta, hogy egyáltalán nem tudja megsemmisíteni az egyházat, új taktikához folyamodott. Kialakította az elnyomó apparátus teljes rendszerét, amelyben a titkosrendőrség kiterjedt kémhálózatot tartott fenn még egyházi körökben is. Ezzel egyidejűleg igyekeztek erkölcsi szempontból rossz fényben feltüntetni a lakosság előtt az egyház képviselőit, hogy a hívek forduljanak el az egyháztól.

De nem csak az egyházzal volt szó mint intézménnyel. Ami a kommunistákat zavarta, az a vallás, a hit általában. Erre nézve jellemző a politikai bizottság tagjának, Franc Leskošeknek a nyilatkozata 1954-ben: „Mi ellenezzük a vallást. Tudjuk, hogy a hit örültség. Az emberek számára kitalált délibáb. A XX. században a vallás már nem felel meg a valóságunknak. 500 évvel ezelőtt megfelelt, ma azonban ostobaság.”

Szlovéniában a katolikus egyház üldözése csupán taktikai okokból változott, a cél azonban ugyanaz maradt. Az 1945-től¹⁷ az 50-es évek közepéig terjedő időszakot az egyháznak mint intézménynek és törvényes képviselőinek a jogfosztása, a legdurvább fizikai és pszichikai elnyomása jellemzi. A párt a hatalom megszerzéséért és monopóliumának biztosításáért dolgozott, erre való tekintettel eltávolított minden valódi és feltételezett ellenfelet, korlátok nélkül, „a cél szentesíti az eszközt” elvét követve. Az egyház és a hit, vagy ahogyan nevezték, a „klerikalizmus” elleni harcot főleg a Sztálinnal 1948-ban

[A „felszabadulás” jelentése a szlovén katolikus egyház számára], in: Slovenija v letu 1945 [Szlovénia 1945-ben], Ljubljana 1996. 113.

- 14 Lovro ŠTURM, Ljuba DORNIK ŠTRUBELJ és Pavle ČELIK: *Navodila za delo varnostnih organov v SR Sloveniji* [Instrukciók a biztonsági szervek számára a Szlovén Szocialista Köztársaságban], Ljubljana 2003. 138 és 167.
- 15 Arhiv Republike Slovenije, AS 1589, Fond CK KPS, Agitprop 1946/54, 27. doboz, Sestane podkomisije za ideološko vzgojno delo [Az oktatási-ideológiai albizottság ülése], 1950. december 18.
- 16 *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. Popisi 1921–2002* [A vallási, nyelvi és nemzeti hovatartozás Szlovéniában. Népszámlálások 1921–2002], Statistični urad Slovenije [Szlovén Statisztikai Hivatal], Ljubljana 2003. 22. 68. táblázat.
- 17 Valójában az egyház üldözése már a világháború alatt megkezdődött, legkésőbb attól kezdve, hogy az ellenállás vezetésének monopóliuma a kommunisták kezébe került, mivel a hivatalos egyház visszaautósította az ellenállással és a partizánmozgalommal való együttműködést. Ezek a szervezetek voltak a felelősök a másképp gondolkodók legyilkolásáért, mind az utak mentén, mind a városokban és a falvakban.

történt szakítás után indították el az országban, párhuzamosan a gazdák, azaz – kommunista terminológia szerint – a *kulákok* elleni harccal.¹⁸ A gazdák nagyon kötődtek a vidékhez (a földhöz), de mindenekelőtt hívők voltak.

1953. május 27-én Jugoszláviában elfogadták „a vallási csoportok jogállásáról szóló törvényt”, amely formálisan elismerte az egyház partneri *státusát*. 1952-ig Szlovéniában súlyos, kényszermunkával járó börtönbüntetéseket és még halálbüntetést is szabtak ki, amelyet négy esetben végre is hajtottak. Utoljára Karel Gnidovec žužemberki esperest sújtották halálbüntetéssel, aki végül kegyelmet kapott. 1953 után nem találunk több halálbüntetést, 50 papot és két teológiahallgatót (amnesztiával) szabadon engedtek.¹⁹ Azonban a törvény jóváhagyása és a Szlovén Népköztársaság végrehajtó tanácsának 1961. július 14-i végrehajtási rendelete között eltelt nyolc évben semmi különös nem változott a katolikus egyházzal szemben alapvetően tanúsított magatartásban. 1961 után kevesebb pap ellen intézkedtek nyilvánvalóan durva, fizikai formában, ezt felváltotta az üldözés egy másik, finomabb, lényegében körmönfontabb módja, amely azonban továbbra is megsértette az emberi jogokat, a híveket pedig mint másodosztályú embereket bélyegezte meg egészen 1990-ig. Ennek negatív következményei még ma is megtapasztalhatók.

Egyház és állam szétválasztása

Jugoszlávia alkotmánya 1946. január 21-én kimondta „állam és egyház szétválasztását”. Ezzel véglegesen kizárták a közéletből a papokat és a szerzeteseket. A számos társadalmi intézményben (kórházak, szanatóriumok, menhelyek, szociális otthonok, árvaházak, szegényházak stb.²⁰) aktívan dolgozó szerzetes nővéreket ideológiai okokból elbocsátották, pedig eleinte nem tudták őket helyettesíteni. Az egyházi magániskolákat államosították, a nővéreket és a papokat eltávolították. A hitoktatást először azzal akadályozták, hogy az iskoláknak vagy nem adták meg a szükséges engedélyeket, vagy csak a tanév vége felé kapták meg; majd 1952-ben teljesen betiltották. Ezt végül törvény formájában is szentesítették „a vallási csoportok jogállásáról szóló”, 1953. május 11-i törvénnyel. A betiltás előtt templomban nem lehetett hitoktatást tartani, és ennek a be nem tartása számos adminisztratív szankciót vont maga után. Az iskolai hitoktatás betiltása után, 1952-től csak templomban lehetett ilyen oktatásban részesülni. „A vallások jogállásáról szóló”, 1976. május 26-i törvény elfogadása után plébániaépületekben és más egyházi intézményekben is lehetett hitoktatást tartani.²¹ Már az elején, 1952-ben kizárták az egyetemről az óriási kormányzati nyomás alá helyezett teológiai kart, de azt legalább

18 MATEJA ČOH KLADNIK: *Kulaški procesi v Sloveniji med letoma 1949 in 1951* [A kulákok elleni perek Szlovéniában 1949–1951], Ljubljana 2012.

19 NADŠKOFIJSKI ARHIV Ljubljana [Ljubljana érsekség levéltára], Ljubljana, Kler, 184/1953 sz.; TAMARA GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi. Sodni procesi, administrativne kazni, posegi „ljudske oblasti” v Sloveniji* [Az egyház a vádlottak padján. Bíróági perek, adminisztratív büntetések, a „népi hatalom” intézkedései Szlovéniában] 1943–1960, Ljubljana 2005. 105.

20 Ez nem így volt a többi jugoszláv köztársaságban. Belgrádban a kedvesnővérek – közöttük szlovén származásúak is – továbbra is szerzetesi ruhában működhettek.

21 *Uradni list Socialistične republike Slovenije* [A Szlovén Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönye], 15. szám, 1976. június 6. 794–796.

megengedték az apostoli kormányzónak, Mihael Torošnak, hogy Vipavában internátust nyisson a papnövendékek számára, 1957-től pedig engedélyezték a teológiai főiskolát is.

Szlovéniában egyáltalán nem volt igazi vallásszabadság. A törvények által garantált szabad vallásgyakorlás az egyházi szertartások látogatására korlátozódott, ahol egyébként nem lehetett szabadon prédikálni, főleg a háborút követő első években. Sok szentírásmagyarázatot államellenesnek tartottak, és a rendszer vallásellenes propagandájának bírálata is annak minősült.

Az egyház megnyilatkozásai

A ljubljanoi egyházmegye általános helynöke, Ignacij Nadrah a háború után kiadott egy körlevelet, amely szerint az új politikai hatalommal szemben tiszteletet, engedelmességet és lojalitást kell tanúsítani. Hozzátette, hogy a Szentírás értelmében az engedelmességet csak akkor lehet megtagadni, ha olyasmit kívánnának az embertől, ami ellenkezik Isten akaratával (ApCsel 4,19). Az új kormányzat tudomásul sem vette ezt a lojalitási nyilatkozatot, ahogyan Nadrahot sem fogadták az új politikai vezetők, mert közel állt Rožman püspökhöz. Sőt, 1945. június 14-én le is tartóztatták. Az általános helynök hivatalában Anton Vovk lett az utóda. A szlovén kormány kérésére a ljubljanoi egyházmegye 14 képviselője, Anton Vovk vezetésével, írásba foglalt egy lojalitási nyilatkozatot, amikor 1945. július 11-én látogatást tett Boris Kidrič szlovén miniszterelnöknél, ebben még el is ítélték az egyházmegye néhány papjának a háború alatt folytatott tevékenységét.²² Vovk utódai, Jožef Pogačnik (1963–1980) és Alojzij Šuštar (1980–1997) is tettek hasonló nyilatkozatokat.²³

A háború után a katolikus egyház helyzete napról napra romlott. Ezért a jugoszláv püspöki konferencia 1945. szeptember 20-án egy lelkipásztori körlevélben – Titóhoz is címzett egy hasonló tartalmú levelet – kifogásolta a papok és a szerzetesek üldözését, beleértve, hogy közülük 243 személyt meggyilkoltak és sokakat letartóztattak. A püspökök a továbbiakban sajtószabadságot követeltek, az egyházi iskolák újranyitását, szabad hitoktatást, a jótékonyági intézmények szabad működését, az egyházi szervezetek (egyesületek) továbbélésének engedélyezését, az egyházi házasságkötés tiszteletben tartását és általában az emberi jogok védelmét. Ezenkívül kérték az egyházi vagyon visszaszolgáltatását. A lelkipásztori körlevelet szlovén részről a maribori püspök, Ivan Josip Tomažič, a ljubljanoi egyházmegye általános helynöke, Anton Vovk és a Muravidék területének általános helynöke, Ivan Jerič írták alá.²⁴

A püspöki kar határozatát követően ezt a levelet 1945. szeptember 30-án és október 7-én csaknem minden plébániatemplomban felolvasták, vagy, ahol ez nem volt lehetséges, ott a hívek otthonaiban. Előzőleg csak néhány papot tájékoztattak róla, és a terjesztése annyira titokban történt, hogy a titkosrendőrség sem szerzett róla tudomást. A kormány számára ez teljesen váratlan pofon volt.²⁵

22 GRIESSER-PEČAR: *Pomen „osvoboditve” za slovensko Katoliško cerkev*, i. m. 119–123.

23 France M. DOLINAR: *Resnici na ljubo* [Az igazság szeretetével], Ljubljana 1998.

24 France M. DOLINAR: *Katoliška Cerkev v Sloveniji po drugi svetovni vojni* [A katolikus egyház Szlovéniában a második világháború után], in: Drago Jančar, Andrej Aplenc és mások: *Temna stran meseca. Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji* [A hold sötét oldala. A szlovéniai totalitarizmus rövid története], Ljubljana 1998. 224sk.

25 GRIESSER-PEČAR: *Pomen „osvoboditve” za slovensko Katoliško cerkev*, i. m. 126.

Ez a lépés még jobban kiélezte a helyzetet, különösen Szlovéniában. Amikor 1946 végén Anton Vovkot és Maksimilijan Držečniket kinevezték segédpüspököknek, a szlovén kormány nem ismerte el őket ebben a minőségükben. A püspököket hivatalosan csak 1953-ban fogadták újra. Lényegében csak az UDBA-val²⁶ álltak kapcsolatban, és tőrniük kellett a hosszú kihallgatásokat, valamint a már 1944-ben létrehozott Egyházügyi Bizottsággal, amelyet a háború után az UDBA-val együtt az egyház elnyomásának eszközévé formáltak.

Az 1953. május 27-i, „a vallási csoportok jogállásáról szóló törvény” elfogadása (amelynek végrehajtási rendeletét 1961. július 14-én adták ki) csak külsőleg mutatott a helyzet bizonyos mértékű normalizálódására. Formálisan és jogilag elismerte az egyházat mint partnert, de a szlovéniai helyzet viszonylagos javulásáról csak a 60-as évektől lehet beszélni. Lassanként megváltozott az elnyomás formája, nem volt már olyan durva, sem kívülről annyira látható, de azért fennmaradt az 1990. évi fordulatig. 1961 után kissé csillapodott a papokra nehezedő nyomás, viszont fokozódott a katolikus világiakkal szemben, akik nem tölthettek be „magasabb” pozíciókat a társadalomban, különösen nem nézték őket jó szemmel a tanári pályán. Ha a 70-es és a 80-as években javult is az általános helyzet, a katolikusok másodosztályú állampolgárok maradtak a demokratikus fordulatig.

Diplomáciai kapcsolatok a Szentszékkal

Miután XII. Piusz pápa 1952. november 29-én bíborosi méltóságra emelte Alojzije Stepinac zágrábi érseket, a jugoszláv püspöki konferencia elnökét, 1952. december 17-én Jugoszlávia megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a Szentszékkal. 1946 szeptemberében egy politikai kirakatperben Stepinacot 16 év börtönre és kényszermunkára ítélték az *usztasa* rezsimmel való együttműködése miatt, és a hírhedt lepoglavai börtönbe szállították. Hat év után szabadon engedték és visszaküldték szülőfalujába, Krašić-ba, ahol haláláig házi őrizetben volt. A kommunista hatóságok már a kezdettől fogva törekedtek minden befolyás megakadályozására, amelyet a Vatikán gyakorolhatna az ország katolikus egyházára, és csak egy nemzeti egyházat akartak elfogadni. Jugoszláviában a kormány igyekezett elvágni az egyház képviselőinek külföldi kapcsolatait, elsősorban a szlovén egyházzal, Karintiával, a szlovén kisebbséggel és az emigrációval. A háború után sok pap menekült Karintiába, köztük Rožman püspök is. Néhányan éppen ott, Klagenfurtban telepedtek le, ahol az Anton Martin Slomšek püspök által 1851-ben alapított Hermagoras Társulat székhelye is volt, amely azóta adott ki szlovén irodalmat, beleértve az emigránsok számos könyvét. Csak Rožman püspök halála után, 1959-ben lehetett újra kapcsolatokat létesíteni a külfölddel, bár az UDBA titkosrendőrségének folyamatos megfigyelése alatt. Anton Vovk és Maksimilijan Držečnik püspökök részt vehettek a II. Vatikáni Zsinat ülészeit.

Stepinac halála után, 1960-ban valamelyest mérséklődött az egyház képviselőinek intenzív üldözése. Rómában másik pápa volt, a ma már Szent XXIII. János. Amikor 1963-ban meghalt Vovk püspök, titkos tárgyalások kezdődtek Róma és Belgrád között, és 1966. június 25-én a Szentszék és Jugoszlávia aláírt egy jegyzőkönyvet. Ezt követő-

²⁶ *Uprava državne bezbednosti* (szerbül), *Uprava državne varnosi* (szlovénül); szó szerint: Az állambiztonság gyakorlása. A titkosrendőrség elnevezése.

en újra felvették a diplomáciai kapcsolatokat. Ennek ellenére a jugoszláv politika álnok maradt: a külföldnek igyekezett liberális képet mutatni, belföldön azonban továbbra is az elnyomás körmönfontabb, de végeredményben nem kevésbé durva módját gyakorolta.

AZ EGYHÁZ ÜLDÖZÉSE

Szlovéniában a katolikus egyházra súlyos veszteségeket mértek a XX. század totalitárius rendszerei.²⁷ Az 1940-tól 1962-ig terjedő időszakban 105 szlovén egyházmegye pap veszítette életét, még pontosabban 58 a ljubljana, 26 a maribori, kilenc a koperi, két pap a goriziai egyházmegyéből, egy-egy pap az udinei, ill. a klagenfurti egyházmegyéből, egy a zágrábi főegyházmegyéből is, ketten a fiumei (Rijeka-Senj) és hárman a belgrádi egyházmegyéből. Rajtuk kívül áldozatul esett 15 szerzetes pap, 68 teológiahallgató és 42 szerzetes testvér is. Összesen 230-an haltak meg. 21 pap a náci terror áldozata lett, nyolcan az *usztasák* kegyetlenkedése miatt haltak meg (Jasenovacban), három személyt a *csetnik*ek, egyet az olaszok öltek meg. 82 áldozata volt a kommunista erőszaknak, heten haltak meg a különböző hadi események miatt. 65 teológiahallgató életét oltotta ki a kommunista erőszak, a többségükét, azaz 53 főét 1945-ben, és ugyanez történt 30 szer-

27 A témával kapcsolatos irodalom: France M. DOLINAR, Luigi TAVANO (szerk.): *Chiesa e società nel Goriziano fra guerra e movimenti di liberazione/Cerkev in družba na Gorišikem ter njih odnos do vojne in osvobodilnih gibanj*, Gorizia 1997; Marija ČIPIĆ REHAR: *Cerkev in oblast na Primorskem v letih 1945–1953* [Egyház és állam a tengerparton 1945–1953 között], Ljubljana 2007; Marija ČIPIĆ REHAR és mások: *Med sodbo sodišča in sodbo vesti. Dokumenti sodnega procesa proti škofu Gregoriju Rožmanu*, Ljubljana 2009; France M. DOLINAR: *Die katholische Kirche in Slowenien 1961–1990*, in: Jan Mikrut (szerk.): *Die katholische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart*, Bécs 2006. 517–530; uő: *Katoliska Cerkev v Sloveniji po drugi svetovni vojni*, in: Drago Jančar, Andrej Aplenc és mások: *Temna stran meseca. Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji*, i. m. 224sk; Milanka DRAGAR: *Zvest Krizanemu. Mučenec Lojze Groze* [Híven a feszültethez. Loje Groze vértanú], Ljubljana 2010; GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m.; uő: *Duhovščina med nacizmom, fašizmom in komunizmom* [A papság náciizmus, fasizmus és kommunizmus között], in: Metod Benedik (szerk.): *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*, Ljubljana 2002. 285–198. uő: *Procesi proti duhovnikom in redovšnitvu po maju 1945* [Papok és szerzetesek elleni perek 1945 május hónap után], in: Jančar, Andrej Aplenc és mások: *Temna stran meseca*, i. m. 113–125; uő: *Staat und Kirche in Slowenien 1941–1950*, in: Lieve Gevers, Jan Bank (szerk.): *Religion under Siege I. The Roman Catholic Church in Occupied Europe (1939–1950)*, Leuven–Párizs 2007. 93–138; uő: *Katoliška cerkev v komunistični Sloveniji: „Sovražnik številk ena”* (A katolikus egyház a kommunista Szlovéniában: „az 1. sz. ellenség”), in: Mateja Čoh Kladnik: *Repressivne metode totalitarnih režimov / Repressive Methods of Totalitarian regime*, Ljubljana 2012. 139sk; Uő: *Pomen „osvoboditve” za slovensko Katoliško cerkev*, in: Aleš Gabrič (szerk.): *Slovenija v letu 1945*, Ljubljana 1996; uő: France M. DOLINAR: *Rožmanov proces*, Ljubljana 1996; uő: *I sacerdoti nel „processo di Natale” a Lubiana*, in: *Chiese di frontiera. Miscellanea di studi in onore di Luigi Tavano in occasione del suo settantacinquesimo compleanno*, Gorizia 1999. 179–186; uő: *Slowenische katholische Kirche 1941–1960*, in: Mikrut (szerk.): *Die katholische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart*, i. m. 479–516; Ilaria MONTANAR: *Il vescovo lavantino Ivan Jožef Tomažič (1876–1949). Tra il declino dell’impero austro-ungarico e l’avvento del comunismo in Jugoslavia*, Róma 2004, (Chiesa e storia 5); Anton PUST (szerk.): *Palme mučenišva. Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki* [A vértanúság pálmái. Meggyilkolt papok, szerzetesek, kispapok és laikus hívek], Celje 1995. 2. kiadás; Anton STRES: *Poglavitne idejne silnice ob prehodu iz totalitarizmu v demokracijo in Cerkev* [Az eszmék fő vonalai a totalitarizmustól a demokráciáig az Egyházban], in: Metod Benedik (szerk.): *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*, Ljubljana 2002. 299–310; Anton VOVK: *V spomin in opomin* [Emlékezet és inté], in: Blaž Otrin (szerk.): *Osební zapiski škofa Vovka 1945 do 1953* [Vovk püspök személyes feljegyzései 1945-től 1953-ig], Ljubljana 2003.

zetes testvérrel. A nemzetiszocialisták összesen 25 ember halálát okozták, köztük voltak papok, szerzetesek és teológiahallgatók, az usztasa rezsim nyolc, a *csetnik*ek három, az olasz megszállók egy és a kommunisták 177 ember haláláért felelősek. Végezetül 18-an haltak meg hadi események következtében.²⁸ Sajnos, még nem tudjuk, hány áldozat volt a szerzetesnők (kedvesnővérek) soraiból.

Gyilkosságok, gyűjtőtáborok, megrendezett perek (kirakatperek), merényletek

A második világháború után a kommunista hatóságok azzal vádolták a szlovéniai katolikus egyház kiemelkedő vezetőit, hogy az 1941–1945-ös években együttműködtek a megszállókkal és ezzel elárulták a szlovén népet. A „Megszállók és cinkosaik büntetteivel foglalkozó bizottság” a háború után 47 egyházi személyt bélyegzett meg mint „háborús bűnöst”. Amikor véget ért a háború, 275 világi és szerzetes pap menekült el Szlovéniából attól félve, hogy megölik vagy elítélik: a ljubljanaei egyházmegyéből 185 egyházmegyés pap, köztük Rožman püspök, a maribor-lavanti egyházmegyéből 24 egyházmegyés és 66 szerzetes pap is. 62 teológiahallgató szintén elhagyta a hazáját; a ljubljanaei egyházmegyében 75 plébániahivatal megüresedett, miközben a lavanti egyházmegye németek által megszállt területeiről deportált papok csak lassanként tértek vissza. Nem tudtak azonnal a közösségeik szolgálatába állni, mert először engedélyt kellett szerezniük a belügyminisztériumtól.²⁹

Azoknak a papoknak a többsége, akik elhagyták Szlovéniát, először Ausztriába ment, ahol menekülttáborokban éltek és az egyházi életet rendes plébániák formájában szervezték meg. Mivel a viktringi tábort el lehetett hagyni, ahol az élet nem volt ilyen szervezett, más táborokban találtak helyet: Linz és Spittal/Drau környékén, így Pegezben, Kellerbergben, Fūrnitzben, St. Veit/Glan-ban és Astenben, Felső-Ausztriában. Minden tábor kialakított valamilyen plébániát. A táborparancsnokok speciális barakkokat rendeztek be, amelyek kápolnákként szolgáltak.³⁰ A menekültek, köztük a papok is lassanként letelepedtek más államokban. Egyesek Európában, elsősorban Németországban, Olaszországban és Ausztriában maradtak, mások pedig elindultak Argentínába, az Egyesült Államokba, Ausztráliába stb.

Szlovéniában már 1945 májusában kezdetét vette az ún. „néphatalom”, tömegesen tartóztattak le világi és szerzetes papokat. Sokan közülük éveket töltöttek börtönben, különböző büntetés-végrehajtási intézetekben és táborokban. 1961-ig 429 egyházi személyt ítélték szabadságvesztésre, nagyrészt kényszermunka mellett. 1951-től az új büntető törvénykönyv hatályba lépése után többször szabtak ki pénzbüntetést is, ebben az időszakban 73 alkalommal.³¹ A büntetések nagyon súlyosak voltak, súlyosabbak, mint a köztörvényes bűnözők esetében, és a papok, a szerzetesek, a szerzetes nővérek elviselhetetlen körülmények között töltötték az adott időt. Az örök megalázták őket, állandóan

28 *Nadžkofjski arhiv Maribor. Slovenska škofovska konferenca. Smrtne žrtve iz vrst duhovnikov, bohoslovcev, redovnih bratov* [Maribori Érseki Levéltár. Szlovén Püspökkari Konferencia, Áldozatok a papok kispapok és szerzetesek között], 210/94.

29 GRIESSER-PEČAR: *Pomen „osvoboditve” za slovensko Katoliško cerkev*, i. m. 112. Lásd még: PUST (szerk.): *Palme mučeništva. Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*, i. m.

30 Ljubljanaei Érseki Levéltár, Mons. Jagodic hagyatéka.

31 GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m. 104.

kihallgatásokkal gyötörték, éjjel is, folyamatos nyomást gyakoroltak rájuk, magánzárkába kerültek, kevés és silány ételt kaptak, rovarok kínozták őket, a higiéniai körülmények borzalmasak voltak, az egészségügyi ellátás minimális, egyáltalán nem voltak ágyak és elegendő takaró stb.

1945 és 1952 között kilenc szlovén papot, egy horvát papot és egy szalézi szerzetest halálra ítélték. A halálbüntetést négy alkalommal hajtották végre, egy elítéltet felakasztottak, a másik három pap golyó általi halált szenvedett.³² Ezeken a „nyilvános” kivégzéseken kívül sok hívőt és papot megöltek bírósági ítélet nélkül, köztük 14 tábori lelkész 1945 nyarán; 12 főt az angolok és a szlovén területi milícia (szlov. *domobranci*) adott át a jugoszláv hadseregnek, ezzel a biztos halálba küldve őket, két embert pedig már a Karintiába vezető úton fogtak el és tartóztattak le szlovén területen. Először mindannyiukat a Šentvid-i vagy a Teharje-i (Celjéhez közeli) gyűjtőtáborba vitték, majd meggyilkolták és álcázva elásták őket a 600 tömegsír valamelyikében.

Napjainkig több mint 630 papot, szerzetest és teológiahallgatót ismerünk név szerint, akik 1945 és 1961 között börtönbe és táborokba kerültek, de a tényleges számuk ennél nagyobb lehet.³³ 1961 után is volt sok büntetőbírósi eljárás, úgyhogy az 1976-ig elítélt papok és szerzetesek száma legalább 477-re emelkedett: 363 főt szabadságvesztésre, 97-et pénzbüntetésre ítélték.³⁴ A kényszermunkára ítélteknek a legnehezebb munkákat kellett végezniük. Többségük hiányos táplálkozás, nagyon rossz higiéniai és egészségügyi ellátás mellett kényszerült kemény fizikai munkára. Ilyen körülmények között Akvina Bojc nővért (a Páli Szent Vince által alapított Isteni Szeretet Leányai Társaságából), aki már 1945-ben megjárta a német és a kommunista fogházakat is, 1948-ban 13 év börtönre és kényszermunkára ítélték, 1951 áprilisában meghalt, néhány nappal azután, hogy kiállítottak neki egy bizonyítványt arról, hogy képes nehéz fizikai munkát végezni.³⁵

A papok és a szerzetesek különböző munkatáborokban töltötték a büntetésüket, ahol rendkívül kemény fizikai munkának voltak kitéve. Építettek háztömböket Žaléban (Ljubljana), vízierőművet Medvodéban, a Litostroj turbinagyárat Ljubljana-Šiškában, rendőriskolát Tacenben, dolgoztak kőfejtőben Novo Mestóban, bányában a šterntali táborban (Strnišče), ahol egy alumíniumgyárat is építettek. Részt vettek Új Belgrád és a „Testvériség és Egység Autóstráda” építésében. Mariborban és Ljubljana-Igben bevonták őket a mezőgazdasági munkákba. A foglyoknak anyakönyveket is kellett másolniuk, partitúrákat a Szlovén Filharmónia számára és fordításokat készíteni. A szerzetes nővérek a ferdrengi, a begunjei, a rajhenburgi táborokba vagy a Škofja Loka-i fogházba kerültek. A papokat gyakran kényszerítették az életrajzuk átszerkesztésére oly módon, hogy abban

32 A következő papokat ítélték halálra: Peter Križaj és Franc Cerkovnik 1945-ben (1946-ban végezték ki őket), Martin Jurčak és Lepold Klančar 1946-ban (mindkettő kegyelmet kapott), Alfonz Jarc, Viljem Savelli (Savellit 1949-ben végezték ki, Jarc kivégzésének dátuma ismeretlen), Martin Jurčak és Jožko Kragelj 1949-ben (mindkettő kegyelmet kapott), Karel Gnidovc 1951 (kegyelmet kapott). A szalézi Janko Božičot halálra ítélték, majd kegyelmet kapott, ugyanígy Ivan Perhan horvát pap, akiket a ljubljana-i katonai ügyészség ítélt el. Szlovénián kívül, Tuzlában a katonai bíróság halálra ítélte Eleuterija (Marija) Raspor kedvesnővért, a Páli Szent Vince által alapított Isteni Szeretet Leányai Társaságának tagját.

33 A teljes névjegyzék a szerző birtokában, a következő vándorkiállításokon lehetett megtekinteni: *Boj proti veri in Cerkvi* [Harc a hit és az egyház ellenében], 2007–2013. Forrásul szolgált a Szlovén Köztársaság Levéltára, a Ljubljana-i Érsekség Levéltára és a Družina kiadó.

34 GRIESSER-PEČAR: *Katoliška cerkev v komunistični Sloveniji: „Sovražnik številká ena”*, i. m. 139sk.

35 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1931. Poimenska evidenca kaznovanich duhovnikov, statistični pregled [A megbüntetett papok névszerinti jegyzéke, statisztikai áttekintés] 1945–1961; *Boj proti veri in Cerkvi*, idézett kiállítás, *Muzej novejše zgodovine* [Jelenkor történelem múzeum] 2008. szeptember 5.

kifejezetten ítélik el az egyházat és Rožman püspököt, és arra is, hogy kémkedjenek a fogolytársaik után, valamint hogy lépjenek be a Cirill és Metód Egyesületbe.

Ezenkívül 1951-től 1961-ig 1.411 büntetést szabtak ki közigazgatási vétségekért, az esetek túlnyomó többségében pénzbírságot. 95 papot szabadságvesztéssel is sújtottak.³⁶ Kemény büntetéseket szabtak ki közigazgatási előírások ártalmatlan megszegéséért azzal a céllal, hogy elvonják az egyház maradék pénzeszközeit és ezzel a végletekig megnehezítsék a munkáját. Sok szankció egyszerűen a papok és a szerzetesek megfélemlítését szolgálta. A közigazgatási vétségekért kiszabott büntetések száma is nőtt, csupán 1966 és 1968 között 121 ilyen határozatot hoztak, a többségét hitoktatás végzése miatt (csak 1951-ben legalább 73 esetben). Gyakran büntettek állítólag tiltott egyházi rendezvényekért, téves állításokért, „a vallási csoportok jogállásáról szóló törvény” és „a közrend és a béke” megsértéséért, önkéntes adományok illegális gyűjtéséért, a nyilvánartások vezetésében elkövetett szabálysértésért, tiltott harangozásért, a hatóságok és a tisztségviselők rágalmazásáért, illegális tevékenységért stb. A két papot elzárásra és pénzbüntetésre ítélték, feltételesen szabadságra bocsátva. Ha elképzeljük, hogy Szlovéniában akkoriban nem egészen egyezer pap volt, és összehasonlítjuk ezt a számot a büntetőkerekben és a közigazgatási eljárásban hozott ítéletek számával, legalább részben nyilvánvalóvá válik, milyen súlyos elnyomás nehezedett a katolikus egyházra.

A kulcsfontosságú per, amely az egyházat bizonyos értelemben pellengérré állította, a ljubljanei püspök, dr. Gregorij Rožman ellen 1946 augusztusában folytatott, látványos büntetőeljárás volt. A püspököt távollétében 18 év szabadságvesztésre és kényszermunkára ítélték, még az állampolgárságot (állampolgári jogokat) is megvonták tőle.³⁷ A csoportos eljárások során, mint a Rožman–Rupnik-per vagy az ún. „karácsonyi per” 1945-ben, a Bitenc-per (1948) és számos más látványos bírósági kihallgatás, az ártatlannokat, a kisebb bünt elkövetőit és az állítólagos bűnösöket ugyanazon vádakkal illeték: a nép elárulása, kollaboráció, a „fehér gárda” vagy a szlovén területi milícia szervezése, emigráns kapcsolatok, ellenséges propaganda, együttműködés határon kívüli fegyveres csoportokkal és még sok egyéb. Ezek az általános vádak képtelenségek voltak, mivel a kihallgatás során nem tudtak találni egyetlen közös bűncselekményt sem. A terv azonban nyilvánvalóan az volt, hogy egy igazi bűnös – mint például, Erwin Rösener SS csoportvezető – bűnének árnyékát rávetítsék a többi vádlottra is. Még azt sem lehet mondani, hogy az eljárás részben megfelelt volna a jogállamiság kritériumának. A vád és a védelem egyáltalán nem volt egyensúlyban, és mindent megtettek annak érdekében, hogy a vádlottak tanúi ne kapjanak szót, vagy hogy megakadályozzák a felmentő bizonyítékok bemutatását. A vádiratokat nagyon későn közölték, így a védőknek – ha valóban a vádlottak érdekeit képviselő védőkről volt szó – gyakran annyi idejük sem maradt, hogy komolyan beszélgessenek a vádlottakkal. Az órákig tartó éjszakai kihallgatások annyira megviselték a vádlottakat, hogy nagyon gyakran aláírták azt is, amit nem mondtak és nem is gondoltak.

Találunk egy sor látványperre is, amelyekben papok és szerzetesek egész csoportja ült a vádlottak padján. Ilyen perek folytak, például, Stanislav Lenič püspöki titkár ellen (1947-ben), a ferencesek ellen (1947-ben), a lazaristák ellen (1948-ban), a jezsuiták ellen (1949-ben), a Szeplőtelen Fogantatásról nevezett Ferences Nővérek kongregációjának tagjai ellen (1949-ben), a Szent Mária Magdolna rend nővérei ellen (1949-ben), ilyen

36 GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m.

37 2007-ben megsemmisítették az ítéletet.

volt a tolnini per (1951-ben) és sok más eset. A kihallgatások gyakran vallási ünnepekre vagy azokhoz közeli napokra estek, például karácsonyra (a „karácsonyi per” 1945-ben, a Lenič-per 1947-ben) vagy Péter–Pál ünnepére (tolmini per) stb.³⁸

A hatóságok akadályozták a bérmlást és a többi szentség kiszolgáltatását. Vovk püspök nem kapott engedélyt, hogy a határövezetbe látogasson, még szüleinek a sírjához sem. Voltak fizikai támadások is egyházi és aktív világi személyek ellen, amelyek kétségtelenül az Anton Vovk püspök ellen 1952. január 20-án Novo Mestóban elkövetett merényletben tetőztek. Egy banda, amelyet a titkosrendőrség helyi kirendeltsége szervezett, benzinnel leöntötte Vovkot és meggyújtotta. A kórházba szállítását megakadályozták, úgyhogy súlyosan megsebesülve kénytelen volt vonatra szállni és visszatérni Ljubljánába. Amint belépett a ljubljanoi székesegyházba, térdre rogyott, és az emberek azonnal megértették, mit történt. Egy bizonyos időt kórházban kellett töltenie, romlott az állapota is, mivel cukorbetegségben szenvedett, és teljesen soha nem jött helyre e merénylet után. Külföldön hamarosan mindenütt elterjedt a bűntény híre. Amikor 45 amerikai püspök táviratokat küldött szolidaritása jeléül, az állami hatóságok kénytelenek voltak reagálni. Ezért az egyik merénylőt ténylegesen elítélték 10 nap elzárásra, feltételesen szabadon bocsátva.³⁹

Maksimilijan Držečnik maribori püspök ellen először úgy igyekeztek egy pert kreálni, hogy számos papot megpróbáltak arra kényszeríteni, hogy tegyenek tanúvallomást a vele folytatott homoszexuális viszonyokról. Mivel azonban ezt senki nem volt hajlandó megtenni, 1951 szeptemberében egy Hrastnikban tartott bérmlás alkalmával merényletet készítettek elő ellene. Az UDBA az összes utat és utcát figyelte, de a püspök, aki időben értesült a dologról, civil ruhába öltözött, és a plébános társaságában kerékpárral ment a helyszínre. Hogy elkerülje az utolsó kémet is, kevéssel a célba érkezés előtt letette a biciklit, átgyalogolt egy dombon, és sértetlenül érkezett a templomba. A püspök gépkocsin érkező kíséretét közápor „fogadta”. A rendőrség nem avatkozott be, így védekezve: „A nép akarata ellen nem tehetünk semmit.”⁴⁰

A titkosrendőrség

Az OZNA politikai titkosrendőrségét a háború alatt hozták létre, 1944-ben az ún. népi felszabadítás ellenzőinek megfigyelése és esetleg kiiktatása céljából. 1946-ban összevonták a belügyminisztériummal, az új neve „Állambiztonsági Igazgatóság” lett, röviden UDBA.⁴¹ Az OZNA vagy UDBA már kezdettől fogva óriási nyomást gyakorolt az egyház képviselőire és a környezetükre. Több célja is volt, első helyen a papság megosztása, „konkoly” elhintése a papság és az egyházkormányzat, de az egyházmegyék között is. Ezt „differenciálásnak” nevezték. Kezdetől fogva kítűzött egy másik célt is, a női és férfi szerzetesrendek felszámolását. Viszályt akart szítani a különböző felekezetek között is: egyrészt a római katolikus és az ortodox egyház, másrészt az ókatolikus és a protestáns egyház között. Célja elérése érdekében az UDBA különböző módszerekkel

38 Lásd: Tamara GRIESSER-PEČAR: *Procesi proti duhovnikom in redovništvo po maju 1945*, in: *Temna stran meseca. Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji*, i. m. 113–125; uő: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m.

39 GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m. 699–708.

40 I. h. 695.

41 Ljuba DORNIK ŠUBELJ: *Vloga Ozne za Slovenijo pro prevzem oblasti* [Az OZNA szerepe Szlovéniában a hatalom átvételét követően] 1944–1946, dissz. Ljubljana 2009. 333.

élt, amelyeket alkalmasnak tartott arra, hogy óriási nyomást gyakoroljanak a papokra, a szerzetesekre és a teológiahallgatókra. Már azokat az érettségizőket is próbálták lebeszélni a szándékukról, akik teológiát szerettek volna tanulni. Sőt, a teológiahallgatóknak fel kellett volna hagyniuk a tanulmányaikkal és valami mást választaniuk. Azokat, akik kitartottak amellett, hogy ezt a hivatást szeretnék, amint a papság más képviselőit is, meg kellett próbálni rávenni az UDBÁ-val való együttműködésre. Nagyon kevesen tettek meg ezt meggyőződésből; a többséget pedig mindenféle fenyegetéssel igyekeztek kényszeríteni. Minden eszköz megengedett volt, kezdve a bizonyítékok meghamisításától a családon, lehallgatáson, lejáratáson, cenzúrán, zsaroláson át a fizikai és lelki erőszakkal való fenyegetésig. Nem rettentek vissza attól sem, hogy az embereket a legközelebbi rokonaik megfenyegetésével félemlítsék meg. Az OZNA, ill. UDBA kezdetől fogva gyűjtötte az egyház képviselőire nézve terhelő anyagot. A titkosrendőrség helyi kirendeltségeinek rendszeresen, kb. 15 naponta jelentést kellett küldeniük az egyház és képviselői tevékenységéről az UDBA ljubljanai központjába. Jellemző az a direktíva, amelyet a helyettes belügyminiszter, Niko Šilih küldött 1951 júliusában a belügyminisztérium összes helyi kirendeltségének:

Az állam és az egyház jelenlegi kapcsolatai azt követelik tőlünk, hogy fokozzuk a katolikus klérus elleni harcot. Ezt a harcot az állam és a politika minden területén, tehát közigazgatási, gazdasági és politikai síkon is meg kell vívni. Mindközben különbséget kell tennünk azok között a papok között, akik kijelentették, hogy nem értenek egyet a rendszerünkkel, és azok között, akik közeledtek a rendszerünkhöz és igyekeztek együttműködni a néphatalommal. (...) De elsősorban a papokat kell elválasztanunk az egyházkormányzattól, amely nyíltan ellenzékbe vonult a kormányunkkal szemben. Ezek a püspöki ordinariátusok, főleg a ljubljanai és a maribori ordinariátusok Vovk, ill. dr. Držečnik irányítása alatt. (...) Általában ők azok, akik nemzetellenes magatartását diktálnak az ország papságának, és szellemi befolyásukkal igyekeznek gyengíteni a szocialista tudatot és a szocialista munka lendületét.⁴²

Ezért az alábbi intézkedésekhez kell tenni:

1. gazdasági intézkedések (adók, pénzgyűjtés tilalma stb.),
2. közigazgatási eljárásban kiszabott büntetések (tiltások és bírságok minden apró kihágásért; 1947-ben és 1948-ban, például, 112 papnak megtiltották a hitoktatást),
3. büntetőeljárások (nagy bűncselekmények, spekuláció, hűtlen kezelés, állami szervek rágalalmazása, erkölcsstelenség, ellenséges propaganda, szabotázs, együttműködés a megszállókkal, illegális szervezetekkel való kapcsolatok, kémkedés esetén per és elítélés),
4. az információs hálózat megszervezése (ügynökség),
5. a *Cirill és Metód* Papi egyesület irányítása.⁴³

A háború végétől 1951-ig az OZNA, ill. UDBA feladata nemcsak az volt, hogy információkat gyűjtsön és kémkedjen az emberek után, hanem bűnügyi vizsgálatot is

42 GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m. 636.

43 Joze PUČNIK [szerk.): *Iz arhivov slovenske policične policije* [A szlován titkosrendőrség levéltáraiból], Ljubljana 1996. 265.

kellett vezetnie. Aleksander Ranković egyszerre volt államügyész, a Jugoszláv Kommunista Párt (KPJ) Központi Bizottságának titkára és az UDBA-ban is illetékes belügyminiszter. Az UDBA kidolgozta a vallomások kikényszerítésének módszereit. A cél érdekében olyan embertelen intézkedéseket alkalmaztak, mint elzárás, fegyház, hosszú éjszakai kihallgatások, a teljes kimerülés és éheztetés, embertelen elhelyezés és elégtelen higiéniai körülmények. A titkosrendőrségnek Szlovénia számos helységében voltak különleges börtöncellái. Az államügyész csak akkor férhetett hozzá a nyomozás eredményeihez, miután a titkosrendőrség elvégezte a saját nyomozását és kérte az államügyészt, hogy emeljen vádat. A vád anyagát előzőleg kiválogatták, és mindazt, ami a vádlott mellett szólt, eltüntették. Szükség esetén dokumentumokat is meghamisítottak és hamis tanúzásra kényszerítették a tanúkat. Így próbálták Alojz Vrhnjak Ribnica na Pohorju plébánosát kényszeríteni annak beismerésére, hogy homoszexuális kapcsolata volt Držečnik püspökkel. Miután ezt ő határozottan megtagadta, megkínozták, föld alatti fogházba vetették, egyik cellából a másikba vitték és nevettek rajta a börtöntársai előtt, úgyhogy idegileg összeroppant és az elszenvedett kínzások következtében 1959 márciusában meghalt.⁴⁴ Csak nem sokkal írásunk kelte előtt érkezett be a Szlovén Köztársaság Levéltárába egy 16 oldalas, keltezés nélküli írás, „(Bizalmas) kollaboránsok a papság soraiban” sokatmondó címmel, amely napi használatra szánt útmutatóul szolgált. A törvény szerint a „SOVA” titkosszolgálatnak már évekkel ezelőtt át kellett volna adnia ezt a dokumentumot. A tartalmából arra lehetne következtetni, hogy abban az időszakban készült, amikor Anton Vovk és Maksimilijan Držečnik vezették az egyházmegyéket, de mindenesetre Szlovénia függetlenségének kikiáltásig használatban volt. Találunk benne egy összefoglalást, amely megmagyarázza az UDBA sikerét is:

A papoktól kapott értesülések szerint jogosan állíthatjuk és emelhetjük ki először is azt, hogy a hatóságok rendkívül aktívak voltak, ami a toborzást illeti, és nagy munkát végeztek. Nem ijedtek meg sem a püspöksüvegtől, sem a piros gallérotól, sem a magas beosztásoktól, se a megvádolt papoktól. Gyökeréig aláásták a papi státus méltóságát és képzelt érinthetlenségét, lerombolták a státus iránti szolidaritást, fellazították az egyházi fegyelmet.

Ami a kollaboránsok toborzását illeti – áll az írásban –, állítólag követtek el hibákat, amelyek sokat ártottak az UDBA és más szervek iránti tiszteletnek. Főleg két hibára történik utalás, az egyik a hittel, az egyházzal, Istennel stb. kapcsolatos kifejezések helytelen használata, a másik, hogy minden bizonyíték nélkül is próbáltak valamilyen szerelmi viszonytal megvádolni papokat. Majd fölmerül a kérdés:

Milyen anyagot kell gyűjteni egy-egy papról, amely később esetleg hasznosnak bizonyul abban az esetben, ha az együttműködés megszerzése céljából vagy más miatt nyomást kellett rá gyakorolni? Erre a kérdésre akkor kapjuk meg a legjobb választ, ha érdeklődést tanúsítunk a személye, a munkája és a körülményei iránt, amelyek között él vagy élt hosszabb ideig, végül megfigyeljük, milyen érzékenyen reagált az élete különböző eseményeire. Mindig különös figyelmet kell fordítani a következő dolgokra: „szex”, alkohol, pénz, szabadidős tevékenység.

Azokra a kollaboránsokra, akiket az UDBA a papság soraiból toborzott, komolyabb feladatot kell bízni, mint a többi együttműködő személyre:

44 GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m. 529–532.

A papi szervezet legmegbízhatóbb – kezdetben még illegális – magját kell képezniük, amellyel (...) a papság soraiban segítik győzelemre vinni a fennálló társadalmi rendet, és utána az egyházi hatalom ranglépcsőin keresztül, amelyeket az illegális tevékenység közben szereztek meg, támogatják az államhatalom minden törekvését.⁴⁵

A Cirill és Metód Egyesület

Azzal, hogy a titkosrendőrség létrehozta a Cirill és Metód Egyesületet (*Cirilmetodjsko društvo*, CMD), és hogy 1944-ben Črnomeljben a „felszabadított területen” megalakult az Egyházügyi Bizottság, a rendszer az egyház megosztására törekedett néhány pap segítségével, akik szimpatizáltak a kommunistákkal.

Azt, hogy a titkosrendőrség milyen mértékig fonódott össze ennek a CMD Egyesületnek az érdekeivel, megmutatja, például, az 1950. évi közgyűlés. A megválasztott 142 jelölt 75%-a az UDBA informális munkatársa volt. Az egyesület taglétszáma 1952-ben tetőzött 526 taggal, utána egyre jobban csökkent. Sok pap, főleg az idősebbek kénytelenek voltak belépni, mivel nem láttak más módot a túlélésre, ugyanis az egyesületi tagság mindenféle kiváltságokkal és kedvezményekkel járt.

A két ordinárius kezdetől fogva negatívan viszonyult ehhez az egyesülethez. A jugoszláv püspöki kar 1950. május 18-án állást foglalt, kijelentve, hogy nem tartja kívánatosnak (*non expedit*) a papok CMD szervezetét. A Zágrábban 1952-ben kiadott egyházi tiltást soha nem hozták nyilvánosságra Szlovéniában. Ennek ellenére a Vatikán kiközösített két szlovén papot, mert tagjai voltak az egyesületnek. Meg kell azonban mondani, hogy a rendszer nagyon erős nyomást gyakorolt a papokra, hogy lépjenek be az egyesületbe: aki ezt megtagadta, a megtorlás összes lehetséges formájának tette ki magát, sokakat egyenesen kiutasítottak a településükről. Az 1991. évi fordulat után az egyesületet felszalták.⁴⁶

A kommunista rendszer alatt az egyházi nyomdákat lefoglalták minden ott talált, vallási tárgyú, írott anyaggal együtt. Oriási nehézségekbe ütközött bármit is kinyomtatni, úgyhogy 1953-ig csupán három vallási témájú könyv jelent meg. Igaz, hogy a celjei Hermagoras Kiadó tudott kiadni könyveket, de csak semleges tartalmúakat. Csak 12 évvel a háború után, 1957-ben adtak újra engedélyt egy imakönyv kinyomtatására. 1958-ban és 1961-ben Mariborban megjelent a Szentírás teljes fordítása. Miután 1966-ban aláírták a Vatikáni Jegyzőkönyvet, legalább bizonyos mennyiségben ki lehetett adni nyomtatásban vallási témájú anyagot.

A CMD létrehozása után rendszeresen megjelent a *Nova pot* (Új út) c. lapjuk, egy bizonyos ideig Mariborban megjelenhetett a *Verski list* (Vallási lap) és Ljubljánában az *Oznanilo* (Értesítő), de később ezeket megszüntették. 1952 májusától Nova Goricában megjelenhetett a *Družina* (Család) c. időszaki kiadvány. Az első szám 15.000 példányban látott napvilágot, a következő évben már 20.000 példányban. 1962-ig nem lehetett több példányt kinyomtatni, mert „papírhányra” való hivatkozással a hatóságok folyamatosan akadályozták. Később, 1955-ben a példányszám 100 ezerre emelkedett, 1970–1971-ben pedig már 130 ezerre. A kiadványt, természetesen, erősen cenzúrázták.⁴⁷

45 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1931, SDV, t. e. 3138.

46 Tamara GRIESSER-PEČAR: *Duhovščina med nacizmom, fašizmom in komunizmom*, i. m. 296sk.

47 *Družina* 2002. május 12.

Kegyűrgyak meggyalázása, helységnevek megváltoztatása, az irodalom meghamisítása

Számos kegyűrgyat, templomot, kápolnát, szabadtéri fűlkét (szentképekkel), feszületet, temetőt megrongáltak, tönkretettek vagy ledöntöttek, részben kicsinyes okokból. Miután megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok a Szentszékkal (1952), az útelágazásoknál és útkereszteszűdéseknél sok feszületet és szentképtartó fűlkét ledöntöttek vagy megrongáltak, és az elkövetők soha nem kerültek elő. Hasonlóan bántak számos kápolnával. „Kočevska Reka” zárt körzetében, például, mind a 26 templomot lerombolták, a legtöbbet 1953 és 1956 között. Škofja Loka fölött, Poljanében 1954-ben lerombolták a Gregor Maček építész tervei alapján épült Szent Márton-templomot, mert állítólag akadályozta a kilátást a környező hegyekre. A karmeliták selői templomát 1951-ben rombolták le útjavítás ürűgyén. Mariborban kishíján lebontották a Pestis Oszlopot, amelyet Josef Straub tervezett 1743-ban. A jezsuiták ljubljanaei Szent József-templomát 1949-ben lefoglalták és filmstűdióvá alakították át, a híres szlovén építész, Jože Plečnik⁴⁸ bent lévő oltárát pedig egyszerűen befalazták. A Német Lovagrend műemléknek minősített templomát – a katolikus egyházzal való megállapodás nélkül – egyszerűen átadták az Ljubljanaiban szinte nem is létező ókatolikus egyháznak. Az Istenanya Ptujška Gorán (Ptuj hegyen) lévő templomából az egyházi hatóságok akarata ellenére múzeum lett. A Jugoszláv Kommunista Párt 1958-ban tartott VII. kongresszusa alkalmával lebontották a ljubljanaei vásártéren lévő Szent Kristóf-templomot, a Plečnik tervezte Szent Cirill és Metód-templomot pedig az utolsó pillanatban mentették meg a heves tiltakozások hatására, elszállították és egy másik helyen újra felépítették.⁴⁹

Külön fejezet a helységnevek megváltoztatása. 1948-ban a parlament törvényt hozott „a terek, utak és épületek elnevezéséről”, amely kimondta, hogy „nem lehet olyan helyneveket adni, amelyek nem egyeztethetők össze a társadalom és a nemzet valóságával”.⁵⁰ Ugyanis a kommunisták semmilyen keresztény elnevezést nem fogadtak el, de még a germán vagy latin világból származóakat sem. A legtöbb helynevet 1952 és 1955 között változtatták meg. A szlovén Stájerországban, ahol a legtöbb ilyen eset volt, 150 helyet „kereszteltek át”.⁵¹

A párt nem kedvelte az irodalmi művekben előforduló vallási kifejezéseket sem. Franček Saje kommunista történész, amikor 1958-ban megjelentette a megszállók által halálra ítélt emberek búcsúleveleit, kifakadt az azokban szereplő „Isten” szó ellen, és következetesen ki is hagyták ezt a szót.⁵² Az irodalmi műveket is megtisztították, gyakran groteszk virágnyelv segítségével. Például Johanna Spyri svájci író nő „Heidi” c. ifjúsági

48 Jože Plečnik (1872–1957) Bécsben, Belgrádban Prágában és Ljubljanaiban működött.

49 Tamara GRIESSER-PEČAR: *Boj proti veri in Cerkvi (1945–1951)*, kiállítási katalógus, Ljubljana 2007. 42–47.

50 *Uradni list LRS* [LRS Hivatalos Közlönye], 10-64/1948. szám.

51 Aleš GABRIČ: *Preimenovanja krajevnih in uličnih imen v letih 1945–1955* [A helynevek és utcák átnevezése az 1945–1955. években], *Prispevki za novejšo zgodovino* 1–2 (1996) 109. 120; Janez KOPAČ: *Kraji in občine kot upravnoteritorialne enote* [Helyek és előjáróságok mint adminisztratív-területi egységek] 1945–1955, in: *Arhivi* 28, 2 (2005) 205–212; Néhány helység nevét a változásokat követően egybeírták (Sv. Jurij-ból Šentjur lett), más neveket megrövidítettek (Sv. Lucijából Lucija, Marija-Čreta Stari Grad lett, Sveta Lucija ob Soči Most na Soči, stb.) Lásd: Mimi URBANC – Matej GABROVEC: *Krajevna imena. Poligon za dokazovanje moči in odraz lokalne identite* [Helynevek. A hatalom fitogtatása és a helyi önanazonosság kifejezésének sokszűge], in: *Geografski vestnik* 2 (2005) 25–43.

52 Milko MIKOLA: *Rdeče nasilje, represija v Sloveniji po letu 1945* [A vörös erőszak, az elnyomás Szlovéniában 1945 után], Celje 2012. 343.

regényében a plébánosból „idős tanító” lett.⁵³ 1955-ben megjelent a híres szlovén költő, Oton Župančič 1932-ben kiadott gyerekverseinek új kiadása *Ciciban* címmel. A kiadó kihagyott az antológiából öt vallásos hátterű költeményt.

Gazdasági intézkedések

Az egyháznak aránytalanul magas adókat kellett fizetnie, bár nagyon kevés jövedelme volt, mivel az egyházi vagyont államosították. A földreformot 1945. augusztus 23-án fogadták el Belgrádban, Szlovéniában a Szlovén Népi Felszabadítási Tanács vezetősége hagyta jóvá 1945. december 17-én. Ennek következtében kárpótlás nélkül államosították az összes olyan egyházi birtokot, amely tíz hektárnál (néhány kivételes esetben 30 hektárnál) nagyobb volt. A földreform előtt az egyház 55.000 hektár ingatlan vagyonnal rendelkezett, utána pedig 5.000 hektárral.⁵⁴

1945. június 5-én felállították az ún. „nemzeti becsületbíróságokat” (*Sodišča narodne časti*). A bíróság ítéleteinek egyetlen célja volt: a vagyon kisajátítása az állam javára. Az egyház számos képviselőjének vagyonát a vonatkozó perek szerint foglalták le. Büntetőperek is végződtek a teljes ingó és ingatlan vagyon lefoglalásával. A szerzetesrendek egyes tagjainak elítélése esetén azonnal kisajátították az egész szerzetesi közösség vagyonát és kolostorait (ez történt, például, a lazaristákkal 1948-ban, a Szeplőtelen Fogantatásról nevezett Ferences Nővérek kongregációjával és a Szent Mária Magdolna kongregációnővéreivel 1949-ben). A jezsuiták ellen 1949-ben folytatott perben lefoglalták azokat az épületeket is, amelyeket ők csak használtak, de valójában az egyházmegye tulajdonában voltak.

Kezdetben nem engedték, hogy a templomokban adományt gyűjtsenek. Elsősorban a külföldi adományok szűrték nagyon a hatóságok szemét, amelyek minden lehetséges trükköt bevetettek a legális adományok ellehetlenítésére. A természetbeni adományokra óriási adót vetettek ki, úgyhogy az egyház csak nagy nehezen vagy egyáltalán nem tudta megfizetni. A különböző minisztériumokhoz és hatóságokhoz intézett számos petíció és követelés válasz nélkül maradt. 1947-ben, például, Odranciban lefoglalták a paplakást, mert engedély nélkül gyűjtött pénzből épült. Ugyanezzel az ürüggyel 1952-ben a Ptujška Gora-i Istenanya templomából múzeumot rendeztek be, és csak öt év múlva, heves tiltakozások hatására adták vissza az egyháznak 1957-ben.⁵⁵ Igaz, hogy 1953 után lehetett adományokat gyűjteni, de csak meghatározott célokra: a szentmise ünneplésére, a saját templom karbantartására, de más templomok és papok számára nem. Az összegyűlt adományt is megadóztatták. A templomi gyűjtés hirdetését szigorúan büntették.⁵⁶

Mitja Ribičič államtitkár a belügyminisztérium kirendeltségeihez 1954. március 19-én „szigorúan bizalmas” jelzéssel intézett levelében kijelentette: „A klérus megfélelő megadóztatása (...) a papokra gyakorolt gazdasági nyomás egyik alapvető eszköze.”⁵⁷

53 Csak 1997-ben publikálták a regény „eredeti” változatát, amely első alkalommal 1880-ban jelent meg Gothában (Németország).

54 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1211, KOVS 5. doboz: *Nekateri aspekti stanja in delovanja verskih skupnosti v Sloveniji* [A szlovéniai vallásos csoportok helyzetének és működésének néhány szempontja].

55 GRIESSER-PEČAR: *Cerkev na zatožni klopi*, i. m. 663–668.

56 I. m. 681.

57 I. m. 431.

A szlovén papok üldözése külföldön

Az UDBA figyelemmel kísérte az emigrációban élő szlovén papok tevékenységét is, mert ezek:

...terjeszteni igyekeznek a klerikális nézeteket az emigránsok és a menekültek, a szomszédos országokban élő szlovének, vagy a mi külföldön dolgozó munkásaink többé-kevésbé passzív tömegének soraiban. Az emigráns papság egy része – az emigráns szervezetektől függetlenül – teljesen önálló és rejtélyes politikát folytat, és kiveszi a kezdeményezést a nem elég hatékony világi emigránsok csoportjainak kezéből, gyakran ellentétben a II. Vatikáni Zsinat határozataival is. A tevékenységüket azzal álcázzák, hogy lelkigondozást, karitatív és kulturális tevékenységet végeznek a külföldön élő szlovének javára.⁵⁸

A titkosrendőrség főleg a külföldön élő szlovének közötti különböző konfliktusokat használta ki. Szította az ellentéteket közöttük, hogy kémeket (informátorokat) toborozzon, a papok soraiban is. Így a titkosrendőrségnek 1980-ban csak a Német Szövetségi Köztársaságban 23 ügynöke volt.⁵⁹ A külföldről érkező postát is ellenőrizték, a telefonokat lehallgatták, a látogatókat nyomon követték. A kommunistákat különösen zavarta a Hermagoras Kiadó Klagenfurtban, ahol az emigránsok kiadhatták a rendszert bíráló könyveiket. Ezért a kiadók dolgozóit különösen megfigyelték.⁶⁰ Drago Jančar a Hermagoras Kiadónál megvette a *V Rogu ležimo pobiti* (Kočevski Rogban fekszünk meggyilkolva) c. könyvet, ezért 1975-ben letartóztatták „ellenséges írók terjesztése” miatt, és egy év elzárásra ítélték. Igaz, hogy hamarabb szabadon engedték, de katonai szolgálatot kellett teljesítenie Szerbiában.

A Hermagoras Kiadó utáni titkos nyomozásnak csak két terve dokumentálható 1986-ból, ill. 1988-ból.⁶¹ Nem tudhatjuk azonban, hogy tényleg folyt-e ilyen nyomozás, ill. hogy nem folyt-e már korábban. Mindenesetre az UDBÁ-nak egy munkatársát sikerült titokban becsempésznie a kiadóba. Az UDBA gondosan ellenőrizte a külföldön, főleg Olaszországban és Ausztriában élő szlovének kiadói tevékenységét. Így került az UDBA célkeresztjébe a *Naša luč* (A mi fényünk) c. egyházi havilap is. Ezekből a rendszert bíráló kiadványokból a szlovének utazásaik közben sokat megvásároltak és hazavittek Szlovéniába, ezért az UDBA ügynökei igyekeztek megkaparintani a lehető legtöbb példányt. A jugoszláv konzulátusok az UDBA kirendeltségeiként működtek. Mindenesetre Klagenfurt esetében ezt biztonsággal lehet állítani, de az UDBA Triesztben is rendkívül aktív volt.

Az UDBA meg akarta akadályozni vagy legalábbis semlegesíteni a szlovén papok befolyását a menekültek és az emigránsok köreiből, ezért célirányos hadjáratot folytatott ellenük.⁶² Csaknem teljes ellenőrzése alatt állt az egyház képviselőinek külföldi levele-

58 *Priročnik 1970* [Kézikönyv 1970], 125.

59 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1931, 1463. doboz, *Letno poročilo* [Éves beszámoló] 1980.

60 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1931, 2340. doboz, 1. sz. *Analiza o možnostih operativnega pristopa h Kralu Böhmu* [Elemzés Karl Böhme esetleges operatív beszerzéséről].

61 HANZI FILIPIČ: *Načrtovana udbovska posega v Mohorjevi hiši v Celovcu* [Az UDBA két tervezett beavatkozása a Hermagoras központjában, Klagenfurtban], in: *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu* [A Hermagoras Társaság naptára], Celovec [Klagenfurt] 2013. 87–102.

62 JURIJ PAVEL EMERŠIČ: *Slovenski izseljeniški duhovniki v primežu represivnih posegov „ljudke oblasti” s poudarkom na ozemlju Zvezne Republike Nemčije* [Az emigráns szlovén papok a „polgári hatóságok”

zése, az is, amit bizalmi személyek és zarándokok hoztak külföldről. Nagyon gyakran zsarolással igyekeztek együttműködésre kényszeríteni őket, miután a kellő információkat begyűjtötték róluk.

Még a 80-as években is voltak illegális házkutatások külföldön, például 1984. május 6-án Ignacij Čretnik szlovén pap párizsi lakásában⁶³, aki az emigráns és menekült papok egyesületének aktív tagja volt Nyugat-Európában. A házkutatásról készült jelentésben az áll, hogy az akció nagyon fontos volt a tapasztalatszerzés szempontjából is a jövőben külföldön végzendő házkutatásokra nézve.⁶⁴ Čretnik egyik bizalmi embere, aki Tim néven az UDBA ügynöke volt, már 1982-ben titokban átkutatta a lakását és lefényképezett több dokumentumot.

Más vallási csoportok

Az UDBA titkosrendőrség nemcsak a katolikus egyházat figyelte meg, természetesen, hanem más vallási csoportokat is, amelyek nyilván nem rendelkeztek ugyanolyan erővel és befolyással, mint a katolikus egyház. Az UDBA mindenütt toborzott ügynököket: az evangélikus egyház muravidéki szeniorátusában az UDBA anyagot gyűjtött Adam Luther (Luthár Ádám) szenior ellen, aki nyilvánvalóan túl negatív magatartást tanúsított a „néphatalommal” szemben. Luthart előzetes letartóztatásba helyezték, de aztán ismét szabadon engedték. Ennek ellenére az UDBA lemondásra kényszerítette. Elsősorban azt a „bünt” rótták fel neki, hogy a vendnek [„wendisch”] nevezett szlovén (szorb) dialektust ápolta. Másokat is letartóztattak és elítéltek, például Ludvik Jošar bodonci pástort, akit abban találtak bűnösnek, hogy „a jugoszláv állam és államrend elleni propagandát” folytat.

A Jugoszláv Királyság fennállása alatt az evangélikus egyház az ágostai hitvallású német evangélikus egyházhoz tartozott. A háború után az új hatalom kisajátította az evangélikus egyház vagyonát Szlovéniában az AVNOJ⁶⁵ határozata és a kisajátítási rendelet értelmében, amelyet 1944. november 21-én adtak ki, és amelyet a teljes német állami és magánvagyon lefoglalása követett. Ebbe az eljárásba beletartozott az evangélikus egyház vagyona is. A háború alatt azonban a muravidéki szeniorátus nem a német megszállás területén volt, hanem a magyar evangélikus egyházhoz tartozott. Így sikeresen el is tudta hátrítani az AVNOJ rendelete szerinti kisajátítást, jóllehet, igazság szerint, a földreform a Muravidékre is vonatkozott: minden tíz hektárnál nagyobb birtokot államosítottak. A német szeniorátus vagyona a ljubljanoi és a maribori helyi közösségekkel az 1991. évi fordulatig állami tulajdon maradt.

Mariborban az evangélikus lelkészek 1952-től újra tarthattak istentiszteletet a korábban kisajátított templomban, és ez érvényes volt az ortodox egyházra is, amelynek szak-

elnyomó intézkedéseinek hálójában, különösen az Német Szövetségi Köztársaság területén], Ljubljana 2008.

63 Ignacij Čretnik (1917–2000), 1947-ben szentelték pappá, Bressanonében [német névén: Brixen, Dél Tirol].

64 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1931, *Ignacij Čretnik, Analiza prodibljenih materialov akcije 2050 Tp in 622 FN pri Ignaciju Čretniku v Parizu* [A házkutatáskor talált anyagok elemzése].

65 Antifašističko v(ij)će narodnog oslobođenja Jugoslavije szerbhorvát kifejezés rövidítése, a Jugoszláv Nemzeti Felkelés Antifasiszta Tanácsa, a II. világháború alatt a német és olasz megszállók elleni harc vezető szerve.

rális épületét a németek 1941-ben lerombolták. Ljubljánában az evangélikus templomot a kisajátítás után bezárták, és csak 1976-tól tartotta benne rendszeres istentiszteletet. Az épületegyüttest, a templomot és a paplakást 1992. augusztus 11-én visszaadták a helyi egyházközségnek.⁶⁶

Megfigyelték és üldözték a baptistákat, Jehova tanúit és az ókatolikusokat is, és közülük is toboroztak ügynököket a titkosszolgálat számára. 1948. szeptember 5-én, például, a szlovéniai baptista szekta nyolc követőjét hallgatta ki a celjei bíróság.⁶⁷ A Bibliakutatók Egyesületének (Jehova tanúi) 13 tagját 1948. augusztus 16-án hallgatták ki nemzetellenes tevékenység és az államhatalom lejáratása miatt.⁶⁸ Van okunk azt gondolni, hogy mindennek a célja ezeknek a vallási csoportoknak a megsemmisítése volt.

Olaszból fordította: Falvai Teréz és Somorjai Ádám OSB

66 Vili KERČMAR (szerk.): *Evangeličanska cerkev na Slovenskem* [Az evangélikus Egyház Szlovéniában], Murska Sobota 1995. 269–272. 276sk.

67 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1931, mikrofilmek, U 0003701-000371.

68 Szlovén Köztársaság Levéltára, AS 1931, mikrofilmek, II. 4488.

FÁBIÁN BORBÁLA

A BAJAI KATOLIKUS LEGÉNYEGYLET TÖRTÉNETE
(1866-TÓL 1914-IG)*„ISTEN ÁLDJA A TISZTES IPART!”¹

Baja város egyik legnépesebb, legtöbb taggal rendelkező egyesületének történetéről keveset tudunk. Baja a török alóli felszabadulás óta Bács és Bodrog vármegyék egyik legfejlettebb iparral rendelkező települése volt. Az első bácskai céhek is itt alakultak meg a 17. század végén és a 18. század elején. A várost nemzetiségi és vallási sokszínűség jellemezte. A 19. század második felében többségében katolikusok lakták, de mellettük jelentős számú zsidó népesség is. A görög keletiek száma fokozatosan csökkent, míg a protestánsoké lassan növekedett. (Például 1870-ben a 18110 főből 14893 fő római katolikus volt, 2183 zsidó, 532 görög keleti, 294 református, 175 evangélikus)

A 19. század második felében a céhrendszer megszűnése, a modernizálódó, polgárosuló társadalomban sokan úgy érezték, hogy a régi értékek, az erkölcsök nemesisége és fenntartása is fontos feladat. A katolikus legényegyleteknek a céhes hagyományok megőrzésében ugyanakkor új ismeretek szerzésében és a szórakozási lehetőségek teremtésében is meghatározó szerepük volt. Az átutazó iparossegédeknek szállást biztosítottak. Szociális tevékenységük a beteg egyleti tagok segélyezésére, gyógyszereik megvásárlására is kiterjedt. Az egyleti orvos legtöbbször ingyen gyógykezelt a legényegylet tagjait. A baloldali, szocialista, kommunista eszmék elleni küzdelemben is fontos szerepet játszottak. A 19. század végén a katolikus legényegyletek gyűlésének egyik megnyitó beszédében ezért fogalmaztak így: „minden jel arra mutat hogy a katolikus legényegyleteket az isteni gondviselés arra választotta, hogy az ipari osztály és a katolikus egyház között évszázadokon át főnálló üdvös viszonyt ismét helyreállítsa”.² A szabadkai legényegylet alakulásakor írták, hogy célja „az iparos osztály anyagi és szellemi helyze-

* A tanulmány elkészítéséhez szükséges kutatást az MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport támogatta.

1 Az ipartestületek és a legényegyletek jelmondata a 19–20. században. Szabóky Adolf, a pesti legényegylet elnöke, 1858-ban a *Pesti Napló*-ban megjelent *A magyar iparoslegényekhez* felhívásában a legényegylet zászlajára tűzött mondatként említi, később jelige, általános iparos köszöntés lett. (*Pesti Napló*, 1858. júl. 30. 2–3.)

2 *Az Országos Központi Katolikus Legényegylet évkönyve fennállásának 36. évében 1892.*, Budapest, 1893.

tének emelése”.³ A legényegyesületek hivatásáról 1904-ben írta a Szabadkai Katolikus Legényegylet felhívásában: „mindazt nyújtja az iparos segédeknek, amire fáradságos munkájuk után fönnmaradt szabad idejükben szükségük van.”⁴ A Zombori Katolikus Legényegyesület megalakulásakor a helyi újságban így mutatatták be az egyesület célját: „katholikus szellemben ápolják az erkölcsöket, fejlesztik a műveltséget és megvédik a tagokat a tévelygő tanok befolyásától”.⁵

MIKOR ALAKULT A KATOLIKUS LEGÉNYEGYLET BAJÁN?

Kolping Adolf az első legényegyletet 1846-ban Kölnben alapította. Mozgalma gyorsan terjedt, a magyar királyság területén az első legényegylet 1855-ben Zágrábban jött létre. A következő évben Pesten és Pozsonyban is alakult egyesület, előbbi a 134. egyesület volt a világon. A pesti egyesület ünnepélyes megalapításán Kolping Adolf is részt vett. Scitovszky János érsek Szántóffy Antal plébánost bízta meg a pesti legényegylet megalakításával, őt Haas Mihály követte, majd a harmadik elnök a piarista Szabóky Adolf volt, akit a korábbi szakirodalom alapítóként tartott számon. A legényegyletek többsége katolikus volt, néhány protestáns alakult 1895-től. 1900-ban 112 legényegylet működött Magyarországon.⁶

A *Baja története a kezdetektől 1944-ig* monográfiában az szerepel, hogy „alapszabályát elintézés végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter már 1868. május 12-én átküldi a belügyminiszternek”.⁷ Az egyesület alakulási dátumaként mégis az 1866-ot tartották számon, ugyanis ekkor kezdték szervezni az egyesületet, de az alapszabályok jóváhagyására a kalocsai érsek segítségével csak 1868-ban került sor. A bajai a kalocsai főegyház-megye másodikként megalakult legényegyesülete volt, mert 1865-ben Bezdánban alakult az első, mely Bács-Bodrog vármegyében is az első volt. Ez csak rövid ideig működött, mert a kezdeményező káplán, Appel Ede távozása (1866) után nem sokkal megszűnt a működése.⁸ 1866-ban a főszolgabíró betöltötte az egyesület működését. Szulik József káplán bemutatta az egyesület alapszabályait, ezért néhány hónappal később újra működhetett a 48 rendes és 35 pártoló taggal az egyesület. Szulik 1869-ig volt Bezdánban.⁹

A bajai legényegylet tevékenységével kapcsolatban egy-két levéltári dokumentum maradt fenn, és a korabeli sajtóban is csak egy tudósítást találtam. Egyik Latinovits Gábor¹⁰ polgártársakhoz intézett az 1866. májusában megjelent, a Mederschitzky Ignác nyomdájában Baján nyomtatott felhívása, amelyben az alakuló egyesület számára „polgár-védnököket” keresett, hogy pénzzel támogassák a legényegyletet. A *Religió* katolikus folyóirat az 1866. június 10-én Baján tartott Jézus Szíve esti ájtatosságról jegyzi

3 *Baja*, 1885. ápr. 19. 3.

4 KERSCH Mihály – BÓLITS József: *Szabadka sz. kir. város iparos segédeihez!* (OSZK Kny C. 11. 477.)

5 Uj egyesület városunkban. *Bácska*, 1904. máj. 13. 5.

6 *Magyar Katolikus Lexikon*. szerk. Diós István, VI. k., Budapest, 2001. 365.

7 KISS Z. Géza: *A török alóli felszabadulástól az első világháború végéig. Baja története a kezdetektől 1944-ig*. szerk. Kőhegyi Mihály, Budapest, 1989. 264.

8 RUSCHEK Antal: *Második könyv: A katolikus legényegylet magyar földön* [Két könyv a katolikus legényegyletről], (Házi könyvtár LV.) Szent István Társulat, Budapest, 1887. 180–181.

9 dr. BALLA Ferenc – dr. BALLA István: *Bezdán művelődési életének krónikája*. Tóthfalu, 2007. 58–61.

10 (Baja, 1825 – Kalocsa, 1897) 1864–1878 között bajai plébános, 1878–1893 között Baja város országgyűlési képviselője.

meg, hogy azon a legényegylet tagjai részt vettek és énekeltek. Az ájtatosság után a legényegylet lakásán a megyei és városi előljárók, Kubinszky Mihály¹¹ apát, a plébános és a főgimnázium tanárai támogatásukról biztosították az egyletet.¹² Fővédnöke Nehiba János tinini felszentelt püspök és kalocsai nagyprépost volt 1866-ban.¹³ Két év múlva az egyleti alapszabályokban ez változott, más legényegyletekhez hasonlóan a kalocsai érsek lett. Megalakulásának dokumentumai a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban fennmaradtak. Az iratok szerint az alapszabályok kidolgozásakor a pest-budai és az egi legényegyletek alapszabályait vették figyelembe. Az alakulás napja Szent László király ünnepén volt és védőszentnek – a többi legényegyletchez hasonlóan – Szent Józsefet választották.¹⁴ A kalocsai érseknek küldött levélben így foglalták össze az egylet célját: „*Minthogy az élet nem egyéb, mint az Istentől ajándékképpen nyert azon idő, melyben földi jóllétünket és mennyei boldogságunkat eszközölhetjük; tehát itthelyben lakozó kath. kézműves legények bölcs és ernyedhetlen buzgalmu vezetők intézkedése és buzdítása folytán oly kath. legény-egyletté alakultunk, melynek célja: szorgalmas munkálkodás, és vallásérkölcsei épületes oktatások által belőlünk tisztességes és értelmes polgárokat, vallásos és hű hazafiakat idomítani.*”¹⁵

A magyarországi legényegyletek 19. századi történetírója, Ruschek Antal győri kanonok – a győri legényegylet elnöke – szerint Kubinszky Mihály teológus, kanonok sokat fáradozott a legényegylet megalakításáért.¹⁶ Kubinszkyt nagyon tisztelték a városban, és ő is kötődött Bajához. Sírja a bajai Rókus temetőben található. Az 1934-ben megjelent *Baja* monográfiában is megjegyzik, hogy a legényegylet „*tulajdonképpen életrehívója Kubinszky Mihály*” volt.¹⁷

1868-ban az egyesület elnöke a plébános, Latinovits Gábor lett. Védnöknek a kalocsai érseket kérte fel, mert a korábban közzétett felhívására közömbösek voltak a helyi polgárok, kevés mecénást sikerült az egyletnek szereznie.¹⁸ Másodelnöke Bándl János, a gimnázium igazgatója volt. Egyházi alelnöke Tóth József¹⁹ bajai születésű káplán volt, akit 1869-ben helyeztek Bajára, aki az „*egylet éltető szelleme és középpontja*” volt, sok pártfogót szerzett. 1870-ben sikeres farsangi bált rendezett.²⁰ Valószínűleg 1870-ben, Tóth József káplán áthelyezése után szűnt meg a legényegylet tevékenysége. Ezt Ruschek Antal úgy értékelte, hogy „*így a kath. legényegylet ügye elvesztette az alföld egyik tekintélyesebb iparüző városát, melyben e tisztességes kör hivatva lett volna a rengeteg számú iparos ifjúságnak szellemi, erkölcsi és anyagi előhaladást biztosítani.*”²¹

11 Kubinszky Mihály (Dunapataj, 1824 – Baja, 1881) teológiai doktor, kalocsai kanonok, felszentelt tinini püspök, a Szent László Társulat alelnöke.

12 *Religio*, 1866. jún. 20. 379.

13 *Religio*, 1866. jún. 23. 392.

14 Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) I. 1.b. Baja-Belváros 2.b általános iratok 728/1868.

15 Uo.

16 RUSCHEK, 1881. 183.

17 RAPCSÁNYI Jakab, dr.: *Baja és Bács-Bodrog vármegye közsései*. Budapest, 1934. 371.

18 KFL I. 1.b. Baja-Belváros 2.b általános iratok 728/1868.

19 Tóth József (Baja, 1838 – Bajaszentistván, 1883) Miskén, Hercegszántón és Baján káplán, 1870–78 között a kalocsai tanítóképezde tanára, 1878-tól bajaszentistváni plébános volt.

20 RUSCHEK, 1887. 183.

21 RUSCHEK, 1887. 184.

„HALADJUNK” – A BAJAI IPAROS IFJÚSÁGI EGYLET

1878-ban egy új iparos ifjúsági egyesület szervezését kezdték meg, melynek egyik célja, hogy a pangó ipar élénkítése céljából, az iparosok szakértelme, műveltsége fejlesztésével a gazdasági növekedést is elősegítsék. Dr. Margalits Ede a *Baja* című lap főszerkesztője vezércikkében a „Bajai iparos Ifjúsági Egyesület” létesítő bizottságának felhívását *Haladjunk* címmel és a következő bevezetéssel tette közzé: „*A mai kor jelszava a haladót, aki nem halad az elmarad. Ha valamely téren úgy a hazai ipar terén nagy mértékben elmaradtunk s ennél fogva minden követ meg kell mozdítani, hogy a múlt idők mulasztásait pótolva, lehetőleg rövid idő alatt azon álláspontra emelkedhessünk melyen a külföld ipara áll. [...] jelen alkalommal egy szép célú alakulóban levő egyesületre hívjuk fel olvasóink figyelmét a mely hivatva lesz iprosaink szakértelmét fejlesztve, idővel anyagi javulást is előidézni körükben.*”²²

Pütkösd hétfőjén, június 10-én került sor alakulására a Bárány szállodában.²³ Az alapszabályokat szeptemberben erősítette meg a belügyminisztérium. Az alakuló közgyűlést ezután október 13-án a bajai ipartársulat helyiségében tartották. A megválasztott egyesületi tisztikar tagjai voltak: tiszteletbeli elnök Leopold János, elnök Manhold Gyula, tiszteletbeli jegyző Erdélyi Gyula, igazgató Kucht Vilmos, pénztárnok Nánay Lajos, ellenőr Hock Károly, könyvtárnok Szeman András, továbbá 16 választmányi tag.²⁴ Ennek tevékenységéről sincs sok információ a helyi lapokban. 1884-ig találtam tudósításokat a működéséről. Volt dalárdája, egy kis könyvtára. Hangversenyt és műkedvelő előadást, táncvigalmat is tartott az iparos ifjúság szórakozás ára és az egyesület vagyonának (segély-alapjának) növelésére. Az ipartársulat sorsjátékára nyereménytárgyakat készítettek. A bajai iparos ifjúság önképző- és betegsegélyező egyesületének tagjait dr. Bernhard János ingyenesen gyógykezelte 1879-ben.²⁵ Baján az iparos ifjúság szakmák szerint betegsegélyező egyesületek létrehozására is törekedett, például 1877-ben a szabósegédek segélyező és önképző egyesületét, 1882-ben Bajai Vendéglős és Pincér Ifjúság Betegsegélyező Egyesületét, 1883-ban a Bajai Czipész Iparos Ifjúság Betegsegélyező Egyesületét hozták létre.²⁶ Ezek nem voltak hosszú életű egyesületek, például a pincéreké már 1882-ben feloszlott.²⁷ A beteg iparosok támogatására a kereskedelmi miniszter rendelete alapján csak a 19. század végén jött létre a Betegsegélyező Pénztár.²⁸

1881-ben alapított Ifjúsági Egyesület volt a város első egyesülete, mely a kereskedő és az iparos fiatalokat egyszerre szólította meg, és vette fel tagjai közé. Első éveiben nagyon sikeres volt. Felolvasásokat és műkedvelő előadásokat, valamint bálakat is szerveztek. Az Ifjúsági Egyesületből később létrejött a Bajai Kereskedő Ifjak Egyesülete.

22 MARGALITS Ede: *Haladjunk. Baja*, 1878. jún. 9. 1.

23 *Baja*, 1878. jún. 16. 2.

24 *Baja*, 1878. nov. 3. 2.

25 *Baja*, 1880. jan. 7. 4.

26 MNL OL K150 1883-VII. – 8. – 21520-1130.

27 *Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban*. Budapest, 1880. 360.; *Baja*, 1883. jan. 21. 2.

28 1893-tól működött. (Kiss Z. Géza, 1989. 265–266.)

AZ ÚJ BAJAI KATOLIKUS LEGÉNYEGYLET MEGALAKULÁSA: 1888/1889

A politikai változások és az 1880-as évek társadalmi változásai Baja város több egyesületében is változásokat hoztak. Új kaszinói egyesület is alakult, a régi kaszinóból (Casino és gabonacsarnok, majd „Casino és Kereskedelmi Csarnok”) pedig 1885-től Kereskedelmi Kaszinó lett. Az 1880-as évek a város társadalmi összetétele szempontjából is fontos időszak, mivel az izraelita népesség aránya, ekkor volt a legmagasabb 11,5%. Ez is állhat a háttérben annak, hogy az évtized végén miért kezdtek egy új katolikus egyesületet szervezni. A bajai legényegylet alakulásáról 1886-ban a *Kalocsai Néplap*ban jelent meg tudósítás. A helyi lapokban az első tudósítás 1888 decemberéből való, hogy 40 iparos segéd saját egylet alakítása céljából a vásártéren lévő apatini sörcsarnokban tartott megbeszélést, melyen egy iparos önképző és betegsegélyző egylet alakításáról tárgyaltak.²⁹ December 23-i értekezleten Fonyó Pál, sükösdí plébános néhány iparos ifjú meghívására részt vett és meggyőzte az egybegyűlteket, hogy az „önképző és betegsegélyző egylet” helyett inkább katolikus legényegyletet alakítsanak.

December 26-án tartottak egy alakuló közgyűlést az ideiglenes egyházi elnök Vigyázó Vendel³⁰ és körülbelül 250 fő részvételével. Ezen az elnök felkérésére Fonyó Pál³¹ a legényegyletek alakításával kapcsolatos tapasztalatait osztotta meg az egyesület alakítóival. A december végi gyűlésen, amit Vigyázó Vendel hittanár és Meskó László városi tanácsnok vezetett az alapszabályok kidolgozására, 10 pártoló és 10 rendes tagot választottak ki. Vigyázó az ideiglenes egyházi, míg Meskó László a világi elnök lett, tiszteletbeli elnöknek Berényi Dánielt,³² az akkori plébánost választották.³³ A húszas bizottság január 13-i ülésén kis módosítással a szabadkai legényegylet alapszabályait fogadták el. Fővednöknek felkérték a kalocsai érseket, Haynald Lajost.

Február 3-án az alakuló közgyűlésen Fonyó Pál javaslatára az alapszabályokat elfogadták, majd a 400 pártoló és rendes tag részvételével tisztikart választottak. Az egyesület egyházi elnöke Vigyázó Vendel, egyházi alelnöke Becker Vilmos lett.³⁴ Világi elnöke Meskó László városi közgyám, alelnöke Vagner Ferenc, titkár Buday István, pénztárosa Dallmann Benő, könyvtárosa Taub Gyula, karnagy Wilhelm Károly,³⁵ kántor lett. A választmány tagjai Drescher Ede, Túry Mátyás, Scheibner Gyula, Székely Károly, Pintér Ferenc, Hunyady Antal, id. Frankenberger Ferenc, Grosz József, Laforsch János, Steininger Lajos lettek a pártoló tagok közül. Az iparosok mellett a város polgármestere, tisztí ügyésze, rendőrkapitánya és a ciszterci gimnázium tanárai közül Becker Vilmos és

29 *Bajai Közlöny*, 1888. dec. 16. 2.

30 Vigyázó Vendel (Baja, 1857 – Deronje [Dernye], 1935) bajai káplán 1888–1897 között.

1888-ban Bajára kerülésekor a bajai tanítóképző, Baja szab. kir. város róm. kah. népiskoláinak és a Baja Városi Polgári Fűiskola és a vele kapcsolt alsófokú kereskedelmi- és Ipariskolának is a hitoktatója lett. A Bajavidéki Kath. tanítóegyesület pénztárának ellenőre is volt.

1897-ben nevezték ki vepródi [Veprovác] plébánosnak, 1912-től Dernyén.

31 Fonyó Pál (Szeged, 1847 – Segesvár, 1911) írói álneve: Keletéri. 1878–83 között bajai káplán, a tanítóképző hittanára, 1886–1890 sükösdí plébános, majd Óbecsén. (Több könyvét is Baján nyomtatták.)

32 Berényi Dániel (született: Herdlein, Baja, 1835 – Baja, 1895) 1863-tól tanított, 1863–78 között a bajai gimnázium hittanára, magyar és német nyelvet tanított. 1878–95 között bajai plébános, 1881-től ugrai apát.

33 KFL I. 1.b. Baja-Belváros 2.a. 2328/1890. és *Bajai Közlöny*, 1889. jan. 1. 2.

34 Becker (később Békei) Vilmos 1887–1900 között a bajai ciszter gimnázium hittanára, magyar nyelvet is tanított.

35 (Baja 1857 – Baja, 1926) 1883-tól volt a belvárosi templom kántora.

Székely Károly. Az iparos ifjak közül választmányi tag Kapots Ferenc, Számuel János, Kohut Jenő, Csermák Gyula, Morvai Vilmos, Vodál György, Weinhand Konrád, Pock Nándor, Werner Ferenc és Tury Gyula. Az egyesület tanárai voltak: Székely Károly, Richter Mátyás, Pracser Albert, Becker Vilmos ciszterci tanárok, Bocskay Kristóf tanítóképzési tanár és Vida Dániel tanító.

Az alapszabályok szerint ötféle tagja volt az egyesületnek: alapító, tiszteletbeli, pártoló, rendes és rendkívüli. A rendes tagok „*minden helyben állandóan vagy ideiglenesen tartózkodó, katolikus vallású, nőtlen vagy nős iparos-segéd, ha fedhetlen erkölcsi életet él, vagy legalább a jövőre nézve ünnepélyes ígéretet tesz, hogy ilyen módon fog élni*”.³⁶ A rendkívüli tagok a nem katolikus vallású iparos-segédnek lehettek. A jelentkezés 30 krajcár lefizetésével történt és négy hétig, ha a jelentkező vagy erkölcsi magaviselete ellen nem érkezett kifogás, akkor felvették. Ha kifogás merült föl ellene, akkor a jelentkezők táblájáról törölték a nevét és a 30 krajcárt visszakapta. A tagsági díj havonta 20 krajcár volt. Az egyleti helyiségek vasár- és ünnepnapokon reggel 8-tól este 10-ig, köznapokon nyáron délután 6-tól, télen délután 5-től este 10-ig voltak nyitva.

Az oktatás tárgyai: vallástan, olvasás, írás és rajzolás, fogalmazás és számolás, magyar és német nyelv, földrajz és történelem, polgári jogok és kötelességek, egyházi és világi énekek, természetrajz voltak.³⁷

Az egyleti helyiség megnyitása február 12-én volt a Gyász utcai (ma: Batthyány utca) Rull-féle házban. Hamarosan egy másik házba költöztek a Kéményseprő utcába, ahol az egyesület védőszentjének, Szent Józsefnek az ünnepét Fonyó Pál felolvasásával ünnepelték meg.³⁸ Erről az első előadásról a tudósítás a Bajai Közlöny májusi számában jelent meg, hogy Fonyó Pál a régi céhekről tart felolvasást, melyre az egyesület összes tagját (alapító, pártoló és rendkívüli tagjait) is meghívták.³⁹ Az első évben már 16 alapító tagja volt az egyesületnek, a következő évben még hárman jelentkeztek. A pártoló tagok száma 226 fő volt 1889-ben, és 192 fő 1890-ben.⁴⁰ 1891-ben: „*2 tiszteletbeli, 20 alapító, 200 pártoló, 187 rendes és 4 rendkívüli tagja volt*”.⁴¹

Az alapszabályok jóváhagyása és megerősítése után 1889. június 30-án tartották az ünnepélyes megalakulást, melyre a kalocsai és a szabadkai legényegyleteket is meghívták. (2. kép) Az ünnepi szentmisét díszközgyűlés követte, amelyen Mamuzsits Mátyás, szabadkai prépost-plébános, a szabadkai legényegylet elnöke a legényegyletek sorába fölavatta a bajai egyesületet, majd Wagner Ferenc vendéglőjében egy bankett, este hangverseny, színelőadás, majd táncmulatság volt. A hangversenyen az egyleti dalárda szerepelt. Az egyesület tagjai a kalocsai legényegylet vezetőjének, Joachim Ágostonnak az egyik darabját adták elő.⁴² A megalakulási ünnepélyen a kalocsai érsek nem vett részt, de az alkalmából 25 forintot küldött. Az első években küldött hangverseny meghívók küldése után általában 25 forint segélyt küldött az érsek az egyesület részére.⁴³

36 A bajai katolikus legényegyesület alapszabályai (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára (MNL BKML) IV. 1407. b. 8266/1889.)

37 Uo. – A Szabadkai Kath. Legényegyesületnek is lehettek más vallású tagjai. (Iványi István: *Szabadka szabad királyi város története*. II. rész, Szabadka, 1892. 552.)

38 *Bajai Közlöny*, 1889. febr. 10. 2.

39 *Bajai Közlöny*, 1889. máj. 19. 1.

40 KFL I. 1.b. Baja-Belváros 2.a. 749/1891.

41 Legényegyleti közgyűlés. *Bajai Közlöny*, 1892. ápr. 10. melléklet

42 *Bajai Közlöny*, 1889. jún. 23. 3. és *Bajai Közlöny*, 1889. júl. 7. 2.

43 KFL I. 1.b. Baja-Belváros 2.a. 1776/1889. és 2328/1890.

A LEGÉNYEGYLET MŰKÖDÉSE AZ ELSŐ ÉVEKBEN

A szórakozásra a megalakulástól kezdve költött az egylet. Az első év zárszámadása alapján 4 dominót, sakkot, tivolit és billiárd asztalt is birtokolt. Nyáron az udvaron két tekepályát is felállítottak.⁴⁴

Az oktatás mellett a szociális szerepe is jelentős lehetett. Az alapszabályok a 15. pontja szerint a tagoknak joguk volt „*az egyesület helyiségében és összejövetelein megjelenni, a takarék szövetkezetben és minden oktatásban résztvenni, ezenkívül betegsége esetén az egylet anyagi erejéhez képest orvosi gyógykezelésben részesíttetik, gyógyszerekkel elláttatik, esetleg a városi kórházban helyeztetik el, s ha betegsége hosszabb tartamu lenne, egyéb segélyre is igényt tarthat.*”⁴⁵ Az első évekből maradt fenn híradás, hogy az egyleti orvos, dr. Bernhart János, a város tiszti főorvosa ingyen gyógykezelt a tagokat. Az egylet fizette 7 beteg tagjának gyógyszereit.⁴⁶ 1889-ben az egylet tagjai közül Szabó Józsefet segélyezték. 1890-ben Hinterreiter Ferenc és Tomasic Sándor gyógyszereit fizették. Három átutazó legényegyleti tag mellett Szabó Józsefet, Riegler Jánost és Csanády Józsefet is segélyezték. Az átutazó legényegyleti tagok ebédet és vacsorát is kaptak a bajai egylettől.⁴⁷ 1891-ben 25 átutazónak adtak szállást, ebédet, reggeli vagy vacsorát. kilenc beteg tagnak gyógyszer vásároltak, 4 tagot segélyeztek. A három egyleti halottnak koszorút tettek a koporsójára.⁴⁸

1893-ban jött létre Baján a Bajai Ker. Betegsegélyző Pénztár, ami 1907-től Országos Munkásbetegsegélyző és Munkásbiztosító Pénztár lett, ennek főorvosa is dr. Bernhart János volt. A segélyezést később is folytatta a legényegylet. 1895 körül évente 10-15 átutazónak adtak szállást és két napi ételmezt.⁴⁹

A tagok zenei művelődését és a városi dalárda hiányát is pótolta a legényegyleti dalárda. Az egylet megalakulása után az egy évtizeddel korábban megszűnt bajai dalegylet zongoráját és más bútorait is „*kölcsönvették*”.⁵⁰ Egy későbbi, a város zenetörténetéről írt összefoglalás szerint a zongora a legényegylet tulajdonába ment át.⁵¹

Az egylet dalárdájának működését több helyen is dicsérték. 1893-ban mégis ezt írták a dalkörről: „*nemcsak a katolikus Legényegyesület hálóját, hanem Baja város műkedvelő közönségének elismerését és osztatlan tetszését vivta ki a fáradhatlan karnagy, Vilhelm Károly kántor úr; mert csakis a csüggedést nem ismerő kitartással és szakképzettséggel lehet ily feltűnő sikert felmutatni oly ifjakkal, akik több jóakarattal mint zenei tehetséggel kezdenek a műdalok tanulásához.*”⁵²

Az egyesület nyilvános megjelenéseinek különösen, amikor vallásos körmeneteken vették részt, fontos szimbóluma volt az egyleti zászló. 1891 májusában kezdtek az egyleti zászlóra gyűjteni. 1891. június 7-én volt a zászlószentelés a belvárosi templom mellett. A zászlóanya a polgármester felesége, Drescher-Ivánovics Anna lett. (3. kép) Az

44 KFL I. 1.b. Baja-Belváros 2.a. 749/1891.

45 MNL BKML IV. 1407. b. 8266/1889.

46 *Bajai Közlöny*, 1891. márc. 8. 1.

47 KFL I. 1.b. Baja-Belváros 2.a. 749/1891.

48 Legényegyleti közgyűlés. *Bajai Közlöny*, 1892. ápr. 10. melléklet

49 *Kolping*, 1897. jun. 25. 138.

50 KFL I. 1.b. Baja-Belváros 2.a. 749/1891.

51 MNL BKML XV. 33. „zene” – [?] Sándor: „Ha valamelyik külföldi zenevirtuóz ..” [gépelt kézirat] és RAPCSÁNYI, 1934. 268.

52 *Bajai Közlöny*, 1893. jan. 22. melléklet.

ünnepeken a kalocsai, németbolyi, szabadkai, paksi és dunaföldvári egyletek képviselői is részt vettek. Az első szeget a fővédnök, Haynald Lajos kalocsai érsek verte be. Az ünnepélyen világi méltóságok is jelen voltak: a város főispánja Sándor Béla, a polgármester Drescher Ede és id. Latinovics János helyett a fia Latinovics Frigyes. Az ünnepélyt bankett követte az Arany Bárány vendéglőben, este hangversenyt és színdarabot adtak elő. A tudósító megjegyezte, hogy „*dicséretet érdemel az iparosifjuság józan komoly magaviselete*”.⁵³ A zászlószentelés évfordulóját a későbbiekben is megünnepelték hangversennyel és színelőadással.

A LEGÉNYEGYLET SZÉKHÁZA

1893-ban határozták el az állandó otthon megszerzését: házvásárlást vagy házépítést. A ház megszerzésével foglalkozó bizottság tagja volt dr. Hegedűs Aladár, a város polgármestere, Meskó László és a városi mérnök, Jeney Mihály is.⁵⁴ A házra adományokat gyűjtöttek, illetve a kor szokása szerint 10 koronás részjegyeket bocsájtottak ki, mely kamatmentes kölcsönt jelentett. A ház felépítése utáni években mindig december 30-án 50 darab részjegyeket kisorsoltak és ezek árát készpénzben kifizették a részjegyek tulajdonosainak.⁵⁵ (Néhány évvel később a helyi ipartestület, a kaszinó és a Bajai Polgári Olvasóegylet is ilyen módon épített saját házat.) Újabb adomány lehetőséget jelentett, hogy többen az egyletnek adományozták részjegyüket, tehát nem kérték a visszafizetését.⁵⁶ A ház felépítéséhez a legjelentősebb adományt, 5000 forintot a kalocsai érsektől, Császska Györgytől kapták. Bende Imre bajai születésű püspök és Latinovits Gábor is 100 forinttal támogatták a házépítést. A házrészjegyekből a legtöbbet, 20-20 házrészjegyet hárman vásároltak: ifj. Ertl János, Gál Péter és Baja város. A Drescher családból a legtöbbet, 10 részjegyet a legényegyleti zászlóánya, Drescher Edéné vásárolta, de férjének testvérei: Gyula, Lajos, Rezső, valamint a sógoruk dr. Klenántz János is vett.

Egyházi adakozók: Berényi Dániel, Evetovics János, Vigyázó Vendel, Rakita László (bajai káplán), Bach János (bajai káplán), Matoss János (szenttamási plébános), Maison Mihály (regőcei plébános), dr. Rézbányay József (pécsi kanonok) voltak.

A legényegylet vezetőségéből: dr. Hegedűs Aladár (polgármester) Bocskay Kristóf, Vilhelm Károly, Wagner Ferenc, Pock Nándor, Erényi József, Ury Pál, Tury Mátyás, Hunyady Antal, Laforsch János, Imrik József, Taub Gyula, Dallmann Benő, Vágner Sándor, dr. Bernhardt János. Városi tisztviselők közül, például Jenei Mihály, Bischoff Károly, Weisz Nándor. A jegyzékben három egyesületet is találtam: Bajai Kölcsönös Segélyező-egylet, Bajai Ipartestület, Pécsi legényegylet. Nemcsak katolikusok vásároltak házrészjegyet: a református alsóbaranya-bácsi egyházmegye gondnoka Gál Péter a lánya

53 y: Zászlószentelés. *Bajai Közlöny*, 1891. jún. 14. 1.-2.

54 *Bajai Közlöny*, 1893. máj. 14. m.

55 Egy ilyen részjegy található a Türr István Múzeum gyűjteményében (TIM TD 2020.9.1.)

A részjegy szerepel: „jelen részjegy előmutatója az egyesület házának építési költségeihez 10 (tíz) korona kölcsönrel járult és igazolja, hogy e részjegy egy ötszázad részét képezi azon adósságnak, mely az egyesületi ház építésére felvetetett és melynek törlesztésére az egyesület bevételei szolgálnak.”

56 Például 1905-ben: „Főtisztelendő Evetovits János bácsi plébános 4 házrészjegyet és özv. Mohacsek Jozefa úrnő 1 házrészjegyet ajándékoztak a bajai kath. Legényegyletnek”. (*Bajai Független Ujság*, 1905. márc. 11. 4.)

nevében, a főjegyző Erdélyi Gyula (izr.), Gyorgyevics Miklós (g. kel.), Weidinger Gyula (izr.), Reich Bernát (izr.), Tausig Adolf (izr.), Löwenstein Frigyes (izr.).

A részjegyek kibocsátást májusban kezdték, szeptemberig 337 darabot jegyeztek. Többen pénzzadománnyal segítettek a házvásárlást. A ház értékét 8000 forintra becsülték a 19. század végén. 1910 körül az egylet vagyona, melynek nagyobb része a székház volt, 12000 korona értékű volt.⁵⁷

1894. június 17-én Császká György érsek több napos Baján tartózkodása alkalmával megszentelte a Szent Antal utcai házat.⁵⁸ A saját székház felépítése azért is jelentős, mert a korábban alakult Bajai Kereskedő Ifjak Egyesülete csak 1906-ban a 25 éves fennálláskor avatta fel a saját székházát.⁵⁹ A Leitschuk Jakabtól megörökölt házba a legényegylet nem költözött be, később eladták és egy másik házat vásároltak az Árpád utcában. A Szent Antal utcai ház a napjainkban is áll. (4. kép)

AZ 1890-ES ÉVEK

1894-ben elhelyezték az új egyleti székházban Császká György érsek portréját. 1896-ban az új plébánostól, Vojnits Dánieltől egy művészi feszületet kapott az egyesület.⁶⁰ Leucuk (Leitschuk) Jakab bajai vendéglős és felesége Forray Anna végrendeletükben a főtéri vendéglőjüket (és a házat) a legényegyletre és a gimnáziumra hagyták. Az 1902-ben meghalt jötevő vendéglős arcképét három évvel később az egyleti helyiségben leplezték le.⁶¹

A tíz éves jubileumi ünnepséget 1898. november 20-án tartották. Az ünnepi díszközgyűlésen Evetovics János elnök foglalta össze a 10 év eseményeit. Üdvözlő táviratokat küldtek Császká György, Vigyázó Vendel, Fonyó Pál, Drechsler Ivánovics Anna zászlóanyához és az első titkárhoz, Taub Gyulához. Madarász Flóris ciszterci tanár erre az alkalomra *Egy évtized alkonyán* címmel verset írt, amit az egyik egyleti tag szavalt el. Este a Bárány szállóban *A tót leány* című népszínművet adták elő, ami előtt egy élőképet is a *Vallásosság és szorgalom* címmel bemutattak. A siker miatt az előadást pár nappal később megismételték.⁶²

1894–9 között az egyesület egyházi alelnöke „szelíd lelkű, rokonszenves” Jauch Ferenc⁶³ káplán sokat tett a sikeres működésért, valamint a szegényekért és elhagyottakért a városban.⁶⁴ Bocskay Kristóf⁶⁵ a világi elnök írta róla az érseknek: „ő a kath. Legényegyletnek a legtevékenyebb, legbuzgóbb elnöke, ő mindennap este ott van, felügyel és az

57 *A magyar városok statisztikai évkönyve*. I. évf., szerk.: Thirring Gusztáv, (Magyar városok országos kongresszusának iratai) Budapest, 1912.

58 *Bajai Közlöny*, 1894. jún. 24. 2.

59 *Bajai Független Ujság*, 1906. nov. 24. 2.

60 *Bajai Közlöny*, 1896. febr. 16. m

61 *Bajai közlöny*, 1905. júl. 23. 1.

62 Jubiláló egylet. *Bajai Hírlap*, 1898. nov. 27. 2.

63 Jauch Ferenc (Kerény, 1861– Óbecse, 1918) 1894-ben Hajósról került Bajára. 1899-ben Óbecsén lett adminisztrátor Fonyó Pál után, majd plébános.

64 *Bajai Közlöny*, 1899. nov. 12. 2.

65 (Nagykikinda, 1844 – Baja, 1918) áll. tanítóképezdei tanár 1870–1907, gyakorló iskolai tanító és igazgató, rajztanár az ipariskolában, tornatanár.

ő éberségének köszönhető, hogy a social-eszmék egyletünkben termékeny talajra nem találnak”.⁶⁶

„ERÉNY ÉS VALLÁSOSSÁG!”

A 20. század elején „az egylet tagjai főbb ünnepeken zászló alatt testületileg vettek részt az istentiszteleteken, úgy szintén a főbb körmeneteken is. Az egylet búcsú ünnepén pedig a szentségekhez járultak”.⁶⁷ 1891-ben a húsvéti és úrnap körmeneteken vettek részt, valamint testületileg a miséken: Húsvét, Pünkösd, Szent István király, Karácsony, Újév és a Háromkirályok ünnepein. Szent József ünnepén az egyesület élő és megholt tagjaiért és pártfogóiért, jótevőiért tartottak misét.⁶⁸

A körmeneteken való részvétel az egyleti tagok vallásosságának egyik olyan megnyilvánulása volt, ami már a 19. század végén sem volt általános, ahogy az egyik legényegyleti közgyűlésen megfogalmazták: „adott alkalmakhoz testületileg kivonult az isteni tiszteletre és körmenetekre, ez által is kifejezni óhajtván, hogy nem tart azon hétköznapi emberekkel, kik nem merik vallásukat nyíltan kimutatni”.⁶⁹ A legényegylet dalköre több különleges ünnepi misét szépített meg, például 1893-ban a pápa 50 éves püspöki jubileuma alkalmából tartott helyi hálaadó szentmisét.⁷⁰

„SZORGALOM ÉS MUNKÁSÁG!” – A LEGÉNYEK SZELLEMI KÉPZÉSE

A téli hónapokban oktatták is az iparos ifjakat. Az 1890-es években hittan (vallás-
tan), helyesírás, fogalmazás, számtan és polgári ügyirattan órákat tartottak. Az oktatók elemi iskolai tanítók voltak: Bocskay Kristóf, Novoth István, Bauer János.⁷¹ A 19. század végén az oktatás esténként a polgári iskolában volt.⁷² 1893-ban is közismereti tárgyakból, vasárnaponként hitoktatás volt a tagjai részére.⁷³

Az alapszabályok szerint az iparos-segéddek vallásos és szellemi képzésének egyik eszközét a nyilvános előadások és felolvasások jelentették. 1893. decemberében Bellosics Bálint az ékszerekről tartott felolvasást a legényegyletben.⁷⁴ 1895-ben például Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén Székely Károly ciszterci tanár tartott felolvasást *A vas és acél* címmel.⁷⁵ 1896-ban a legényegylet által rendezett milleneumi emlékün-

66 KFL I. 1. a. Egyesületek, Kalot-legényegyletek 3575/1897.

67 KFL I. 1. a. 120/1905.

68 Legényegyleti közgyűlés. *Bajai Közlöny*, 1892. ápr. 10. melléklet

69 MAYER Tivadar: *A bajai kath. legényegylet közgyűlése. Bajai közlöny*, 1898. márc. 20. melléklet

70 *Bajai Közlöny*, 1893. febr. 26. 2.

71 A kath. legényegylet közgyűlése. *Bajai Közlöny*, 1893. márc. 12. 2.

72 *Kolping*, 1897. jún. 15. 138.

73 *Évi jelentés (1893) a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamarai kerület közgazdasági viszonyairól. Szeged*, 1894. 199. – az egyletek között az egyetlen legényegylet, melyet megemlítenek a kamarai jelentésben.

74 *A bajai magyar királyi állami tanítóképző intézet XXI. értesítője az 1893–94-iki (XXIV.) tanévről. Baja*, 1894. 69.

75 *Bajai Közlöny*, 1895. márc. 24. m.

nepségen a városi elit is nagyobb számban megjelent, ami az előadás témájából is adódhatott, mivel az egyházi elnök Evetovics János⁷⁶ Baja múltjáról tartott előadást.⁷⁷

Szabad lyceumi előadást, melyet a hírlapokban is így hirdettek meg, Baján először a legényegylet tartott. Ezt Würtz Pál egyházi elnök kezdeményezte. 1905. január 8-tól húsvétig minden vasárnap 5 órától tartottak szabad előadásokat legtöbbször a tanítóképző tanárai, ciszterci tanárok és az egyesület egyházi elnökei. A korabeli szabad lyceumi előadásoknak megfelelően vallástan, történelem, természettan és társadalomtudományok témaköreiből. Az egyesület hagyományai szerint az előadás előtt, és után is verseket szavalt egy tag, vagy az egyleti dalárda énekelt, vagy más zenei előadás következett.

Az 1905-ös lyceum befejezésekor jelent meg az előadás sorozatról: „*téli ciklusán összesen tíz előadás tartatott, melyek az előadók méltó dicséretére egyenkint és együtvéve fényesen igazolták a közönség várakozását. Az önképzés és közművelődés hathatós eszközeinek bizonyultak e kellemes esték, melyeknek egyre fokozódó népszerűsége és látogatottsága örvendetes jelenségét képezte derék iparos- és kereskedő-iffaink nemes tanuláskedvének nemcsak, de hirdette ezek hozzátartozóinak – kivált a hölgyeknek – a hazafias és a tudományos dolgok iránti finom érzékét is*”.⁷⁸ A következő évben egy másik helyi lap már ezt írta: „*A közkedveltségnek örvendő előadásokon oly nagyszámú közönség jelent meg, hogy az egyletnek nemcsak termei, hanem meg folyosója is tömve volt érdeklődőkkel*”.⁷⁹ 1908-ban is hasonló volt a: „*szabad lyceum a vasárnap délután ismét összegyűjtött annyi közönséget, hogy szűk volt a nagyterem és még két másik helyiség is a vendégek befogadására*”.⁸⁰

Az 1906. évről szóló jelentésben Vojnits Dániel⁸¹ az előadásokról írta: „*A tagok ismereteinek szélesbítése céljából az egylet négy hónapon keresztül szabad előadásokat rendezett, melyek igen látogatottak voltak. A külső csiszolódás céljából két színi előadást rendezett*”.⁸² 1912-től az Ipartestület nagy termében tartották az előadásokat a megnövekedett közönség miatt. Magyarász Ferenc is megjegyezte, hogy „*decembertől március derekáig minden vasárnap szabadlyceumi előadások folynak az egyletben, melyeknek gazdag és változatos műsora minden egyes alkalommal a város összes társadalmi osztályaiból oly nagy számú közönséget vonz az egyleti házba, hogy rendszeresen szűknek bizonyul a nagyterem. Gimnáziumi, képzőintézeti és polg. iskolai tanárok, papok, ügyvédek, orvosok lépnek a felolvasó asztalhoz; van ének, zene, szavaltat, humoros előadás, melynek férfi és női szereplői nemcsak a tagokból, hanem a város legelőkelőbb köreiből kerülnek ki*”.⁸³

76 Evetovics János (Bácsalmás, 1860 – Bács, 1923) áldozópap, író. A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat tagja. 1890–1902 között volt Baján. 1894–1902 között a Bajai Katolikus Legényegylet egyházi elnöke. 1902-től Bácsott plébános, 1910-től országgyűlési képviselő.

77 *Bajai Közlöny*, 1896. jún. 7. melléklet

Evetovics János 1901-ben cikksorozatát közölte a Bajai Közlönyben *Képek Baja város múltjáról* címmel, ami könyvben is megjelent.

78 Szabad Lyceum. A kath. legényegyletben. *Bajai Hirlap*, 1905. márc. 25. 3.

79 *Bajai Független Ujság*, 1906. jan. 27. 3.

80 *Bajai Független Ujság*, 1908. febr. 18. 2.

81 bajjai Vojnits Dániel (Baja, 1857 – Baja, 1935) bajai plébános 1895–1918 között, apát, esperes

82 KFL I. 1. a. 123/1907.

83 MAGYARÁSZ Ferenc: *Baja. Bácska társadalmi élete ezer arcképpel*. szerk: Csoór Gáspár, Budapest, 1910. 144.

A szabadliceális előadások téli időszakán kívül is fontosnak tartották az új ismeretek közvetítést, például 1914-ben dr. Boróczy Kálmán – a Bajai Széchenyi Szövetség titkára – az új választójogról előadást tartott május 17-én.⁸⁴

A MŰKEDVELŐ ELŐADÁSOK

Az egyesület alakulásától kezdve egyik legfontosabb társadalmi világi szereplése az évente 2-3 alkalommal tartott műkedvelői előadások voltak. Ezen az önképzés terén való haladásukat is megmutathatták, illetve művészi tehetségüket is megcsillogtathatták. Már az 1890-es években azt írták, hogy „*a kath. legényegylet olyan kipróbált, olyan rutinizott műkedvelő gárdával rendelkezik, mely még a nehezebb feladatokkal is derekasan meg tudna birkózni. Az összjáték olyan kifogástalan volt, hogy bármely vidéki szintársulatnak becsületére vált volna*”.⁸⁵ Az előadás sikerét az egyesület elnöke is tulajdonította, „*ki a próbák vezetésében a legpedánsabb színházi rendezőt is felülmúlta*”.⁸⁶ A címszerepet ekkor Weress Ilona óvónő játszotta, aki a legényegylet másik színházi rendezője volt, 1906-ban ezért megajándékozta az egyesületet.⁸⁷

A műkedvelő előadással összekötött Katalin-báljaik és farsangi mulatságaik a Bajai Közlöny 1900-as tudósítása szerint a régi idők hangulatát idézte, amikor „*ez a város a társadalmi béke és összetartás követésére méltó mintaképe volt*”.⁸⁸ A katolikus egyesület ezen mulatságain más vallásúak is részt vettek: „*Rang és felekezeti különbség nélkül megjelen ott mindenki, mert szívesen megyünk el oda, a hol a messze hírű igazi magyaros vendégszeretet és előzékenység olyan (ma már, sajnos, szokatlan) szép formában nyilatkozik meg*”.⁸⁹ Ezt a bálók felülízetési névsorai is tükrözik. A 19. század végén az izraelita vallású dr. Lemberger Henrik több bálon is részt vett.⁹⁰ Az egyik 1900-as farsangi táncmulatságon görög keleti vallású Szabovljevic Vladó és az izraelita Erdélyi Gyula és Weidinger Gusztáv is részt vett.⁹¹ Az 1901-es farsangi mulatságon a bajai görögkeleti szerb plébános Grigorievic Milutin, az evangélikus egyház gondnoka dr. Makray László gyógyszerész is felül ízetett.⁹² Makray a későbbi években is rendszeresen részt vett a legényegyleti bálokon, mulatságokon. A 20. század elején többször nála is lehetett jegyet váltani. A mulatságokról írta Magyarász Ferenc 1910-ben: „*Nemcsak derűs hangulat, hanem igen tisztességes hang uralkodik a városnak ezen leglátogatottabb mulatságain, melyek mindig csak a késő reggeli órákban érnek véget*”.⁹³

84 *Baja*, 1914. máj. 16. 2.

85 M. F.: A bajai kath. legényegylet jubileuma. *Bajai Közlöny*, 1898. nov. 27. 1.

86 Uo.

87 *Bajai Független Ujság*, 1906. jan. 27. 3.

88 *Bajai Közlöny*, 1900. dec. 2. 2.

89 *Bajai Közlöny*, 1900. dec. 2. 2. – Az 1901-es farsangi bálról hasonló tudósítást közöltek: „Régi tradíciójához híven, a bajai kath. legényegylet – az önképzés terén buzgón működő egyesület – ez idén is ki vette részét a Karnevál vigalmaiból. Ugyan az a szépszámú vendégkoszorú volt most is együtt, mely városunk társadalmának minden rétegét felöleli és egyesíti a legszebb harmoniában.” (*Bajai Közlöny*, 1901. febr. 24. 3.)

90 *Bajai Hirlap*, 1898. nov. 27. 2.

91 *Bajai Közlöny*, 1900. márc. 4. 2.

92 *Bajai Közlöny*, 1901. febr. 24. melléklet és *Bajai Közlöny*, 1902. febr. 16. 2.

93 MAGYARÁSZ, 1910. 144.

A multságokon a legnagyobb összeggel a kalocsai érsek fizetett felül. A legnagyobb adományozó Császka György volt, aki ezeken a multságokon valószínűleg nem vett részt. Hopf János kanonok többször felülfizetett. A multságok felülfizetői között található a ciszterci gimnázium igazgatója, Szenczy Győző, majd Fölker Gusztáv, Werner Adolf, ciszterci tanárok (pl. Madarász Flóris, Kálmán Kolos, Szántó Kamill, Dombi Márk), a bajai plébános, káplánok, Latinovits Gábor, Valics János kanonok, Pilger Nándor vaskúti plébános, Kovátsits Máté, Gyórfy Sándor, Ditelján István, Kuts János, Posch Ernő, Kozák József. Egy esetben a ferencrendi zárdát is megtaláltam. Vigyázó Vendel, Evetovics János, Szalay Károly Bajáról való elköltözésük után is rendszeresen visszajárhattak a farsangi multságokra.

A világi méltóságok közül néhány alkalommal megjelent a bálakon Baja város országgyűlési képviselője (Plósz Sándor igazságügyminiszter, későbbiekben dr. Rajk Aladár) és a város főispánja (Schmausz Endre, Ambróзовits Lajos, Szemző Gyula, dr. Purgly Sándor, Latinovits Géza) is.⁹⁴ Egy alkalommal Babits Mihály is részt vett a multságban, aki egy évig tanított a helyi ciszterci gimnáziumban.

A műkedvelő előadások nemcsak az egylet vagyonát gyarapították, hanem olykor jótékony célt is szolgáltak, 1902-ben például a bajai róm. kat. plébánia egyik legköltségesebb vállalkozása a templom kifestése volt. A Katalin-napi műkedvelő előadás és táncmultság tiszta jövedelmét erre a célra ajánlotta fel az egyesület.⁹⁵

„SZERETET ÉS ÖSSZETARTÁS!”

a) Kapcsolat más legényegyletekkel

A bajai legényegylet az országos legényegyleti mozgalomba is bekapcsolódott. Más legényegyletekkel is kapcsolatot tartott fenn, nemcsak a kalocsai főegyházmezejében lévőkkel, hanem a dunántúliakkal is. Például 1890-ben a dunaföldvári legényegylet, 1891-ben a németbolyi legényegylet, 1898-ban a mohácsi zászlószentelésén vettek részt. Utóbbin a bajai önkéntes tűzoltóegylet zenekara is szerepelt.⁹⁶ 1889-ben a szigetvári legényegyletnek zászlószegét fizették. 1893-ban az óbecsei legényegylet ünnepélyes megalakulásán, majd egy évvel később a zászlószentelésén vettek részt.⁹⁷ A bajaiak 1910 körül többször részt vettek a zomboriak ünnepségein, pl. műkedvelő előadással.⁹⁸

1901-ben a bajai legényegylet a katolikus nagygyűlésen is részt vett, és az eucharisztikus körmeneten is felvonult.⁹⁹ 1906-ban a Magyarországi Katolikus Legényegyletek Országos Szövetségének jubiláris ünnepségén 47 másik vidéki egylettel együtt vett részt.¹⁰⁰

94 Plósz Sándor valószínűleg nem vett részt a multságon, de a főispánok eljöhetnek. Egyiküket, Ambróзовits Lajost a legényegylet dísztagjának is választották.

95 *Bajai Hírlap*, 1902. nov. 16. 3.

96 *Alföldi Iparlap*, 1891. márc. 13. 7. és *Pécsi Közlöny*, 1898. júl. 7. 2.

97 KFL I.1. a Egyesületek – KALOT – legényegyletek 1888/1893. és 3364/1894.

98 KFL I.1. a Egyesületek 2696/1911.

99 *Alkotmány*, 1901. nov. 7. 5.

100 *Magyarországi Katolikus Legényegyletek Országos Szövetségének Hivatalos Közlönye (Kolping)*, 1906. aug. 12. p.

b) Más katolikus egyesületekkel

A legényegylet más helyi katolikus vagy katolikus szellemiségű egyleteket is támogatott. 1907. szeptember végén a Keresztényszocialista Párt népgyűlését a legényegylet udvarán tartotta. Ezen a gyűlésen Szalay Károly is beszédet tartott az általános választójog érdekében.¹⁰¹ A 19. század végén is voltak már politikai gyűlések a legényegyesület helyiségében, például 1895-ben az országgyűlési képviselőválasztás előtt a néppártiak egy töredéke és a helyi papság összejövetelt tartott a legényegyesületi székházban.¹⁰²

1908-ban a Bajai I. Kath. Nőegylet kisdédóvó intézete a nőegylet új elnöke, dr. Koller Imréné tiszteletére rendezett ünnepélyét a legényegyletben tartotta.¹⁰³ Koller Imréné férjével, aki ügyvéd volt korábban is rendszeresen részt vett a legényegylet báljain.

1909-ben a bajai katolikus Oltáregylet műkedvelő előadását a legényegylet házában tartotta.¹⁰⁴ 1910-ben a Széchenyi Szövetség akkor alakult bajai fiókja mutatkozott be. A következő évben is tartottak előadást, melyen dr. Boróczy Kálmán mellett Gonczlik Kálmán, káplán az iparosságról tartott előadást.¹⁰⁵ 1911-ben az újonnan alakult Róm. Katolikus Könyvtáregylet székhelye a legényegylet épületében volt.¹⁰⁶ 1911. május 7-én a legényegylet kistermében kezdte meg a működését, vasárnap délelőttönként lehetett kölcsönözni.¹⁰⁷ 1911. december 8-án itt rendezték az első felolvasását, mely a legényegyleti szabadliceumi programokhoz hasonló szerkezetű volt: szavalatok és zeneszámok keretbezték, színesítették az előadást. A legényegylet rendes tagjai számára ingyenes volt.¹⁰⁸ 1912-ben már az Ipartestület nagytermében rendezték az előadást, melynek zenei műsorában a tanítóképző tanárai és növendékei léptek fel, az előadója a ferences szerzetes Oslay Ozvald volt.¹⁰⁹

AZ EGYLETI KÖNYVTÁR

Alakulástól kezdve nagy gondot fordítottak a könyvtár gyarapítására. 1895-ben például Evetovics János javaslatára az Ipartestülettel közös júniást rendeztek a könyvtáraik javára. A Pandúr-szigeten rendezett multság kevés bevételt hozott, az Ipartestület jegyzőkönyve szerint 8 forint 7 krajcár bevételt.¹¹⁰

1889-ben az újságok közül a *Vasárnapi Ujság*, *Világ krónika*, *Urambátyám* lapokra fizettek elő. 1890-ben a *Téli esték*-re is. Az egylet első könyveiről nem maradt fenn dokumentum. Az 1890-es zárszámadás szerint a *Honvédek névkönyve* című könyvet is megvásárolták.¹¹¹ Az 1891. évről szóló jelentés szerint az egylet könyvtárában a tagok a *Budapest* című napilapot, a *Vasárnapi Ujságot*, *Világkrónikát*, *Urambátyámot*, a *Téli*

101 *Bajai Közlöny*, 1907. okt. 6. 1.

102 *Pesti Napló*, 1895. okt. 1. 1.

103 *Bajai Független Ujság*, 1908. márc. 17. 3.

104 *Bajai Közlöny*, 1909. jún. 6. 1.

105 *Bajai Hirlap*, 1911. dec. 14. 2.

106 MAJOR MÁTÉ: Baja, Szent Antal utca (I.) *Forrás*, 1969/2. 35.

Major Máté édesapja 1912-ben a könyvtáregylet elnöke volt.

107 *Bajai Hirlap*, 1911. máj. 4. 2.

108 *Bajai Hirlap*, 1911. dec. 3. 2.

109 *Bajai Hirlap*, 1912. márc. 14. 3.

110 MNL BKML IX. 204. 1895. évi jkv. június 2. 16. sz. és június 28.

111 Uo.

Estéket és a *Szabóiparosok Közlönyét* olvashatták. A jötevők adományozása révén a Magyar Állam, *Budapesti Hirlap*, *Bajai Közlöny*, *Kalocsai Néplap*, *Keresztény Magyarország*, *Czipészek Lapja* és más iparos szaklapok is voltak. Ebben az évben új könyvszekrényt is vásároltak. 1891-ben könyveket adományoztak: Merl Árpád, Salacz Katinka, Bernschütz Ferenc és Benczák Kálmán. A szüreti multság jövedelméből 29 új könyvet vásároltak. Az év végén 226 mű 265 kötetben volt az egyleti könyvtár.¹¹²

Az első könyvtáros Taub Gyula, később az egylet titkára lett. 1891-ben a könyvtárnok Varga János volt.¹¹³ A 19. század végén már 400 kötete, a könyvtáros Nágel József volt.¹¹⁴ 1902-ben az olvasóteremben két szekrényben 613 kötet volt, melyet helyben mindennap használhattak és hetente két nap kölcsönözni is lehetett (kedden és pénteken este 8-9 óra között). A köteteket 2 hétre lehetett kölcsönözni. 1902-ben 1163 kölcsönzésre került sor.¹¹⁵ 1909-ben már 810 mű volt a könyvtárban 102 olvasó 350 kötet kölcsönzött a heti két kölcsönző-napon. A könyvtárosok Bogdán Mihály és Tomasich Gyula voltak.¹¹⁶ 1910-ben Weisz József és Bogdán Mihály.¹¹⁷ 1912-ben már 900 mű (1100 kötetben) 150 olvasó 600 kötetet kölcsönzött. A könyvtárosok ekkor László Károly és Vass József voltak, egy helyi újság szerint Gergely János.¹¹⁸ Két évvel később Vas József, Krupity János és Horváth Sándor.¹¹⁹ A könyvtárat a pártoló tagok is használták.

Az Országos Széchényi Könyvtárban a Bajai Kath. Legényegylet könyvtárának két címjegyzékét is őrzik a 20. század elejéről.¹²⁰

Az 1902-es címjegyzék szerint elsősorban katolikus folyóiratok voltak a könyvtárban: *Katholikus Hetilap*, *Katholikus Hitterjesztés Lapja*, *Katholikus Szemle*. Az 1887-ben indult *Képes folyóirat* (Vasárnapi Ujság füzetekben). Az 1880-as évek végén indította Ribányi Antal kispesti lelkész *Családi Regénytár* című folyóiratát, melyben folytatásokban közölte magyar és külföldi regényeket. Ezeket a regényeket bekötötték, mivel nem a folyóiratok között szerepel a katalógusban. A könyveket hét csoportba osztották. Az 1902-es címjegyzék a csoportok szerint mutatja köteteket. Az 1907-es jegyzékben a szerzők, vagy a könyvek címe szerinti sorrendben található meg a művek.

A legtöbb kötet szépirodalmi volt. 1902-ben 27 verseskötete volt az egyletnek. Több bajai származású szerző műveivel. A versek közt Borza Nándor, Csupor Gyula, Erődi Dániel három kötete és Szulik József. A szépirodalmi munkák közt Beck Károly *Mater Dolorosa* című műve, a bajai gimnázium egyik évkönyve, valamint a *Tóth Kálmán emlékalbuma*. A bajai kötődésű szerzők közül Margalits Ede *Három év után* című cikkgyűjteménye és Virter Károly *Utiképek Olaszországból* című könyve is meg volt. Bács-Bodrog megyei történelmi munkák is voltak a könyvtárban az 1907-es címjegyzék szerint a Dudás Ödön szerkesztette *Bács-Bodrogh* folyóirat, valamint Tormásy Gábor *A szabadkai rk. templom története*. Néhány német nyelvű könyv és egy folyóirat (*Fliegende Blätter*)

112 *Bajai Közlöny*, 1892, ápr. 10. melléklet

113 *Bajai Közlöny*, 1891. márc. 8. 1.

114 *Magyarországi társas- és közművelődési körök kereskedelmi-, ipari- és gazdasági szakegyletek valamint dal- és zeneegyletek*. összea.: Koczányi Béla, Kassa, 1899.

115 *Magyar Minerva*, *A magyarországi múzeumok és könyvtárak czimkönyve*. III. évf., 1903–1904, 1904. 24.

116 *Magyar Minerva*, IV. évf., 1904–1911., Budapest, 1912. 31.

117 *MAGYARÁSZ*, 1910. 144.

118 *Magyar Minerva*, V. kötet, 1912–13, Budapest, 1915. 18. és *Bajai Hirlap*, 1912. okt. 20. 2.

119 *Baja*, 1914. jan. 31. 1.

120 *A Bajai Kath. Legényegylet Könyvtárának címjegyzéke 1902*. Baja, 1902.

és *A Bajai Kath. Legényegylet Könyvtárának címjegyzéke 1907*. Baja, 1907.

is volt. Az *Acht Tage in Wien* útikönyv egyik kiadása is meg volt. Nemcsak vásárlással gyarapítottak a könyvtárat, hanem ajándékba is kaptak könyveket. Az újsághírek közt egyet találtam, melyben a legényegylet Manhold Dezsőnek köszöni meg, hogy 10 kötetet a könyvtárának ajándékozott.¹²¹

A könyvtárban kevés volt a szakművek száma, de ez például az ipartársulat könyvtárára is jellemző, hogy a szépirodalmi művek voltak többségben, ami által az iparosok műveltségét fejlesztették. Néhány mezőgazdasággal kapcsolatos könyv is volt, pl. Cserháti Sándor *A gyomok kártékonyága*. Gelléri Mór *Budapest az 1885-iki kiállítás alatt, Az 1900. párisi kiállítás kalauza*. Néhány útikönyv, például Dessewffy Arisztid *Velence* című kötete. A szellemi felvilágosítást szolgálhatta Beuren Ottó *Die innere Unwahrheit der Freimaurei*, Ketteler Vilmos *Lehet-e hívő keresztény szabadkőműves* című kötetei.

Két iparosság történetéhez kapcsolódó művet is találtam a legényegylet könyvjegyzékében: Frecskay János *Képek az iparos világból*, és Szerényi Hugó *Iparosok olvasótára*. A lexikonok közül nemcsak a *Hármas kis tükör* vagy a *Kis lexikon, Egyetemes ismerettár* volt meg, hanem a *Magyar Encyclopaedia* (majdnem teljes) és az 1879-85 között megjelent *Magyar Lexikon* teljes sorozata. 1902-ben 51 vallással és dogmatikával kapcsolatos könyve volt az egyletnek.

Nagyobb számban voltak verseskönyvek és színdarabok, melyek az egylet működéséhez kapcsolódtak. Az évente előfizetett lapok többségét – más korabeli könyvtárakhoz hasonlóan – nem tartották meg, ezért a címjegyzékekben nem szerepel a *Kolping, a Magyarországi Katholikus Legényegyletek Országos Szövetségének lapja*, melyre a bajai legényegylet is előfizetett.

„TRÉFA ÉS VIDÁMSÁG!”

Az egyesület a szórakozásra több alkalmat is nyújtott tagjainak. A 19. század végén évente három mulatságot rendeztek és néha majálist is.¹²² Az egyleti helyiségekben rendezett mulatságokról, mivel ezek zártkörűek voltak kevés hírlapi vagy egyéb tudósítás maradt fenn. Ezek egyike az 1898. május 30-i táncvigalomra szóló meghívó, amikor Joachim Ágoston egyik művét adták elő.¹²³ Ezt jó idő esetén nem az épületben, hanem az udvaron tartották meg.

A tavaszi vagy nyári multság időpontja változó volt, mert sokszor a pünkösdi ünnepekhez kötődött, ezért egyik évben majálist rendeztek, máskor juniálist. Ezek helyszíne a bajai polgárság egyik kedvelt mulató helye a Pandúr-sziget volt. Az érseki erdőbe tűzoltózenekar kíséretében érkeztek 1904-ben és itt többféle játékok voltak: „*Díjlövészet. A lövészetben és egyéb versenyekben győztes bajnokok különféle nagy rendjelekkel lesznek kitüntetve. 5. Zsák-futás. 6. Köcsög-verés. 7. A lekváros lepény. 8. Szünóra. 9. Különféle látványosságok, Nevezetesen: a) nagy szobor-kiállítás, b) A század legnagyobb csodája a gyorsfényképészet terén, c) A japán zenekar fölvonulása. Közben kuplék és szavalatok fogják a pauzákat betölteni. 10. Orosz-japán háború. 11. Versenyfutás. 12. Tombolajá-*

121 *Bajai Független Ujság*, 1906. febr. 3. 4.

122 *Kolping*, 1897. jún. 25. 138.

123 Meghívó. A Bajai Kath. Legényegylet f. é. május hó 30-án ... (OSZK KnyC. 10987.) – A helyi lapokban is megjelent tudósítás. (*Bajai Hírlap*, 1898. máj. 29. 3.)

ték. 13. Tűzijáték. 14. *Lampionos visszavonulás az egyletbe.*”¹²⁴ A majálisozók létszámáról tanúskodik, hogy a vendéglős Gódár Lajos kivitt „2000 pár virslit, 500 szafaládét, 10.000 sóskiflit és 40 hordó sör”.¹²⁵

1908-ban a Lökertben tartották a majálist. A program: „*labdajáték versenyfutás, súlydobás, zsák futás, kötélhúzás céllövészet díjakkal, díjtekészés, hölgyek versenye, szépségverseny díjjal, világposta díjjal, versenyevés a levegőben, taliga verseny, Humoros árverés.* — *Tarka Színpad*” volt.¹²⁶ Ez utóbbin az egylet műkedvelői szerepeltek. Végül konfetti és szerpentin csatát rendeztek.

Néhány estben az Ipartestülettel közös juniálist rendeztek. Például 1912-ben, mely a város sporttörténetének fontos eseménye lett, ugyanis a helyi sportegylet a BSE „football” osztálya itt tartotta első nyilvános mérkőzését.¹²⁷ 1913-ban a juniálist a Lökertben tartották, melyre a szabadkai 86. gyalogezred zenekarát hívták meg, akik koncertet is adtak.

Országszerte a legényegyletek szüreti mulatságokat rendeztek. A szabadkai legényegyletnek több szüreti mulatságra szóló meghívója maradt fenn. A bajai legényegyletnek eddig az újságokban találtam meg a meghívóit. A szüreti mulatságok többségét vagy a Preimayer vagy a Leutschuk vendéglőben, 1898-ban az egyleti házban rendezték. A korabeli tudósítás szerint: „*a kath. legényegylet szüreti mulatsága pompásan sikerült. Az udvar gyönyörűen volt feldíszítve, az előljáróság mindent elkövetett, hogy a vendégek minél kellemesebben érezzék magukat. A díjkuglizásban az első jutalmat nyerte : Szeitz Erzsébet k. a. a hölgyek részéről és Gebhardt Dezső úr a férfiak részéről. Igen mulatságos volt a zónaposta. A nők közül Lajdi Etelka k. a. kapta a legtöbb tréfás levelezőlapot, ő neki lett tehát odaitélve a legszebb jutalom.*”¹²⁸

Az 1893-as mulatságról fennmaradt program szerint a Preimayer-féle vendéglőben tartották a játékos, táncos mulatságot. A játékos volt a program: „*a csőszök és csősznők ünnepélyes felvonulása. 3. Tücsökfalva nagyközség szüreti szabály rendeletének felolvasása. 4. Szöllőlopók fölötti biráskodás, mely alkalommal az első lopáson ért egyének 10 fillér, a második lopáson értek 20 fillér pénzbírsággal büntettetnek. 5. Nemzetközi zóna-posta az egész ünnepély alatt. 6. Verseny díj kuglizás, melyben hölgyek is részt vehetnek.*”¹²⁹

Az 1902-es mulatságról olvashatjuk ezt a tudósítást: „*Ez az igazán «tőrül metszett», minden ízében magyar mulatság most is igen szép közönséget vonzott. Volt persze törvényfelolvasás, szőlőlopás, a tolvajok összefogdosása (nota bene: bájos hölgyecskék is voltak a tolvajok közt) – no meg az elmaradhatlan Ámor-posta. Ziech Bözsike kapta a legtöbb képes levelezőlapot, minél fogva ő kapta a szépség-díjat: egy diszes virágcsokrot. A szüreti mulatságot reggelig tartó táncvizigalom fejezte be.*”¹³⁰

124 *Bajai Független Ujság*, 1904. máj. 21. 6.

125 Uo.

126 *Bajai Független Ujság*, 1908. máj. 31. 2.

Az 1906-os pünkösdi hétfői mulatságnak is hasonló volt a programja: „2. A megérkezés után a mulatság színhelyén fél órai pihenés, 3. Kötélhúzás. Rendező Váradi András. 4. Köcsögverés Rendező Wolf József, 5. Hölgyek versenye. Rendező Váradi András, 6. Versenyfutás. Rendező Hegyi Endre. 7. Táncz. 8., Tarka Színpad. Rendező László Károly.” (*Bajai Független Ujság*, 1906. jun. 2. 3–4.)

127 *Bajai Hírlap*, 1912. jún. 27. 3.

128 *Bajai Hírlap*, 1898. okt. 2. 2.

129 *Bajai Közlöny*, 1893. szept. 17. 3.

130 *Bajai Független Ujság*, 1902. okt. 4. 4.

Az 1906-os mulatság programjában a tűzoltózenekar mellett az akkori idők egyik újdonsága röntgenkészülék is szerepelt : „1. *Indulás a kath. legényegylet helyiségéből a tűzoltó zenekarral esti 7 órakor.* 2. *A csöszök és csösznök bevonulása után a szüret kürtjellel kezdődik.* 3. *A kisbíró dobszó mellett felolvassa a legújabb szüreti törvényeket.* 4. *A gyümölcsök jogtalan elsajátításáért 10 fillér pénzbüntetés fizetendő a bírói pénztárnál.* 5. *Az egész mulatság alatt a «Nemzeti világposta» forgalomba hozza diszes Levelező-lapjait. ára darabonként 6 fillér.* 6. *Azon t. hölgy, ki a legtöbb levelező lapot kapja, kellemes meglepetésben részesül. Megjegyezzük, hogy az üres háttérrel bíró levelező-lapokat nem vesszük figyelembe.* 7. *Mindenki a terembe lépés előtt meg fog vizsgáltatni az ajtóban felállított Röntgen-készülékkel, hogy van-e 1 korona a zsebében és búbanat a szivében? Előbbtől a pénztárnál, utóbbtől a teremben lehet megszabadulni».*¹³¹

A mulatságra ajándékba kapták a szőlőt és a gyümölcsöket. Ezeket néhány alkalommal a helyi sajtóban is megköszönték. Például 1904-ben Vojnits Dániel plébánostól kaptak szőlőt, Adamek Ottótól, Horváth Bélától és Rábl Pétertől gyümölcsöket.¹³² 1906-ban Pastrovits Márkné adományozott szőlőt.¹³³

A nyári és a szüreti mulatság a fiatalok és az egyleti tagok mulatságai lehettek, ezért is jóval kevesebb a felülfizetés, amiről a korabeli lapokban lehet olvasni.

A farsangi mulatságot és a Katalin-bált általában műkedvelő előadással kötötték össze. Néhány alkalommal házi mulatságot is rendeztek, például 1893-ban farsang hétfőjén zártkörű pikniket vagy batyus bált rendeztek, melyen jelmezben is részt vehettek a tagok.¹³⁴ Nyáron a tagok többsége nem volt Baján.

Bensőséges ünnep lehetett az egylet rendes tagjai számára a karácsonyi ünnepség. 1905-ben a szabad lyceumi előadás után az estély végén „az egyleti karácsonyfa” ajándéktárgyait sorsolták ki.¹³⁵ Fennmaradt egy számla 1907-ből, hogy az egyik bajai kereskedőtől karácsonyfát, 10 darab narancsot, 2 kg almát és 34 nyerepméltárgyat vásároltak.¹³⁶

A 20 ÉVES JUBILÁRIS ÜNNEPSÉG: 1909

1909. február 20–21-én tartotta a 20 éves jubiláris ünnepségét. Szombaton lampionos, bengáli-fáklyás díszfelvonulást tartottak és a tűzoltózenekar kísérete mellett szere-nádot adtak Vojnits Dánielnek, özv. Leutsuk Jakabnének és Meskó Lászlónak. Az alkalomból a két római katolikus templomot is kivilágították. Az egylet dísztagja, Magyarász Ferenc mondta a vasárnapi misén a szentbeszédet. Az ünnepi díszközgyűlés az Ipartestület nagytermében volt. Az alkalomból az egyesület új dísztagjává választották Szalai Károly¹³⁷ volt egyházi alelnököt, dr. Dombi Márkot, dr. Kiss Á. Józsefet, és László Károly pártoló tagot. László Károly a legényegylet műkedvelő előadásainak egyik legkedveltebb fellépője volt, aki a kezdetektől színészi játékával mulattatta a lyceumi előadások

131 *Bajai Független Ujság*, 1906. szept. 29. 4.

132 *Bajai Közlöny*, 1904. okt. 2. 2.

133 *Bajai Közlöny*, 1906. okt. 14. 2.

134 *Bajai Közlöny*, 1893. febr. 5. 2.

135 *Bajai Közlöny*, 1905. jan. 15. 2.

136 TIM TD 2021. 101. 1. Sternfeld Vilmos számlája. Baja, 1907.

137 Szalai Károly (Veszprém, 1864 – Péterréve, 1931) 1908-tól péterréve-i plébános. (*Nemzeti Ujság*, 1931. aug. 2. 17.) 1905–1908 között volt bajai káplán. Néha Szalaynak is írták vezetéknévét.

közönségét. Az ünnepségen dr. Ambrozovics Lajos főispán, a polgármester dr. Hegedüs Aladár, Szalai Károly péterrévei plébános és a zombori legényegylet küldöttsége Buday Gerő elnökkel is részt vett.¹³⁸ Az ünnepi díszelőadást az egylet szokásai szerint a Bárány Szálló nagytermében tartották. A jubileumi ünnepség meghívóján fennmaradt az egyesület tisztikarának névsora is. (6–7. kép)¹³⁹

1910 körül az egyesületnek volt „új zongorája, színpadja, több tekeasztala, könyvtára, nyári helyisége, olvasóterme, vendégszobája. Esténként, vasár- és ünnepnap délután szépen megtelnek ezek a helyiségek békés, egyetértő fiatalssággal”.¹⁴⁰

A Bajai Ipartestülettel 1910 körülől szorosabb volt az együtt működés. 1910-től rendszeresen közösen rendeztek március 15-i ünnepséget, melynek költségeit is megosztották.¹⁴¹ A nagytermet többször díjmenetesen kapta meg a legényegyesület. 1912-ben ismét közös júniális rendeztek.¹⁴²

A legényegyletek alapítójáról, Kolping Adolfról sem feledkeztek meg. 1913-ban Kolping Adolf születésének 100. évfordulója alkalmából november 16-án Kolping ünnepélyt rendeztek november 16-án.¹⁴³ Ekkor Kolping képét is elhelyezték az egyleti épületben. Az ünnepélyes díszközgyűlésen az egylet világi elnöke, Utry Pál tartott előadást *Kolping és az iparosság* címmel. Az ünnepélyen részt vett a főispán Purgly Sándor és a városi tanács a polgármesterrel, dr. Hegedüs Aladárral. A vacsorán a régi és a jelenlegi tagok gyűltek össze.¹⁴⁴

1914-ben 120 rendes és 300 pártoló tagja volt az egyesületnek. Könyvtárában 1017 kötet volt megtalálható. Az egyházi elnök dr. Kanyó Gyula volt, világi elnöknek ifj. Utry Pált választották.¹⁴⁵ A bajai Ipartestület Ehrlich-féle alapítványának ösztöndíját, melyet egy kezdő tehetséges iparosnak szántak 1914-ben a legényegylet I. dékánja, Schwartzinger József nyerte el.¹⁴⁶ 1914 nyarán a *Baja* című lapban több munkaközvetítéssel kapcsolatos hirdetése is megjelent, hogy kik keresnek tanoncokat és egy borbélysegéd munkát keresett.¹⁴⁷ 1914 augusztusában a bevonult szegény sorsú katonák családtagjai részére rendezett városi gyűjtéshez csatlakozott a legényegylet.¹⁴⁸

Az első világháború éveiből kevés tudósítás maradt fenn az egyletről, a működése valószínűleg szünetelt, mivel tagjainak többsége katona volt, valamint ekkor katonai kórház működött az egylet épületében.¹⁴⁹ 1918-ban a Baján működő 10 katonai tartalék-kórház egyike volt a legényegyleté.¹⁵⁰

138 A bajai Kath. Legényegylet jubiláris ünnepsége. *Bajai Független Újság*, 1909. febr. 25. 1–2.

139 Egyházi elnök: Würtz Pál, II. egyházi elnök: Nikl Jenő, világi elnök: Bocskay Kristóf, világi II. elnök: Laforsch János, pénztárnok: Wildmann János, karnagy: Vilhelm Károly, dékánok: Varga Lajos, Földesi József, titkár: Váradi András, gondnok: Mormer Ferenc, könyvtárnokok: Weisz József, Bogdán Mihály. (MNL BKML IX. 204. 93/1909.)

140 MAGYARÁSZ, 1910. 144.

141 MNL BKML IX. 204. 1910–1912 és 1912–1918. évek jegyzőkönyvei

142 MNL BKML IX. 204. 1912. jún. 4. 9. sz.

143 *Baja*, 1913. nov. 12. 2.

144 *Bajai Hírlap*, 1913. nov. 16. 2. és *Bajai Hírlap*, 1913. nov. 20. 1.

145 *Baja*, 1914. jan. 31. 1.

146 *Baja*, 1914. aug. 8. 2.

147 *Baja*, 1914. júl. 22. 2.

148 *Baja*, 1914. aug. 5. 2.

149 *Csonka Bácska tükre, a megye kulturális és gazdasági viszonyai*. szerk. Kemény Simon, Homok, 1931. 227. – Ugyanez szerepel a *Baja* monográfiában is. (RAPCSÁNYI 1934. 371.)

150 MNL BKML XI. 204. – Tartalékkórház működött még: Bajai Ipartestület, Kaszinó, Kereskedelmi Kaszinó, Polgári Olvasó Egylet, Izraelita aggokháza épületében és polgárok házaiban: Dr. Fehér Lőrinc,

ÖSSZEGZÉS

A bajai legényegylet története is mutatja, hogy az egyesület működésében mennyire fontos az emberi tényező, hiszen az első megalakulás után néhány évvel egy káplán át-helyezése az egyesületi élet megszűnését is jelentette. Más településeken is előfordult, például Szabadkán a 20. század elején a több évtizednyi működés után a népszerű egyházi elnök lemondása majdnem az egyesület megszűnéséhez vezetett. Baján a világi vezetőség tagjai az adatok alapján a 20. század elején ritkán változtak. Ez lehetett az egyik oka, hogy az egyházi vezetés gyakori váltása ellenére az egyesület jól működött. A vallásos nevelés és az ismeretterjesztés szempontjából is meghatározó volt, hogy 1889-es alakulásától kezdve nemcsak a plébánia káplánjai, hanem a helyi katolikus főgimnázium ciszterci tanárai is részt vettek a működésében, többször vezetőségi tagjai is voltak, Magyarász Ferencet és dr. Dombi Márkot a legényegylet dísztagjává is választották. A népszerűvé váló szabadlíceumi előadások elindítását, majd évenkénti megszervezését is vállalta. 1906-tól kezdve ezeket az előadásokat 20 fillér belépti díj mellett bárki látogathatta, az egylet rendes és pártoló tagjai és családtagjaik számára ingyenes volt. A városi Szabad Lyceumi Bizottság 1912. évi felállítása után pedig a külvárosok, a szegényebb városi lakosság művelődési igényeinek kiszolgálását és a felnőtteképzését vállalta. A kor technikai vívmányaival haladva az elsőként szervezett vetített képes előadásokat a szabadlíceumi előadások keretében 1907-ben, mely annyira sikeres volt, hogy attól kezdve a vetítéses előadásokat nem saját helyiségében, hanem a Bárány szálloda nagytermében tartották. 1912 januárjától kezdve a nagy érdeklődés miatt minden szabadlíceumi előadást az Ipartestület dísztermében tartottak.¹⁵¹ A legényegylet működésében a ferencesek is szerepet játszottak, bár erre vonatkozóan kevés adatot találtam. Az egyesület titkárai általában világi személyek voltak, a 19. század végén néhány évig egy ferences szerzetes, hitoktató, Mayer Tivadar volt.

Az egylet dalárdájának működése sokszor kapott elismerést. A tehetséges tagok mellett ehhez hozzájárult, hogy 1889-től Wilhelm Károly kántor volt az egylet karnagya. Például 1913-ban a Kolping-ünnepély alkalmából tartott misén négyszólamú egyházi énekeket adott elő az iparosokból álló dalárda.¹⁵² 1914-ben már egy második karnagya is volt az egyletnek, Hanga Ferenc.¹⁵³

A bajai legényegylet alakulásától kezdve, és főként a saját székház megszerzése után, az átutazó iparosoknak szállást is nyújtott. Ez legalább egy esetben előadással is összekapcsolódott: 1897-ben a Baján átutazó Offermüller Antal mechanikus és optikus mutat-ta be érdekes mechanikai előadásait, a legényegyletben zártkörben is tartott.¹⁵⁴

A legényegyletet többen támogatták, melyet az újságokban megjelent felülfizetések is mutatnak. Egy alkalommal arra is találtam utalást, hogy a bajai fodrászsegédek táncvigalmuk bevételét a legényegylet javára ajánlottak fel.¹⁵⁵

Az egyesület hazafias szellemiségét az is kifejezte, hogy március 15-i ünnepélyeket szerveztek az Ipartestülettel közösen a 20. század elején. A tagjaik érdekeit is képviselték, amikor 1909-ben javasolták, hogy az ünnepség egy nappal korábban vasárnap legyen,

Schleicher Antalné, Csáki Júlia és Cornides Sándornénál.

151 *Bajai Független Ujság*, 1912. jan. 13. 2.

152 *Bajai Hirlap*, 1913. nov. 20. 1.

153 A Kath. Legényegylet közgyűlése. *Baja*, 1914. jan. 31. 1.

154 *Bajai Közlöny*, 1897. ápr. 18. 2.

155 *Bajai Közlöny*, 1902. máj. 25. 2.

mert a hétfő munkanap.¹⁵⁶ Az Ipartestület nem változtatott a tervezett napon és az ünnepeken az „*ipartestület díszterme zsúfolásig megtelt*”.¹⁵⁷ Március 15-e megünneplése Baja város törvényhatósága számára is fontos volt. 1905-ben nemzeti ünneppé nyilvánítása érdekében az országgyűléshez feliratot intézett.¹⁵⁸ 1914-ben az ünnepély belépődíjas volt (10 fillér), a bevételt a helyi honvédegyelet még élő két tagjának ajánlották fel.¹⁵⁹

A legényegylet dalárdája az 1898-ban az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 50 éves jubileuma alkalmából a Bajai Polgári Olvasóegylet által szervezett nagyszabású ünnepeken is szerepelt, a szokásos ünnepi misén kívül.¹⁶⁰ A város nagyobb ünnepein a szervezők munkáját segítették a legényegylet tagjai, például azzal, hogy sorfalat álltak az 1894-ben a Tóth Kálmán szobor avatásakor.

1905-ös jelentésében az egyházi másodelnök így értékelte az egyesület tevékenységét: „*az egyletnek van 120 rendes és 150 pártoló tagja van, mely tekintve azt az óriási erőszakoskodást, mit a social-demokraták kifejtének, eléggé igazolja az egylet életrevalóságát.*”¹⁶¹ A 19. század végi egyik közgyűlésen is úgy fogalmaztak, hogy a legényegylet szellemének és vezetőségének köszönhető, hogy „*ifjuságunk, a városunkban is terjedni kezdő, szocialisztikus mozgalmaktól távol áll.*”¹⁶²

Az 1889-ben alakult Bajai Katolikus Legényegyesület nevében továbbvitte az 1866-os egylet nevét, mivel általában Katolikus Legényegylet néven emlegették és az egyesület is ezt a nevet használta. A tagok felvétele szempontjából is nyitottabb lett, hiszen a korábbi egyesület csak fiatalokkal foglalkozott, rendes tagjai nőtlenek voltak. Az 1889-ban alakult bajai legényegylet rendes tagjai között Baján lakó vagy tartózkodó nős iparos segédek is lehettek. Az egylet tagjai közé rendkívüli tagként más keresztény vallású iparosokat is felvettek.¹⁶³ Egy 1892-es jelentés szerint abban az évben 4 rendkívüli tag is volt a 187 rendes tag mellett. 1897-ben a 24 alapító tag, 13 tiszteletbeli, 125 rendes tag mellett 137 pártoló tag is volt.¹⁶⁴ Az iparossegédek más városba költözés, vagy a mesterré válása, vagy kilépése miatt az évvégére általában csökkent az egyesület tagjainak létszáma, de ennek aránya nem volt nagyobb mértékű, mint más legényegyletekben. A pártoló tagokkal együtt pedig Baja város egyik legnépesebb egyesülete volt a legényegylet. 1906-ban Baja város főispánját, dr. Ambrozovics Lajost választották az egyesület dísztagjává.¹⁶⁵

Az Ipartestülettel való kapcsolata idővel változott, ahogy a legényegyleti tagok egy része önálló iparossá vált és az Ipartestületnek tagja lett. Közvetlen kapcsolatot is találtam, hogy a legényegylet könyvtárnoka Nádas József később az Ipartestület jegyzője lett. Az iparosok és a legényegylet kapcsolatának feltárása további kutatásokat igényel. Az már most is megállapítható, hogy az egyleti rendes tagokból az egylet pártoló tagjai let-

156 MNL BKML IX. 204. 153/1909. – Ebben az évben az utolsó lyceumi előadását március 15-én vasárnap tartotta meg a legényegylet. A Kereskedő Ifjak Egylete a március 15-i emlékünnepejét vasárnap, március 14-én rendezte.

157 *Bajai Független Ujság*, 1909. márc. 17. 1.

158 MNL BKML IV. 1407. b. 12741/1907.

159 *Baja*, 1914. márc. 11. 2.

160 *Magyarország*, 1898. márc. 3. 4.

161 KFL I. 1. a. 120/1905.

162 MAYER Tivadar: *A bajai kath. legényegylet közgyűlése. Bajai Közlöny*, 1898. márc. 20. melléklet

163 MNL BKML IV. 1407. b. 8266/1889.

164 MAYER Tivadar: *A bajai kath. legényegylet közgyűlése. Bajai Közlöny*, 1898. márc. 20. melléklet

165 *Bajai Közlöny*, 1906. dec. 16. 1.

tek később. Például az egyesület alakulásakor az Utry család tagjai szerepet vállaltak, Utry Pál az egyesület dékánja volt 1890-ben, 9 évvel később világi elnök lett, ekkor Utry Lajos háznagy volt. Mormer Ferenc 1899-ben volt az egyesület dékánja, 1914-ben világi másod-elnöknek választották, a két világháború közötti időszakban a legényegyesület elnöke lett.

1889-ben a polgármesteri jelentés szerint 14 jótékony és közcélú egyesülete volt a városnak.¹⁶⁶ A Bajai Kath. Legényegyesületet mint alakuló egyesületet sorolták fel. Az egyesületek száma a megszűnések ellenére folyamatosan emelkedett 1910-ben már 28 egyesület működött, közülük 15 került be a *Magyar Városok statisztikai évkönyvébe*, mint Baja jelentékenyebb egyesületei – ezek egyike volt a Bajai Katholikus legényegyesület.¹⁶⁷

Az 1888–1889-es alakulás sikerességéhez két tényező járult hozzá, amit Ruschek Antal is megírt már korábban: „a bajai iparosok messzebb földön ismeretes buzgósága is támogatná azt a mozgalmat, melyet ez ügy érdekében tapintatos és kitartó lelkesedés kezdeményezne”.¹⁶⁸ Az egyik korábbi iparos egyesület a Bajai Iparos-Ifjúsági Egyesület megszűnésének is egyik oka volt, hogy az iparos mesterek nem támogatták, segédeiket nem engedték az egyesületbe lépni. Egyházi oldalról pedig „*Kolping szava és a tapasztalás szerint a legényegyesületi működés a lelkipásztorkodás egyik ága, kiegészítése lévén, azok is kétségkívül buzgólkodnának, sőt áldozatot is hoznának érdekében, kiknek kezében és szívében a lelkipásztorkodás gondjai és felelőssége nyugosznak*”.¹⁶⁹

Az iparosok, de egy szélesebb réteg művelődését is szolgálta a legényegyesület könyvtára. Baján nem a 20. század közepéig nem működött nyilvános könyvtár. A számos kaszinó, olvasóegyesület más szakegyletek könyvtárait az 1840-es évek közepétől látogathatták az egyleti tagok és családtagjaik. Major Máté építész több visszaemlékezésében is megemlíttette, hogy az első könyvtár, ahonnan rendszeresen könyvet kölcsönzött a bajai legényegyesületé volt, illetve a legényegyesület épületében működő Bajai Katholikus Könyvtáregyesület. Ő ugyanis vasárnap járt könyvtárba és a legényegyesületi könyvtár kedden és pénteken volt nyitva.¹⁷⁰

A szórakozás és a kulturális művelődés egyik sarokköve a műkedvelő előadások voltak. Az első években főként nevelő célzatú darabokat vagy népszínműveket választottak, a későbbiekben neves magyar szerzők darabjait is előadták és olyanokat is, melyeket a Nemzeti Színház is játszott. Májusban vagy júniusban is a pünkösdhöz kapcsolódva mulatságokat rendeztek. Sokszor a játékos vigalmakra a Pandúr-szigeten (napjainkban: Petőfi-sziget), később a lövészegyesületben került sor.

A városi polgárság őszi mulatsága volt a szüretetek. Az iparossegédeknek általában nem volt saját szőlőterületük, ezért is lehettek remek mulatságok a legényegyesület által szervezett játékos, táncos szüreti mulatságok. Az egyesület történetének jelentős eseményei a korabeli sajtóban maradtak fenn, mert az egyes eseményekről rendszeresen tudósítottak a helyi újságok. Ezek a modern világban nélkülözhetetlen egészséges reklámot is jelentettek.¹⁷¹ A szabad lyceumi előadásokat falragaszok útján is hirdették.¹⁷² Ezekből

166 A két helyi bankot is ide sorolták.

167 *A magyar városok statisztikai évkönyve*, 1912. 527–528.

168 RUSCHEK, 1887. 184.

169 Uo.

170 MAJOR Máté: Vallomások a könyvtárról. *Könyvtáros*, 1979. január, 42.

171 dr. NIEDERMANN Imre: *A balassagyarmati katolikus legényegyesület története*. Balassagyarmat, 1937.10.

172 A bajai múzeumban őriznek egy számlát Nánay Lajos könyvnyomdájából, mely közgyűlési, népgyűlési, szabadelőadási falragaszok nyomtatásáról szól. (TIM TD 2021.106.1.)

még nem került elő. A legényegylet megalakítói is fontosnak tartották a sajtóban való megjelenést a *Bajai Közlöny* című újságban – mely akkor a város egyetlen lapja volt – jelent meg 1889. januárjában: „*Legyen szabad becses tudomására hoznunk, hogy az iparos ifjúság társadalmi, szellemi, erkölcsi és anyagi támogatása céljából a kath. legényegylet 1888. dec. hó 26án Baján megalakult, s ennek tagjaiul már is sokan jelentkeztek.*”¹⁷³

1910 körül a Borovszky-féle vármegyei monográfia szerint legényegylet Bács-Bodrog vármegyében: Adán, Apatinban, Bezdánban (1904 óta), Moholon, Palánkán, Péterrévén, Szabadkán (1885), Zomborban (1904 óta), Zentán volt. Ebből a felsorolásból kimaradt a bajai, az óbecsei és az 1906-ban alakult bajmoki is.¹⁷⁴ Katolikus Földmíves Ifjúsági Egyesület Topolyán működött. Katolikus Ifjúsági Egyesület 1908-ban három településen alakult: Hercegszántón, Mélykúton és Paripáson.

A 20. század közepén már az 1866-os évet tartották az egyesület alakulási éveként, amint ezt a belügyminisztériumhoz küldött egyesületi nyilvántartási adatlapon is írták 1944-ben. A Bajai Katolikus Legényegyesület első jóváhagyott alapszabályként mégis az 1889-est nevezték meg. (1941-ben hagyták jóvá a második alapszabályát az egyesületnek). (1. kép) Az egyesület pecsétjén a „Bajai Kath. Legényegylet” név szerepelt évszám nélkül.¹⁷⁵ A Bajai Katolikus Legényegylet jubiláris ünnepséget az 1888–1889-es alakuláshoz kapcsolódva rendezték. A 10 éves ünnepséget 1888-ban, a 20 éves ünnepséget 1909-ben. „*Jelentős idő ez, mely alatt az egyesület első tagjaiból közmegebecsülésnek örvendő iparosok nevelkedtek, kik nemcsak az egyesület vezéreszméjét vitték ki az életbe, hanem befolyásukkal a kezük alatt felserdülő ifjúságot is sok bajnak a mételyétől képesek megóvni.*”¹⁷⁶ Magyarász Ferenc a bajai tapasztalatait általánosította, hogy „*a kath. legényegyletek, s mindenütt kedvező fogadtatásra találtak mind a mesterek körében, kik az egyesületekben munkatársaik megbízhatóságának zálogát látják, mind a legények körében, kik azoknak áldásait legközvetlenebbül érezték, mind a nagyközönség körében, melynek az ifjúság önművelő tevékenysége számos élvezetes percet teremtett.*”¹⁷⁷

FORRÁSOK

- KFL Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár
 I. Kalocsai Érseki Levéltár (1699-1992)
 1. Kalocsai Érseki Hivatal
 a. Egyházkormányzati iratok: Egyesületek, Kalot-legényegyletek
 b. Plébániai iratok: Baja-Belváros
 2. a. Polgári kori iratok, általános iratok (1868–1945)
- MNL BKML Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun vármegyei Levéltára
 IV. 1407. Baja Város Tanácsának iratai (1786–1952)
 b. Közigazgatási iratok (1872–1944.)
 IV. 1433. Baja város egyesületi alapszabályainak gyűjteménye

173 *Bajai Közlöny*, 1889. jan. 20. 2.

174 A bajmoki egylet alakulásáról a Bácska című lap is beszámolt. (*Bácska*, 1905. máj. 9. 4.)

175 MNL BKML IV. 1433. Baja város egyesületi alapszabályainak gyűjteménye

176 MAGYARÁSZ, 1910. 143–144.

177 Uo.

- IX. 204. Baja és Vidéke Ipartestület iratai (1884–1949)
 XV. 33. Bajai múzeumi gyűjtemény (Borsay-gyűjtemény) (18. sz. – 20. sz.)

MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár
 K150 Polgári kori kormányhatósági levéltárak (1770–1973) – Belügyminisztériumi levéltár – Általános iratok 1867–1944

OSZK Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár
 KnyC. 10987. *Meghívó. A Bajai Kath. Legényegylet f. é. május hó 30-án ... jótékonyezélu szinielőadással egybekötött zártkörű tánczvigalmat rendez,* Baja, 1898.

TIM Türr István Múzeum
 TD = Történeti dokumentáció
 TD 2020.9.1. A bajai Kath. Legényegylet (ház)részjegye 10 korona értékű, 1893.
 TD 2021. 101. 1. Sternfeld Vilmos kereskedő számlája. Baja, 1907.
 TD 2021.106.1. Nánay Lajos könyvnyomdája számlája, Baja, 1907.

IRODALOM

- A bajai Kath. Legényegylet jubiláris ünnepe. *Bajai Független Újság*, 1909. febr. 25. 1–2.
A Bajai Kath. Legényegylet Könyvtárának czimjegyzéke 1902. Baja, 1902.
A Bajai Kath. Legényegylet könyvtárának czimjegyzéke 1907. Baja, 1907.
A bajai magyar királyi állami tanítóképző intézet XXI. értesítője az 1893–94-iki (XXIV.) tanévről. közli: dr. Bartsch Samu, Baja, 1894.
 A kath. legényegylet közgyűlése. *Bajai Közlöny*, 1893. márc. 12. 2.
 A Kath. Legényegylet közgyűlése. *Baja*, 1914. jan. 31. 1.
A magyar városok statisztikai évkönyve. I. évf., szerk.: Thirring Gusztáv, (Magyar városok országos kongresszusának iratai) Budapest, 1912.
Az Országos Központi Katholikus Legényegylet évkönyve fennállásának 36. évében 1892. [Országos Központi Katholikus Legényegylet] Budapest, 1893.
 BALLA Ferenc, dr. – BALLA István, dr.: *Bezdán művelődési életének krónikája.* Logos, Tóthfalu, 2007.
Csonka Bácska tükre, a megye kulturális és gazdasági viszonyai. szerk. Kemény Simon, Homok, 1931.
 IVÁNYI István: *Szabadka szabad királyi város története.* II. rész, [Szabadka szab. kir. város] Szabadka, 1892.
 Jubiláló egyesület. *Bajai Hirlap*, 1898. nov. 27. 2.
 KERSCH Mihály – BÓLITS József: *Szabadka sz. kir. város iparos segédeihez!* (OSZK Kny C. 11. 477.)
 KISS Z. Géza: A török alóli felszabadulástól az első világháború végéig. *Baja története a kezdetektől 1944-ig.* szerk. Köhegyi Mihály, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
 Legényegyleti közgyűlés. *Bajai Közlöny*, 1892. ápr. 10. melléklet
 M. F.: A bajai kath. legényegylet jubileuma. *Bajai Közlöny*, 1898. nov. 27. 1.

- Magyar Katolikus Lexikon.* szerk. Diós István, VI. k., Szent István Társulat, Budapest, 2001.
- Magyar Minerva, A magyarországi múzeumok és könyvtárak czímkönyve.* III. évf., 1903–1904, Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége, Budapest, 1904.
- Magyar Minerva, A magyarországi múzeumok és könyvtárak czímkönyve.* IV. évf., 1904–1911., Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége, Budapest, 1912.
- Magyar Minerva, A magyarországi múzeumok és könyvtárak czímkönyve.* V. kötet, 1912–13., Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége, Budapest, 1915.
- MAGYARÁSZ Ferenc: Baja. *Bácska társadalmi élete ezer arcképpel.* szerk: Csoór Gáspár, József kir. herceg Szanatórium Egyesület, Budapest, 1910
- Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban.* [szerk. Vargha Gyula] Statisztikai Hivatal, Budapest, 1880.
- Magyarországi társas- és közművelődési körök kereskedelmi-, ipari- és gazdasági szakegyletek valamint dal- és zeneegyletek.* összeá.: Koczányi Béla, Kassa, 1899.
- MAJOR Máté: Baja, Szent Antal utca (I.) *Forrás*, 1969/2. 31–37.
- MAJOR Máté: Vallomások a könyvtárról. *Könyvtáros*, 1979. január, 42.
- MAYER Tivadar: A bajai kath. legényegylet közgyűlése. *Bajai Közlöny*, 1898. márc. 20. melléklet
- RAPCSÁNYI Jakab, dr.: *Baja és Bács-Bodrog vármegye közsései.* (Magyar Városok Monográfiája) Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, Budapest, 1934
- RUSCHEK Antal: Második könyv: *A katolikus legényegylet magyar földön* [Két könyv a katolikus legényegyletről], (Házi könyvtár LV.) Szent István Társulat, Budapest, 1887.
- Szabad Lyceum. A kath. legényegyletben. *Bajai Hirlap*, 1905. márc. 25. 3.
- Uj egyesület városunkban. *Bácska*, 1904. máj. 13. 5.
- y: Zászlószentelés. *Bajai Közlöny*, 1891. jún. 14. 1.–2.

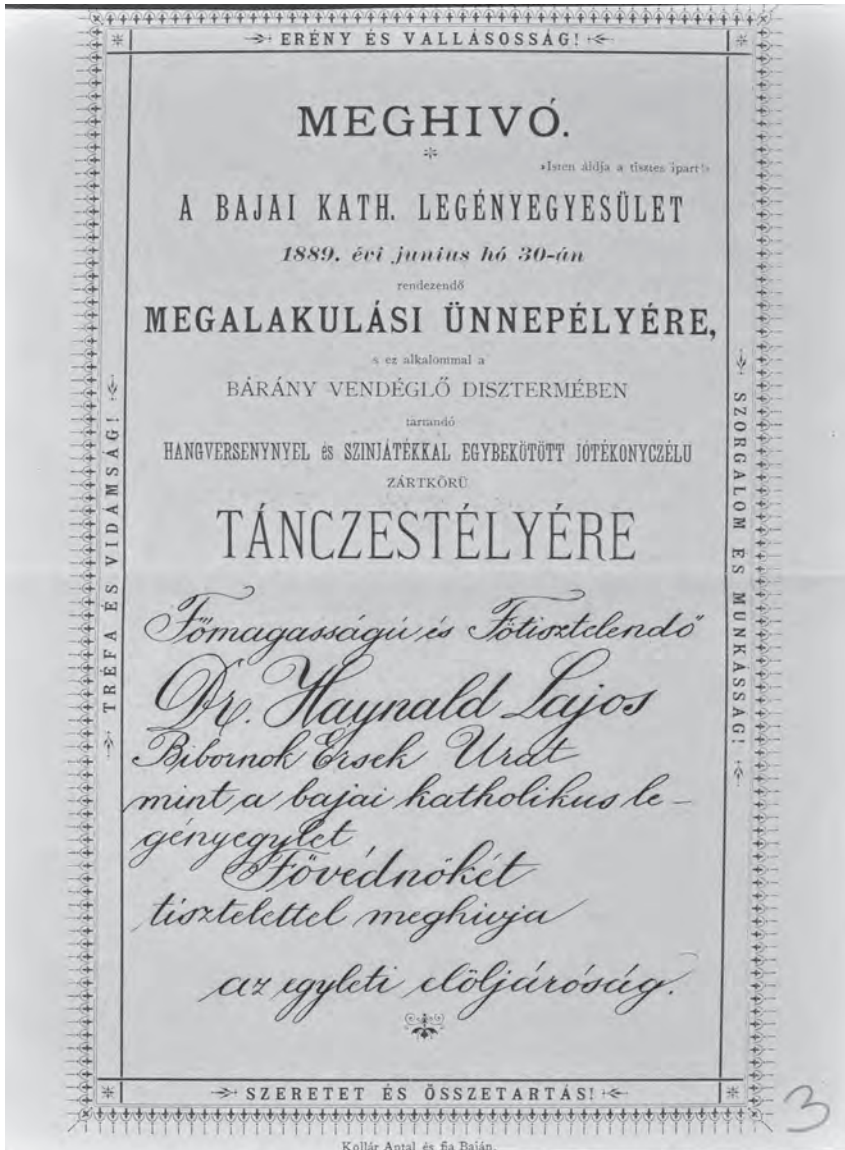
BORBÁLA FÁBIÁN

HISTORY OF THE CATHOLIC YOUNG MEN'S SOCIETY OF BAJA UNTIL 1914

The Catholic Young Men's Association of Baja has two founding years: 1866 and 1889 (1888). At the time of the second establishment, they were officially named Catholic Young Men's Association of Baja, but in newsletters, invitations and the seal of the group, the name of the Young Men's Society appeared. The association's documents have not survived, its first yearbook published in 1889 is yet missing. Its history can however still be drawn based on archival sources and the contemporary press, as well as some museum documents. I only present the period up to 1914 in this study. As a Catholic association, it not only served the religious strengthening of the local craftsmen and continued the traditions of the former guilds, but also provided opportunities for useful free time and cultural entertainment. In addition to the library, it also served the intellectual training of young craftsmen with various courses and lectures, and also by introducing free lyceum lectures. The choral society and amateur theatrical performances also played an important role in the cultural life of the city. The anniversaries of the foundation of the association were also celebrated during the dualism era in 1898 and then in 1909. Together with supporting members, the Young Men's Society was one of the most populous associations in the city of Baja.

1. Az 1889-ben alakult Bajai Katholikus Legényegyesület pecsétje

2. Meghívó a Bajai Kath. Legényegyesület megalakulási ünnepélyére, 1889. június 30.
(KFL I. 1. B. Baja-Belváros 2. a. 062.)

ERÉNY és VALLÁSOSság!

„Isten áldja a tisztos ipart!”

MEGHIVÓ.

A BAJAI KATH. LEGÉNYEGYLET
ZÁSZLÓSZENTELESI ÜNNEPÉLYE ALKALMÁBÓL
f. évi juniushó 7-én
AZ „ARANY BÁRÁNY” VENDÉGLŐ DISZTERMÉBEN
HANGVERSENY- és SZINELŐADÁSSAL
egybekötött JÓTÉKONYCZÉLÚ zártkörű
TÁNCZESTÉLYT
rendez, melyre

Tömagassága és Tisztelendő
P. Háynaid Lajos
Bihornok Ersek Uhat
mint az egylet
Főszédnökét
mely tisztelettel meghívja
az egyleti előjáróság.

TRÉFA és VIDÁMSÁG!

SZORGALOM és MUNKASSÁG!
SZERETET és ÖSSZETARTÁSI

6

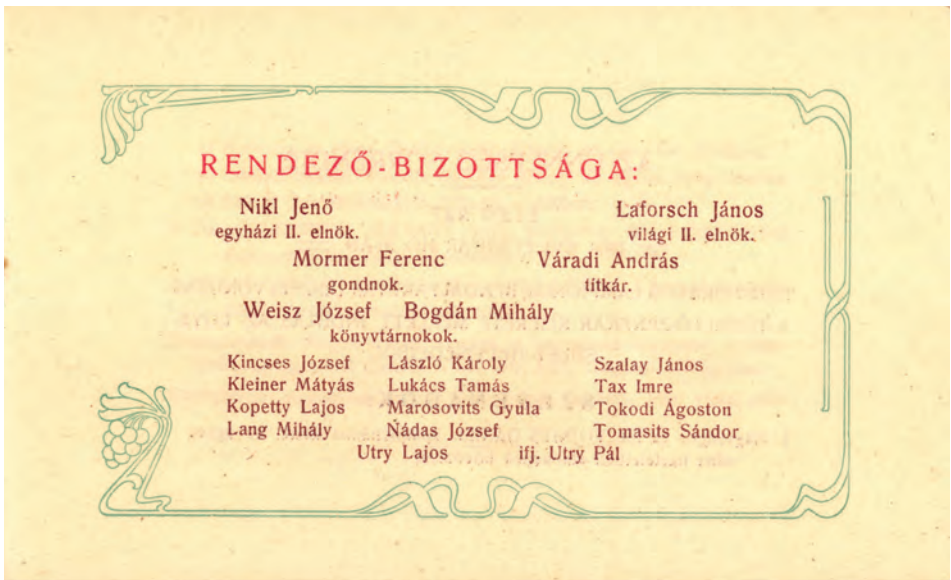
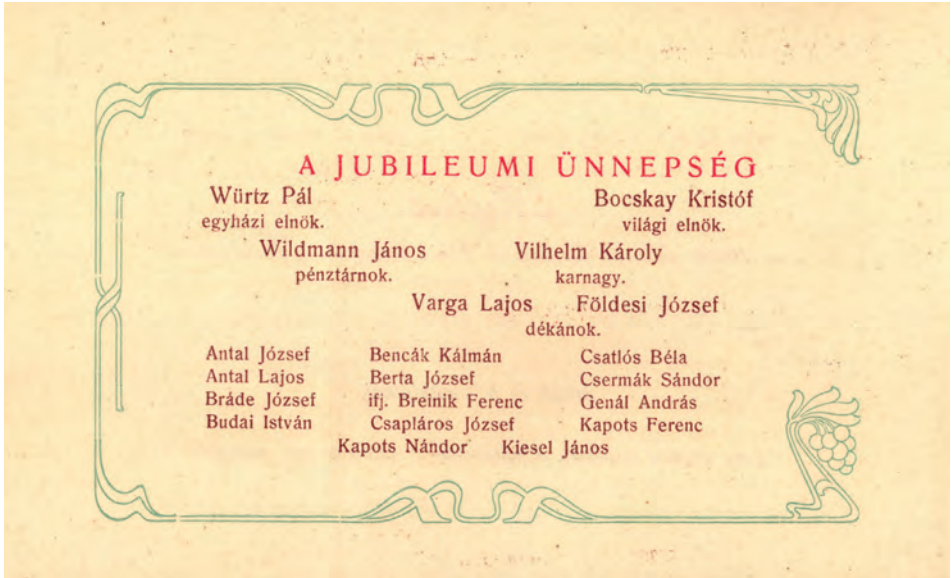
3. Meghívó a Bajai Katolikus Legényegylet zászlószenteleési ünnepélyére.
(KFL I. 1. B. Baja-Belváros 2. a. 062.)

4. A Bajai Katholikus Legényegylet első saját tulajdonú székháza Baján a Szent Antal utcában napjainkban. (fotó: Fábíán Borbála)

5. Meghívó a Bajai Katholikus Legényegyesület húsz éves jubileumi ünnepségére (MNL BKML IX. 204. 93/1909.)

6.-7. A húsz éves jubileumi meghívó két belső oldala, ahol az egyesület vezetőinek neve is olvasható a rendező bizottság tagjai között

NÉMETH LÁSZLÓ IMRE

A KORVIN MÁTYÁS TÁRSASÁG ÉS A „CORVINA” TÖRTÉNETE 1951–1955

Pálinkás László emlékére, halálának ötvenedik évfordulója alkalmából

A Korvin Mátyás magyar–olasz tudományos, irodalmi, művészeti és társadalmi egyesület – Società ungherese–italiana Mattia Corvino di scienze, lettere, arti e relazioni sociali története az első világháború utáni évekre nyúlik vissza.¹ Az egyesület, amely működését 1920. december 28-án tartott ülésen kezdte meg, létrehozását Berzeviczy Albert (1853–1936) olasz kultúra iránti rajongásának köszönheti.² Folyóirata *Corvina* néven jelent meg. A 2. világháború végén mindkettő, az egyesület és a folyóirat is megszűnt, majd az ötvenes évek elején az emigrációban éledt újjá az alapító olasz kultúra iránti elkötelezettségéhez hasonló lelkesedésnek és tenni akarásnak köszönhetően. E tanulmány az 1949-ben a szabad magyar nép képviseltére New Yorkban alapított demokratikus alakulat, a Magyar Nemzeti Bizottmány (a továbbiakban: MNB) római irodájának levéltárában fellelhető, több, mint száz dokumentum alapján mutatja be ennek történetét.³ Az 1950–1958 között működő irodában az erre vonatkozó iratok döntő többségét, néhány kivételtől eltekintve⁴ „Korvin Mátyás Társaság ügye” néven archiválták,⁵ ezért a továbbiak ezt az elnevezést használjuk.

1 BOGYAI Tamás: *Korvin Mátyás Olasz-Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Egyesület*, in: Magyar Katolikus Lexikon VII., Budapest 2002, 249–250.

2 MAROSFŐI András Mihály: *Albert Berzeviczy (1853–1936): un protagonista di primo piano nei rapporti tra Italia ed Ungheria*, in: Nuova Corvina 7 (1999) 185–195.

3 Az MNB megalakulásához lásd BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*, Bern 1985, 83–95.; a római irodához NÉMETH László Imre: *A Magyar Nemzeti Bizottmány római irodájának levéltára 1950–1958*, in: Levéltári Szemle 73(2023) I/51–62. A levéltári anyag 2021-ben Esztergomba, a Prímási Levéltárba került. Jelzete OMKM–MNB. A dokumentáció kétséget kizáróan hiányos, ami megállapítható pl. Kállay Kristóf 1951. november 12-i leveléből. OMKM–MNB 2.3.368. Kállay ebben Pálinkás László november 3-i levelére válaszol, de az a gyűjteményben nincs meg.

4 Pálinkás László nevével OMKM–MNB 2.5.592–601, 2.9.260–274.

5 OMKM–MNB 2.3.363–428 és 2.6.182–215. A Társaságra és a Corvina kiadására vonatkozó néhány levél nem a címszó alatt került archíválásra.

A KORVIN MÁTYÁS TÁRSASÁG ÚJJÁÉLESZTÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

A 2. világháború után az emigrációban a Társaság újjáélesztésének kezdeményezője a Firenzében élő Pálinkás László nyelvész, irodalomtörténész, műfordító volt.⁶ Budapesten született 1910. június 10-én. 1928-ban érettségizett kiváló eredménnyel, majd önkéntes katonai szolgálatot végzett. Egy év után tüzérhadaprómesterként szerelt le. 1937-ben a Pázmány Péter Tudományegyetemen művészettörténetből, archeológiából és olasz irodalomból doktorált *summa cum laude* eredménnyel. Ezt követően a Keresztény Régészeti Intézetben gyakornok, majd tanársegéd. Mellette a Műemlékek Országos Bizottságánál tudományos múzeumi őr. 1939-től a *Corvina rassegna italo-ungherese* c. folyóirat szerkesztője 1944 tavaszáig.⁷ Közben 1940-től a Miniszterelnökségen az olasz ügyek előadója, majd 1941–1942-ben az Olasz Kultúrintézet ajánlására titkár a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban. 1942-ben a Kultuszminisztérium kiküldi a firenzei egyetemen a magyar lektorátusa teendőinek ellátására.⁸ A háború miatt meg kell szakítania munkáját, mert 1943-ban tartalékos tüzérhadnagyként bevonul. 1944. december 4-én Székesfehérvár közelében autóbalesetben súlyosan megsérült. Zárt térdkalács-csonttöréssel és kisebb fokú agyrázkódással került a komáromi kórházba. Kórházvonattal szállították Sonnebergbe, ahol 1945. január 29-én megoperálták. A fellépett komplikációk miatt jobb lábát amputálni kellett és protézist kapott. A kórház az amerikai csapatok felügyelete alá került, akik 1946 februárjában visszaszállították Budapestre, ahol március 6-án 75 %-os rokkantsággal leszerelték.

1947 februárjában a koalíciós kormány közoktatási minisztere, Keresztury Dezső visszaküldte a firenzei egyetemre a magyar lektori teendők ellátására, ahol magyar nyelvet, irodalmat és finnugor filológiát tanított.⁹ Fizetését a Római Magyar Akadémián keresztül kapta mindaddig, amíg Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1948 novemberében egy rendelettel december 1-i határral megszüntette az olaszországi magyar lektorok (Firenze, Milánó, Nápoly, Padova,) álláshelyét.¹⁰ Egy darabig még maradhatott, de aztán véglegesen hazarendelték, viszont illetményeit nem kapta meg, így adósságba keveredett.¹¹ Rómában Tolnai Gábor követnél kísérletet tett arra, hogy a neki

6 Életrajzai Tóth László: *Pálinkás László 1910–1974*, in: *Katolikus Szemle* 26 (1974) 2–3/237–239; BOGYAY Thomas von: *László Pálinkás 1910–1974*, in: *Ungarn-Jahrbuch Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte Gebiete* 8 (1976) 300–301; https://epa.oszk.hu/01500/01536/00007/pdf/UJ_1976_300-301.pdf; NAGY Csaba, *Az emigráns irodalom lexikona*, Budapest 2000, 766; BOGYAI Tamás – VICZIÁN János: *Pálinkás László*, in: *Magyar Katolikus Lexikon* X., Budapest 2005, 466; <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/palinkas-laszlo-77296/> (letöltés: 2023. 11. 09.).

7 Neve először a következő számon olvasható: *Nuova serie, Anno II, N° 1. Gennaio 1939/XVII*, az utolsó szám 1944 júniusi dátummal jelent meg.

8 Firenzei egyetemi pályafutásának dokumentumi megtalálhatók Università degli Studi di Firenze Archivio Storico: 1271 Pálinkás László e 1263 Pálinkás László.

9 Beosztásait feltünteti *A magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium külföldi kulturális intézményeinek és azok tisztségviselőinek címjegyzéke* (időpont: 1947. március 1.), in: *Magyar, mint idegen nyelv, Hungarológia tankönyvek és szöveggyűjtemények*, Írta és szerk. GIAY Béla-NÁDOR Orsolya, Budapest 1998, 147–148.

10 CSORBA László: *A római magyar követ jelenti A magyar-olasz kapcsolatok története 1945–956*, Budapest, kézirat, 2010, 75. http://real-d.mtak.hu/538/4/dc_252_11_doktori_mu.pdf (letöltés: 2023. 12. 01.).

11 CSORBA: i. m. 96, és TOLNAI Gábor: *Szóbeli jegyzék. Róma 1949–50*, Budapest 1987, 69–70.

járó összegeket és a hazaköltözés költségeit valutában előre megkaphassa, de nem járt sikerrel. A többi magyar lektorhoz hasonlóan „disszidensként” folytatta munkáját.¹²

1951. február végén vagy március első napjaiban felkereste Rómában, a Via della Conciliazione 44. sz. alatt a második emeleti irodában Apor Gábor bárót, az MNB római irodájának vezetőjét.¹³ Beszámolt neki a helyzetről és ígéretet tett arra, hogy feljegyzést készít mind arról, amit elmondott. A Firenzei Magyar Tanszék (Università di Firenze, Piazza S. Marco 4.) fejléces levélpapírára sűrűn gépelt négy oldal terjedelmű feljegyzését, amelyet 1951. március 4-én a Magyar Nemzeti Múzeum öre és megbízott egyetemi tanár titulusával írt alá,¹⁴ másnap adta postára Hlatky Endrének, az MNB római irodája vezetőjének. Apor 1951. március 17-én kelt leveléhez mellékelve továbbította azt Barankovics Istvánnak, az MNB kultúrpolitikusának, aki ekkor az ausztriai Salzburgban tartózkodott, ahol a Magyar Irodát vezette.¹⁵ Pálinkás a feljegyzés tanúsága szerint a találkozáson Apornak elsősorban a magyar lektorok nehéz helyzetéről számolt be. Utalt arra, hogy a két háború között legalább harminc külföldi egyetemen oktattak magyar nyelvet, amelyek leépítése 1948-ban indult meg. A tanárok többsége disszidált, anyagilag teljesen ellehetetlenültek, érdekeik képviseletével nem törődik senki. Javasolta összeírásukat és annak felmérését, hogy megélhetésükhöz mennyi minimális támogatásra lenne szükség, aminek előteremtéséhez néhány javaslatot is tett. A feljegyzés második felében saját helyzetét ecsetelte. A magyar kommunista pártállami diplomácia akciójával szemben a Firenze Egyetem melléje állt és politikai menekültként folytathatta munkáját. Az International Refugee Organization (IRO) hadirokkantként állást és lakást biztosított neki (Firenze, Via G. B. Amici 16.).¹⁶ Havi 42.000 lírát kapott, ami egy olasz fizetés felének felel meg. Mellékereseti lehetősége és gyermeke nem volt, volt viszont 2.000 kötetes könyvtára. A találkozáson elmondta azt is, hogy két éve dolgozik egy magyar–olasz szótáron, és félkészben van egy magyar nyelvészeti könyve is, a kiadásukhoz azonban hiányoznak az anyagiak.¹⁷ Ehhez hozzá lehet tenni, hogy egy ápolóját, a protestáns vallású Jolánt vette feleségül, aki áldozatosan gondozta.¹⁸ Hlatky Endrének a kíséző levélben ígéretet tett arra, hogy az Actio Catholica in Exteris – Külföldi Katolikus Akció által kiadott Katolikus Szemlének, amely 1949 júniusától jelent meg, küld egy írást.¹⁹ Erre azonban nem került sor, mert az 1980-ban, az első harminc évfolyamról megjelent Repertórium szerint csak 1950-ben jelent meg egy könyvismertetése, illetve több, de csak 1958 után.²⁰

12 CSORBA: i. m. 124.

13 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1951. március 5. OMKM–MNB 2.5.593.

14 OMKM–MNB 2.5.592. Pálinkás elküldte Ullein-Reviczky Antalnak (1894–1955) is, aki Londonban volt az MNB helyi irodájának vezetője. Feljegyzésben azt írta róla, hogy a kelet-európai tanárok egyesületének elnöke. Ténylegesen a Menekült Egyetemi Oktatók Szövetségének volt az elnöke. Életpályája Lovice Mária Reviczky nyomán ULLEIN-REVICZKY Antal: *Német háború-orosz béke, Magyarország drámája* (Extra Hungariam) Budapest 1993, 304–306.

15 Apor Gábor Barankovics Istvánnak, Róma, 1951. március 17. OMKM–MNB 2.5.594.

16 Az IRO, a Nemzetközi menekült szervezet 1947-ben kezdte meg tevékenységét. Története BORBÁNDI: *A magyar ...* i. m. 64–73. Lakcíme a következő levelén olvasható Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1951. augusztus 19. OMKM–MNB 2.3.367.

17 Évekkel később jelent meg PÁLINKÁS László: *Gyorsan és könnyen olaszul. L'italiano presto e bene per ungheresi*, Firenze 1957.

18 Köszönet a Firenzében élő Ács Máriának az információkért. Felségéről említést tesz TOLNAI: i. m. 69–70.

19 PÁLINKÁS László: *Feljegyzés*, Firenze, 1951. augusztus 13. OMKM–MNB 2.3.364. A továbbiakban PÁLINKÁS: *Feljegyzés* 1. A feljegyzésből két oldal megtalálható neve alatt is. OMKM–MNB 2.5.599.

20 PÁLINKÁS László: *Michelangelo élete korának tükrében*. (Giovanni Papini könyve), in: *Katolikus Szemle* 2 (1950) 2/92.

Barankovics István válaszában azt jelezte Apornak, hogy a feljegyzésben írtakkal egyetért, a megvalósítás azonban az anyagiakon fordul.²¹ Pálinkás ötletei – gyűjtés az amerikai magyarok körében, UNESCO támogatás – jók, de nem kivitelezhetőek. Utalt arra is, hogy elődeinek kulturális célra nem sikerült fedezetet biztosítani.²²

1951 augusztusában rendszeres levelezés kezdődött Pálinkás László és az MNB római irodája között. A „Korvin Máttyás Társaság ügye” név alatt archivált iratok között Pálinkásnak két hosszú, egyenként három–három oldalas feljegyzése található. Az elsőt a Társaság újjászervezésének elindulása előtt írta, a másodikat a kezdeti lépések megtétele után felkérésre azért, hogy tájékoztatást adjon az MNB vezető testületének a Társaság újjászervezéséről.²³ Mindkettőben részletesen ismerteti a Társaság háború előtti működését, amelynek résztvevői a magyar közéleti és tudományos nagyságokon kívül a Budapesten akkreditált olasz diplomaták és kulturális kiküldöttek voltak.²⁴ Utalt arra, hogy a Társaság a változó körülmények között évtizedeken keresztül fenntartotta működését. A Corvina c. folyóiratot 1921-től 1937-ig tudományos évkönyv formájában jelentette meg, majd 1938-tól 1944 tavaszáig, havonta, összesen 25 kötetet.²⁵ A Társaság programját az alapszabályok írták elő, mely megjelent a Corvinában.²⁶ Évente közgyűlést tartottak, előadásokat, ünnepélyeket, kiállításokat rendeztek. Ezek közül megemlítette, hogy a Társaság 1921-ben Dante halálának 600 éves évfordulójára számos megemlékezést szervezett, a Corvina pedig külön számot adott ki erre az alkalomra.²⁷ 1923-ban Petőfi Sándor születésének 100. évfordulójáról is méltó módon emlékeztek meg, nem csak Magyarországon, de Olaszországban is.²⁸ 1930-ban Luigi Fernando Marsigli (1658–1730) tudós, katona, műgyűjtő, botanikus halálának 200. évfordulójára a Corvina külön számot jelentetett meg,²⁹ és 1937-ben nagy figyelmet szenteltek III. Viktor Emánuel olasz király budapesti látogatásának is.³⁰

21 Barankovics István Apor Gábornak, Salzburg, 1951. április 4. OMKM–MNB 2.5.596.

22 A válaszlól Hlatky tájékoztatta Pálinkást Hlatky Endre Pálinkás Lászlónak, Róma, dátum nélkül. OMKM–MNB 2.5.597, amit Pálinkás korábban már sürgetett Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1951. március 26. OMKM–MNB 2.5.295.

23 PÁLINKÁS László: Feljegyzés, Firenze, 1952. szeptember 4., OMKM–MNB 2.3.386. A továbbiakban: PÁLINKÁS: *Feljegyzés 2*.

24 A Corvina minden évben közölte a Társaság aktuális névsorát. Az alapítók névsorát lásd In: Corvina Anno I. Vol. I. (Gennaio–Giugno 1921), Presidenza della „Mattia Corvino” 120, Comitato 121, Elenco dei soci 121–124.

25 A Corvina 1925-ig fél évente jelent meg, míg 1926-tól 1930-ig minden évben dupla kötetként, az 1931–1932 és 1933–1934 közötti kétéves időszakban, majd 1935-ben. ismét egyetlen kötetként; amikor 1936-ban Berzeviczy meghalt a folyóirat 1936-ban és 1937-ben ismét évente jelent meg; 1938-ban új sorozat indult, 1939-ben ismét fél évente, 1940-ben pedig havonta. RUZICKA Paolo: *Storia sentimentale di una Rivista: «CORVINA»* (1921–1955), in: Rivista Studi Ungheresi 4(1989) 114. A folyóiratban megjelent írásk mutatóját Kovács Romano Zsuzsannával közösen közreadta Ruzicska Pál. «CORVINA» Rassegna italo–ungherese, 1921–1955 Indice generale, Prima parte, in: Rivista Studi Ungheresi 4(1989) 115–135; «CORVINA» Rassegna italo–ungherese, 1921–1955, Indice generale, Seconda parte in: Rivista Studi Ungheresi 5(1990) 89–103.

26 Statuto della Società Mattia Corvino, in: Corvina Anno I. Vol. I. (Gennaio–Giugno 1921) 125–128.

27 A megemlékezéseket részletezi MAROSFŐI 191; Corvina Anno I. Vol. II. (Luglio–Dicembre 1921).

28 MAROSFŐI 192; Corvina Anno III. Vol. I. (Gennaio–Giugno 1923).

29 Corvina Anno X. Vol. 19–20. (Gennaio–Dicembre 1930), és BODA Miklós: *A tudomány és a fegyverek, Luigi Ferdinando Marsigli (1658/1730)*. Megemlékezések a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen és Bolognában halálának 200. évfordulója alkalmából, in: *Jelenkor* 60 (2017) 9/996–1005.

30 Corvina Anno XVII. Vol. 32. 1937; OLASZ Lajos: *Az olasz király látogatása Magyarországon (1937)*, in: *Jogok és lehetőségek a társadalomban*, Szerk. Karlovitz János Tibor, Komárno, Slovakia, International

A Társaság egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy ápolja az olasz kapcsolatot. Az elnökség és egy küldöttség 1932-ben részt vett Ascoli Picenóban, Bonfini szülővárosában emlékére rendezett ünnepeken.³¹ Az elnökség és a választmány tagjai számos előadó körutat tartottak Olaszországban. Az előadásaik egy része megjelent a Corvinában.³² Második feljegyzésében Pálinkás azt is kiemelte, hogy a Társaságnak a magyar–olasz kulturális kapcsolatok terén végzett működése mellett nagy része volt a későbbi magyar–olasz politikai kapcsolatok előkészítésében.³³

Első feljegyzésében beszámolt azokról a lépésekről is, amit a Társaság újjászervezése érdekében tett.³⁴ A Társaság korábbi titkáráként felvette a kapcsolatot az olasz Közoktatásügyi Minisztériumban, a japán irodalom szakértőjével, Leo Magnino professzorral, aki mindig őszinte magyarbarátnak mutatkozott. Biztosítékot kapott tőle arra, hogy a minisztérium, akár segély formájában, akár a megjelentetett évkönyvek átvétele formájában, támogatni fogja a Társaságot. Pálinkás becslése szerint az egykori választmány és tisztikar tagjai közül 25–30 élt Olaszországban, úgy olaszok, mint magyarok, akik biztosíthatják a jogfolytonosságot.³⁵ Új tagok felvételét pedig az alapszabályok által előírt módon az első közgyűlést követően tervezte. Rómában 200–250 magyar és olasz tag részvételére számított. A Társaság újraélesztésének véleménye szerint az lenne a célja, hogy az MNB-nek kulturális kapcsolataival segítséget adjon, hogy a Társaság olasz nyelvű kiadványait a magyarul tanuló olaszok kezébe lehessen adni, hogy a Római Magyar Akadémia kommunista vezetése által rendezett kulturális események mellett legyenek szabad magyar kulturális események is. Az MNB római irodájától feljegyzésének véleményezését kérte és a kezdeményezéshez a MNB-től támogatást. Számításai szerint az induláshoz 100–150 ezer lírara lett volna szükség, ami elegendő lett volna ahhoz, hogy a közgyűlést szeptember végére össze lehessen hívni és az évkönyvet 1951 végére ki lehessen adni, mert annak anyagát már nagyrésztben összeállította. Azt tervezte, hogy augusztus végén lemegy Rómába „taglistákkal, körlevél fogalmazványokkal és a tisztikari névsor-javaslattal.” Remélte, hogy magyar részről is támogatást kap, miután olasz részről, a Közoktatási Minisztériumtól és a Külügyminisztériumtól a Társaság támogatására ígéretet kapott.

Mindez nagy elszántságról és tettekreábról tanúskodik. Az induláshoz azonban egy következő római látogatása alkalmával Apor Gábor csak 20.000 lírát tudott kiutalni

Research Institute sro 2020, 223–235. <https://www.irisro.org/tarstud2020junius/46OlaszLajos.pdf> (letöltés: 2023. 11. 24.).

31 Antonio Bonfino (1427–1503) *A magyar irodalom története / Antonio Bonfino* <https://mek.oszk.hu/02200/02228/html/01/159.html> (letöltés: 2023. 12. 01.).

32 PÁLINKÁS: Feljegyzés 1. lásd *Il nostro Presidente a Brescia ed a Roma*, in: *Covina Anno X*. Vol. 19–20. (Gennaio—Dicembre 1930) 287–290.

33 PÁLINKÁS: Feljegyzés 2. CZETTLER Antal: *Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941*, Budapest 1997, különösen A magyar–olasz viszony c. fejezet 91–98. A Corvina 1938-ben indult új sorozatának megváltozott a címe és a címlapja is, a holló helyére a *fascio* és a Szent András kereszt került. Horel szerint a folyóirat új fiatalabb munkatársai a fasiszta rezsim odaadó hívei voltak. HOREL, Catherine: *Horthy*, Budapest 2017, 152.

34 PÁLINKÁS: *Feljegyzés 1*.

35 Többek között az alábbi neveket sorolja fel: (?) Pignatelli és Ascanio Colonna hercegek, valamint Giuseppe Talamo Atenolfi, Guido Romanelli, Carlo Tagliavini, Angelo Rotta, Paolo Calabrò, magyar részről pedig Várady Imre, Lepold Antal, Alföldi András.

neki,³⁶ Kállay Kristóf pedig arról értesítette, hogy az MNB római irodájának költségvetéséből nem tudják támogatni, mert az ellátmány emelésére tett kérelmüket New Yorkban elutasították és takarékosagra hívták fel a figyelmüket.³⁷ Kállay 1951. november 12-én jelezte Barankovicsnak, aki ekkor már New Yorkban élt, hogy a közeljövőben összehívják a Korvin Máttyás Társaság közgyűlését, ezért sürgős a támogatás folyósítása.³⁸ A kérést háromszor is megismételte, de nem érkezett válasz,³⁹ míg végül 50 USD-t kiutaltak,⁴⁰ amelyet Pálinkás Rómában személyesen vett át lírában, az MNB pénztárkönyvének bejegyzése szerint, elég nagy késéssel, csak 1952. március első napjaiban.⁴¹ E késedelem ellenére Pálinkás kitartoán folytatta tovább az újjászervezést, amit jelez az is, hogy 1952. február 11-én kelt levelét, már a Korvin Máttyás Társaság fejléces levélpapírján írta. A támogatás átvételekor ismételten tárgyalt Apor Gáborral.⁴² Hlatky Endrével ekkor nem találkozott, ezért levelet írt neki, amelyhez mellékelte egy névsort azokról a Rómában élő magyar egyháziakról, akik majd a Társaságnak tagjai lehetnek. Véleményét kérte róluk és azt, hogy az érkező felkérő levélről előre értesítse őket, amit Hlatky meg is tett.⁴³ Pálinkás azt tervezte, hogy azok, akik 50.000 lírát egyben befizetnek, alapító tagok lehetnek, az éves tagsági díj 2.000 líra lesz, és akik ezt befizetik, az évkönyvet ingyen fogják kapni, az új tagok toborzása pedig a március 29-dikére tervezett közgyűlés után indulhat.

A KORVIN MÁTYÁS TÁRSASÁG MEGALAKULÁSA ÉS A CORVINA KIADÁSA

A Korvin Máttyás Társaság közgyűlésére készülve Pálinkás gőzerővel dolgozott a vezetőség, a választmány és a tisztségviselők névsorának összeállításán. A régi és az új tagokról listát készített.⁴⁴ Minden bizonnyal tárgyalt erről Aporral, de levelezés útján is egyeztetett Kállay Kristóffal és Hlatky Endrével. A közgyűlés összehívásához a Társaság egykori tisztségviselőinek aláírásával küldött meghívót, ami a folyamatosság biztosítóka volt.⁴⁵ Az alakuló közgyűlést 1952. március 29-én Rómában, a Palazzo Veneziában, az Associazione Italo-Svizzero di Cultura konferencia termében tartották meg, amely-

36 Kállay Kristóf Barankovics Istvánnak, Róma, 1951. november 12. OMKM–MNB 2.3.369. Pénztárkönyv 1951. szeptember 5. Corvin Máttyás Társaság részére 131. naplószám, 20.000 líra. OMKM–MNB 1.5.

37 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1951. november 12. OMKM–MNB 2.3.368.

38 Kállay Kristóf Barankovics Istvánnak, Róma, 1951. november 12. OMKM–MNB 2.3.369.

39 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. január 7. OMKM–MNB 2.3.371.

40 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. február 8. OMKM–MNB 2.3.373.

41 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Róma, 1952. február 11. OMKM–MNB 2.3.374.; Pénztárkönyv 1952. március hónap 219. naplószám, kifizetés március 1 vagy 3 (át van ütve), 31.000 líra. OMKM–MNB 1.5.

42 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1952. március 10. OMKM–MNB 2.3.375.

43 Hlatky Endre körlevél, Róma, 1952. március 15. OMKM–MNB 2.3.377: a címzettek kézzel írva vannak felsorolva: Tomek Vince, Sigmund Raymund, Füz Balázs, Dám Ince, Márton Hugó, Alszeghy Zoltán, Békés Gellért.

44 Két lista található az iratok között, egy magyarul és egy olaszul. Jelentős eltérés van közöttük. A két névsor Hlatky Endre Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. március 14-én írt levelének a melléklete. OMKM–MNB 2.3.376.

45 Erre utal, hogy Marossy Ferenc a háború előtti utolsó női alelnök, Zichy Rafaelné megbízásából azután érdeklődött, hogy mi Apor véleménye az újjá indításról. Marossy Ferenc Hlatky Endrének, Madrid, 1952. január 2. OMKM–MNB 2.4.519.

nek jegyzőkönyve később megjelent a Corvinában.⁴⁶ Paolo Calabro, a Társaság korábbi elnökhelyettese 17 órakor nyitotta meg az ülést és javasolta a Társaság újraélesztését. Felsorolta azok nevét, akik a régi tagok közül ezt írásban kérték és elhatározták, hogy a kérvényeket a Társaság irattárában megőrzik.⁴⁷ Ezt követően Calabro professzor megemlékezett azokról, akik a háború előtt fáradoztak a Társaságért és annak folyóiratáért, majd javasolta, hogy válasszanak új elnökséget és hagyják jóvá új tagok felvételét is. Az új tagok megválasztása után egyhangúlag választották meg elnöknek Fulvio Maroi ügyvédet, a római egyetem professzorát.⁴⁸

Az elnök első beszédében megemlékezett az alapítók érdemeiről. Javasolta továbbá a Társaság Alkotmányának módosítását tekintettel a körülményekre, az alábbiak szerint: a Társaságot tiszteletbeli tagok, alapító tagok és rendes tagok alkossák (Art. 7.). Szervezetét a közgyűlés, a választmány, az elnök, két alelnök és két titkár, egy-egy olasz és egy-egy magyar, egy pénztáros, két ellenőr és három döntőbíró alkossa (Art 11.). A javasolt és elfogadott módosításoknak megfelelően választotta meg a közgyűlés az elnökség tagjait és a tisztségviselőket. A Tiszteletbeli Választmány névsorát Apor Gábor báró neve nyitja meg. A tizenkét főből álló testületnek lettek a tagjai a régi tiszteletbeli elnökök, Ascanio Colonna herceg,⁴⁹ Fabinyi Tihamér professzor,⁵⁰ és Giuseppe Talamo gróf, volt olasz budapesti nagykövet.⁵¹ Utóbbi felkérését illetően Pálinkás hezitált, de Apor Gábor úgy ítélte meg, hogy felkérhető. Tiszteletbeli választmányi tag lett továbbá Vittorio Cerruti, Olaszország korábbi budapesti főmegbízottja⁵² és Kállay Miklós volt miniszterelnök is, bár Pálinkás korábban arra gondolt, hogy őt fogják megválasztani tisz-

46 Bollettino della Scocietà „Mattia Corvino” Verbale, in: *Corvina Serie III. – Anno I. (Anno XXV) Vol. II. luglio–dicembre 1952*, 211–212.

47 A rendelkezésre álló dokumentumokban ez az egyetlen utalás a Társaság irattárára, amelynek a sorsa eddig ismeretlen.

48 Maroi Fulvio (1891–1954) jogász, 1935-től tanított Rómában az egyetem jogi tanszékén. https://www.treccani.it/enciclopedia/fulvio-maroi_%28Dizionario-Biografico%29/ (letöltés: 2023. 11. 22.).

49 1883-ban Nápolyban született. Washingtonban volt követ 1938–1941 decembere között, diplomáciai küldetésben járt Budapesten. <https://www.nytimes.com/1971/08/21/archives/prince-ascanio-colonna-dies-was-mussolinis-envoy-to-u-s.html> (letöltés: 2023. 11. 22.). Apor Gábor a család palotájában lakott.

50 Fabinyi Tibor (1890–1953) ügyvéd, politikus 1945-től az Egyesült Államokban élt. Bostonban tanított. NAGY: i. m. 244.

51 Giuseppe Talamo Atenolfi (1896–1983) Castelnuovo márkija, Castiglione contéja, <https://www.famiglienobilinapolitane.it/Genealogie/Talamo.htm> (letöltés: 2023. 11. 22.). Jobból szerzett diplomát a római egyetemen. 1921–1924 között diplomataként működött Budapesten. <https://baldi.diplomacy.edu/diplo/biogra/talamo.htm> (letöltés: 2023. 11. 23.). Ismeretes egy jelentése 1941-ből a zsidók elleni magyar akciókról a megszállt Galiciában. Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, AG Uff IV., Posizione S.E. 27.869, busta T-U, fasc. Ungheria. Original in Italian. <https://diplomatic-reports.ehri-project.eu/document/EHRI-DR-19410806-IT> (letöltés: 2023. 11. 22.). Angelo Rotta pápai nuncius 1940. január 16-i jelentésében azt írja, hogy az újságok szerint a Budapestről távozó olasz nagykövet utódja Giuseppe Talamo örgróf lesz. *Dai rapporti del nunzio Angelo Rotta 1938–1945 Angelo Rotta nuncius politichei jelentéseiből* (Nunciusi jelentések 3/2.), Szerk. SOMORJAI Ádám OSB, Budapest 2022, 83.

52 Vittorio Cerruti (1881–1961) Budapesten megszakítással 1919. június 19. és 1920. szeptember 24 között volt diplomata. https://www.treccani.it/enciclopedia/vittorio-cerruti_%28Dizionario-Biografico%29/ (letöltés: 2023. 11. 22.). 1923-ban Paulay Erzsébet színésznőt vette feleségül. Magyarországi működéséhez lásd *Trianon és az olasz diplomácia, Dokumentumok a békeszerződés előkészítéséről 1919–1920*, A forrásszövegeket válogatta, fordította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Juhász Balázs, Budapest 2018, 163.

teletbeli elnöknek.⁵³ Meg is kérte Kállay Kristófot, a fiát, hogy érdeklődj meg, édesapja elvállalná-e tisztségét.⁵⁴ Igenlő választ kapott, Kállay Miklós örömmel vállalta volna.⁵⁵ A két alelnök a firenzei egyetemről Rodolfo Mosca,⁵⁶ és a bolognai egyetemről pedig Várady László lett. Ők is a folytonosságot biztosították, mert a régi testületben is ők voltak az elnökhelyettesek. Ugyanezt jelentette az is, hogy Pálinkás László lett, maradt a magyar titkár. Az olasz titkárnak pedig Luigi Leoncinót, a pannonthalmi Bencés Gimnázium egykori olasz lektorát választották meg.⁵⁷ A pénztáros vitéz Szász Viktor lett.⁵⁸ A két ellenőrnek Bormioli Mario professzort, középiskolai tanárt, magyar lektort és Kovách Gyulát a Pápai Segély Akció magyar részlegének munkatársát választották meg,⁵⁹ a három döntőbírónak pedig Calabro Paolo professzort, Giuseppe Macherione ügyvédet és Mons. Magyary Gyulát.⁶⁰

A Választmány névsorát Alföldi András professzor neve nyitja meg, aki ekkor a berni egyetemen tanított, és a régi Társaságnak is tagja volt.⁶¹ Az abc sorrendben felsorolt huszonegy tagú testületbe, amelyet Pálinkás harminc tagúra tervezett, a többséget a római magyar papok alkották, akikre Hlatky Endre tett javaslatot.⁶² A sort Zágón József apos-

53 KERTÉSZ Tünde Fruzsina: *Kállay Miklós az amerikai emigrációt megelőző évei Olaszországban 1945–1953 között báró Bakách-Besseney Györggyel való levelezésének tükrében*, in: Történeti tanulmányok, A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa, 28. kötet (2020) 239–251.

54 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, dátum nélkül. OMKM–MNB 2.3.379.

55 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. március 24. OMKM–MNB 2.3.378.

56 Rodolfo Mosca (1905–1978). A kelet európai kérdések egyik legjobb szakértője volt. Diploma dolgozattól kezdve, mely 1928-ban Bolognában jelent meg *L'Ungheria contemporanea*, címmel, haláláig sokat és alaposan foglalkozott az olasz–magyar kapcsolatokkal, számtalan írást publikált. 1936-tól rendkívüli, majd három év múlva rendes professzorként tanította az olasz kultúra történetét a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Olasz Civilizáció Történeti tanszékén. 1941-ben megalapította a Rassegna d'Ungheria c. folyóiratot, a Corvinában a „Cronaca politica” rovatot vezette. A háború után 1945 márciusában el kellett hagynia Magyarországot. 1948-ban tért vissza. 1950-ben a magyar kormány kiutasította. 1952-től a firenzei egyetemen tanított. nyugdíjba vonulásáig. Tudományos karrierje <https://prosopografia.unipv.it/docenti/2204> (letöltés: 2023. 11. 22.). Kapcsolata Magyarországgal PETRICIOLI, Marta: *Rodolfo Mosca e l'Ungheria*, https://italogramma.elte.hu/wp-content/files/005-20_Marta_Petricioli.pdf (letöltés: 2023.11.22.). Halála LEONCINI, Luigi: *Mosca professzor halála*, in: Katolikus Szemle 30 (1978) 3/284.

57 A pannonthalmi Dante Bencés Gimnázium egykori olasz lektora, majd Békés Gellért OSB munkatársa, a Katolikus Szemle szerkesztője. Az 1959. évi negyedik szám volt az első, amit szerkesztett. 1993-ban hunyt el. SOMORJAI Ádám: *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, III/2. Tanulmányok és szövegközlések*, METEM, Budapest, 2012, 199, 48j. Katolikus Szemlében megjelent írása LEONCINI, Luigi: *A lourdesi barlangban a pápa zászlója leng*, in Katolikus Szemle 2 (1950) 4/161–163. Pannonthalmán 1942–1949 decembere között volt tanár. SZALAI Béla: *Szegletkő, A pannonthalmi bencés gimnázium és diákokthon története I. kötet, Az első negyedszázad 1939–1964*, Budapest 2014, különösen 22–23 és 115–118. Róla készült festmény <https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0800315540> (letöltés: 2023. 11. 22.).

58 A császári és királyi haditengerészetnél szolgált 1918. október 31-ig. Jó kapcsolatban állt Horthy Miklóssal. 1924 óta dolgozott Rómában konzuli igazgatási tanácsosként. CSORBA: i. m. 6. 72j.

59 NÉMETH László Imre: *Szabad magyarok Rómában 1944–1946*, Kürty Béla és a Szabad Magyarok Szövetsége, in: Magyar Sion XIII (219) 2/303.

60 Életrajza ezzel az adattal kiegészíthető. Lásd „*I was Francis Moły*”. *Magyary Gyula emlékezései egy titkos politikai-diplomáciai békemisszióra* (Magyar történelmi emlékek. Elbeszélő források). Szerk.: FEJÉRDY András. Budapest 2019., különösen Időrendi áttekintés 229–236.

61 NAGY: i. m. 14–15.

62 Hlatky Endre Pálinkás László, Róma, 1952. március 14. OMKM–MNB 2.3.376.

toლი vizitátor neve zárja, akinek Hlatky nem küldött előzetes értesítést.⁶³ A Hlatky által javasolt személyek közül kimaradt Alszeghy Zoltán jezsuita professzor, Ladomérszky Miklós görögkatolikus professzor és Tóth Gyula római magyar lelkész. Az általa javasolt világiak közül⁶⁴ többek között bekerült Ambro Ferenc volt madridi követ, Csopey Dénes, az AC milánói vezetője, kimaradt azonban Alberto Ambró, a Katolikus Szemle felelős kiadója, Pallavicini Hubert gróf és Küry Béla, Hlatky jó barátja, az MNB római irodájának munkatársa,⁶⁵ és maga Hlatky Endre is, amit önmaga ajánlott fel.⁶⁶ Bekerült viszont Kállay Kristóf, amit megtiszteltetésnek tartott.⁶⁷ A névsorból Pálinkás előzetes tervezeteiben szereplő magyarok közül kimaradt Márton Hugó premontrei, Pásztor Lajos, De Rivo Zoltán,⁶⁸ és Simonfay Ferenc. Utóbbi kettőt később bevásztották.⁶⁹ A végleges névsor nyomtatásban 1952 júliusában készült el,⁷⁰ és megjelent a *Corvina* első évfolyamának II. számában a jegyzőkönyv részeként.⁷¹ Pálinkás a közgyűlés előtt tehető személyek bevonását is szorgalmazta, felkínálva a választmányi tagságot is, de nem járt sok sikerrel.⁷² Kállay Kristóf két nevet javasolt Krajcsovic Rudolf és Papp Géza doktorokat, akik menekültek ügyében többször anyagilag segítettek neki.⁷³ Pálinkás írt nekik, valamint Weissmahr Tibornak és Pártos Endrének, a római „Piccolo Budapest” étterem tulajdonosának, de nem kapott tőlük választ. Szász Viktor is beszélt velük, de elutasítóak voltak.⁷⁴ Korábban Magyarországon dolgozó olaszok felkérésével is próbálkozott, köztük az egykori katonai attaséval, Emilio Voli tábornokkal.⁷⁵ Bakách-Bessenyi György, az MNB külpolitikáért felelős vezetője Apornak tett ígéretet arra, hogy a Társaság tagja lesz,⁷⁶ de a rendelkezésre álló névsorok alapján ezt még sem tette meg.⁷⁷

Pálinkás örömmel újságolta Kállay Kristófnak, hogy a közgyűlésről több emigráns lap is beszámolt, ő maga nyolc újságnak küldött közleményt.⁷⁸ Az *Élet* című kéthetente megjelenő lapban „Korvin Mátyás Egyesület újjáalakulása az emigrációban” címmel

63 A kapcsolatokhoz lásd NÉMETH László Imre: *Zágon József és az MNB római irodájának kapcsolata*, megjelenés előtt. Az emigrációban felmerült, hogy az apostoli vizitátor, Zágon József lesz a Társaság elnöke, mely hír az alakuló szervezet iránt bizalmat kelte. Marossy Ferenc Hlatky Endrének, Madrid, 1952. január 2. OMKM–MNB 2.4.519.

64 Hlatky által javasolt további nevek: Ambro Ferenc felesége Boncompagni hercegnő, Esterházy András, Sztáray Mihály, aki Küry munkatársa volt az IRO-nál, Virgilis Irmici, aki korábban Budapesten élt és a Ministro di Lavoro tanácsadója volt, Falco Tempesti, jeles műfordító, lektorként működött Debrecenben, majd a Római Magyar Akadémia által 1947-ben elindított *Janus Pannonius* folyóirat felelős szerkesztője. CSORBA: i. m. 49 és 124.

65 NÉMETH: *Magyarokról...* i. m. 117–138; NÉMETH: *A Magyar Nemzeti...* i. m. 56–57.

66 Hlatky Endre Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. március 14. OMKM–MNB 2.3.376.

67 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. március 24. OMKM–MNB 2.3.378.

68 A listán De Rivo Szarvas néven szerepel. (1916–1978). 1945-től élt Németországban. NAGY: i. m. 182.

69 Nevük szerepel A Korvin Mátyás Egyesület újjáalakulását előmozdító új tagok névsorában. OMKM–MNB 2.3.386.

70 OMKM–MNB 2.3.384.

71 *Corvina* Serie III. – Anno I. (Anno XXV) gennaio-giugno 1952, 211–212.

72 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, dátum nélkül, OMKM–MNB 2.3.379.

73 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. március 24. OMKM–MNB 2.3.378.

74 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. május 17. OMKM–MNB 2.3.380.

75 Magyarországi szerepéhez lásd PETRICIOLI, Marta: *Gli italiani a Budapest, settembre 1943 – maggio 1945. Specchio dell'Italia divisa*, in: *Nuova Corvina* 19 (2017) 119–131.

76 Bakách-Bessenyi György Apornak, New York, 1951. október 6. OMKM–MNB 4.1.12.

77 *Elenco dei soci della „Mattia Corvino” gennaio 1954*. OMKM–MNB 2.6.198.

78 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. május 17. OMKM–MNB 2.3.380.

jelent meg a hír.⁷⁹ Kiemelte, hogy a korábbi tagok mellé új tagként választották meg Kállay Miklóst és Apor Gábort, az újjászervezés célját pedig így fogalmazta meg: „Az Egyesület célja, mint neve is mutatja, hogy kulturális téren ismeresse meg a külfölddel a magyarság problémáit és ápolja a magyarságnak a nyugati keresztény kultúrával ezer év óta fennálló kapcsolatait.” A beszámoló jelezte azt is, hogy hamarosan megjelenik a Corvina folyóirat.

A közgyűlés után Pálinkás elszámolt a pénztárosnak, Szász Vikornak az MNB római irodáján keresztül kapott 51.000 líra támogatásról.⁸⁰ Az eredetileg 1951. szeptember végére tervezett közgyűlés fél évet késett és az induláshoz szükséges minimális 100.000 líra helyett annak csak a fele ált rendelkezésre. Pálinkás ennek ellenére nagy lelkesedéssel folytatta a munkát és ahogy korábban tervezte, hozzálátott a tagok toborzásához. 1.000 toborzó levél szétküldését tervezte, aminek a költségét 30.000 lírara becsülte. 200 tag belépését remélte, és a tagdíjakból 400.000 líra bevételt. Ekkor 700 címmel rendelkezett, római, nápolyi, bolognai, firenzei címlistákkal, amihez más olaszországi városok, Milánó, Genova, Torino, Bari és Palermo magyarjainak címlistáit is kérte. Évente két Corvina megjelenését tervezte, amelyek előállításának költségét 120.000–140.000 lírara becsülte, így egy szám fordítói díjakkal, különlenyomatokkal 200.000 líraba került, amihez az MNB-től újabb támogatást kért. Ennek érdekében Kállay Kristóf 1952. június 6-án ismét írt Barankovicsnak. Értesítette a Társaság megalakulásáról és kérte a támogatást.⁸¹ Barankovics gratulált és kifejtette, hogy milyen nehezen tud támogatást szerezni.⁸² Amikor New Yorkba érkezett, az MNB költségvetését már elfogadták és abban kulturális célra nem terveztek kiadásokat. Ő maga kultúrpolitikájában a Korvin Máttyás Társaság támogatását tette az első helyre. Havi 20 USD támogatást javasolt, ezt azonban nem sikerült megszavaztatnia, így egyszeri 50 USD támogatást szerzett. Ígéretet tett, mindent megtesz azért, hogy júliusban ismét tudjon küldeni 50 USD-t. Kállay a hó végén újabb sürgető levelet írt neki,⁸³ amire Barankovics 1952. július 3-án válaszolt, ismételten ígéretet tett az 50 USD átutalására és kért egy beszámolót a Társaságról.

Közben Pálinkás dolgozott a Corvina első számának kiadásán, gyűjtötte és fordította a cikkeket, tartalék cikkei is voltak, Deér Józseftől és Cerruti Paulay Erzsébettől.⁸⁴ Úgy tervezte, hogy 1952. június végén meg tudja jelentetni az első évfolyamot többnyire olaszok írásaival. A két szám tanulmányokból (Alföldi András, Márai Sándor, Oberschall Magda, Dám Ince, Mirella Niccolai, Amadeo Giannini, Maria Vittoria Ramat-Setti, Rodolfo Mosca, Fulvio Maroi), recenziókból és a külföldön élő magyar tanárok, kutatók, szakemberek bibliográfiájából állt össze.⁸⁵ Kállay a tervezet alapján javasolta neki,⁸⁶ hogy Vajta Ferenc cikkének recenzióját hagyja ki,⁸⁷ amelyről Apornak az volt a vélemé-

79 *Élet* III. évf. 9. szám 1952. május 10. Az alakuló ülésről beszámolt a Münchenben megjelenő Hungária is, 1952. május 18-i számában.

80 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. május 17. OMKM–MNB 2.3.380.

81 Kállay Kristóf Barankovics Istvánnak, Róma, 1952. június 6. OMKM–MNB 2.3.382.

82 Barankovics István Kállay Kristófnak, New York, 1952. június 13. OMKM–MNB 2.3.383.

83 1952. június 26-án, a gyűjteményben nincs meg. Barankovics István Kállay Kristófnak, New York, 1952. július 3. OMKM–MNB 2.3.385.

84 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. augusztus 19. OMKM–MNB 2.3.387.

85 PÁLINKÁS: *Feljegyzés 2*.

86 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. augusztus 23. OMKM–MNB 2.3.388.

87 Az érintett írás VAJTA Ferenc: *La confederazione danubiana*, Roma 1947. PÁLINKÁS: *Feljegyzés 2*. Pálinkás szerint túlságosan jobboldalinak találták, az Ország c. lap szerkesztője volt. Pálinkás László Kállay

nye, hogy ha „az N.B.-ből (t.i. MNB) valaki felfedezi akár csak a nevét is a listán, még azt a sovány pár fillért se remélhetjük tőlük.”⁸⁸ Az első szám kiadása tovább csúszott. 1952 szeptemberében az összegyűlt kötet anyagát még csak fordították.⁸⁹ A számot végül a két helyettes elnök, Fulvio Maroi és Várady Imre hagyták jóvá, ami után Pálinkás úgy tervezte, hogy 1952. november 5-én adja nyomdába.⁹⁰ Az 1952. évi szám ténylegesen 1953. január közepére készült el.⁹¹ Ezen olvasható, hogy a bíróság a Társaságot Firenzében jegyezte be 1952. december 4-én 653. sorszámmal.

A közgyűlés után Pálinkás 1952. július utolsó napjaiban járt Rómában, hogy beszámoljon Apornak a Társaság ügyeiről.⁹² Ekkorra készült el a kétnyelvű Alapszabályzat, amelyet Firenzében nyomtatott ki a Vallecchi nyomdában (Viale dei Mille, 90), és a tagtoborzáshoz a körlevelet is kiszedette.⁹³ Ekkor már csak 800–900 levél küldésében gondolkodott. Jelezte, hogy ennek küldéséhez szeptemberben szüksége lesz kb. 50 USD-ra. A levelektől minimum 100 tag belépését remélte és ebből 200.000 lírát. Úgy tűnik, hogy a támogatás késése hatására korábbi tervszámait csökkentette. Levelében hangsúlyozta, hogy a Corvina első számába csak kulturális cikkeket közöl, így az MNB biztosítva lehet arról, hogy „egyetlen emigrációs irányzat sem kerül előtérbe.” Azt tervezte, a Corvina első évfolyamának megjelenése lehetővé teszi majd, hogy az olaszoktól is kérje a megígért támogatást.

Pálinkás levelére Kállay Kristóf azt válaszolta, hogy a pénz még nem érkezett meg és Barankovics kérése alapján javasolta, hogy készítsen egy beszámolót, amivel lehetne sürgetni a támogatást.⁹⁴ Jelezte tovább, hogy a római MNB irodájának a kasszája üres, de ha a szeptemberi ellátmányból marad pénz, meg tudják előlegezni az 50 USD-t. Pálinkás a kért beszámolót – amiről korábban már említést tettünk – megírta⁹⁵ és azt elküldte Frey András külpolitikai újságírónak is New Yorkba, az MNB-hez.⁹⁶ Készített továbbá egy listát azokról, akik a Társaság újjáalakulást előmozdították (30 név) és azokról a régi tagokról, akik az újjáalakulással kapcsolatban felvették a kapcsolatot a Társasággal (33 név).⁹⁷ Kállay Kristóf 1952. szeptember 17-én elküldte Barankovicsnak a Társaság alapszabályát, a tisztségviselők listáját és Pálinkás szeptember 4-i feljegyzését, bízva ab-

Kristófnak, Firenze, 1952. szeptember 1. OMKM–MNB 2.3.390. Vajta újságíró volt, 1913-ban született Budapesten. NAGY: i. m. 999. Háborús bűnösnek tekintették, a magyar állam kiadatását kérte, 1948-ban az Amerikai Egyesült Államokból kiutasították. Részletesen ír róla CSORBA: i. m. 35 és ott a 192-es jegyzet. A dunai népek föderatív együttműködésével kapcsolatos álláspontjához lásd. BORBÁNDI: *A magyar ...* i. m. 166–167.

88 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. szeptember 17. OMKM–MNB 2.3.392.

89 PÁLINKÁS: *Feljegyzés 2*.

90 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. november 4. OMKM–MNB 2.3.395.

91 *Corvina* Serie III – Anno I (Anno XXV) Vol. I. gennaio–giugno 1952; Vol. II. luglio–dicembre 1952; Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1953. január 10. OMKM–MNB 2.3.400.

92 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. augusztus 19. OMKM–MNB 2.3.387. Sok mellékletet is küldött vele. Ezek közül megvannak a nyomtatott névsorok olaszul és magyarul, nincs meg a toborzó körlevél. OMKM–MNB 2.3.386.

93 Statuto della Mattia Corvino Società Italo–Ungherese di Scienze, Lettere ed Arti – A Korvin Mátyás Olasz–Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Egyesület Alapszabályai, Róma, 1952. OMKM–MNB 2.3.370.

94 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. augusztus 23. OMKM–MNB 2.3.388.

95 PÁLINKÁS: *Feljegyzés 2*.

96 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. szeptember 1. OMKM–MNB 2.3.390.

97 OMKM–MNB 2.3.386.

ban, hogy a kilátásba helyezett 50 USD-t megkaphatják.⁹⁸ Ugyanezen a napon, szeptember 17-én értesítette Pálinkást, hogy ír Barankovicsnak, sürgeti az összeget.⁹⁹ Barankovics 1952. szeptember 26-i keltezéssel válaszolt első alkalommal a Hungarian National Council fejléces levélpapírján.¹⁰⁰ Megírta, hogy nem tudnak rendszeres támogatást adni, kultúrára egyetlen centet se sikerült kapnia. Nagy nehézség árán közölték vele, hogy 50 USD-t Apor Gábornak átutaltak. Hozzátette, hogy a Végrehajtó Bizottság következő ülésén kerül sor kulturális javaslatának az előterjesztésére, amelyben első helyen szerepel a Korvin Máttyás Társaság.¹⁰¹ Kállay pár nap múlva jelezte Pálinkásnak, hogy megszavazták az 50 USD-t, amint megérkezik, átadja Szász Viktornak,¹⁰² aki az 50 USD-nak megfelelő 31.850 lírát október közepén vette fel.¹⁰³

A Társaság háború előtti gyakorlatának megfelelően Pálinkás előadás szervezésébe is kezdett.¹⁰⁴ Erre Amedeo Giannini professzort gondolta felkérni, a tiszteletbeli választmány olasz tagját, aki nemzetközi szerződésekkel foglalkozott.¹⁰⁵ A Corvina első számában ténylegesen az 1947-es békeszerződésről írt cikket.¹⁰⁶ A második előadás megtartására Radvánszky Antal báró történészt, a Magyar Nemzeti Bank volt vezértitkárát, az 1948-ban indult Hungaria folyóirat főmunkatársát tervezte felkérni.¹⁰⁷ A Corvina első számának várható megjelenésére 1952 év vége felé Pálinkás ismételten megfogalmazta felolvasó üléssel egybekötött közgyűlés összehívását 1952. december 1-re Giannini előadásával.¹⁰⁸ Felvetette azt a gondolatot is, hogy Angelo Tamborra, a külügyi könyvtár vezetője, egyetemi tanár tarthatna előadást Magyarország védő és kiegyensúlyozó szerepéről Európában.¹⁰⁹ A Corvina első számának megjelenése azonban átcsúszott a

98 Kállay Kristóf Barankovics Istvánnak, Róma, 1952. szeptember 17. OMKM–MNB 2.3.391.

99 Kállay Kristóf Pálinkás László, Róma, 1952. szeptember 17. OMKM–MNB 2.3.392.

100 Barankovics István Kállay Kristófnak, New York, 1952. szeptember 26. OMKM–MNB 2.3.393.

101 BARANKOVICS István: *Előterjesztése az emigráció kulturpolitikai programja tárgyában*, New York 1952. Lásd hozzá KOVÁCS K. Zoltán: *A magyar kereszténydemokrácia vezető politikusa, Barankovics István (1906-1974)*, in: *Az idő élén jártak, Kereszténydemokrácia Magyarországon (1944-1949)*, Szerk. Kovács K. Zoltán–Rosdy Pál, Budapest 1996, 7–25.

102 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. október 1., OMKM–MNB 2.3.394.

103 Pénztárkönyv 1952. október hónap 307. naplósám, október 16. OMKM–MNB 1.5. Pálinkás Kállaynak köszönte meg a támogatást Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. november 4. OMKM–MNB 2.3.395, Kállay pedig Barankovicsnak Kállay Kristóf Barankovics Istvánnak, Róma, 1952. november 20, OMKM–MNB 2.3.297.

104 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. május 17. OMKM–MNB 2.3.380.

105 Amadeo Giannini (1886–1960), a nápolyi egyetemen jogból doktorált, diplomata, politikus. A Kelet-Európa Intézet alapítója és elnöke, történelem és jog professzora. Mussolini kormányának tanácsadója, a nemzetközi kapcsolatok terén. Több, mint 500 publikációja jelent meg, több folyóiratot irányított. 1944. szeptemberében letartóztatták, majd röviddel ezután felmentették. Saját kérésére nyugdíjazták, ekkor idejét a tanulmányainak szentelte. https://www.treccani.it/enciclopedia/amedeo-giannini_%28Dizionario-Biografico%29/ (letöltés: 2023. 11. 24.).

106 GIANNINI, Amadeo: *Il trattato di pace (1947) con l'Ungheria*, in: *Corvina Serie III. – Anno I. (Anno XXV) Vol. I. gennaio–giugno 1952*, 8–11.

107 Radvánszky Antal (1908–1996) 1944-től Franciaországban élt. NAGY: i. m. 813; BORBÁNDI: *A magyar ...* i. m. 59; 140–141.

108 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. november 4. OMKM–MNB 2.3.395.

109 Munkásságát halála alkalmából így méltatták: „E’ noto che da un punto di vista formale, quale disciplina riconosciuta negli ordinamenti universitari, la Storia dell’Europa orientale nacque con lui (dapprima come incarico nel 1955, quindi come cattedra nel 1970) alla Sapienza di Roma.” GUIDA, Francesco: *Angelo Tamborra (1913–2004)*, in: *Rassegna Storica del Risorgimento*, XCI (2004) IV/601–605. <https://www.aisseco.org/angelo-tamborra-1913-2004/> (letöltés: 2023. 12. 05.).

következő évre – ahogy azt már jeleztük – így a felolvasó ülése megtartása is. Az üléssel kapcsolatban Kállay 1952. december 17-én azt írta, hogy az ügyében lépett, beszélt az olasz titkárral, Leoncinivel.¹¹⁰ Az első előadást végül csak 1953. május 30-án tavaszán tartották meg Rómában az 1947-ben alapított Pax Romana konferencia termében, közgyűléssel egybekötve.¹¹¹ Az előadó Vittorio Cerruti főmegbízott felesége, Paulay Erzsébet színésznő, a Magyar Nemzeti Színház örökös tagja lett.¹¹² Előadása *Pagine dalla storia del Teatro Nazionale Ungherese* címmel 1955-ben jelent meg a Corvinában.¹¹³ Bolognában is szerveztek előadást, amelyet Münster László, a Bolognai Egyetem Orvosi Tanszékének docense tartott 1953. december 16-án, *Medici italiani nei loro rapporti professionali e culturali con l'Ungheria* címmel, ami szintén megjelent a Corvinában.¹¹⁴

A közgyűlés elfogadta az 1951. szeptember 5. – 1953. május 30. közötti számadást, amelyet Szász Viktor pénztáros terjesztett elő, Pálincás beszámolóját, és kiegészítették a választmányt az eredetileg tervezett harminc főre. Az alakuló közgyűlésen, 1952. április 26-án 21 tagot választották, akik közül ketten, Alessandro Catulo professzor és Rajmund Zsigmond O.P. lemondtak. A 11 üres helyre abszolút többséggel választottak tagokat, köztük Tóth Gyulát, Hlatky Endrét, és kilenc olaszt, köztük Antici Mattei hercegnőt és Giuseppe Talamo Atenolfi nagykövetet.¹¹⁵ Utóbbi az újjáalakulástól kezdve a tiszteletbeli választmányának már tagja volt.

A Corvina 1952. évi első évfolyamának megjelenése felvetette a terjesztés problémáját. Pálincás nemzeti képviselők hálózatát tervezte kiépíteni. Felkérésükhöz az alábbi szempontokat fogalmazta meg: „se kimondottan egyházi se kimondottan bizottmányi jelleget az egyesületnek adni nem kívánatos.” Elsődlegesnek tartotta a tudományosságot: „Maradjunk kulturális téren. Nekünk olyan emberek kellene, akikre a jobboldaliak azt mondják, hogy kommunisták, mert meg van bennük a fejlődés iránti érzék, és akikre a baloldaliak azt mondják, hogy fasiszták, mert nem hajlandók a múltat csak poszkondizálni és a nemzet fogalmát feladni.” Néhány országban volt jelöltje, akiről véleményt kért, illetve jelölteket azokba az országokba, ahol nem ismert senkit, pl. Anglia, Belgium, Venezuela és Chile. Kállay Kristóf 1952. november 10-én javaslatot tett képviselőkre és személyekre, akiktől lehet tanácsot kérni és véleményezte a jelölteket.¹¹⁶ A legjobb képviselőnek Németországban Bogyay Tamást találta. Pálincás Hlatkytól és Szász Vikortól is kért tanácsot.¹¹⁷ Több országban a helyi katolikus lelkész nevével is megelégedett. Anglia esetében Kállay azt javasolta Pálincásnak, hogy forduljon Ullein-Reviczky

110 Kállay Kristóf Pálincás Lászlónak, 1952. december 17. OMKM–MNB 2.3.398.

111 Pálincás László Hlatky Endrének, Firenze, 1953. május 24. OMKM–MNB 2.3.408.

112 Kállay Kristóf Teleki Gézőnak, Róma, 1954. január 31. OMKM–MNB 2.6.182. Paulay Erzsébet, életrajzához lásd <https://ancestors.familysearch.org/hu/L7V2-VZ6/paulay-erzs%C3%A9bet-ilona-m%C3%A1ria-1886-1959> (letöltés: 2023.12.11.)

113 CERRUTTI de Paulay, Elisabetta: *Pagine della storia del Teatro Nazionale Ungherese*, in: Corvina Serie III. – Anno IV. (Anno XXVIII) Vol. I. gennaio–giugno 1955, 21–28.

114 *Corvina* Serie III. – Anno II. (Anno XXVI) Vol. I. gennaio–giugno 1953, 105–132. A tanulmány második része is megjelent in: *Corvina* Serie III. – Anno III. (Anno XXVII) Vol. I-II. gennaio–dicembre, 1954, 25–52.

115 Bollettino della Società „Mattia Corvino”, L’assemblea generale dei soci, in: *Corvina* Serie III. – Anno II. (Anno XXVI) Vol. II. Luglio–Dicembre 1953, 181. Az 1953. évi második számban a hónapok nevét kivételesen nagybetűvel írták.

116 Kállay Kristóf Pálincás Lászlónak, Róma, 1952. november 10. OMKM–MNB 2.3.396.

117 Pálincás László Hlatky Endrének, Firenze, 1952. december 26. OMKM–MNB 2.3.399.

Antalhoz tanácsért.¹¹⁸ Kapott is jelölteket, de azt írta róluk „egy normális nemzeti alapon álló keresztényt sem sikerült találnom. Cs. Szabó László, Iványi Grünwald Béla, Szemerényi Oszvald stb. nekem nem kell.”¹¹⁹ Az Angliában élő magyar emigránsokkal Pálinkás feltehetően írásaik vagy éppen származásuk miatt nem akart együttműködni. Gondolhatunk arra, hogy Cs. Szabó László 1952 nyarán „Két legenda” c. írása váltott ki vitát Magyarország szerepéről a 2. világháborúban és a demokráciáról.¹²⁰ Belgium esetében Pálinkás Schwartz Elemér ciszter atyához fordult, aki a Magyar Katolikus Akadémia szervezésével volt elfoglalva¹²¹ és ezért maga nem vállalkozott a feladatra, de javasolta Dr. Gyömörey József jogi doktor vagy Dr. Cseley Rezső volt miniszterelnökségi tanácsos felkérését. Pálinkás gondolt a belgiumi magyar lelkészre is.¹²² A képviselők listáját végül kinyomtatta feltüntetve a Corvina helyi árát:¹²³

Anglia	Bódis Géza	1 F 10 sh
Argentína	Vajay Szabolcs	60 pesos
Ausztrália	Dr. Nagy Kázmér	1 F 10 sh
Ausztria	Torjai Szabó István	100 Schilling
Brazília	Dr. Kügl Szeverin OSB	150 cruzeiros
Franciaország	Dr. Csikay Pál	1650 frcs
Kanada	Borsi Tibor	4 dollár
Paraguas	Dr. Nagy Artúr	240 guarani
Spanyolország	Berzeviczy László	160 peseta
Uruguay	Dr. Gáspár Ödön	11 pesos

Belgium, több más országgal együtt (USA, Svájc, Németország) kimaradt a listából. Feltehetően a Corvina postázása érdekében kellett véglegesíteni a listát, annak ellenére, hogy mindenhol még nem volt képviselő.

Az MNB-től nehezen csordogáló támogatás arra készítette Pálinkást, hogy javaslatot tegyen más támogatók keresésére.¹²⁴ Lehetséges támogatóként jelölte meg az UNESCO-t, amely tudomása szerint támogatott olasz lapokat, a müncheni székhelyű Hungaria kiadót, amely könyveket is kiadott, az International Rescue Committee-t és végül az olasz kormányt. Kapcsolatot keresett ezekhez a szervezetekhez, hogy a Corvina első számának megjelenését követően, amikor „hamarosan kezünkben lesz, tehát fel tudunk valamit mutatni,” meg tudja kezdeni – az ő szavaival élve – a rohamot a pénzszerzésre. Kállay erre azt tanácsolta neki, hogy forduljon a jó nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Aradi Zsolthoz.¹²⁵ A rendelkezésre álló dokumentációból nem derül ki, hogy ezt megtette-e?

118 OMKM–MNB 2.3. 396.

119 OMKM–MNB 2.3. 399.

120 BORBÁNDI: *A magyar ...* i. m. 179–180.

121 Az akadémia történetét feldolgozta: FEHÉR Lilla: *A „klerikális reakció” kísérlete a Szent István Akadémia megalapítására az emigrációban*, in: Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században (Collectanea Vaticana Hungariae Classis I, vol. 15.) Szerk. Tusor Péter, Szovák Kornél, Fedeles Tamás; Budapest–Róma 2017, 395–407.

122 P. Szabó Szerén OFM volt a belgiumi magyar lelkész 1951–1953 között. Borovi József: *A belgiumi magyar katolikusok lelki gondozásának története*, Budapest 2002, 112–118.

123 OMKM–MNB 2.3.405.

124 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. november 4. OMKM–MNB 2.3.395.

125 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. december 17. OMKM–MNB 2.3.398. Aradi Zsolt (1908–1963) újságíró. A Szentszéki magyar követség sajtóreferenseként Apor Gábor munkatársa volt. NAGY: i. m. 33.

Pálinkás az első számot megküldte újságoknak, hogy ismertessék.¹²⁶ A kiválasztott lapokról ezt írta: „magyar vonalon vallás szerint is meglennék (zsidónak számítva a Világot), országok szerint is, vannak katonai és női újságok, irodalmiak és baloldaliak, persze a jobbra hajlók többségben vannak.” A Látóhatárban Bogyay Tamás a folyóiratot igen elismerően méltatta,¹²⁷ a Hadak útja folyóiratban Szász Viktor ismertette, a Dél Keresztjében Dr. Nagy Kázmér, a Katolikus Szemlében pedig Hlatky Endre.¹²⁸ Utóbbi többek között azt írta, a Corvina bebizonyította „hogy nem okvetetlenül szükséges az emigrációban politizálni, hanem az általános magyar kulturális és tudományos problémák ismertetésével is lehet a magyarság ügyét szolgálni.” Az olasz folyóiratoknak a két elnökhelyettes, Maroi és Várady küldte meg a Corvina első számát, hogy recenziót írjanak róla. A véleményekből, amelyek elismerően szóltak a folyóirat megjelenéséről és színvonaláról, válogatást tett közzé a Corvina.¹²⁹

Pálinkás tíz magyarnak és húsz olasznak tervezett tiszteletpéldányt küldeni. A magyarok közül Barankovics Istvánra, Auer Pálra, és Ullein-Reviczky Antalra gondolt és még hét névre kért javaslatot. Hangsúlyozta, hogy Nagy Ferenc volt miniszterelnöknek és Kovács Imrének, a Nemzeti Parasztpárt volt főtitkárának nem szándékozik tiszteletpéldányt küldeni, bár mindketten az MNB tagjai voltak.¹³⁰ Ennek feltehetően Kovács Imre nyilvánosságra került levele kapcsán kitört botrány lehetett az oka, amely egy időre szembe állította egymással az egy táborba tartozó és fegyverbarátságban küzdő feleket.¹³¹ Kállay több tiszteletpéldány szétküldését javasolta, amihez névsort is küldött, és jelezte, hogy a tengerentúli postázás költségét az MNB római irodája vállalja.¹³² Pálinkás kérte a címek pontosítását,¹³³ és Hlatkyval a tagok névsorát egyeztetette, hogy senki ne maradjon ki.¹³⁴ Az első évfolyam postázással párhuzamosan nekilátott a Corvina a második évfolyamának az összeállításához.¹³⁵ Kállay Kristófon keresztül kérte hozzá édesapja, Kállay Miklós közreműködését, akinek megjelenés előtt álló emlékiratait – szerinte – Talamo professzor ismertethetné.¹³⁶ 1953 őszén kapott a Corvina második év-

126 Pálinkás László Kállay Kristófnak, 1953. január 10. OMKM–MNB 2.3.400. A következő folyóiratoknak küldte el: Hungaria, Világ, Katolikus Magyarok Vasárnapja, Kanadai Magyar Újság, Délamerikai Magyar Hírlap, Délamerikai Magyarság, Magyarok útja, Új Magyar Út, Ahogy Lehet, Reformátusok lapja, Magyar Nők, Látóhatár, Szétszórt Csillagok, Hadak útján, Dél Keresztje.

127 BOGYAY Tamás: *A Corvina megjelenéséhez*, in: *Látóhatár* IV (1953) 3/197.

128 Az Esmék és Művek rovatban H.E., Corvina in: *Katolikus Szemle* 5 (1953) 1/33.

129 Bollettino della Società „Mattia Corvino”, Opinioni e critiche sulla Corvina, in: *Corvina* Serie III. – Anno I. (Anno XXV) Vol. II. luglio–dicembre 1952, 208–210.

130 A Magyar Nemzeti Bizottmány tagjainak névsora, in: *Bizottmányi Közlöny* 1949. május 1. szám, OMKM–MNB 6.2.

131 BORBÁNDI: *A magyar* ... i. m. 189.

132 Javaslatok: Baranya Lipót, Dessewfy Gyula, a Szabad Európa Rádió vezetője, Buenos Aires-i Pázmány Péter Egyetem, Kovrig Béla. Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1953. január 15. OMKM–MNB 2.3.401.

133 Pálinkás László Kállay Kristóf, Firenze, 1953. február 5. OMKM–MNB 2.3.402.

134 Hlatky Endre Pálinkás Lászlónak, Róma, 1953. február 28. OMKM–MNB 2.3.403, és PálinkásLászló Hlatky Endrének, Firenze, 1953. március 4. OMKM–MNB 2.3.404.

135 Pálinkás László Kállay Kristófnak, 1953. január 10. OMKM–MNB 2.3.400. Ténylegesen Talamo professzornak egyetlen írása se jelent meg a Corvina III. folyamában.

136 KÁLLAY Miklós: Emlékiratai 1954-ben jelentek meg New Yorkban és 1991-ben, Budapesten. NAGY: i. m. 466.

folyamának kiadásához 20.000 lírát,¹³⁷ ami 1954 elején jelent meg.¹³⁸ Apor Gábor 1954 őszén hibás lépésként értékelte, hogy az 1952. évi 1953-ban jelent meg és a következő is 1953. évi számként látott napvilágot. Visszatérve az 1953-as év elejére, Pálinskás azt tervezte, hogy 1953. január 28-án Rómában választmányi ülést tart 10–12 fő részvételével. Az időpont alkalmas volt és a helyszín a Via della Conciliazionén rendelkezésre állt.¹³⁹ Az ülést ténylegesen 1953. február 3-án tartották meg.¹⁴⁰

A Corvina terjesztési körének bővítése érdekében Pálinskás egymás után több javaslattal állt elő. Májusban azt javasolta Apor Gábornak, hogy keleteurópai államok menekültejének ösztöndíjat kellene létesíteni.¹⁴¹ Ez erősítene a magyarok összefogását más nemzetekkel és a Corvinának is közénséget biztosítana. Apor pozitívan fogadta a felvetést, mert ahhoz Vittorino Veronese, az Actio Catholica Italiana (ACI) elnökének a támogatását kérte.¹⁴² Az elnök a kezdeményezést figyelemre méltónak találta és válaszában jelezte, hogy az elnökség soron következő ülésén meg fogja azt tárgyalni.¹⁴³ A kezdeményezés további sorsa jelenleg ismeretlen. 1953 őszén Pálinskás azzal a kéréssel fordult Kállay Kristófhhoz, hogy segítsen a magyarokkal foglalkozó lapok listájának összeállításában.¹⁴⁴ Ezzel az illetékesek figyelmét akarta felhívni arra, hogy szükség lenne angol, esetleg német nyelvű, magyar szerkesztésű folyóiratra. Azt kérte, hogy az MNB képviselőinek írjanak ilyen tárgyú levelet. Firenzében szeretett volna létrehozni egy kis központot, ahol a folyóiratok elérhetőek lennének és a Corvina is csereviszonyba tudni lépni a kiadókkal. Kállay készített egy körlevelet, amelyre kézzel írta rá azok nevét, akik azt megkapták:¹⁴⁵ Auer Pál (Párizs), Marossy Mengele Ferenc (Madrid), Balla Pál (Németország),¹⁴⁶ Doblhoff Lily (Párizs), Márfy Mantuano Tamás (London). Az MNB római irodájának levéltárában a körlevélnek van egy másik változata is, amelynek az alján kézzel az alábbi címzettek vannak felsorolva: Auer, Marossy, Balla, Dolhoffer, Márfy, De Rivo.¹⁴⁷ A levélre kézzel írt feljegyzés szerint ezeket Apor írta alá, kivéve az utolsót, amelyet Hlatky. Végezetül a körlevélnek van egy harmadik változata is, amelyet Hlatky írt alá Auer Pálnak.¹⁴⁸ Az iktatókönyv szerint ezt 1953. október 26-án küldték el.¹⁴⁹

137 Korvina második számához hozzájárulás 1953. szeptember hónap, 453. naplósám, szeptember 17. 20.000 líra. OMKM–MNB 1.5.

138 Apor Gábor Pálinskás Lászlónak, Róma, 1954. szeptember 3. OMKM–MNB 2.6.195. *Corvina* Serie III. – Anno II. (Anno XXVI) Vol. I. gennaio–giugno 1953 és Vol. II. Luglio–Dicembre 1953. Az 1954. január 5-i választmányi beszámolóról közölt értesítés (182–182.) utal arra, hogy az 1953. évi II. szám csak 1954-ben került ki a nyomdából.

139 Kállay Kristóf Pálinskás Lászlónak, Róma, 1953. január 15. OMKM–MNB 2.3.401.

140 Bollettino della Società „Mattia Corvino” Sedute del Comitato direttivo, in: *Corvina* Serie III. – Anno II. (Anno XXVI) Vol. II. Luglio–Dicembre 1953, 181.

141 Pálinskás László Apor Gábornak, Firenze, 1953. május 4. OMKM–MNB 2.3.406. Az ötletéről korábban tájékoztatta Kállay Kristóft is Pálinskás László Kállay Kristófnak, Róma, 1953. február 5. OMKM–MNB 2.3.402.

142 Apor Gábor Vittorino Veronesenek, Róma, 1953. május 13. OMKM–MNB 2.3.407. Vittorino Veronese (1910–1986) politikus. 1946 és 1952 között volt az ACI elnöke. Később az UNESCO-ban fontos beosztásokat töltött be. https://it.wikipedia.org/wiki/Vittorino_Veronese (letöltés: 2023. 11. 24.).

143 Vittorino Veronese Apor Gábornak, Róma, 1953. május 18. OMKM–MNB 2.4.80.

144 Pálinskás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1953. szeptember 30. OMKM–MNB 2.3.410.

145 Kállay Kristóf, Róma, 1953. október 8. OMKM–MNB 2.3.411.

146 Hlatkynak volt főnöke, mint miniszterelnökségi osztályvezető.

147 Róma, 1953. október 9. OMKM–MNB 2.3.413.

148 Hlatky Endre Auer Pálnak, Róma, 1953. október 9. OMKM–MNB 2.3.414.

149 OMKM–MNB 1.2.

Pálincás kezdeményezésére, az MNB római irodájának levéltára szerint, elsőként Hlatky válaszolt.¹⁵⁰ Megküldte a Kirche in Not segélyszervezet könyvét, amely az egyházüldözéssel foglalkozik. A magyar helyzetről Zágon József apostoli vizitátorként írt benne cikket. Apornak elsőként Auer Pál válaszolt,¹⁵¹ majd Marossy Ferenc.¹⁵² Utóbbi jelezte, hogy két Kelet- és Középeurópával foglalkozó sajtóorgánum kész együttműködni a Korvin Mátyás Társasággal, illetve további sajtóorgánumok címét is megadta. Münchenből Henney Gusztáv válaszolt, mert Balla Pál időközben kivándorolt Kanadába.¹⁵³ Mellékelte egy listát, amelyet Hlatky a levélre írt feljegyzés szerint 1953. december 9-én továbbított Pálincásnak.¹⁵⁴ Henneynek volt személyes érintettsége,¹⁵⁵ amit korábban megírt Hlatkynak: „Apósom, henney Henney Vilmos ny. államtitkár, vezető embere volt a Corvin Mátyás Társaságnak, ki nagy lelkesedéssel dolgozott a társaság érdekében. Igen szoros kapcsolatot tartott a társasággal és ügyeit szívéen viselte.”¹⁵⁶

Pálincás 1953. szeptember 30-án Kállay Kristófnak írt hosszú levelének a végén egy mondatban megemlíttette, hogy Aportól rendszeres támogatást kért.¹⁵⁷ Erre nem kapott választ és ezért az év vége előtt megkongatta a vészharangot.¹⁵⁸ Megírta Kállaynak, hogy ha a Corvina magyar részről nem kap támogatást, akkor meg kell szüntetni és ennek eldöntésére december 29-re vagy 30-ra választmányi gyűlést hív össze. Apornak egy nappal később írt hasonló hangú levelet, amelyben az elért eredmények mellett utalt az anyagi gondokra is.¹⁵⁹ Az elvégzett munkáról ezt írta: „Szerénytelenség nélkül merem állítani, hogy a Corvina ma az emigráció egyetlen komoly, idegen nyelven megjelenő kiadványa.” Jelentős Nyugat európai gyűjteményekbe jutott el és cserepéldányokat ajánlottak érte. A Románok a Corvina példáját követve félévvel később kiadtak egy román nyelvű folyóiratot: *Revue des Études Roumaines* néven. Hangsúlyozta, hogy nem csak elismerésre van szükség, de konkrét támogatásra is. A folyóirat évi költsége 1 millió líra. Összeszedett 200 tagot, amelyből 400.000 líra tagdíj folyt be. Támogatásokból remél 200.000 lírát, a hiány így 400.000 líra. Az elindulásakor, állítása szerint, biztatást kapott a rendszeres havi támogatásra. Utolsó római tartózkodása alkalmával kapott ugyan 20.000 lírát, de a rendszeres támogatás évi 240.000 líra lenne. Véleménye szerint az MNB-nek kötelessége lenne támogatást adni, mert „az emigrációnak át kellene térnie a nyomtatott és idegen nyelvű kiadványokra.” A havi rendszeres támogatás folyósítása mellett fennmaradó 160.000 lírát további tagtoborzással tervezte összegyűjteni. Célul tűzte ki, hogy minden tag szerezzon egy újabb tagot. Kifejtette, hogy szerkesztő-titkárként két éve ingyen dolgozik, többet vállalni nem tud, ha nem kap támogatást, be kell szüntetnie a lapot, amiről a választmányi ülésen kell majd döntést hozni.¹⁶⁰

150 Hlatky Endre Pálincás Lászlónak, Róma, 1953. október 8. OMKM–MNB 2.3.412.

151 Auer Pál Apor Gábornak, Párizs, 1953. október 26. OMKM–MNB 2.3.415.

152 Marossy Ferenc Apor Gábornak, Madrid, 1953. október 29. OMKM–MNB 2.3.416. A válaszokat Hlatky megküldte Pálincásnak Hlatky Endre Pálincás Lászlónak, Róma, 1953. november 4. OMKM–MNB 2.3.417.

153 Henney Gusztáv Hlatky Endrének, München, 1953. december 1. OMKM–MNB 2.3.418.

154 Hlatky Endre Pálincás Lászlónak, Róma, 1953. december 9. OMKM–MNB 2.3.417.

155 Henney Gusztáv Hlatky Endrének, München, 1951. október 9. OMKM–MNB 2.3.277.

156 1921-től volt tag. in: *Corvina* Anno I. Vol. I. (Gennaio–Giugno 1921) 122.

157 Pálincás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1953. szeptember 30. OMKM–MNB 2.3.410.

158 Pálincás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1953. december 5. OMKM–MNB 2.3.419.

159 Pálincás László Apor Gábornak, Firenze, 1953. december 6. OMKM–MNB 2.3.420.

160 Ez a helyzet általános volt az ötvenes években indított emigráns magyar lapoknál. BORBÁNDI: *A magyar ...* i. m. 145.

VÉGJÁTÉK A KORVIN MÁTYÁS TÁRSASÁG MEGMENTÉSÉRE ÉS A MEGSZŰNÉSE

A választmány ülését 1954. január 5-én kedden 17 órára tűzték ki, a meghívót az elnök, Fulvio Maroi aláírásával postázták.¹⁶¹ A feltüntetett napirend előre jelezte az ülés jelentőségét a Társaság és a Corvina jövőjével kapcsolatban:

- 1.) titkár beszámolója
- 2.) pénztáros beszámolója
- 3.) új tagok felvétele
- 4.) titkár lemondása
- 5.) vita a működésről vagy a feloszlásról
- 6.) javaslatok

A fontos döntés miatt Pálinkás szorgalmazta, hogy az ülésen Apor Gábor is részt vegyen.¹⁶² Az ülés előkészítését is fontosnak tartotta, ezért az előző napra a választmány magyar tagjai részvételével egyeztetést szervezett.¹⁶³ Várady László, a magyar elnökhelyettes jelezte neki, hogy akkor már Rómába lesz és így ő is részt tud ezen venni. Ezt az egyeztetést annyira fontosnak ítélte, hogy Kállaynak ismételten is írt róla.¹⁶⁴ Kifejtette, hogy a Corvina léte szerinte 99%-ban magyar érdek és emlékeztetőképpen felsorolta a választmány magyar tagjait.¹⁶⁵ A fizetési kötelezettségek szorították, ezért minden levélben sürgette az ígért támogatás megelőlegezését, mert 1953. december 30-ig 40.000 lírát kellett kifizetnie a nyomdának.¹⁶⁶ Az MNB római irodája a beígért 100 USD-t azonban nem tudta megelőlegezni.¹⁶⁷ Pálinkás azt is jelezte, hogy a titkári teendők ellátását tovább nem tudja vállalni. Két éven keresztül napi 3-4 órát foglalkozott a Corvinával, a továbbiakban azonban pénzt kell keresnie. A titkári teendőkről való beszámoló előkészítéseként a tagoknak 1953. december 30-án sokszorosított levelet küldött, amelyben felszólította őket a tagdíjak befizetésére, miután azok is megkapták a Corvina 1952. évi első évfolyamát, akik a tagdíjat még nem fizették be.¹⁶⁸

A választmányi ülést 1954. január 5-én megtartották,¹⁶⁹ feltehetően az előző nap az egyeztetést is. Az ülésről az MNB irodájának levéltárában nem maradt feljegyzés, beszámoló róla a Corvinában jelent meg,¹⁷⁰ illetve az elhangzottakra következtetni lehet a fejleményekből. Hlatky Endrének egy levélre kézzel írt feljegyzéséből tudható, hogy az ülés első napján, talán a magyarokkal történt egyeztetésen, Apor Gábor részt vett.¹⁷¹ Pár

161 Meghívó, Róma, 1953. december 28. OMKM–MNB 2.3.424

162 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1953. december 22. OMKM–MNB 2.3.421.

163 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1953. december 23. OMKM–MNB 2.3.422.

164 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1953. december 29. OMKM–MNB 2.3.426.

165 Comitato d'onore: Apor Gábor, Kállay Miklós, Comitato direttivo: Békés Gellért, Dám Inve, Füz Balázs, Magyary Gyula, Mester István, Tomek Vince, Hlatky Endre, Tóth Gyula, Tóth László, Zágon József, Principessa Antici Mattei. Nem világos, hogy utóbbi neve miért került feltüntetésre a magyarok között.

166 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1953. december 23. OMKM–MNB 2.3.422. A levélhez mellékelve van a nyomda levelének másolata, amiben a nyomda felszólította a tartozások rendezésére. Bruno Galzigna Pálinkás Lászlónak, Firenze 1953. december 22. OMKM–MNB 2.3.423.

167 Kállay Kristóf Pálinkás Lászlónak, Róma, 1953. december 31. OMKM–MNB 2.3.427.

168 Pálinkás László körlevél, Firenze, 1953. december 30. OMKM–MNB 2.3.425.

169 Hlaty Endre Aglietini Mariannának, Róma, 1954. január 19. OMKM–MNB 2.3.428.

170 Bollettino della Società „Mattia Corvino” Sedute del Comitato direttivo, in: *Corvina* Serie III. – Anno II. (Anno XXVI) Vol. II. Luglio-Dicembre 1953, 181.

171 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1953. december 22. OMKM–MNB 2.3.421.

nappal később a Párizsban élő Aday János, vezérkari ezredes, egykori ankarai és szófiai katonai attasénak az olaszországi emigráció helyzetéről írt levelében Apor említést tesz a Corvináról, de míg a Katolikus Szemle egyes számai megjelenésének nehézségeit megemlítette, ugyanerről érdekes módon a Corvinával kapcsolatban nem tett említést.¹⁷² A válaszmány a folytatás mellett döntött.¹⁷³ Pálinkás lemondását visszautasították, így a titkári teendőket továbbra is ellátta. Szükségesnek ítélték a tagdíjak behajtását, illetve a kiküldött Corvinák árának beszedését, amit Szász Viktor pénzügyi beszámolója támaszthatott alá. Hlatky Endre kaphatott megbízatást arra, hogy felszólítsa a késedelmes fizetőket, hogy tartozásukat rendezzék vitéz Szász Viktor címére (Via Siracusa 21.)¹⁷⁴ Pálinkás a tagoknak körlevelet küldött,¹⁷⁵ amelyben jelezte, hogy úgy döntöttek, a Társaságot fenn kell tartani, ez nemzeti érdek, és cél a tagok létszámának növelése. Az Olaszországban élő 7.000 magyar közül kb. 120 tagjuk volt, és 80 külföldi.¹⁷⁶ Miután a taglétszám növelése személytelen hivatalos propagandával nem járt eredménnyel, ezért úgy döntöttek, hogy az elnökség, a válaszmány és a pártoló tagok legalább öt magánlevelet írjanak ismerőseiknek, és a Társaság minden komoly barátja legalább három új tagot szerezzen. Ennek érdekében Pálinkás a körleveléhez mellékelte belépési nyilatkozatokat, a Corvina első évfolyamának tartalomjegyzékét, fejléces levélpapírt és borítékot.¹⁷⁷ Feltehetően az ülésen döntöttek el azt is, hogy hirdetik a Corvinát a Katolikus Szemleiben, amelyben hirdetési a borító belső oldalán vagy a végén kaptak helyet az 1954. évi első számtól kezdődően.¹⁷⁸

Az ülésen szó eshetett a következő előadás megtartásáról, amelyet tavaszra terveztek. Kállay Kristóf levelet írt ezügyben az Egyesült Államokban élő Teleki Gézának, Teleki Pál néhai miniszterelnök fiának.¹⁷⁹ Anyagot kért Amadeo Giannini professzor előadásához, aki Teleki Pálról és az olasz kapcsolatokról tervezte előadását. Úgy tűnik, hogy az ülésen arról is döntöttek, hogy az MNB irodája jobban segíti Pálinkás munkáját és így bírhatják rá arra, hogy folytassa a titkári teendők ellátását.

Pálinkás maga is új lendületet vett és új kezdeményezésekkel állt elő a Corvina megmentése érdekében. Teleki Gézának ő is írt és továbbra is sürgette az MNB támogatást, amely január végéig még nem érkezett meg.¹⁸⁰ Az ülésen hozott döntésnek megfelelően 1954 februárjában öt-öt Corvina fejléces levélpapírt küldött Apornak, Kállaynak és Hlatkynak azért, hogy ismerőseiknek írjanak.¹⁸¹ Masonnét, az MNB római iroda titkárnőjét kérte, hogy sürgesse az érintetteket a levelek megírására, vagy ő írja meg azokat helyettük. Hlatkytól pedig a Piarista Öregdiák Szövetség címét kérte, hogy felvehesse velük a kapcsolatot.¹⁸² A személyes levélküldő akcióra elsőként Hlatky válaszolt, aki

172 Apor Gábor Aday Jánosnak Róma, 1954. január 7. OMKM–MNB 2.1.2. NÉMETH László Imre: *Pillanatfelvétel 1953-ban az Olaszországban élő magyarokról. Apor Gábor báró feljegyzése*, in: *ArchívNet* 24. évf. 2024. 1. szám <https://www.archivnet.hu/pillanatfelvetel-1953-ban-az-olaszorszagban-elo-magyarokrol-apor-gabor-baro-feljegyzese> (letöltés: 2024. 04. 17.).

173 Az irattárban a Korvin Mátyás Társaság ügyei folytatódnak az 1954. évben: OMKM–MNB 2.6.182–215.

174 Hlaty Endre Aglietini Mariannának, Róma, 1954. január 19. OMKM–MNB 2.3.428.

175 Pálinkás László, Firenze 1954 január, OMKM–MNB 2.6.213.

176 A tagok névsora a körlevél után található az irattárban 19833 név van rajta és három példányban van meg. OMKM–MNB 2.6.210-212.

178 Az utolsó hirdetés az 1955 évi negyedik számban található.

179 Kállay Kristóf Teleki Gézának, Róma, 1954. január 28. OMKM–MNB 2.6.182.

180 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1954. január 31. OMKM–MNB 2.6.183.

181 Pálinkás László Masonnénak, Firenze, 1954. február 21. OMKM–MNB 2.6.184.

182 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1954. június 10. OMKM–MNB 2.6.192. New Yorkban, a városban és a környékén élő magyar piarista öregdiákoknak 1952. május 16-án tartottak egy első összejö-

jelezte, hogy készülnek a levelek.¹⁸³ A levéltári dokumentumok alapján úgy tűnik, hogy az ülést követően Hlatky volt az, aki a korábbiaknál aktívabban állt a Corvina ügye mellé, és igyekezett azt segíteni. 1954. május 11-én Baranyai Tibor Kanadában élő írónak ajánlotta jóindulatába a Korvin Máttyás Társaság ügyét, mivel számos helyen publikált és így széles ismeretségi körrel rendelkezett.¹⁸⁴ Arról tájékoztatta, hogy a Corvina igen magas színvonalú, az olaszok azonban sajnos nem támogatják kellő mértékben, mert „az olasz megszokta, hogy neki adnak, de azt nem, hogy ő adjon.” Hlatky a New Yorkban élő Schell Péter bárónak is írt, kérve, hogy az 1945-ben alakult Amerikai Magyar Katolikus Liga¹⁸⁵ vezetőségéhez továbbítsa Pálinkás anyagait, és a folyóirat jelentőségét így méltatta: „Nem kell kifejetenem előtted, hogy az olasz tudományos életben mit jelent antibolsevista szempontból is ennek a folyóiratnak a létezése és mit jelentene, ha megszűnésre kényszerülne.”¹⁸⁶ Schell Péter 1944-ben a Lakatos-kormány belügyminisztere volt,¹⁸⁷ Hlatkyval együtt tartoztatta le a Gestapo,¹⁸⁸ kiszabadulása után Olaszországból 1948-ban kivándorolt Az Egyesült Államokba, a Liga világi csoportjának volt tagja. Sorstársának kérésére az anyagot továbbította, mert Tarnóczy Ádám ügyvezető titkár jelezte Pálinkásnak, hogy a Társaság ügyét a Liga tanácsulése elé viszi.¹⁸⁹ Ennek lett az eredménye, hogy a Corvina második évfolyamának kiadását támogatták.¹⁹⁰ Hlatky római ismerőseinek is küldött körlevelet,¹⁹¹ a már említett Közép Európai Intézet létesítése ügyében pedig Nickl Alfréd követnek, az MNB helyi képviselőjének is írt Genf-be, akitől a svájci magyar kulturális társaság adatait kérte.¹⁹² Simonfay Ferencről, az MNB római irodájának egykori sajtómunkatársától is kérte az ügy támogatását az AIRI (Associazione degli intellettuali Rifugiati in Italia) társemigrációs katolikus beállított-

vetelt. IGRICZ György: *Piarista öregdiákok találkoztak New-Yorkban*, in: Élet III. évf. 12. szám. 1952. június 25. A Diákszövetség hivatalos alakuló választmányi ülést 1953. július 8-án tartotta. Védőelnöke Tomek Vince Rómában élő piarista generális lett, aki tagja volt a Korvin Máttyás Társaságnak, az elnöke pedig a New Yorkban élő Eckhardt Tibor. A cél az egykori piarista diákok összefogása volt. A szövetség elindításának kezdeményezője Gerencsér Pál István Sch.P. (1913–1993) volt, aki 1952–1960 között amerikai szolgálatban állt, Derbyben (NY). DUDÁS Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*, Budapest 2020, 125. Az információért köszönet Ruppert József Sch.P. paptanárnak.

183 Hlatky Endre Pálinkás Lászlónak, Róma, 1954. február 27. OMKM–MNB 2.6.184.

184 Hlatky Endre Baranyai Tibornak, Róma, 1954. május 11. OMKM–MNB 2.6.286. Baranyai Tibor író (1925–). 1948-ban emigrált Bécsbe, majd 1951-be Kanadában telepedett le. 1964-ban hazatelepült. *Nyugati Magyar Irodalmi Lexikon és bibliográfia* <https://mek.oszk.hu/04000/04038/html/b.htm> (letöltés: 2023. 11. 28.).

185 TÖRÖK István: *Katolikus magyarok Észak-Amerikában*, Youngstown, Ohio 1978, 461–464.

186 Hlatky Endre Schell Péternek, Róma, 1954. május 11. OMKM–MNB 2.6.287.

187 Schell Péter báró (1898–1974) <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/s-778D5/schell-peter-baro-779BA/> (letöltés: 2023. 11. 28.).

188 Hlatky Endre Tarnóczy Tibornak, Róma, 1953. október 20. OMKM–MNB 2.5.724.

189 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1954. június 10. OMKM–MNB 2.6.192.

190 Bollettino della Società „Mattia Corvino” Soci fondatori e mecenati in: *Corvina Serie III. Anno II. (Anno XXVI) Vol. II. Luglio–Dicembre 1953*, 182.

191 Róma, 1954. május 24. OMKM–MNB 2.6.188. A körlevelet az alábbi személyek kapták: Ambró Ferenc, Moszkovits, István, Krajcskovits Rudolf, Papp Géza, Boros Viktor, Mónay Ferenc, Mester István, Magyar Gyula, Kovács Gyula, Tóth Gyula, Tóth László. A neveket Hlatky kézzel írta a levélre. A megszólítás alapján, a körlevelet megkapta Kállay Kristóf is. Nevét Hlatky szintén kézzel írta rá.

192 BORBÁNDI: *A magyar ...* i. m. 95; Hlatky Endre Nickl Alfrédnek, Róma, 1954. május 31. OMKM–MNB 2.6.189.

ságú szervezettől.¹⁹³ Jelezte neki, hogy Ambró Ferenc olasz, angol és francia nyelvű könyveket adott, amelyek már az irodában vannak.

A kapcsolatok szélesítése után Pálinkás az anyagi gondokkal ismételten Apor Gáborhoz fordult.¹⁹⁴ Kifejtette, hogy az éves költség 2.000 USD, amiből összegyűjtött 1.000 USD-t, és még 500 USD-t össze tud koldulni. Bevételei között lehettek az alapítók adományai, a Corvina egyes évfolyamaira kapott céltámogatások és az egyes számok utolsó lapjain közölt reklámokból származó bevételek.¹⁹⁵ A Corvina kiadott két évfolyama után 300 USD adóssága maradt, amit ki kellett fizetnie, hogy tovább tudjanak lépni. A pénz előteremtéséhez különböző javaslatokat tett, többek között, hogy az MNB körében tevékenykedők fizetésük 1 %-át adják erre a célra. Javasolta továbbá a Szabad Európa Rádióhoz hasonlóan egy kulturális Free Europa (Szabad Európa) létrehozását.¹⁹⁶ Hangsúlyozta, hogy a Corvina az emigráció egyetlen idegennyelven megjelenő tudományos folyóirata. Nem állnak mögötte az emigráció többségét kitevő katolikusok, akik a Katolikus Szemlét fenn tudják tartani, és a Corvina nem üzleti vállalkozás, mint az Anonymus kiadó, amely 1951-ben alakult.¹⁹⁷ A Corvina mögött az emigráció kis rétege áll, így magát nem tudja fenntartani. Sorait így fejezte be: „Kérem Követ urat ítélje meg, szükségesnek tartja-e a Corvina további fenntartását és ha az elért eredményből ítélve úgy dönt, hogy érdemes, szükséges, akkor nagyon kérem, hogy olyan területen segítségünkre lenni méltóztatassék, ahová a mi erőink és összeköttetéseink már nem érnek el.” Apor mindezt továbbította Barankovics Istvánnak,¹⁹⁸ aki azt Pálinkástól is megkapta.¹⁹⁹ Apor szeptember 3-i keltezéssel egy hosszú és tanulságos levélben válaszolt Pálinkásnak is.²⁰⁰ Hangsúlyozta, hogy az MNB mellette áll és munkáját értékeli, de meg kell értenie, hogy a „menekültek pénztelen, erőtlén helyzetben élnek, s a magasabb és tőlük távolabbi céloktól messze vannak,” a Free Europa csak a politikai szervezetek fenntartását vette tervébe.” Apor szerint a fizetés 1 %-nak a levonása rossz példa lenne. „A római iroda költségvetése – pedig – olyan csekély kerettel bír, hogy annak terhére nem lehet az igényelt összeget számításba venni.” Utalt továbbá arra, hogy a könyvfelajánlásra írt körlevélre nem érkezett írásbeli válasz, egyedül Ambró Ferenc adott könyveket és véleménye szerint hiba volt, amire már utaltunk, hogy két évfolyam gyakorlatilag egy évben jelent meg. Így indokolta álláspontját: „Egy nem létező folyóirat érdekében sokkal kevésbé lehet fellépni.” Végül jelezte, hogy Barankovicshoz fordul ismét, majd sorait így fejezte be: „Nehéz ügy az emigráció. Rengeteg türelmet igényel és rengeteg lemondást.”

Barankovics gyorsan küldött választ. Megismételte, amit már korábban is írt, hogy a kultúrának nincs saját kerete, csak a megtakarításokból tudnak arra fordítani, a fizeté-

193 Hlatky Endre Simonfay Ferencnek, Róma, 1954. június 5. OMKM–MNB 2.6.191. A szervezet szabályzata, amelyet a Pax Romana 1950-ben Amsterdamban tartott Kongresszusa hatására fogalmaztak meg, megtalálható az MNB római irodájának levéltárában OMKM–MNB 2.1.1.

194 Pálinkás László Apor Gábornak, Firenze, 1954. július 31. OMKM–MNB 2.6.193.

195 Bollettino della Società „Mattia Corvino” Soci fondatori e mecenati in: *Corvina Serie III. Anno II. (Anno XXVI) Vol. II. Luglio–Dicembre 1953*, 182. Alapító tag lett adomány révén többek között Mester István. A Corvina emigráns lapokat (Katolikus Szemle), és néhány céget reklámozott, köztük az Olivetti írógépeket.

196 A Szabad Európa Bizottság és a Szabad Európa Rádió létrehozásához lásd BORBÁNDI: *A magyar ... i. m.* 96–102.

197 A kiadó 1976-ig működött. NÉMETH: *Magyarokról ... i. m.* 22–28.

198 Apor Gábor Barankovics Istvánnak, Róma, 1954. szeptember 2. OMKM–MNB 2.6.194.

199 Barankovics István Apor Gábornak, New York, 1954. szeptember 11. OMKM–MNB 2.6.196.

200 Apor Gábor Pálinkás Lászlónak, Róma, 1954. szeptember 3. OMKM–MNB 2.6.195.

sekből levont 1 % tetszetős gondolat, de nem kivitelezhető.²⁰¹ Levelét azzal zárta, hogy sajnos a jómódú magyarok nem adnak, de rá kell őket vezetni. Ezt a gondolatot ragadta meg Pálinkás és 1954. október 20-án tizenegy – az ő szavaival mondva – „pumpoló”, azaz kérő levelet küldött Hlatkynak és azt kérte, hogy azokat Kállay Kristóffal írassa alá és jelezte, hogy küld majd még aláírásra 30–40 levelet Apornak is.²⁰² Azt remélte, hogy ha ezekből legalább tíz válaszol, akkor az már eredmény lesz. Pár nap múlva elkészített tíz támogatást kérő levelet Apornak, olyan személyeknek, akiket Oberschal Magda, az MNB római irodájának munkatársa javasolt neki Apor levelezése alapján, és jelezte, hogy továbbiakat is fog küldeni.²⁰³ Apor csak hármat írt alá, mert a többi címzettet nem ismerte.²⁰⁴ Köztük volt Szegedy–Maszák Aladár, aki 1945–1947 között Washingtonban volt nagykövet.²⁰⁵ Nem volt hiába, mert feltehetően ennek hatására támogatta a Corvina második számának megjelenését.²⁰⁶ Pálinkás a többi levelet visszakérte, ennek ellenére a kapott válaszok alapján bizakodott, mert járhatónak ítélte ezt az utat.²⁰⁷ Ezért Várady professzorral küldött Apornak tíz újabb ajánlólevelet.²⁰⁸ Apor ezek közül is csak néhányat írt alá, a többi Pálinkás szintén visszakérte.²⁰⁹ Hlatkynál elfeküdt néhány aláírt levél, amiért elnézést kért,²¹⁰ és tájékoztatta Aport arról, hogy Pálinkás megértette: Apor nevében nem lehet bárkinek írni.²¹¹ Levelének befejezéséül megkérte Aport még két kérő levél aláírására,²¹² amelyeket Apor aláírásával Pálinkás megkapott.²¹³

Az MNB római irodájának levéltárában a „Korvin Máttyás Társaság ügyei” gyűjtemény lényegében ezzel zárul.²¹⁴ Ebben Pálinkás utolsó írása Hlatky Endrének 1955. augusztus 30-írt írt levelezőlap, ami csak annyit árul el, hogy 1955. szeptember 1-én Rómába utazott.²¹⁵ Ebben a gyűjteményben a Társaság utolsó dokumentuma 1955 októberéből való.²¹⁶ Egy sokszorosított felhívás ösztöndíj pályázatra, a Társaság elnökhelyettesének, Rodolfo Mosca professzornak az aláírásával, Bologna, Firenze, Nápoly és Triest egyetemeken az 1955–1956-os akadémiai évben magyar nyelvre és irodalomra beiratkozott rendes hallgatónak. Az ösztöndíj összege 50.000 líra volt. A levélgyűjte-

201 Barankovics István Apor Gábornak, New York, 1954. szeptember 11. OMKM–MNB 2.6.196.

202 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1954. október 20. OMKM–MNB 2.6.197.

203 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1954. október 22. OMKM–MNB 2.6.198.

204 A három címzett: Chorin, Kornfeld és Szegedy-Maszák Aladár. Hlatky Endre, Pálinkás Lászlónak, Róma, 1954. november 12. OMKM–MNB 2.6.200, és Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1954. november 13. OMKM–MNB 2.6.199.

205 Visszaemlékezései SZEGDY-MASZÁK Aladár: *Az ember ősszel visszánéz... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból, I-2.*; válogatta, sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta Csorba László, utószó Szegedy-Maszák Mihály; (Extra Hungariam) Budapest 1996.

206 Bollettino della Società „Mattia Corvino” Soci fondatori e mecenati in: *Corvina Serie III. Anno II. (Anno XXVI) Vol. II. Luglio–Dicembre 1953*, 182.

207 Weis Jenő, Fellner Alfréd, Bíró Pál. Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1954. november 13. OMKM–MNB 2.6.199.

208 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1954. november 9. OMKM–MNB 2.6.204.

209 Pálinkás László Hlatky Enlevél drének, Firenze, 1954. december 6. OMKM–MNB 2.6.203.

210 Hlatky Endre, Pálinkás Lászlónak, Róma, 1954. december 10. OMKM–MNB 2.6.201.

211 Hlatky Endre Apor Gábornak, Róma, 1954. december 10. OMKM–MNB 2.6.202.

212 A két címzett: Széchenyi Gladys és Heinrich Antal.

213 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1955. január 17. OMKM–MNB 2.6.205.

214 Két levél van 1955 második félévéből. Pálinkás 1955. július 29-én Vajay Szabolcs új címét kérte, OMKM–MNB 2.6.206., Kállay Kristóf pedig 1955. szeptember 7-én telefonhívást kért Rogeri nagykövettől, ha visszatér Rómába OMKM–MNB 2.6.208.

215 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1955. augusztus 30. OMKM–MNB 2.6.207.

216 OMKM–MNB 2.6.209.

ményből nem derül ki, hogy voltak-e pályázók és elnyerte-e valaki az ösztöndíjat. Ez azonban nem volt új kezdeményezés, mert a Corvina 1953-ban megjelent második száma az 1953–1954 évre már hirdetett ösztöndíjat hasonló feltételekkel és közölte azok névsorát, akik az ösztöndíjat elnyerték.²¹⁷ A Corvinának még két száma jelent meg, 1954-ben a III. évi, a két kötet egyben (január–december) és 1955-ben a IV. évi, két kötetben (január–június és július–december). Az utolsóban olvasható Csopey Dénes 1956. március 16-án Milánóban a Circolo dell'Unionében tartott előadása.²¹⁸ A két szám ki nyomtatásáról Pálinkás 1956. június 16-án a Társaság fejléces levélpapírján írt levélben értesítette Apor Gábort.²¹⁹ Jelezte neki, hogy az elkészült példányokat a nyomda fogja raktározni, amiknek helyet kell csinálni, ezért azt tervezte, hogy a korábbi számokat ingyen latin-amerikai államokba, Spanyolország és Portugália egyetemének elküldi, ami nagyszabású reklámot jelentene. A postázás költségeihez kért az MNB római irodájától 15.000 lírát. Az MNB pénztárkönyvében nincs nyoma annak, hogy ezt Apor kiutalta-e neki.²²⁰ A Corvinából több szám nem jelent meg, mert Barankovics István 1956. június 12-én jelezte feltehetően Apor Gábornak, hogy a tartozások kifizetésére küld Pálinkásnak 200 USD-t, amelynek felét az MNB-től sikerült kiszorítania, a másik felét pedig hárman adományozták.²²¹ Levelét a következő sorokkal zárta: „További támogatás szerzésére semmi kilátásom nincs. Ezért bármilyen fájdalmas, be kell jelentenem, hogy tőlünk a jövőben a Corvina nem számíthat semmiféle segítségre. Nem volna okosabb legalább átmenetileg szüneteltetni a Corvinát?”

Ez a levél pontot tett egy hosszú folyamatra, a Korvin Mátyás Társaság 1956-ban befejezte működését és a Corvina kiadását. 1955-ben a Társaság elnöke, Fulvio Maroi is elhunyt, akiről rövid méltatás jelent meg az 1955. évi első számban.²²² Pálinkás László utolsó levelét, amelyben szó esik a Corvináról, 1956. szeptember 25-én írta Hlatky Endrének, amelyben neki és Bognár Károlynak küldött csekket, a Corvina elmaradt befizetéseinek pótlására.²²³ Ezt követően még sok levelet váltott Hlatky Endrével, a Társaság fejléces levélpapírján is, de ezekben a levelekben már nincs szó a Corvináról, hanem Németországból beszerezhető protézisről és rokkantsági támogatás lehetőségéről.²²⁴ Pálinkás továbbra is a kultúra előmozdításán fáradozott az emigrációban, aminek ékes bizonyítéka az 1960-ban, Burg Kastlban szervezett tanulmányi táborban elhangzott előadása *A magyar kultúra az emigrációban, eredmények és feladatok* címmel.²²⁵ Érdekes lenne tudni, hogy évek múlva hogyan tekintett vissza a Corvina kiadására, de sajnos eddig nem sikerült az előadás szövegét fellelni. Ugyanebben az évben, azaz 1960-ban habilitált a

217 Premi d'incoraggiamento, in: *Corvina* Serie III. – Anno II. (Anno XXVI) Vol. II. Luglio–Dicembre 1953, 182.

218 CSOPEY DÉNES: *L'Italia e l'Ungheria fra le due guerre mondiali*, in: *Corvina* Serie III. – Anno IV. (Anno XXVII) Vol. II. luglio-dicembre 1955, 83–102.

219 Pálinkás László Apor Gábornak, Firenze, 1956. június 16. OMKM–MNB 2.9.261.

220 A pénztárkönyvek tanúsága szerint 1956. szeptember 6. tétel, Pálinkás 1956. szeptember 15-én szállásért befizetett 300 lírát. OMKM–MNB 1.4.

221 Barankovics István Apor Gábornak (?), New York, 1956. június 12. OMKM–MNB 2.9.260. A támogatást már egy 1956. április 12-én kézzel írt levélben is jelezte OMKM–MNB 2.9.180.

222 Bollettino della Società „Mattia Corvino” + Fulvio Maroi, in: *Corvina* Serie III. – Anno IV. (Anno XXVIII) Vol. I. gennaio–giugno 1955, 67–68.

223 Pálinkás László Hlatky Endrének, Firenze, 1956. szeptember 25. OMKM–MNB 2.9.262.

224 OMKM–MNB 2.9.262–274.

225 VÁRALLYAY Gyula: „Tanulmány-úton”, *Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után*, Budapest 1992, 150.

firenzei egyetemen, mint egyetemi magántanár, 1974-től pedig állandósított megbízott előadó lett.²²⁶ Publikációs listája igen gazdag és sokrétű. A szívéhez legközelebb a művészettörténet állt. A magyar művészet európai vonatkozásairól írt tanulmányokat. Számos szépirodalmi műve jelent meg. Egész életében szisztematikusan és fáradhatatlanul gyűjtötte az emigrációban megjelent cikkeket, írásokat, irodalmat, aminek nyoma van a Corvinával kapcsolatos levelezésében is.²²⁷ Ennek lett a gyümölcse az 1970-ban megjelent bibliográfiája, amely „magában foglalja mindazon publikációk könyvészeti adatait, amelyek olasz–magyar vonatkozásban napvilágot láttak.”²²⁸ Gyakorlati szempontból ez a legjelentősebb munkája. Értékes és páratlan gyűjteménye halála után Münchenbe a Magyar Intézetbe került,²²⁹ miután 1974. június 16-án súlyos operációk és sok szenvedés után Firenzében elhunyt. Trespianóban, a temetőben nyugszik.²³⁰

A Társaság létrehozásával és a folyóirat kiadásával saját erőit próbára tevő, és az adott körülmények lehetőségeit felülmúló feladatra vállalkozott, amelyet önmagát értékelő szavaival jellemezhetünk: nem volt fantazma, legfeljebb idealista.²³¹ A Korvin Máttyás Társaság és a Corvina ennek köszönhette létrejöttét, amelynek a lelkesedésen kívül kezdettől fogva nem volt meg a biztos anyagi alapja. Ez a helyzet jellemezte szinte az összes akkortájt induló lapot, könyvkiadót, amelyek hozzá hasonlóan pár éves megjelenést követően megszűntek. Összegzésül elmondható, hogy a Pálinkás László által kiadott Corvina egyetlen idegen nyelvű folyóiratként korunk azon törekvéseinek előfutára, amelyek a magyar kultúra eredményeinek idegen nyelvű terjesztését elsődleges céljuknak tekintik. Az 1956-os forradalmat követő változások új helyzetet és új kihívásokat teremtettek az emigrációban. Pálinkás egyik legaktívabb támogatója, Hlatky Endre 1957-ben elhunyt, 1958-ban megszűnt a MNB római irodája, ami mind hozzájárulhatott ahhoz, hogy a Barankovics által javasolt időleges szüneteltetés véglegessé váljon. A Corvina története sok évtizeddel később folytatódott, de már nem az emigrációban, hanem Budapesten 1993-ban, ahol az Istituto Italiano di Cultura per l’Ungheria – Budapesti Olasz Kultúrintézet vezetésével *Nuova Corvina rivista di italianistica dell’Istituto Italiano di Cultura per l’Ungheria* néven jelent meg, de ez már egy másik történet.²³²

226 TÓTH: i. m. 238.

227 Hlatky jelezte neki, hogy a „Délamerikai Magyar Hírlap naptárának Magyar László tollából «A külföldi magyar sajtó» címmel megjelent cikke a magyar lapokról ad bibliográfiát.” Hlatky Endre Pálinkás Lászlónak, Róma, 1952. március 14. OMKM–MNB 2.3.376.

228 PÁLINKÁS László (a cura di): *Avviamento allo studio della lingua e letteratura ungherese, (Istituto Universitario Orientale – Napoli Seminario di Studi Finno-Ugrici, Bibliografia italiana, Napoli 1970.*

229 BOGYAY: *László Pálinkás ... i. m. 301.* A gyűjtemény Münchenből a Regensburgi Egyetemi Könyvtárba került át. NÓVÉ Béla: *Magyar emigrációtörténeti kézikönyv*, Budapest 2023, 170. Regensburgból kapott információ szerint az anyag átkerült a Petőfi Irodalmi Múzeumba. <https://pim.hu/emigrans/konyvhagyatekok-es-folyoiratgyujtemenyek-listaja> (letöltés: 2024. 10. 01.).

230 Ossarium 598, capella 7, a monte quadrato 8. Az adatközlésért köszönet a Firenzében élő Ács Máriaának.

231 Pálinkás László Kállay Kristófnak, Firenze, 1952. augusztus 19. OMKM–MNB 2.3.387.

232 MANICA, Giuseppe: *Prefazio*, in: *Nuova Corvina* 1(1993) Num. 1. 7. <https://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=2582> (letöltés: 2023. 11. 28.).

LÁSZLÓ IMRE NÉMETH

THE HISTORY OF THE CORVIN MÁTYÁS SOCIETY AND „CORVINA” 1951–1955
IN MEMORY OF LÁSZLÓ PÁLINKÁS, ON THE OCCASION OF THE FIFTIETH ANNIVERSARY
OF HIS DEATH

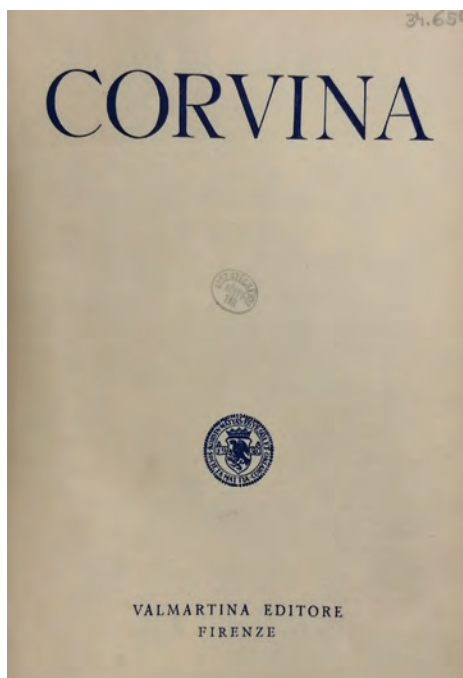
The Corvin Mátyás Society was founded in Hungary in 1920 and ceased to exist during the Second World War. His Italian-language periodical was the Italian-Hungarian *Corvina*, *Rassegna*. László Pálincás (1910-1974), the last editor of the magazine, between 1939-1944, was a Hungarian lecturer at the University of Florence, after the war. When the communists, after coming to power in Hungary, abolished the Hungarian lectureships in Italy, they continued to operate as emigrants. Among them was also László Pálincás in Florence. Around this time, in 1950, the office of the Hungarian National Commission (MNB), which was founded in New York, began operating in Rome and was headed by Baron Vilmos Apor (1889-1969). His direct colleagues were Endre Hlatky (1895-1957) and Kristóf Kállay (1916-2006). László Pálincás turned to them in 1951 to revive the Korvin Mátyás Society in emigration, after the majority of the members lived in emigration. His initiative was successful, because the Society was re-established in Rome on March 29, 1952. László Pálincás constantly tried to obtain financial support from the MNB headquarters, where István Barankovics (1906-1974) was responsible for cultural policy, through correspondence with the Rome office of the MNB, Gábor Apor and his colleagues. With boundless perseverance, between 1952 and 1956, *Corvina* managed to publish four volumes, with academic writings by Italian and Hungarian authors. This journal was the only foreign-language scientific publication of the Hungarian emigration at the time. This study presents Pálincás' self-sacrificing and heroic efforts, based on archival material in the Esztergom Primate Archives. In 1956, the year of the revolution, both the Society and the magazine ceased to exist, after István Barankovics indicated that the MNB could no longer provide support for this purpose. The magazine was relaunched in Budapest in 1993 under the name *Nuova Corvina*.

Corvina címlap 1921

Corvina címlap 1921

Corvina címlap 1921

SCHRANKO LÁSZLÓ

A SZENTANTALI KEGYKÉP VÉRES KÖNNYEZÉSÉT DOKUMENTÁLÓ, AZ
ESZTERGOMI PRÍMÁSI LEVÉLTÁRBAN LÉVŐ KÉZIRATOS JEGYZŐKÖNYV

BEVEZETÉS

A kéziratosság ritka kincsét képezik azok a jegyzőkönyvek, melyek a korabeli egyházjog előírásai szerint egy természetfeletti eseményt tanúvallomások alapján hivattak dokumentálni. Az Esztergomi Prímási Levéltár őrzi hazánk egyik dicső múltú kegyhelyének, a csallóközi Szentantálnak azon aktáit, melyek a kegykép véres könnyezését s annak az egyházi hatóság által való elbírálását dokumentálják. A forrásanyag az *Archivum Ecclesiasticum Vetus*-nak része (1000–1766), azon belül pedig *Keresztély Ágost prímás, szász-zeitz herceg iratai* című állományban található (1700–1725), aki először koadjutorként,¹ majd 1707-től prímásként kormányozta az esztergomi egyházatartományt. Ebben az állagban azon egyházkormányzati iratok fekszenek, melyek a prímás személyét illetik. Az iratok igen változatos tárgyúak.² Ebben az állományban található az esztergomi érsek protokollumainak egyike, az 504. számú irattár (kötet), mely az említett szentantali kegykép véres könnyezésének aktáit tartalmazza.

E tanulmányban bemutatjuk magát a forrásanyagot, a szentantali kegykép véres könnyezésének aktáit s azok részletes tartalmát, szemelvényként pedig azt az oklevelet, amelyel az esztergomi érsek általános helynöke elindította a csodának mondott esemény feletti egyházi vizsgálatot. A jegyzőkönyv tartalma nemcsak egyháztörténeti jellegű. Mivel jobb rálátást nyújt az esztergomi főegyházmegeye korabeli egyházjog szerinti egyházkormányzatára, valamint az esztergomi érsek, a helynök, a vizsgáló bizottság (tanács) és a *Consistorium Judiciale Strigoniensis*, vagyis az Esztergomi Bírói Testület közötti kapcsolatra s ezek jogaira és kötelességeire, ezért részegyházjogi arculatú is. A teológiai diszciplínák mellett a modern vallástudomány, mint bölcsész- és kultúratudomány is érdeklődéssel fogadhatja e levéltári anyagot, hiszen az újkori vallásosság számos eleme fellelhető benne.

- 1 Koadjutor az olyan utódlási joggal rendelkező püspök, akit a Szentszék a megyéspüspök mellé mintegy segédül rendel. 1983-ig összes címzetes püspök a *coadjutor* címet viselte, egyesek a püspök személyéhez, mások az egyházmegyéhez voltak rendelve (vö. *Codex Iuris Canonici* 1917: 350–353. kk.).
- 2 Az egyházi személyek Rákóczi-szabadságharcban való részvételének viszontagságait, a szatmári béke után a joghatóság és egyházi vagyon kérdésében vívott éles küzdelmeket, az országgyűléseken való részvételt, a hadisegélyhez való hozzájárulást, a prímás hercegi rangra emelését és az ország fő könyvbíráójává történt kinevezését tartalmazzák. Továbbá a protestánsokra, a görögkeletiek uniójára, egyes alapítványokra, de az ország különféle vidékeit sújtó elemi csapásokra találunk vonatkozó anyagot. Ezekon kívül Keresztély Ágosthoz kapcsolódó iratok többsége az *Acta visitationalia, protocollaria et processualia* c. állagban lelhetőek fel (vö. BÓNIS 1964: 14).

1. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

A természetfelettinak ítélt esemény (csoda) színhelye az a ferences kolostor és templom, melyet Lippay György és Szelepcsényi György emeltek az esztergomi érsekek egykori vajkai székének³ területén, ahol akkor praediális⁴ nemesek laktak.⁵ A Pádúai Szent Antalnak emelt új templom a régi, Árpád-kori Szent György-templom szomszédságában 1675-ben készült el, az akkor még Szentgyörgyúr néven számon tartott településen, Bacsfa (Bácsfalva) község szomszédságában. Az új templom titulusa miatt lassan, de biztosan Szentantal lett a település neve, miközben a korábbi Szentgyörgyúr megszűnt, s régi Szent György temploma is romba dőlt.⁶ A kegyképnek bizonyuló Mária-képet (1. kép) a doborgazi nemes, Liszkay Márton adományozta fogadalomból a barátok templomának 1703-ban, miután betegségéből meggyógyult. Ezt az adományozást a tanúvallomások sorában a Jegyzőkönyv is többször említi, sőt maga az adományozó is erről bizonyosságot tesz saját vallomása szövegében. A kegykép a forrásanyag szerint 1715. június 19-én, 20-án, 21-én és 23-án először vizes, majd véres könnyeket hullatott.⁷

A könnyezés tényének kiváltó okai bizonyára összefüggnek az előző évek háborúságaival és járványhullámaival,⁸ de főleg a protestáns hit terjedésével és a katolikus papok hiányával. Lippay György érsek szándéka az volt, hogy a kolostor építésével és a ferencesek működésének segítségével gondoskodik „a nagy számmal lévő hívekről”. A véres könnyezés megtörténte segítette is a katolikus restaurációt, hiszen a csodás esemény után, tudomásunk szerint, százharminchatan dokumentáltan tértek vissza a katolikus hithez,⁹ bizonyára családtagjaikkal és szolgánépükkel együtt, sőt, feltételezhetően még

3 A vajkai székek az esztergomi érsekség egyházi nemesi széke volt Pozsony Vármegyében Vajka központtal, 1186-tól 1848. április 11-éig részleges önkormányzatú terület a Magyar Királyság északnyugati részén, a Felső-Csallóközben. Az esztergomi érsekség birtokain alakították, a pozsonyi vár tartozéka volt, kezdetektől fogva mint a főpapi praediális nemesek és az érsekség főszéke szerepel.

4 Más szóval praediálisnak, vagyis azok a személyek, akiket az egyház főpapjai emeltek a nemesek sorába. Ebben az esetben az esztergomi érsek.

5 NAGY 1892: 8.

6 A 2023-as évi ásátások során, amikor az esővíz elvezetése miatt munkálatok folytak a kegytemplom északi oldalán, előjött a földből a régi Szent György-templom apszisa, mely arra enged következtetni, hogy a középkori épület hajójának alapjai a mai Kálvária-domb alatt várják feltárásuk idejét. A vajkai székek 1787-es összeírásában Szentgyörgyúr már nem szerepel, 1828-ban már lakatlan pusztaként sem említik. Ipolyi Arnold 1859-ben, a *Magyar Műemlékek*-ben Bacsfa, Doborgaz és Vajka települések szomszédságába helyezi a Szentgyörgyúr elpusztult falut. A Szent György tiszteletének szentelt templomról ezt írja: „Ezen régi egyház, mint szemtanúk által értesülök, mintegy nyolcz év előtt szétbontott, miután a rozzant és roskadozó félben levő épületet a közelében álló szent antali zárda tágas egyháza nélkülözhetővé tette. Építészeti anyaga eladatott, harangját, melyen állítólag 1600-dik év lett volna följegyezve, az illyésházi egyház vette meg s átöntette. A templom helyét jelenleg kereszt jelöli. Alakja, a mennyire a szóbeli közlésből értesülhettem, hasonló lehetett Csallóköz régibb kisebb gót egyházaíéhoz, ámbár általában ezeknél ódonabb és érdekesebb kinézésűnek mondatik. Adataink, melyek léteztét már a XIV. század elejéről említik, valószínűvé teszik azonban, hogy itt is már előbb legalább is a XIII-dik században román ízlésű egyház állott, melynek helyébe következhetett azután azon nem rég lerontott gót alakú, hogyha mégis csakugyan gót volt” (IPOLYI 1859: 144).

7 Szilárdfy Zoltán és Barna Gábor július havába helyezik a könnyezés eseményét, nyilván másodlagos forrásból merítenek. Valószínűleg tőlük veszi át Hetény János a pontatlan információt és közli (vö. BÁLINT – BARNA 1994: 113, 346; HETÉNY 2011: 379).

8 SZILÁRDFY 1991: 346.

9 HERMÁN 1865: 33. A szerző közlése szerint „1715. évtől a jelenig”, vagyis 1865-ig, amikor az emlékkönyvet kiadta, s amikor zárdafőnök (házfőnök, gárdián) volt Szentantalon.

sokan mások is, akiknek konverzióját a ferencesek nem jegyezték fel, hiszen a konvertálások rögzítésénél főleg a nemesekre koncentráltak.

A könnyező képek tisztelete szerte hazánkban katolikus megújulást szült, hiszen a törökhódoltság után a Mária-képek könnyezése és kultusza, főleg a passauai, Törökverő Segítő Boldogasszony-kegykép¹⁰ másolatainak kultusza talpra állította a katolikus valláosságot és Mária-tiszteletet.

Hazánk kegyképeinek könnyezési idővonala a következő:¹¹

- 1644 Máriavölgy (Mariathal, Marianka), Pozsony vármegye
- 1663 Nagyszombat (Tyrnau, Trnava), első könnyezés, Pozsony vármegye
- 1670 Klokocsó (Klátóc, Klokočov), Zemplén vármegye
- 1683 Királyfalva (Szencikirályfa, Kráľová pri Senci), Pozsony vármegye
- 1696 Máriapócs, az eredeti kép könnyezése, Szabolcs vármegye
- 1697 Győr (Raab, Rába), székesegyház, Győr vármegye
- 1699 Kolozsvár (a könnyezés helye Füzesmikola), Kolozs vármegye
- 1708 Nagyszombat, második könnyezés
- 1715 Máriapócs, a másolat első könnyezése
- 1715 Szentantal (ma Bacsfa, Báč), Pozsony vármegye
- 1717 Pálfalva (Sajópálfala), Borsod vármegye
- 1905 Máriapócs, a másolat második könnyezése
- ? Baja–Máriakönyve (Vodica), Bács-Bodrog vármegye.

Ezen könnyezéseket a történelmi forrásanyagok hitelesítik, a győri kegykép székesegyházi könnyezésének aktái elvesztek, csak másodlagos forrásaink vannak, a máriavölgyi és a bajai könnyezést pedig magyar hagyomány, legenda élteti. Amikor Grueber Antal jezsuita 1737-ben a kolozsvári könnyezésről könyvet bocsátott ki, elsőként a máriavölgyi kegyszobor könnyezést említi és 1644-re teszi.¹² Barna Gábor néprajzkutató által közölt könnyező Mária-képek listáját a következőkkel egészítjük ki:

- 1690 Husztköz (Nankovo, Нанково), Máramaros vármegye¹³
- 1708 Varannó (Fröhnel, Vronau, Vranov nad Topľou), Zemplén vármegye¹⁴
- 1705 Rafajóc (Rafajovce), Zemplén vármegye¹⁵
- 1764 Balázsfalva (Blasendorf, Blaj), Alsó-Fehér vármegye¹⁶

10 Törökverő azért, mert Bécs ostroma idején 1683-ban Lipót császár a Passauban a kapucinusok templomában lévő Segítő Boldogasszony (Mariahilf) kegyképe előtt könyörgött a keresztény hadak győzelméért, s mivel a kahlenbergi győzelmet Máriának, a Keresztények Segítségének tulajdonították, törökverő szimbólummá, egyfajta palládiummá vált (védőkép, oltalmazó szentség). Tisztelete dunai hajósok közvetítésével Bécsbe is eljutott (Mariahilf-templom), ahol Esterházy Pál és neje Thököly Éva a passauai Segítő Boldogasszony képe másolatának fölött emeltek. Magyarországi kultusza számos másolatának köszönhetően rohamosan elterjedt (vö. SZILÁRDFY 2015: 25).

11 BARNA 1988: 347–352.

12 GRU[E]BER 1737: 12. Ernst Robert szerint a máriavölgyi könnyezés a XIV. század közepén történt, Nagy Lajos király idejében (vö. ERNST 1985, BARNA 1988).

13 BÁLINT – BARNA 1994: 110.

14 BOJTOS 2018: 156.

15 BENKA-RYBÁR – ZUBKO 2014: 99.

16 MISKOLCZY 2004: 81–92.

1770 Bikszád (Bixad), Szatmár vármegye¹⁷
 2008 Gyergyószentmiklós (Gheorgheni), Csík vármegye.

Jung Károly kiegészíti e sort további adatokkal, tekintettel a dél-magyarországi (szérmérségi) területre, ahol a Mária-ikonok ortodox környezetben könnyeztek a 18. század derekán.¹⁸

Megemlítendő, hogy a szentantali kegykép kultusza szerte elterjedt. Falkóner Polikárp budai festő által készített másolata és tisztelete fellelhető Horvátországban, az adriai tengerpart Živogošće nevű településének ferences kolostorában,¹⁹ továbbá Németországban Windischeschenbach városka Gleibenthal nevű településén, valamint Nyitrán az egykori ferences templom, ma Szent Péter és Pál plébániatemplom sekrestyéjében. Egy német feliratos, barokk apácamunka a 18. század közepén szintén dokumentálja a kegykép házi tiszteletét.²⁰ A további másolatok megtalálása és dokumentálása még kutatást igényel.

A szentantali kegyhelyen számos imameghallgatás történt, melyeket a helyi ferencesek dokumentáltak. A kegytemplom több mint ötszáz fogadalmi tárgya szintén bizonyítja a kegyképhez fűződő rendkívüli imameghallgatások sokaságát.²¹

2. A FORRÁSANYAG LÉTREJÖTTÉNEK OKA ÉS EREDETE

A könnyezés híre csakhamar eljutott az esztergomi érsekséghez, mely akkor még a törökidőktől kezdve a közeli Nagyszombatban székelt. Az esztergomi érsek általános helynöke, Pyber László²² választott püspök és esztergomi kanonok megbízó levelet küldött Mednyánszky Ferenc László választott püspöknek, szintén esztergomi kanonoknak, hogy Keresztély Ágost bíboros primás, esztergomi érsek megbízásából a csallóközi Szentantalba menjen és az utasítások szerint derítsen fényt az állítólagos rendkívüli eseményre, történetesen a Mária-kép véres könnyezésére. Ez az 1715. június 28-án kelt oklevél a könnyezés aktáinak első kéziratosa dokumentuma. Pecséttel ellátott díszes barokk latin írásról van szó, melynek majdnem kétharmadát a feladó, a címzett, és természetesen az esztergomi érsek titulusai teszik ki.

17 TERDIK 2007: 315–340.

18 JUNG 2005: 45–47.

19 KORHECZ PAPP 2017: 16–17.

20 Nagyházi Galéria és Aukciósház 230. aukciójának (2017. december 9.) katalógusában a 250. oldalon lévő 1765. műtárgy: osztrák, 1715, vérrel könnyező Mária ábrázolással, színezett metszet, papír, hiányos papír roulé és selyem keretdísz, 25*18,5 cm. [citatum 2023. 12. 16.]

21 HERMÁN 1865: 34. A fogadalmi tárgyak 1715 és 1789 között kaptak helyet a kolostorban, amíg II. József parancsára a kegyhely kincseit, a kolostor kiürítése miatt, Budára kellett vinni. Ma a kegytemplom szentélyének északi és deli falát összesen huszonhárom fogadalmi tárgy díszíti, melyeket e sorok írója talált a kolostor padlásán, s miután megtisztította, a szokás szerint vitrinekbe helyezette.

22 Pyber László először somorjai plébános, majd esztergomi kanonok és szenttamási prépost, lekéri apát s nagyszombati plébános volt. 1704-ben az érseki szék megüresedése alatt általános helynök, majd Keresztély Ágost érsek helyettese, elhunyt 1719-ben (vö. NAGY 1862: 510). Más források szerint 1707-től általános helynök. Bővebben lásd Fejes 2022: 1–17. Keresztély Ágost érsek főleg Bécsben tartózkodott, a könnyezés aktái is ezt bizonyítják. Élete végét Máriavölgyben töltötte, a pozsonyi Szent Márton-dómba (ma székesegyház) temetkezett.

A megbízó dokumentum tárgya abban áll, hogy a megbízott az említett szentantali kolostorba menjen el és ott tartózkodván a tanúkat, akik szemmel látták a véres könnyezést, eskettesse meg, majd vallassa meg azon kérdőpontok szerint, melyeket az érseki szék megfogalmazott. Az oklevél kitér arra is, hogy rögzítse írásba a tanúk vallomását, az ő nevüket és vezetéknevüket, társadalmi állapotukat, és a jegyzőkönyvet haladéktalanul küldje vissza az esztergomi érseki székhez.

Ennek a rendeletnek köszönhetően született a gazdag, a könnyezés kivizsgálását dokumentáló papíralapú kézirat-kötet, mely több írnok műve, illetve azon szemtanúk írásos vallomásának kézírása, akik saját kezűleg is elkészítették vallomás-beadványukat, melyet a csodát vizsgáló testület előtt szóbeli vallomással is megerősítettek.

A forrásanyag létrejöttének indítóokát keresve meg kell említenünk a Trienti Zsinat 25. ülését (*sessio*) is, mely 1563. december 3-án határozatot hozott a szentek segítségül hívásáról, tiszteletéről és ereklyéiről, valamint a szentképekről.²³ A zsinat először elítéli azokat a nézeteket, melyek szerint a szentek tisztelete és segítségül hívása bálványimádás lenne, illetve melyekkel a szentek maradványainak tiszteletét el kellene vetni. Majd kifejezetten meghagyja, hogy Krisztus, az Istenszülő és a szentek megfelelő képmásai a templomokban legyenek, hogy ezek által tisztelni lehessen azokat:

„Ily módon a szentképek közvetítésével, amelyeket megcsókolunk, és amelyek előtt fedetlen fővel leborulunk, Krisztust imádjuk, és a szenteket tiszteljük, akikre hasonlítanak. Ez az, amit a zsinatok, különösen pedig a II. Nikaiai Zsinat határozatai a képrombolók ellenében szentesítettek.”²⁴

Végül a zsinat óva int a visszaélésektől (*abusus*), a babonaságtól (*superstitio*), piszkos nyereszkedéstől (*turpis quaestus*) és komolytalanságtól (*lascivia*), a képmások tolokodó báju festésétől és díszítésétől (*procaci venustatae imagines non pingantur nec ornentur*), valami rendezetlentől (*inordinatus*), helytelenül és sietségben alkalmazottól (*praepostere et tumultuarie accomodatus*), világitól (*profanus*), tiszteletlentől (*inhonestum*), szokatlan képmástól (*insolita imago*), melynek elhelyezését előzetesen csak a püspök hagyhatja jóvá.²⁵

„Hogy mindezt hívebben megtartsák, határozatot hoz a szent zsinat, mely szerint senkinek sem szabad, semmilyen helyen [vagy templomban, bármennyire is kiváltságos,] semmi szokatlan képmást elhelyezni vagy elhelyezéséről gondoskodni, hacsak a püspök előzetesen jóvá nem hagyta. Ugyancsak semmilyen új csodát nem szabad elfogadni, sem új ereklyéket befogadni, hacsak a püspök jóvá nem hagyja, [aki, mihelyt ezekről valamit megtud, teológusokat és más vallásos férfiakat vegyen magához a tanácsba, és tegye meg azt, ami ítélete szerint megfelel az igazságnak és az áhítatnak.]”²⁶

23 Ugyanaz az ülés határozatot hozott a tisztítóhelyről, az általános reformról és a búcsúkról.

24 DENZINGER – HÜNERMANN 2004: 426. Latinul: „...ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos, quorum illae similitudinem gerunt, veneremur. Id quod conciliorum praesertim vero secundae Nicaenae synodi decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum.” *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini...* Sessio XXV. 175.

25 Vö. DENZINGER – HÜNERMANN 2004: 424–427.

26 A határozat itt idézett magyar szövege DENZINGER – HÜNERMANN 2004 magyar kiadásából, kivéve a szögletes zárójelben lévő szöveget, mely a szerzők közlésében nem szerepel. Latinul az idevonatkozó teljes szöveg: „Haec ut fidelius observentur, statut sancta synodus, nemini licere ullo in loco vel ecclesia,

A zsinat továbbá, hogy kiirtsa a visszaéléseket vagy hamis ábrázolásokat, illetve hogy kerülje a megtévesztések lehetőségét, a következőket rendeli el:

„Ha visszaélések csúsznak be e szent és üdvös rendelkezésekbe, akkor a szent zsinat hön óhajtja, hogy azokat teljesen szüntessék meg, tehát semmi olyan képmást ne állítsanak fel, amely hamis tanítást ábrázol, és alkalmat ad az egyszerű embereknek a veszélyes tévedésre.”²⁷

A Trienti Zsinatnak ezen feljebb idézett rendelkezései, hogy „semmilyen új csodát nem szabad elfogadni, ... ha csak a püspök jóvá nem hagyja”, illetve „semmi olyan képmást ne állítsanak fel, amely ... alkalmat ad az egyszerű embereknek a veszélyes tévedésre”, váltották ki a szentantali kegykép könnyezése felőli egyházi vizsgálat létrejöttét, melyet az esztergomi érsek-prímás általános helynöke, Pyber László kezdeményezett. A könnyezés kivizsgálását tartalmazó akták első dokumentuma az ő oklevele, melyben rendelkezik a vizsgálatról és annak írásba foglalásáról. A zsinati határozat abban is érvényesült, hogy az esztergomi érseki szék a vizsgálatkor „teológusokat és más vallásos férfiakat” vett magához a tanácsba, és igyekezett megtenni „mindent, ami ítélete szerint megfelel az igazságnak és az áhítatnak” (25. ülés).

Szükséges megjegyezni, hogy Magyarországon az 1560-ban tartott, Oláh Miklós esztergomi érsek által összehívott nagyszombati egyházmegyei zsinat foglalkozott a képtisztelet kérdésével, így ebben a témában megelőzte a Trienti Zsinatot. Az egyházmegyei zsinat határozatait Bécsben, Raphael Hofhalter műhelyében nyomtatták ki, melyek rövidített címe *Catholicae ac Christianae Religionis praecipua quaedam capita*.²⁸ A nyomtatvány inkább a katolikus hitet foglalja össze, mintsem gyakorlatias jogi előírásokat adjon. „Kifejti a szentek segítségül hívásának teológiai alapjait (*De invocatione sanctorum*) és a képi ábrázolások hasznát (*De imaginibus Christi et sanctorum*). Rámutat arra, hogy a megdicsőült szentekhez szóló imák és litániák, amelyeket a Szentlélek tanított az egyháznak, mindig Krisztushoz kapcsolódva értendők, azaz a szentektől közbenjárást kérnek. Erre batorít is minden hívőt az egyházmegyében. E teológiai alapigazságot másutt úgy fogalmazzá meg, hogy a szenteket nem a megváltás közvetítőiként – az ugyanis egyedül Krisztus –, hanem közbenjáróiként hívjuk segítségül. Szűz Mária kiemelt jelentőségű a szentek között.”²⁹ A nagyszombati zsinat is a Trienti Zsinat által említett II. Nikaiai Zsinatra hivatkozik és elrendeli, hogy az Isten és a szentek képmásai és szobrai a joghatóság alá tartozó összes egyházban maradjanak meg, amelyeket pedig eltüntettek, azokat fessék meg újra és restaurálják, és a Nikaiai Zsinat határozata szerint illő tisztelettel vegyék körül a hívek.³⁰

etiam quomodolibet exempta, ulla insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab episcopo approbata fuerit; nulla etiam admittenda esse nova miracula, nec novas reliquias recipiendas, nisi eodem recognoscente et approbante episcopo, qui, simul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consilium theologis et aliis piis viris ea faciat, quae veritati et pietati consentanea iudicaverit.” *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini...* Sessio XXV. 175.

27 In has autem sanctas et salutare observationes si qui abusus irrepresserint: eos prorsus aboleri sancta synodus vehementer cupit ita ut nullae falsi dogmatis imagines et rudibus periculosi erroris occasionem praebentes statuatur. *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini...* Sessio XXV. 175.

28 A zsinat teljes szövegét közli PÉTERFFY 1742: 45–129.

29 SZOLIVA 2015: 30.

30 „...mandamus firmiter, ut in Ecclesiis omnibus, & jurisdictioni nostrae subiectis, imagines DEI, et sanctorum retineantur, ac nulla ratione, etiam vetustissime lignae, aut quaevis aliae, absque scitu

Az Oláh-féle nagyszombati zsinat tehát megerősítette a képtiszteletet, s amint már említettük, a szentantali kegykép véres könnyezésének felülvizsgálata a Trienti Zsinat határozatai szerint történt. Pyber László általános helynök megbízásából Mednyánszky László Ferenc esztergomi kanonok hajtotta végre a vizsgálatot, aki maga mellé vette Gössinger Ferenc Antalt, Fri[e]vaisz Mihályt somorjai plébánost, Mednyánszky Ignác gellei plébánost, Somodi László szolgabíró, Bittó Mihály és Pyber István pozsonymegyei esküdteket, akiknek aláírása és pecsétje többször megtalálható az ügy aktáiban. A vizsgáló bizottság további tagja Sebastian Zingg pozsonyi festő volt, akit meghívtak a kép megvizsgálására, s ő írásba foglalta vizsgálata eredményét. Spacz András somorjai sebéstől a bizottság megerősítést kért, hogy a véres könnyek tökéletes vértulajdonságúak. A vizsgálat során jelen volt még Rauscher Jakab érseki titkár is, esztergomi kanonok. A tanúvallomásokat ugyanaz az esztergomi érseki szék és esztergomi káptalan hiteles jegyzője, Koller Ferenc foglalta írásba, aki az 1708-as nagyszombati kegykép könnyezése szemtanúinak vallomását is rögzítette.³¹ Végül a vizsgálatról szóló írásos jegyzőkönyvet az összes melléklettel együtt az Érseki Bírói Konzisztóriumhoz (*Consistorium Judiciale Strigoniense*) juttatták, melytől elbírálást és az esztergomi érsektől határozatot vártak az ügyben.

3. PYBER LÁSZLÓ ÁLTALÁNOS HELYNÖK VIZSGÁLATOT INDÍTÓ OKLEVELE (2. KÉP)

A dokumentum az oklevelet kibocsátó nevével kezdődik s címfelsorolásokkal (*intitulatio*),³² egyrészt Pyber László püspök és általános helynök, másrészt az esztergomi érsek, Keresztély Ágost titulusaival folytatódik, végül a címzett, Mednyánszky László püspök címei következnek, akire az esztergomi érseki szék az Istenanya kegyképe megtörténtnek mondott könnyezése felőli vizsgálatot bízta. Ez az úgyn. címzés (*inscriptio*), melynek végén az üdvözlés található (*salutatio*): „*Salutem in Domino sempiternam*”.³³ Ezek a részek az oklevél bevezető részéhez tartoznak (*protocollum*), mely a mi esetünkben az oklevél több mint egyharmadára terjed ki.

A bevezető rész után következik a tárgyalás (*contextus*), mely az oklevél központi része. Ez a következőkre tagolódik általában: bekezdés (*arenga*),³⁴ közzététel (*promulgatio, notificatio*), elbeszélés (*narratio*), rendelkezés (*dispositio*), záradék (*clausula*).

A harmadik, befejező részt (*eschatocollum*) képezik a keltezés (*datatio*) és az aláírás (*subscriptio*), vagy esetleg más toldalékok.³⁵

nostro amoveantur aut destruantur: quin potius deletae iterum pingantur, & restaurentur, atque ob iam dictam causam, sicuti in Concilio Nicaeno statutum est, debito honore & reverentia quisque fidelis eas prosequatur atque deosculetur.” Oláh 1560: fol. LXXXV^v, LXXXVI^r

31 Vö. JORDÁNSZKY 1863: 42.

32 A címfelsorolások előtt az egyházi okleveleken gyakori kezdőfóhász is (*invocatio*), mely vagy szöveges (pl.: *in nomine Domini, in nomine Jesu, in nomine Dei*) vagy jelképes (kereszt †, Krisztus-monogram, ΑΩ, stb.). Ez oklevélben az ilyen segítőül hívás nem található.

33 Pl. a „*salutem et apostolicam benedictionem*” általában a pápai oklevelekben szereplő üdvözlés.

34 Ebben az oklevélben hiányzik az *arenga*. Bár a tárgyalás részét képezi általában, semmi tárgyat nem közöl, hanem inkább közhely-szöveg, mely általában az oklevelet kibocsátó személy gondoskodni akaró szándékának okát nevezi meg.

35 Szintén gyakori az oklevelek végén szereplő zárófóhász is (*apprecatio*), pl. *amen* (ügy legyen), vagy más ima-fóhász, vagy jókívánság. Ebben az oklevélben zárófóhász, mint ahogy a kezdőfóhász sem található. Az oklevelekről lásd: Kőrmendy 2009: 30-36.

Az oklevél szembetűnő eleme a kezdőbetű (*littera initiales*) díszítése, amely a papír bal margóján függőlegesen felülről lefelé, az írott szöveg kétharmadáig, a dokumentum közepéig húzódik. Ugyanakkor az oklevél első sorának betűi a többi szöveghez képest jóval nagyobb méretűek, s ez által kiemelték, továbbá az első sor minden szavának inicialéja is cifrázott.³⁶

Az oklevél strukturális felépítése a következő:

I. BEVEZETŐ RÉSZ (*protocollum*)

1. kibocsátó(k) és címfelsorolás(ok) (*intitulatio*)³⁷
2. címzés (*inscriptio*) és a címfelsorolás (*intitulatio*)³⁸
3. üdvözlés (*salutatio*)

II. TÁRGYALÁS (*contextus*)

4. közzététel (*promulgatio*)
- 5a. rendelkezés (*dispositio*)
[6. elbeszélés (*narratio*)]
- 5b. rendelkezés (*dispositio*)
7. záradék (*clausula*)

III. BEFEJEZÉS (*eschatocollum*)

8. keltezés (*datatio*)
9. aláírások (*subscriptiones*)

Az oklevél általam készített átiratát és fordítását közlöm az alábbiakban. A sorok elején lévő zárójeles számozással az oklevél sorait jelölöm, a szögletes zárójelben pedig az oklevélben használt rövidítéseket írom ki.

36 Igen fontos, ünnepélyes az oklevelek első szava minden betűje, nem egy esetben hosszabb szövege is díszített.

37 A címfelsorolás az általános helynököt és az esztergomi érseket mint kibocsátókat nevezi meg és titulusait sorolja fel.

38 A címzés egy személynek szól, és annak címeit sorolja fel.

I. BEVEZETŐ RÉSZ (*protocollum*)1. Címfelsorolás (*intitulatio*):

- (1) Ladislaus Pyber de Gyerkeny, Electus
Episcopus Almisiensis, Praepositus
(2) S[anc]ti Thomae de Monte Strigoniensis,
Abbas SS[=Sancti]. Petri & [=et] Pauli
de Kaáts, S[acr]ae Caesar[ae] Regiaeq[ue]
Ma[ies]t[er]is Inlytae Tabu-
(3) lae Ju[r]idicae Praelatus, & [=et] Con-
siliar[is], E[cclesiae]. M[etropolitanae].
S[trigoniensis]. Canonicus, & [=et] Liberae
Regiaeq[ue] C[ivi]t[atis] Tynnavien[is] Pleba-
nus, necnon
(4) Em[inentiss]imi ac Sereniss[im]i Principis
in CHristo Patris D[omi]ni d[omi]ni CHRI-
STIANI AUGUSTI, S[acr]ae R[omanae].
E[cclesiae]. Presby-
(5) teri Card[inalis], Nationis Germanicae
Protectoris, Archi Ep[iscop]i, & [=et] S[acri].
R[omani]. I[mperii]. Principis Strigoniensis,
S[acrae]. Sedis Apostolicae Le-

Gyerkényi³⁹ Pyber László,⁴⁰ almisi⁴¹ választott püspök, az Esztergom-hegyi Szent Tamás⁴² prépostja, a kácsi⁴³ Szent Péter és Pál apátja, a szentséges császári és királyi felség tekintetes ítélő táblájának főpapja és tanácsosa, az esztergomi érseki székesegyház kanonkjá és Nagyszombat szabad királyi város plébánosa, nemkülönben a legfőbbesebb és megvilágosult Keresztély Ágost fejedelemnek és parancsoló úrnak, Krisztusban atyának, a Szent Római Egyház kardinális papjának, a német nép védnökének, érseknek, és a szentséges római birodalom esztergomi fejedelmének, az Apostoli Szentszék született követének,⁴⁴ Magyarország primásának, és annak fő és titkos kancellárjának, a győri püspökség kormányzójának, az esztergomi és győri vármegyék fő és örökös ispánjának,⁴⁵ Szászország, Julia, Clivia stb. hercegének, fentebb titulált legszentségesebb császári és királyi felség valóságos titkos tanácsosának a lelkiekben helynöke és az ügyek általános kihallgatója.

39 Gyerkény (Gyérkén, Gyerken, Györköny) Tolna vármegyében.

40 Gyerkenyi Pyber László (*Nagyszombat, 1649. május, † Nagyszombat, 1719. március 5.), választott püspök, esztergomi általános helynök. Evangélikus édesanyja az esküvőjére katolizált. Nagyszombatban és Győrben tanult, majd a bécsi Pazmaneumban 1667-ben. 1669-ben a *Collegium Germanico-Hungaricum* növendéke lett, ahonnan 1673-ban papként tért haza. 1676-ban somorjai, 1678-ben szeredi plébános, 1679-ben esztergomi kanonok, szentbenedeki prefektus, 1684-ben Thököly csallóközi biztosa, 1685-ben zólyomi főesperes, 1687-ben nagyszombati plébános, 1689-ben szentgyörgymezei prépost, 1693-ban szenttamási prépost, 1696-ban almisi választott püspök, majd királyi tanácsos, a királyi ítélő tábla tagja, lekéri apát, 1705-ben káptalani, 1707-ben általános helynök. A kurucok elfogták, mivel nem akart részt venni az ónodi országgyűlésen. Vö. DIÓS – VICZIÁN 2006, „Pyber László” szócikk.

41 Onaeum vagy Almissa, ma Omis, Split–Dalmácia megyében, Horvátországban.

42 Szenttamás 1895 előtt önálló nagyközség volt. A nevét Becket Tamásról (canterbury-i érsekről) kapta, akivel Bánfi Lukács esztergomi érsek az 1150-es években Párizsban együtt tanult. A hegy a régi Esztergomtól (királyi várostól) északra fekszik. Amikor a törökök Esztergom várát ostromolták, az itt található Szent Tamás-hegyről lőtték a várat, és mivel egymagas a várhegygel, ezért a hegyet többször is elhordani tervezték. Hajdan itt prépostság állt fenn, mely utóbb az érseki káptalanba olvadt. A török kiűzése után elnéptelenedett, és csak a bazilika építésekor települt be kézművesekkel és mesteremberekkel. A Szent Tamás-hegyen található a Fájdalmas Szűz-kápolna és a kálvária, ami nem a hagyományos tizennégy stációból áll. A szenttamási kálvária különlegessége a változatos megjelenítésű szenvedés-történet ábrázolásában rejlik, a hét állomású stáció építményei színezett, kőből faragott domborműveket és kápolnaszerű fülkében színezett faszobrokat tartalmaznak.

43 Kaáts = Kács, Borsod-Abaúj-Zemplén megye.

44 *Legatus natus* = született legátus, született követ, vagyis olyan érseki szék birtokosa, amellyel a pápai legátus címe, hivatala is járt; vagyis az adott püspöki székbe való kinevezés folytán a pápa „született” követe lett.

45 1701-ben Keresztély Ágost szász herceget mint Kollonics Lipót esztergomi érsek koadjutorát Esztergommege főispánságába iktatták. Vö. HAJNIK 1888: 15.

- (6) gati Nati, Primatis Regni Hung[ari]ae, Eiusdem[que] Summi & [=et] Secretarii Cancellarii, Ep[iscop]atus Jaurinen[sis] Administratoris,
 (7) Co[mi]t[at]uum Strigonien[sis] & [=et] Jaurinensis Supremi, & [=et] Perpetui Comitis, ē Ducibus Saxoniae, Juliae, Cliviae, &c [=et] cetera] altetitulatae
 (8) Sacr[atissi]mae Caesar[ae] Regiaeq[ue] Majes[t]atis Consiliarii actualis Intimi. In Spiritualibus Vicarius, & [=et] Causar[um] Auditor Generalis.

2. Címzés (*inscriptio*):

- (9) Illu[stri]mo & [=et] R[everendi]ss[im]o D[omi]no Francisco Ladislao Mednyanszky Libero Baroni de Megyes, Electo Ep[iscop]o Cattarien[si], (10) Abbati S[an]ctae. Helenae de Földvár, Archi Diacono Zoliensi, Ecclesiae P[rae]fatae Metropolitan[is] Strigoninen[sis] Canonico, Benefi-
 (11) ciato Sopronien[sis], P[rae]libatae S[acrae] Caesar[ae] Regiaeq[ue] Majes[t]atis Consiliario Fratri in CHristo Nobis Coniunctissimo

Legméltóságosabb és főtisztelendő Mednyanszky Ferenc László úrnak,⁴⁶ Meggyes⁴⁷ szabad bárójának, kattarói⁴⁸ választott püspöknek, a földvári Szent Ilona apátjának,⁴⁹ zólyomi főesperesnek,⁵⁰ az előbb említett esztergomi érseki székesegyház kanonokjának, soproni javadalmasnak, és az előbb említett szentséges császári és királyi felség tanácsosának, Krisztusban velünk egyesült testvérünknek

3. Üdvözet (*salutatio*):

- Salute[m]
 (12) in D[omi]no Sempiternam.

örökös üdvözet az Úrban.

46 Mednyánszky Ferenc Ignác László, mednyei és medgyesi báró (*Pozsony, 1679. augusztus 2., † Nagyszombat, 1733. december 6.): fölszentelt püspök. Pozsonyban és Bécsben tanult. 1696-ban a *Collegium Germanico-Hungaricum* növendéke, teológiai doktor. 1700-ban diakónusként tért haza, Sopronban javadalmas lelkész, 1702-ben Somorján plébános, 1707-ben esztergomi kanonok, 1709-ben gömöri, 1710-ben zólyomi főesperes, 1713-ban kattarói választott püspök, 1719-ben szentgyörgyemezei prépost, örkanonok, 1721-ben nagyprépost és földvári apát. 1722-ben kinevezték erdélyi püspöknek, de kinevezését nem fogadta el. 1731-ben leucai fölszentelt püspök. Vö. DÍÓS – VICZIÁN 2003: „Mednyánszky Ferenc” szócikk.

47 Meggyes (Medgyes) Erdélyben, Szeben vármegyében.

48 Kotor, Montenegró.

49 Földvár = Dunaföldvár Tolna vármegyében.

50 Zólyom városa Felvidéken, vármegye székhelye.

II. TÁRGYALÁS (*contextus*):4. Közzététel (*promulgatio*):

Ex Speciali, eaq[ue] gratiosa Commissione,
ac exp[re]sso Mandato P[ra]etitulatae Suae
Em[inentissi]mae
(13) Serenit[at]is, D[omi]ni, D[omi]ni Archi
Praelati nostri Benigniss[im]i, firmiter P[rae]
cipientes committimus et mandamus,

Az előbb megnevezett főmagasságú őfelsé-
ge, kegyelmes urunk, főpapurunk különös
és kegyes megbízásából, valamint kifejezett
parancsából, nyomatékosan parancsolván meg-
hagyjuk és elrendeljük,

5a. Rendelkezés (*dispositio*):

quate-
(14) nus acceptis P[rae]s[e]ntibus in & [=et]
ad Honorabilem Conventum Ordinis S[an]cti
Patris Francisci Seraphici Reformator[um]
(15) Strictioris Observantiae S[an]cto An-
tonio de Padua dicatum in Insula Csaloköz
adjacent[em], & [=et] habit[em], accedat,
illucq[ue]
(16) Universos & [et] Singulos tam Spiritualis
Ordinis, quam & [et] Saecularis Status
Utriusq[ue] Sexus Personas, quibus nimir[um]
(17) de Casu illo admirabili,

hogy jelen levelünk vételével a szomszédos
Csallóköz-szigetben lévő Szeráfi Szent Ferenc
Atya szigorított fegyelmű megújultak rendje
Páduai Szent Antalnak szentelt tiszteletreméltó
kolostorához menjen el, és benne tartózkodván
mind a két nemen lévő összes személyt, egyen-
ként, úgy szerzetesrendit, mint világi állapotút,
kivétel nélkül arról a csodás dologról,

6. Elbeszélés (*narratio*):

qui videlicet in eod[em] Honorabili Conventu
non ita pridem in icone Beatiss[im]ae
(18) Virginis DEiparae contigisse,
animadversus esse perhibetur;

mely nemrég látható volt ugyanabban a
tiszteletreméltó kolostorban a Boldogságos
Istenszülő Szűz képén megvalósulni,

5b. Rendelkezés (*dispositio*):

certa rei veritas, quoquo modo constaret, sui
(19) in P[rae]sentiam litet, quos ad Sacra DEi
Evangelia manibus Earund[em] personar[um]
tacta, Religiosas quidem, ac (20) Ecclesiasticas
ad purit[a]tem Sacerdotalis Conscientiae,
Saecularis autem sub Corporali Juramento
stricte de di-

(21) cenda rei verit[a]ti interroget, & [=et]
diligenter examinet quemlibet Testem seorsim,
& [=et] secrete secundum vim, & [=et]

(22) Tenorem Articulorum Interrogatoriorum
materiam P[rae]sentem de necesse tangentium,
et alias secundum

(23) prudentiam suam a DEo sibi concessam.
Et haec dicta, seu attestat[i]o nes hujusmodi
Testium cum nominibus

(24) & [=et] cognominibus Eorund[em],
statusq[ue] ac conditione fideliter ac
conscientiosi conscribat, conscriptasq[ue]
clausas, & [=et]

(25) sigillo suo obsignatas nulli prorsus
revellandas Nobis sine P[ro]crastina[tio]ne
transmittat.

gondosan vallassa meg, a dolog valódi
igazsága felől, bármi módon is fennáll, az ő
jelenlétükben perelje, mely személyeket saját
kezeikkel érintett Isten Szent Evangéliumaira,
szerzeteseket és egyháziakat továbbá a papi lel-
kiismeret tisztaságára, világiakat pedig a testi
(testi gesztussal tett eskü) eskü alatt szigorúan
a dolog igazságának elmondása miatt kérdezze
ki és alaposan vizsgálja meg a kérdőpontok
itt közölt anyagáról, ha úgy tetszik, a tanúkat
külön és titokban a dolog ereje és természetere
szerint, ahogy a szükség megkívánja, valamint
saját bölcsessége szerint, ahogy Isten adja
tudtára. És ezen elmondottakat, vagyis a tanúk
ezen vallomását, az ő neveiket és vezeték-
neveiket, továbbá állapotukat és társadalmi
státuszukat híven és lelkiismeretesen foglalja
írásba, és azt aláírva, lezárva, valamint saját
pecsétjével megjelölve, senkinek sem felfedve,
halasztás nélkül nekünk egyenest küldje el.

7. Záradék (*clausula*):

Testes vero qui fue-

(26) rint nominati, si se se gratia, amore,
timore, ira, odio, a dicenda rei verit[a]te
abstraxerint, per censuras

(27) Ecclesiasticas Praemissa Authorit[a]te
N[ost]ra Judiciaria ad perhibendum verit[a]ti
Testimonium compellat. P[rae]sentib[us]

(28) in specie remissis secus non facturi.

A megnevezett tanúkat pedig, ha ők önmagukat
kegy, szeretet, félelem, harag, gyűlölet miatt a
dolog igazsága felőli vallomástól visszatartják,
az egyházi megrovások által fennérintett jogi
hatalmunknál fogva igaz tanúbizonyosságra bírja.
Különösen jelenlevelünk visszaküldésével
másként tenni ne merjenek.

III. BEFEJEZÉS (*eschatocollum*):8. Keltezés (*datatio*):

Datum Tynaviae in Archi Ep[iscop]alae
Sedicae Residentiae N[ost]rae die 28 Men[sis]
(29) Junii Anno D[omi]ni
Mill[esi]mo Septingentesimo
DECIMO Q U I N T O.

Adatott Nagyszombatban, a mi érseki székhelyünk rezidenciájában, június hó 28. napján, az
Úr 1715-ik esztendejében.

9. Aláírások (*subscriptions*):⁵¹

(30) Ladisla[us] Pyber	Pyber László, almissi választott püspök, esztergomi általános helynök
(31) El[ectus]. Ep[iscopus]. Almisiensis	
(32) Ge[neralis] Vicarius Strigon[iensis]	
(33) Fran[ciscus] Koller, Venerabilis
Consistorii Archi Ep[isco]pa-	Koller Ferenc, ¹³ a tiszteletreméltó esztergomi érseki konzisztórium esküdt jegyzője
(34) lis Strigon[iensis] Juratus Notarius.	

4. A KÉZIRATOS FORRÁSANYAG RÖVID LEÍRÁSA ÉS ANNAK TARTALMA

A különböző méretű papíralapú kéziratok füzetszerű egységet alkotnak, melynek oldalait kétszer is megszámozták. A régebbi számozás tintával történt, ez az összes laphoz rendel oldalszámot, így összesen 108 oldalas az kézirat-kötet. Az újabb számozás ceruzával történt, és csak azoknak az oldalaknak ad számjegyet, amelyeken írás van. A többi, üres oldalt nem számozza, így összesen 84 oldalt számlál. Mindkét számozás célszerűtlen, mivel a számozás szerint összerakott forrásanyag nem olvasható folyamatosan, miért is átrendezésre szorul. Az oldalak sorszámmal történt jelölése ezért nem következetes. Az oldalakon a tintával történt oldal-jelölés a konkrét oldal felső részében található, a ceruzával történt jelölés az alsó részében.

Az alábbi sorokban az oldalak kettős számozását közlöm, ahogy egymás után következnek, a zárójelben lévő szám a ceruzával készült számozást jelöli, míg az azon kívüli szám a régebbi, tintával készült számozást. A „–” jellel a megszámozott, de üres oldalakat jelölöm, a dőlt számjeggyel pedig a meg nem számozott oldalakat. Az oldalak összefűzött sorrendje a következő:

(1), (3), (4), 3 (5), 4 (6), 5 (7), 6 (8), 7 (9), 8 (10), 9–, 10–, 11 (11), 12 (12), 13 (13), 14 (14), 15 (15), 16 (16), 17 (17), 18 (18), 19 (19), 20 (20), 21 (21), 22 (22), 23 (23), 24 (24), 25 (25), 26–, 27 (26), 28 (27), 29 (28), 30 (29), 31 (30), 32 (31), 33 (32), 34 (33), 35 (34), 36, 37 (35), 38 (36), 39 (37), 40–, 41 (38), 42 (39), 43 (40), 44 (41), 45 (42), 46 (43), 47 (44), 48, 49 (45), 50 (46), 51 (47), 52 (48), 53 (49), 54–, 55 (50), 56 (51), 57 (52), 58–, 59–, 60–, 61–, 62 (54), 63–, 64, 65 (55), 66 (56), 67 (57), 68–, 69 (58), 70 (59), 71 (60), 72–, 73 (61), 74 (62), 75 (63), 76 (64), 77 (65), 78 (66), 79–, 80–, 81 (67), 82 (68), 83 (69), 84, 85 (70), 86–, 87 (71), 88 (72), 89 (73), 90 (74), 91 (75), 92 (76), 93 (77), 94–, 95–, 96–, 97–, 98 (80), 99–, 100 (81), 1001[=101]–, 1002[=102]–, 1003[=103]–, 1004[=104], 105 (82), 106 (83), 107–, 108–, (84) I, 2.

51 Koller Ferenc tanár volt a nagyszombati egyetem jogi karán, az esztergomi káptalan jegyzője, elhunyt Nagyszombatban 1720-ban. 1687–95 között a magyar jog elméletét, 1697–1719 között a hazai jog gyakorlatát adta elő, így ő volt a hazai jog első egyetemi előadója. Főbb művei: *Conclusiones patriae iuridicae*. Nagyszombat, 1691. *Assertiones ex parte prima operis Tripartitii*. Uo., 1693. *Legitima juris consequentia*. Uo., 1719. *Introductio in jus consuetudinarium incliti Regni Hungariae* (kézirat a budapesti Egyetemi Könyvtárban), *Methodus processum* (kézirat az Országos Szechenyi Könyvtárban). Vö. KENYERES 1967: „Koller Ferenc” szócikk. DIÓS – VICZIÁN 2002: „Koller Ferenc” szócikk.

A ceruza-jelöléssel ellátott 84. oldal⁵² (3. kép) tulajdonképpen az első oldala a forrásanyagnak, hiszen levéltári címet és levéltári számot tartalmaz, de az összefűzött kötet végén kap helyet. Ezenkívül az oldalon lévő „*cum suo indice*” megjegyzés utal a forrásanyag kivonatos tartalmára, melyet valószínűleg már a levéltárosok készítettek el, s mely szintén a kötet része, a ceruzával jelölt 3. és 4. oldalon található. A ceruza-jelölés szerinti 84., tintával nem jelölt oldal szövege ez:

Imaginem B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. in
Insula Schütt⁵³ ad S[anctum]. Antoniu[m],
Monasterio Ordinis S[ancti]. Francisci Seraphici
reformata Provincia Mariana in Hungaria circa
fletu[m] vel sudore[m] ejus sanguineu[m]
Aoris concernentia.
Cum suo indice.
Cc[=Capituli]. N[umerus] 30.

Magyarországon, a Csallóköz-szigetben lévő Szeráfi Szent Ferenc megreformált rendje Mariánus Provinciájához tartozó Szentantalkolostor Boldogságos Szűz Mária képének könnyezése vagy veritékezése körüli kihallgatás vegyes anyaga.
A saját mutatójával.
Határozati szám: 30.

A ceruza-jelölés szerinti 84. oldal hátulján, azaz a sorban következő 85., meg nem számozott oldalon található szöveg szintén összefoglalja a kötet tartalmát (4. kép):

Die 28^a Juny
Acta de Imagine B[eatae]. M[ariae].
Virginis in Insula Csalló-
köz ad S.[anctum] Antonium apud Pa.,
tres Franciscanos repetitis
vicibus sanguinem flere visa,
et ex Cubiculo, ad quod sub sigillis
conclusa fuerat, ad Altare ma.,
jus inviolatis permanentibus dicti
Cubiculi signaculis, virtute occulta
collocata. Anno 1715.
A fasc[iculus]. 6. N[umero] 54°
N[umero]. 504°.
fasc[iculus] 44.

Június 28-ikán
Jegyzőkönyv a Csallóköz-szigeti Szentantalnál lévő Boldogságos Szűz Mária képéről, mely a ferences atyáknál többször vért könnyezni látszott, és a szobából, melyben pecséttel bezárattott volt, s melynek pecsétjei állandóan sértetlennek mondattak, a főoltárra titokzatos erővel áthelyeződött.
1715-ik évben.

A 6. kötetből 54. szám
504. szám.
44. kötet.

Ahhoz, hogy e kézirat-anyagot folyamatosan olvasni lehessen, össze kell rakni az egyes iratokat keltezési idejük és tartalmuk szerint. Mivel több kézírásról van szó, egy-egy kézírás stílusa is az oldalak helyes sorrendjére enged következtetni. Ám az újrafűzés azért lenne bonyolult, mert az iratok egy része kettéhajtott papírfüzetekből áll, és az újrakötést csak akkor lehetne megvalósítani, ha a papírlapokat az összehajtott résznél kettévágnánk.

A forrásanyag egyes oldalai így következhetnének logikai sorrendben egymás után: (3), (4), (84) 1, 2, (1), 7 (9), 8 (10), 11 (11), 12 (12), 13 (13), 14 (14), 17 (17), 18 (18), 21 (21), 22 (22), 23 (23), 25 (25), 30 (29), 27 (26), 28 (27), 29 (28), 32 (31), 31 (30), 33 (32), 34 (33), 64, 49 (45), 50 (46), 36, 35 (34), 37 (35), 38 (36), 39 (37), 24 (24), 19 (19), 20 (20), 15 (15), 16 (16), 42 (39), 41 (38), 43 (40), 44 (41), 48, 45 (42), 46 (43), 47 (44),

52 A 84. oldal kétszer jelölt a 84-es számmal, sőt a lap felső részében egy tintás számjegy is található: 5.

53 *Schütt* a Csallóköz német neve, de *Große Schüttinsel* és *Große Schütt* is. *Schitt* és *Schutt* is használatos volt.

62 (54), 51 (47), 52 (48), 53 (49), 55 (50), 56 (51), 57 (52), 65 (55), 66 (56), 67 (57), 98 (80), 91 (75), 92 (76), 69 (58), 70 (59), 71 (60), 73 (61), 74 (62), 89 (73), 90 (74), 84, 81 (67), 82 (68), 83 (69), 1004[=104], 85 (70), 87 (71), 88 (72), 75 (63), 76 (64), 77 (65), 78 (66), 4 (6) = 93 (77), 5 (7), 6 (8), 105, (82), 106 (83).

A terjedelmes kézirat-anyag néhány oklevelet tartalmaz, s főleg harminc világi és tizenegy egyházi szemtanú vallomását foglalja magában, azokét, akik a csodás könnyezésről az evangéliumos könyvet érintve esküvel is megerősített tanúvallomást tettek. A barokk kéziratok főként egyházzogi jellegűek, egyháztörténeti értékük abban áll, hogy Szentantál történelmi kegyhelyünknek eredetét dokumentálják. A szöveg latin nyelvű, kivéve a laikusok által tett eskü magyar szövegét. Az aktákban találunk néhány, a tanúk által személyesen írt vallomást is latin nyelven, de van köztük nem egy német is.

A forrásanyag 84. oldalán lévő, a már említett megjegyzésből evidens, hogy a jegyzőkönyv indexet is tartalmaz: „*cum suo indice*”. Ez a mutató a jegyzőkönyv (3.) és (4.) oldalán található. A következő sorokban az anonim levéltáros által készített mutatót közlöm, mely áttekintést ad a jegyzőkönyv tartalmáról.

Az index latin szövege	Oldal	Fordítás
Ladislaus Pyber G[ene]ralis Vicarius Strigon[iensis] et El[ectus]. E[piscopus] Almisiensis mittit Il[lustrissi]mo D[omin]o Francisco Ladislao Mednyánszky L[ibero]. Baroni de Meggyes Electo E[piscopo] Cattarensi Compulsorium ad inquirendam rei veritatem, de fletu, seu sudore sanguineo Iconis B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. in Monasterio PP. [=Patrum] Franciscanorum ad S[anctum]. Antonium in Schütt, venerabandae. Die 28. Junij. 1715 _____	1.	Pyber László, esztergomi általános helynök és választott almissi püspök a legméltóságosabb Mednyánszky Ferenc László urat, Meggyes báróját, kotori választott püspököt küldi, hogy felderítse az igazságot a ferences atyák esallóközi Szent Antal Kolostorában lévő tiszteletreméltó Boldogságos Szűz Mária képének véres sírásának vagy verítékezésének dolgáról. 1715. június 28-án.
Cardinalis a Saxonia Christianus Augustus Archi-Ep[iscop]us Strig[on]i[e]nsis]. consistorio suo committit, ut attentata Capellani Praepositurae Albo-Regalensis inquiret. Die 24. Julij 1715 _____	3.	Szászországi bíboros, Keresztély Ágost esztergomi érsek megbízza az ő konzisztóriumát, hogy a székesfehérvári prépostság káplánjának támadásait kinyomozza. 1715. július 24-én. ⁵⁴
Idem cardinalis & [=et] Archi-E[piscopus] Strig[on]i[e]nsis] delegat vices, & [=et] potestatem circa dispensationem, absolutionem, et reconciliationem E[piscopi] aradiensis Janity hactenus schismatici exequendi. Die 24. Julii 1715 _____	3.	Ugyanaz a bíboros és esztergomi érsek helyettesítőket bíz meg, és hatalmat ad arra, hogy az aradi, eddig szakadár Janitius eltemetett püspököt felmentsék, feloldozzák és kibékítsék. 1715. július 24-én. ⁵⁵

54 Idegen anyag, nem függ össze a könnyezés aktaival.

55 Idegen anyag, nem függ össze a könnyezés aktaival.

- Idem cardinalis & [=et] Archi-E[pisco]pus Strig[oni]e[nsis] Consistorio Suo Strig[oni]e[nsi] commisit, ut R[everendissi]mum Ladislau[m] Mednyanszky ad monasteriu[m] franciscanoru[m] pro dicta B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. Icone exploranda cum punctis pro instructione servatis, et adnexis exmittant _____
4. Ugyanaz a bíboros, esztergomi érsek az ő esztergomi konzisztóriumára bízta, hogy főtitiztelendő Mednyánszky Lászlót a rendelkezések végrehajtásra irányuló csatolt pontokkal együtt küldje ki a ferencesek kolostorába a szóbanforgó Boldogságos Szűz Mária képe megvizsgálása miatt.
- Formula iuramenti pro sacerdotibus circa dictam Imagine[m] de fatenda veritate scientia, sive notitia fletus et sudoris B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. latina. Altera pro saecularibus formula hungarica, cum suis Deutri punctis _____
7. A papok eskütételének latin nyelvű szövege, mellyel tudomást vagy ismeretet nyilvánítanak az említett Boldogságos Szűz Mária képének sirása és veritékezése felőli igazságról. Másik magyar formula a világiak számára. Mind a kettő a saját kérdőpontjaival.
- Nomina personarum, quae suis oculis viderunt lacrymari Imaginem B[eatae]. M[ariae]. V[irginis], in dicto Conventu S[ancti]. Antonÿ in Insula Csaloköz
11. Azon személyek nevei, kik saját szemükkel látták sírni a Boldogságos Szűz Mária képét az említett Csallóköz-szigeti Szent Antal-kolostorban.
- Fassio testium qui lacrymantem et sanguinem ex oculis suis manantem Iconem B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. is vidisse testantur _____
13. ^{n[umero].} ^{usq[ue]} ^{50.} Azon tanúk vallomása, akik megvizsgáltattak amiatt, hogy vért folyni láttak a Boldogságos Szűz Mária képének szemeiből.
- Consistorium Archi-E[pisco]pale Strig[oni]e[nsis] inquisitionem instituendam petit, de eo, quomodo, postquam dicta Icon B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. ad cellam reclusa est, et ad altare majus venisse dicit[ur], laicum[ue] haec primo deferentem stricte examinandum, fassionesq[ue] super eo institutas, transmitti _____
51. Az esztergomi érseki konzisztórium arra kéri a létrehozott inkvizíciót, hogy miután az említett Boldogságos Szűz Mária képe a cellában bezárattott volt és a főoltárra mondatott áthelyeződni, és az erről elsőként hírt hozó laikus szigorúan megvizsgáltatott, küldje át az erről készült vallomásokat.
- Super translatione miraculosa ex cella ad Ecclesia Altare maius, puncta Deutri _____
53. Kérdések a cellából a templom főoltárára való csodás áthelyeződés felől.
- Inquisitio peracta /: de praetensive prodigiosa Translatione Iconis B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. is ex cella obserrata, sigillis duobus munita; /: respectu personarum saecularium. Die 30. junii 1715 _____
55. A Boldogságos Szűz Mária képének a bezárt, két pecséttel biztosított cellából való állítólagos csodás áthelyeződéséről szóló laikus személyek tanúvallatása 1715. június 30-án.

Inquisitio percta de eiusdem Imaginis prodigiosa Translatione respectu Personarum Ecclesiasticarum, & [=et] religiosarum. Die 1. Julij 1715 ____

65. Ugyanazon kép csodás áthelyeződéséről való egyházi és szerzetes személyek vallatása 1715. július 1-én.

Cardinalis a Saxonia, Archi-E[pi]scopus Strigon[iensis] mandat, ut praedicta Imago B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. iterum per D[ominum] Mednyanszky reponatur, locus, ubi reponitur, bene obsignetur, et tamdiu abs publico cultu asservetur, donec fr[ater] Hilarius tertiarus, et fr[ater] Rochus Frantz novitius de novo (ad)jurati examinentur, siquidem fr[ater] Rochus in eo suspectus est, quod ipse primus fletum, trasmigrationem ex loco secluso ad Altare majus, et non alius primus observaverit. 8. July 1715

69. Szászországi bíboros, esztergomi érsek parancsolja, hogy a szóbanforgó Boldogságos Szűz Mária képe ismét Mednyánszky úr által zárassék be, a helység, ahová bezárják, jól pecsételtessek le, és addig őriztessék a nyilvános tisztelettől, amíg Hiláriusz harmadrendi testvér és Frantz Rókus novícius testvér újonnan a bizottság által meg nem vizsgálatnak, mivelhogy Rókus testvér gyanúsított azért, mert először ő figyelemzetett a sírásról és a bezárt helységből főoltárra való áthelyeződésről, és nem más. 1715. július 8-én.

Puncta interrogatoria pro fr[atre] Rocho Frantz novitio ad S[anctum]. Antonium

73. Kérdőpontok a Szent Antal-kolostorban lévő Frantz Rókus novícius testvér számára.

Consistorium Judiciale Strigoniense examinatis praedictis judicat verum esse, quod Imago haec lacrymaverit, ac prodigiose ex loco abscondito ad Altare majus translata fuerit, adeoq[ue] publico cultui fidelium exponi possit. haecq[ue] Cardinali a Saxonia Archi-E[pi]scopo Strigoniensi referendo, ejusdem alto judicio subjicit. 16. July 1715. _____

75. Az esztergomi ítélő konzisztórium, megvizsgálva az előbb mondottakat, ítéletet hoz, hogy valóság az, hogy ez a kép sírt és hogy csodás módon a rejtett helyről a főoltára áthelyeződött, és azt annak nyilvános tisztelete miatt a hívek számára kitűzni lehetséges. És ezeket Szászország bíborosának, esztergomi érseknek, őt tudósítva az ő legfőbb parancsa szerint átadja. 1715. július 16-án.

Fassio Rochi Francz Novitii ad S[anctum]. Antonium super lacrymis et translatione prodigiosa Imaginis B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. _____

81. A Szent Antal-kolostorban lévő Francz Rókus novícius vallomása a Boldogságos Szűz Mária képe könnyei és csodás áthelyeződése felől 1715. július 16-án.

Fassio in eadem materia Caroli Friderici Reizner alias in Religione Hilarj vocati

85. Reizner Károly Frigyes, szerzetesi néven Hiláriusz vallomása ugyanarról a dologról.

Puncta interrogatoria Patri Vicario proposita et super haec fassio ____

87. A vikárius atya számára készült kérdőpontok és az ezekről szóló vallomása.

Franciscus Ladislaus B[aro]. Mednyanszky
 notificat se secundario Imaginem B[eatae].
 M[ariae]. V[irginis]. bene sonis obligatam,
 et quinquaginta sigillis inobsigillatam
 Arnarium, cui imposita fuit, seposuisse. 14
 Julij 1715 _____

Consistorium Judiciale Strigoniensi, post
 examen strictum adhibitum cognoscit omni-
 notum prodigiose Iconem lacrymasse, tum
 translationem ad Altare maius prodigiosam.
 Eminentissimae serenitatis Achi-E[pisco]po
 significat, item hanc miraculosam B[eatae].
 M[ariae]. V[irginis]. super tabernaculum
 collocatam imaginem, quaerit an ibi cum
 Ejusdem nutu reliquenda sit. 3. Julij 1715

Cardinalis a Saxonia indulget, ut Imago
 dicta per pictores transscribi possit; miracu-
 lorum vero solennem approbationem alterius
 differendam mandat. Item in Translatione
 Imaginis ex Altare majori ad aliquod laterale
 Ladislaus B[aro]. Mednyanszky sequentia
 ibi notata puncta observet
 27. July 1715 _____

Franciscus Ladislaus Baro Mednyanszky,
 se omnia juxta mandatum Suae
 Eminentiae Serenitatis recte observasse,
 peregrisse, notificat. Die 1. Aug[ust]i 1715

fasc[iculus] 44 N[umerus] 504

Mednyánszky Ferenc László báró má-
 sodszor ad jelentést önmagáról, hogy a
 Boldogságos Szűz Mária képét, jól hallva
 kötelességét, saját maga elhelyezte abba az
 ötven pecséttel lepecsételt kamrába, ahová
 el volt helyezve. 1715. július 14-én.

89.

Az esztergomi bírói konzisztórium, a
 szigorú vizsgálat után elismeri a meg-
 vizsgált, mindenki előtt ismert kép csodás
 könnyezését és csodás áthelyeződését
 a főoltárra. A tisztedelmes fenségnek,
 érseknek jelzi, nemkülönben kérdezi, hogy
 vajon a Boldogságos Szűz Mária csodás
 és a tabernákulum fölé elhelyezett képe az
 ő kívánsága szerint ott maradjon-e. 1715.
 július 3-án.

91.

Szászország bíborosa megengedi, hogy a
 szóbanforgó kép festők által másoltassék, a
 csodák hivatalos jóváhagyása miatt azonban
 másik előterjesztést parancsol. Hasonlókép-
 pen a kép főoltárról valamely oldalra való
 áthelyezésében Mednyánszky László báró
 a következő itt jelzett pontokat tartsa meg.

93.

Mednyánszky Ferenc László báró jelzi,
 hogy mindent őminenciája fenségének
 parancsa szerint megfelelően megtartott,
 véghezvitt. 1715. augusztus 1-én.

105.

44. kötet, 504. szám

A forrásanyag 3. (5.) oldala oly két dokumentum másolatát vagy átírását tartalmazza, melyek nem függenek össze a szentantali kegykép könnyezésével. A vizsgálat aktái közé kerülhetett utólagosan az idegen anyag. Az első írás tartalmazza, hogy Keresztély Ágost esztergomi érsek konzisztóriumára bizza egy székesfehérvári ügy kivizsgálását, a másikban a nagyváradi általános helynököknek ugyanaz az esztergomi érsek ír egy elhunyt aradi szakadár püspök feloldozása ügyében levelet. Ez eredeti példányok az átírat szerint 1715. július 24-én láttak napvilágot Bécsben.

Az alábbi sorokban a könnyezés aktáinak általam készített részletes tartalmát közlöm, mely egyrészt a keltezési sorrendet, másrészt a történések kronologikus vonalát, valamint az iratok tartalmát veszi figyelembe.⁵⁶ E sorrendben értelemszerűen olvashatjuk a vérkönyvezés aktáit.

⁵⁶ A vezetékneveket úgy közlöm, ahogy a kéziratban található. Ebből kifolyólag egy-egy vezetéknev többféleképpen is szerepel, pl. Senkquicyz – Senkvicz, stb.

FELIRATOK ÉS MUTATÓ:

Oldal:	Tartalom:
(84) 1	Az akták első címe: Imaginem B. M. V. in Insula Schütt ad S. Antonium...
2	Az akták második címe: Die 28 ^a Juny Acta de Imagine B. M. Virginis in Insula Csalloköz...
(3) – (4)	Az anonim levéltáros által készített index

A KÉP KÖNNYEZÉSE FELŐLI VIZSGÁLAT:

(1)	Pyber László esztergomi általános helynök elrendeli a kép könnyezése felőli vizsgálatot, mellyel Mednyánszky Lászlót bizza meg
7 (9)	Klerikusok esküjének latin szövege, világiak esküjének magyar szövege. A tanúk számára készült kérdések (1–7)
8 (10)	A tanúk számára készült kérdések (8– 11)
11 (11) – 12 (12)	A véres könnyezés világi szemtanúinak részleges névsora

A világiak vallomása 1715. június 30-án:

13 (13)	Maheczky György (1.), Wagner István (2.), Koffler János (3.), Spach András (4.) vallomásának latin rögzítése
14 (14)	Udvarnoki Kristóf (5.), Dvorniki István (6.), Mézes Gábor (7.) vallomásának latin rögzítése
17 (17)	Pipety (?) János György (8.), Erdélyi István (9.), Gajdacsy Ádám (10.), Péntzes János (11.), Forgó Imre (12.) vallomásának latin rögzítése
18 (18)	Paulicsek Mátyás (13.), Szabó Ferenc (14.), Antalcsics Mátyás (15.), Liskay Márton (16.) vallomásának latin rögzítése
21 (21)	Domonkos Erzsébet (17.), Huszár Erzsébet (18.), Péntzes Klára (19.) vallomásának latin rögzítése
22 (22)	Pál Erzsébet (20.), Kocsis Erzsébet (21.), Pogány Katalin (22.), Berzovics Mária (23.), Horváth Zsuzsanna (24.), Kónyi Katalin (25.) vallomásának latin rögzítése
23 (23)	Plattnerin Anna Mária (26.), Szerecsen Erzsébet (27.), Domókos István (28.), Csiffalvay Imre (29.), Richter Gál (30.) vallomásának latin rögzítése
25 (25)	Pörge Miklós vallomásának latin leírása
30 (29), 27 (26) – 29 (28)	Maheczky György sajátkezű német nyelvű vallomása
32 (31), 31 (30)	Wagner István sajátkezű német nyelvű vallomása
33 (32) – 34 (33)	Koffler János sajátkezű német nyelvű vallomása

A ferencesek vallomása 1715. június 24-én (a tartományfőnök általi vizsgálat):

36	Ramocsaházy Bernardin tartományfőnök által június 24-én elrendelt vizsgálat anyagának címe: <i>Commissionis et resolutionis suae Eminentiae...</i>
35 (34)	A szentantali ferencesek rövid vallomásának latin leírása (7 személy)
37 (35)	Reizner Hiláriusz terciárius testvér vallomásának latin leírása és sajátkezű „+” írásjegye (1.), Franz Rókus testvér vallomásának latin leírása és sajátkezű aláírása (2.)
38 (36)	Senquicz István testvér vallomásának latin leírása és sajátkezű „x” írásjegye (3.), Ondrovics Kristóf testvér vallomásának latin leírása és sajátkezű aláírása (4.), Jancsikovics Kelemen atya vallomásának latin leírása és sajátkezű aláírása (5.)
39 (37)	Budak Demjén atya vallomásának latin leírása és saját kezű aláírása (6.), Czabaffy Atanáz atya vallomásának latin leírása és saját kezű aláírása (7.), Pekarovics Sámuel atya vallomásának latin leírása és saját kezű aláírása (8.)

Az egyházi és szerzetes személyek vallomása 1715. július 1-én:

24 (24)	Hiláriusz testvér (1.), Franz Rókus testvér (2.) vallomásának latin leírása
19 (19)	Senkvicz István testvér (3.), Jancsikovics Kelemen atya (4.) vallomásának latin leírása
20 (20)	Budak Demjén atya (5.), Czabaffy Atanáz atya (6.) vallomásának latin leírása
15 (15)	Pekarovics Sámuel atya (7.), Bárdy Bonaventúra atya (8.), Ramocsaházy Bernardin atya (9.) vallomásának latin leírása
16 (16)	Friveisz Mihály atya (10.), Mednianszky Ignác atya (11.) vallomásának latin leírása
42 (39) – 41 (38)	Franz Rókus testvér sajátkezű német nyelvű vallomása
43 (40) – 44 (41)	Bárdy Bonaventúra atya sajátkezű latin vallomása
48, 45 (42) – 47 (44)	Ramocsaházy Bernerdin tartományfőnök latin vallomása és sajátkezű aláírása

Jelentés a pozsonyi festő által történt vizsgálatról, 1715. július 1.:

64, 49 (45) – 50 (46)	Zingg Sebestyén festő vizsgálatának sajátkezű német nyelvű jelentése
-----------------------	--

A KÉP ÁTHELYEZŐDÉSE FELŐLI ELSŐ VIZSGÁLAT:

62 (54), 51 (47) – 52 (48)	Az esztergomi érseki konzisztórium a kép cellából a főoltárra való áthelyeződése felőli vizsgálatot indít
53 (49)	Kérdőpontok (1- 5)

Laikusok vallomása 1715. június 30-án:

55 (50) – 56 (51)	Herkál Márton Ignác (1.) vallomásának latin leírása
57 (52)	Kerekes Jeromos (2.), Boka István (3.) vallomásának latin leírása

Az egyházi és szerzetes személyek vallomása 1715. július 1-én:

65 (55)	Hiláriusz testvér (1.) és Franz Rókus testvér (2.) vallomásának latin leírása
66 (56)	Senkquiczy István testvér (3.), Jancsikovics Kelemen atya (4.), Budak Damján atya (5.), Czabaffy Atanáz atya (6.) vallomásának latin leírása
67 (57)	Pekarovics Sámuel atya (7.), Ramocsaházy Bernardin atya (8.), Friveisz Mihály atya (9.) vallomásának latin leírása
98 (80), 91 (75) – 92 (76)	Az esztergomi érseki konzisztórium levele a bíboros-érsekhez, melyben beszámol a vizsgálatról és ajánlja, hogy engedélyezze a kép tiszteletét

A KÉP ÁTHELYEZŐDÉSE FELŐLI MÁSODIK VIZSGÁLAT:

69 (58) – 71 (60)	A bíboros-érsek esztergomi konzisztóriumnak adott válasza, melyben új vizsgálatot rendel el
73 (61) – 74 (62)	Franz Rókus testvér és Hiláriusz testvér számára készült kérdések
89 (73) – 90 (74)	Mednyánszky László a bíboros-érseknek címzett jelentése
84, 81 (67) – 83 (69)	Franz Rókus testvér vallomása
1004[=104], 85 (70)	Hiláriusz testvér vallomása
87 (71) – 88 (72)	Czabaffy Atanáz vikárius atya számára való kérdések és az ő vallomása
75 (63), – 78 (66)	Az esztergomi érseki konzisztórium levele a bíboros-érsekhez

HATÁROZAT:

4 (6) = 93 (77) – 6 (8)	A bíboros-érsek az esztergomi érseki konzisztóriumához intézett levele a kép végleges elhelyezéséről, esetleges imameghallgatásokról
105, (82), 106 (83)	Mednyánszky László a bíboros-érseknek címzett utolsó jelentése

ÖSSZEZGÉS

A szentantali Segítő Boldogasszony kegyképeének véres könnyezését dokumentáló, és az Esztergomi Prímási Levéltárban található jegyzőkönyv s annak mellékletei több szempontból is hasznos dokumentumok. Először is kordokumentumok, mert minél inkább feltárjuk barokk kori búcsújáráshelyeink történelmét vallástudományi szempontból, annál inkább komplexebb képet kapunk az újkori vallásosságról. A csallóközi Szent Antal-kolostorban történt csoda esetében az első vizsgálatot a mariánus provincia tartományfőnöke, Ramocsaházy Bernardin indította el, mely csak a kolostorban élő ferences páter- és fráterekre irányult. Ezzel az esztergomi érseki szék nem sokat foglalkozott. Az esztergomi érsekség nevében az esztergomi általános helynök, Pyber László püspök indított Keresztély Ágost hercegprímás parancsára vizsgálatot. Ezt Mednyánszky László püspökre és munkatársaira bízta, akik a kolostorba érkezve megkezdték a vallást, melyben a középkori inkvizíció nyomai bukkannak fel. Az érsek általános helynöke által

elrendelt vizsgálat harminc világi szemtanút és tizenegy klerikust (ferencset) hallgatott ki, vallomásukat eskütételük után írásba foglalta. A forrásanyag fényt vett az esztergomi érsek és bírói testülete (konzisztórium), a vizsgálatot lebonyolító szerv (inkvizíció), a szentantali ferences közösség (kolostor), valamint a világi szemtanúk közti kommunikációra. A kéziratokból kiderül, hogy az érseki konzisztórium a Trienti Zsinat szellemében szigorúan járt el. A kép tiszteletében az Oláh-féle nagyszombati zsinat határozatai és érvényesülnek. Kuriózum a kegykép könnyezése mellett annak lezárt és lepecsételt cellából való csodás áthelyeződése, melyet két újabb vizsgálat anyaga dokumentál. Figyelemre méltóak mindkét csodának mondott esemény felőli, a szemtanúk számára készült kérdések, melyek a megtörténtek természetes okát keresik, csak a tényekre fókuszálnak, s a csoda interpretációját mellőzik. Az esztergomi érsek a szentantali kép könnyezése és csodás áthelyeződése felőli természetes okot nem találva elismeri ezek természetfeletti valóságát, elrendeli a kép mellékoltárra való helyezését, és engedélyezi a kép nyilvános tiszteletét, s annak a festők általi másolását, továbbá megparancsolja, hogy a kép tiszteletével kapcsolatos esetleges gyógyulásokot, imameghallgatásokat dokumentálják, s azokat is nyújtsák be vizsgálatra. A könnyezés aktái megőrik továbbá a tanúk személyét, korát, állapotát és társadalmi státuszát, de maga a vizsgálat nem tesz különbséget tanú és tanú között, az alanyokat egyformán kezeli. Végül azt kell mondani, hogy a szentantali kegykép könnyezése felőli vizsgálat anyaga igen fontos forrás azon kutatók számára, akik a kegyképek s a körülöttük kialakult tisztelet, valamint a velük kapcsolatos csodák iránt érdeklődnek. Így a szentantali könnyezés aktái viszonyítási pontot jelenthetnek más kegyhelyeket, kegyképeket, szakrális és tiszteleti gyakorlatokat vizsgáló vallás- és az interdiszciplináris tudomány számára.

FORRÁSOK

ACTA DE IMAGINE...

- 1715 *Acta de Imagine B[eatae]. M[ariae]. Virginis in Insula Csallóköz ad S.[anctum] Antonium apud Patres Franciscanos repetitis vicibus sanguinem flere visa, et ex Cubiculo, ad quod sub sigillis conclusa fuerat, ad Altare majus invioalatis permanentibus dicti Cubiculi signaculis, virtute occulta collocata. Anno 1715.* Esztergomi Prímási Levéltár. Archivum Ecclesiasticum Vetus. Keresztély Ágost prímás, százsz-zeitzai herceg iratai. 504. irattár

CANONES ET DECRETA...

- 1564 *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini sub Paulo III. Iulio III. et Pio IV. Pontificibus Maximis cum Patrum Subscriptionibus. Editio Stereotypa Undecima. Romae in Collegio Urbano de propaganda fide. MDCCCXXXIV. Ex officina Bernhardi Tauchnitz. Lipsiae MDCCCLXXXVII.*

CODEX IURIS CANONICI...

- 1917 *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus.* Typis Polyglottis Vaticanis, Romae

OLAHUS Nicolaus

- 1560 *Catholicae ac Christianae Religionis praecipua quaedam capita de Sacramentis, Fide et operibus, de Ecclesia, Iustificazione, ac aliis: a Reverendissimo D. D. Nicolao Olaho, Archiepiscopo Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis,*

Primate Hungariae et Legato nato etc. ex purissimis sacrae scripturae, traditionum Apostolicarum, Canonum, ac Sanctorum Patrum fontibus derivata, et in Synodo sua Dioecessana Tirnaviae proposita, ac breviter explicata. Anno MDLX, Viennae, Austriae in aedibus Collegii Caesarei Societatis Iesu. Excudebat Raphael Hoffhalter

SZAKIRODALOM

BÁLINT Sándor – BARNA Gábor

1994 *Búcsújáró Magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Budapest, Szent István Társulat

BARNA Gábor

1988 *A könnyező Mária-képek kegyhelyei Magyarországon a XVII–XVIII. században.* In: *Vigília*, 5. szám

BENKA-RYBÁR Gabriel – ZUBKO Peter

2014 *Udalosti nadprirodzenej povahy na území Košickej arcidiecézy.* Ružomberok, Verbum

BOJTOS Anita

2018 *A pálos rend XVII. századi története, különös tekintettel a rend szellemiségére* (doktori értekezés), Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

BÓNIS György

1964 *Útmutató az Esztergomi Prímási Levéltárhoz.* Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya Levéltárának Országos Központja. Budapest, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, Levéltári Leltárak 24

DENZINGER Heinrich – HÜNERMANN Peter

2004 *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai.* Budapest, Örökmécs Kiadó – Szent István Társulat, Bátorterenye

DÍÓS István – VICZIÁN János

2002 *Magyar katolikus lexikon VII.* Szent István Társulat, Budapest

DÍÓS István – VICZIÁN János

2003 *Magyar katolikus lexikon VIII.* Szent István Társulat, Budapest

DÍÓS István – VICZIÁN János

2006 *Magyar katolikus lexikon XI.* Szent István Társulat, Budapest

ERNST Robert

1985 *Lexikon der Marienenscheinungen,* Markus Verlag, Walhorn

FEJES Csaba

2022 *Keresztély Ágost titokzatos esztergomi helynöke nyomában. Gyerkenyi Pyber László élete és a vele kapcsolatos kérdések tisztázása.* Esztergomi Hittudományi Főiskola. https://htk.ppke.hu/uploads/File/disszertaciok/Fejes_Cs._Keresztely_Agost_titokzatos_munkatarsa_nyomaban_Pyber_publicacio_1__1_.pdf [Citatum 2023. 12. 13.]

GRUEBER [GRUBER] Antal

1737 *A Kolozsvári Könyvező Szűznek Históriaja. Irattatott az ott lévő JÉZUS Társaságbeli Szerzetesek által Most pedig Azon szentséges Szűz tiezteletinek*

gyarapodására, és Ájtatosinak Lelki vizsgálatásokra megszaporitván újra Nyomtattatott. Kolosvárt

HAJNIK Imre

1888 *Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

HERMÁN János

1865 *Emlék-könyv Szűz Mária vérkönnyezésének másfél százados jubileumára.* Bucsánszky Alajos, Pest

HETÉNY János

2011 *A magyarok Máriája.* Szent István Társulat, Budapest

IPOLYI Arnold

1859 *Magyar műemlékek.* In: *Archaeologiai Közlemények* 1

JORDÁNSZKY Elek

1863 *Magyarországban, s az ahhoz tartozó részekben lévő Bold. Szűz Mária kegyelmképeinek rövid leírása.* Bucsánszky Alajos, Pest

JUNG Károly

2005 *Könnyező és verejtékező ikonok napjainkban.* In: *Híd folyóirat (Irodalom, Művészet, Társadalomtudomány).* LXIX. évfolyam, 3. szám, március

KENYERES Ágnes

1967 *Magyar életrajzi lexikon I.* Akadémiai Kiadó, Budapest

KORHECZ PAPP Zsuzsanna

2017 *Franciscus Falconer pictor Budensis.* Szabadkai Városi Múzeum, Szabadka

KÖRMENDY Lajos

2009 *Levéltári kézikönyv.* Osiris kézikönyvek, Budapest

MISKOLCZY Ambrus

2004 *A balázsfalvi könnyező ikon viszontagságai.* In: Miskolczy Ambrus: *Határjárás román-magyar közös múltban.* Kissebségkutatás könyvek, Lucidus Kiadó, Budapest

NAGY Illuminát

1892 *Szent-Antal kegyelmehelynek, a vérkönnyeket sirt Mária-képnek és a kegyhelyen történt csodák néhányának hű leírása.* Wigand F. K. nyomdája, Pozsony

NAGY Iván

1862 *Magyarország családjai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal.* IX. kötet. „Pyber család (Gyerkényi)” szócikk. Ráth Mór, Pest

NAGYHÁZI GALÉRIA...

2017 *Nagyházi Galéria és Aukciósház 230. aukciójának katalógusa.*

<http://www.nagyhazi.hu/hu/aukcioik/katalogus/48mwj0yk/mzsn28yc&p=>

PÉTERFFY Carolus

1742 *Sacra Consilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae, Pars 2,* Typ. Royer., Posonii

SZILÁRDFY Zoltán

1991 *A magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája és jelentése.* In: Bálint Sándor – Barna Gábor: *Búcsújátó Magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Szent István Társulat, Budapest

SZILÁRDFY Zoltán

2015 *„Varietas delectat”. Újabb tanulmányok.* Szilárdfy Zoltán kiadásában, Budapest

SZOLIVA Gábrriel OFM

2015 „...*Viennae excudi fecimus.*” *Oláh Miklós esztergomi érsek könyvkiadói tevékenysége és a katolikus megújulás.* In: *Sapientia* 8 (2015/2)

TERDIK Szilveszter

2008 *A bikszádi monostor kegyképének eredete.* In: VÉGSHEÖ Tamás (szerk.), *Rómából Hungáriába. Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza*

LÁSZLÓ SCHRANKO

THE MANUSCRIPTS OF PROTOCOL DOCUMENT THE BLOODY TEARS OF MIRACULOUS IMAGE OF BACSFA-SZENTANTAL (BÁC) IN THE ESZTERGOM PRIMATE ARCHIVES

The Franciscan monastery of Szentantal, now part of BÁC in Slovakia, was established by Georgius Lippay in 1660 and completed by Georgius Szelepcsényi in 1675. Both of them were archbishops of Esztergom and primates of Hungary. The monastery, located in the western part of the Hungarian Kingdom, was dedicated to Saint Antony of Padua. Its Hungarian name, Szentantal, means Saint Antony. The monastery is on the largest inland island in central Europe, known as Csallóköz in Hungarian and Schütt in German. The new Slovak name for the island is Žitný ostrov.

In 1703, Martinus Liszkay from Doborgaz (Dobrohošť) donated a painting of Our Lady of Help to the monastery after being miraculously healed. The painting was reported to have shed bloody tears on the 19 th, 20 th, 21 st, and 23 rd of June, 1715. Ladislaus Pyber was the general vicar of Archbishop Christianus Augustus of Esztergom during the miracle who, after this happened miracle, established a commission to investigate the supernatural event per the canons of the Council of Trent. This document discusses the protocol from 1715, which is housed in the Esztergom Primate Archives and contains several manuscripts documenting the weeping icon of Our Lady of Szentantal.

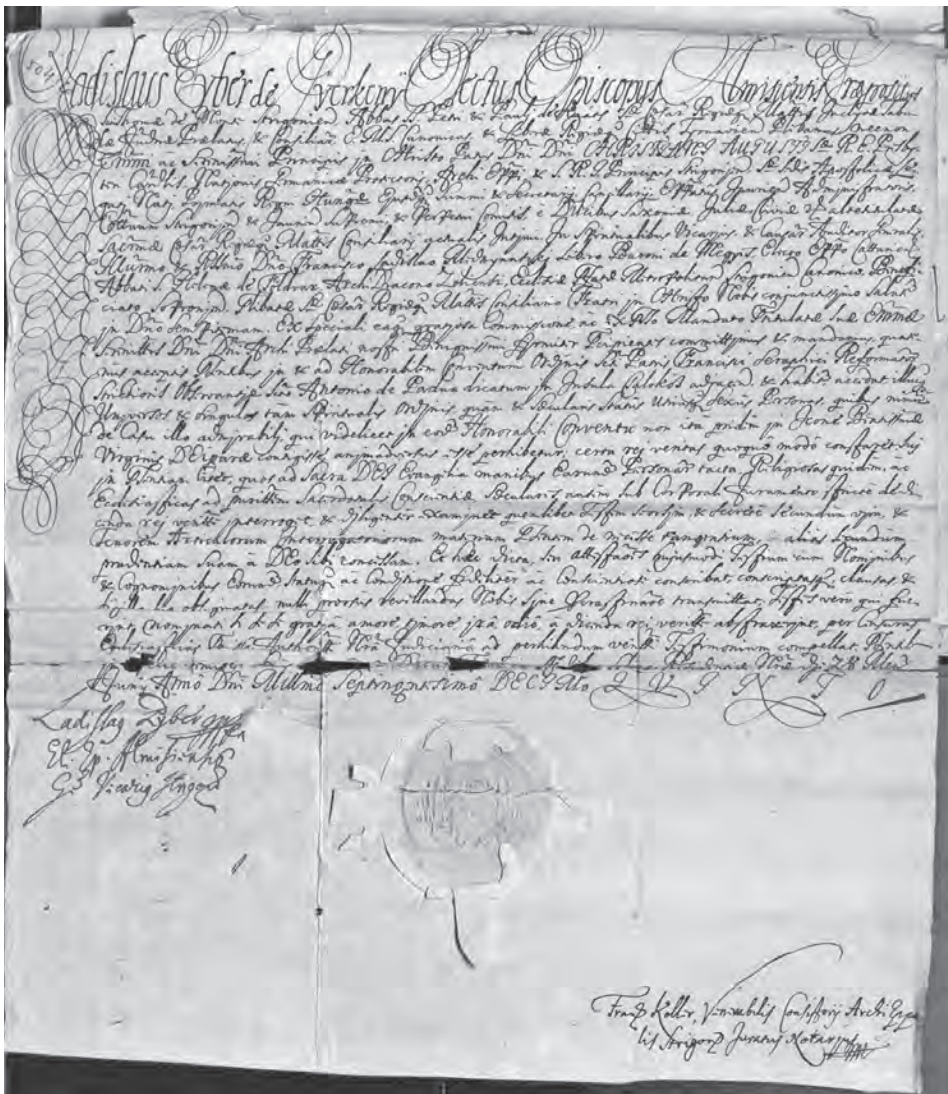
The protocol includes about one hundred pages of manuscripts of varying sizes detailing the testimony of eleven clerical and thirty secular witnesses who saw the bloody tears on the image. All witnesses initially confirmed the truth of their testimony by swearing on the Bible, with lay people taking the oath in Hungarian and ecclesiastics in Latin. The documents are primarily in Latin, with some in German. The protocol's unique Hungarian text is the lay witnesses' oath. The witnesses include individuals of different genders, social statuses, and ages. A surgeon had to prove that the drops were human blood, and a painter had to demonstrate that the drops were not painted.

The second miraculous event that occurred in the monastery on June 27, 1715, was the migration of the holy picture from a closed and sealed cell to the main altar of the church. This miracle was also verified by witnesses. After the inquisition process, the Archbishop of Esztergom permitted the public veneration of the miraculous picture and its bloody tears. He also ordered prayer hearings and other miracles to be noted and submitted to the archdiocese for approval.

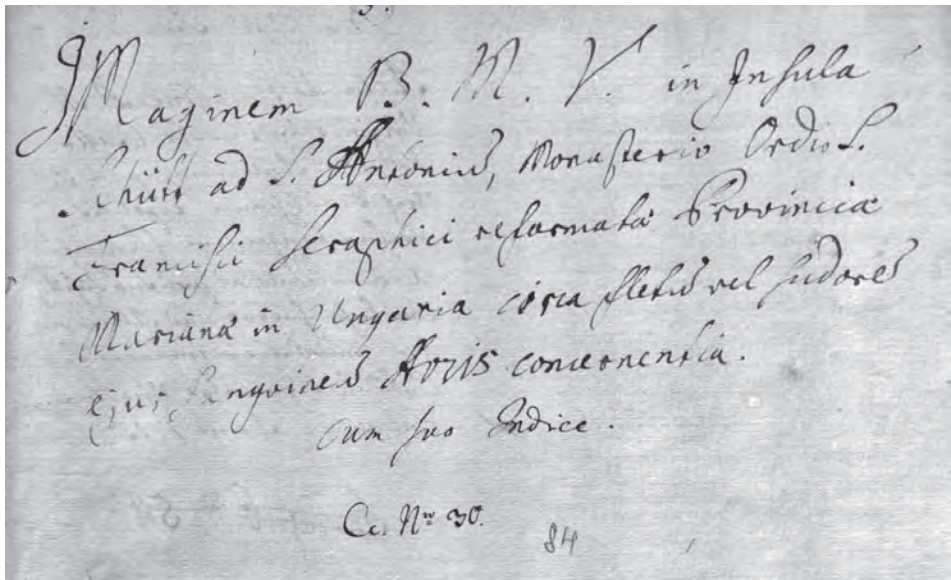
This protocol, designated as number 504 in the Old Church Archive (Archivum Ecclesiasticus Vetus) of the Esztergom Primate Archives, can be an important source for researchers interested in icons and the reverence that surrounds them, as well as the miracles associated with them. These historical records about the bloody tears of Our Lady of Szentantal can serve as a reference point for religious and interdisciplinary studies examining other places of worship, icons, and sacred and religious practices.

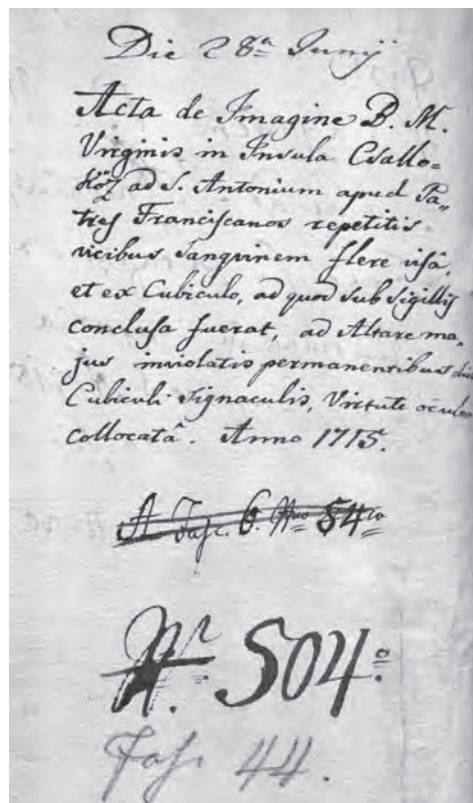
1. kép: A szentantali könnyező Szűz képe

2. kép: Pyber László általános helynök vizsgálatot indító oklevele

3. kép: A forrásanyagot jelölő cím a 84. oldalon

4. kép: A forrásanyagot jelölő cím a 85. oldalon

SOMORJAI ÁDÁM OSB

A ZALAVÁRI APÁTSÁG KÉT MILLENNIUMA
2019 és 2024

A Zalavári (Bencés) Apátság (első) millenniumát 2019-ban ünnepeltük. Ez alkalomból az egyházi és a megyei sajtó beszámolt az ünnepekről,¹ és készült néhány ünnepi kiadvány is.² Folyóiratunk hasábjain is beszámoltunk róla.³ Ez az első millennium azonban nem a szoros értelemben vett apátság megalapításának évfordulója volt, mert ekkor az adományozó oklevél értelmében az ott élő Petrus remete számára templomot építtetett az uralkodó. Öt esztendővel később, 1024-ben viszont már a létesítendő monostor javait felsoroló királyi oklevél készült.

KÉT SZENT-ISTVÁN-I ALAPÍTÓOKLEVÉL

Az ősi Zalavári (Bencés) Apátságnak nem egy, hanem két Szent István-i alapítóoklevele van: az első 1019-ből, amelynek erejével a Zala mocsaraiban élő Petrus nevű remete számára templomot építtetett, ezt a millenniumot ünnepeltük meg 2019-ben. A másik oklevél beneficiumokkal, javadalmakkal látja el a templomot és a monostort, ennek kelte 1024. Sajnos mindkét alapító oklevél eredetije 1341-ben megsemmisült, ugyanis a sekrestyés testvér feledékenysége miatt a sekrestye gyertyáitól tüzet fogtak az emeletén lévő oklevelek, amelyek mind elégték. Ma Nagy Lajos korából 1350-ben készült nádori átiratban állnak rendelkezésre. Az 1024. évi oklevél interpolált változata dekoratív, ezért ezt az első millennium alkalmából plakát méretben kinyomtattuk.⁴

1 Lásd pl. KESZÉY Ágnes: *Ezer éve alapította Szent István a zalavári apátságot*, in: Zalai Hírlap 2019. szeptember 9. 75. évf. 209. szám, 1. 4. lap. – Bókay László beszámolóját: <https://www.magyarokurir.hu/hirek/a-mult-koveibol-epul-jelen-avagy-miert-unnepeljunk-egy-nem-mukodo-apatsagot>; <https://www.veszpremiersekseg.hu/a-mult-koveibol-epul-a-jelen-avagy-miert-unnepeljunk-egy-nem-mukodo-apatsagot/>

2 FÜSSY Tamás – ERDÉLYI László: *A zalavári apátság története a legrégebbi időkől fogva napjainkig*, Budapest 1902. Utánnomás: Zalaapáti 2019. 731 lap. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, VII.) (Különnyomat első fejezet, az apátsági előtti korszak, 2020.); *A Zalavári (Zalaapáti) Szent Adorján Bencés Apátság millenniuma 1019–2019*, Szerk. SOMORJAI Ádám OSB. Zalaapáti 2019. 48 lap; az 1024. évi oklevél interpolált változata dekoratív, ezért ezt az első millennium alkalmából megjelent A/3 méretben, különnyomatban is. Ezen túl hat színes képslap: Zalaapáti temploma és kolostora. – Sajtóbeszámoló a 2019. szeptember 7-én tartott ünnepegről. Önálló fekete-fehér könyvjelző a három részletben megtalált és három történelmi korszakból eredő kőről, 1019–2019 felirattal 2019-ben

3 SOMORJAI Á.: *Könyvek a zalavári (zalaapáti) bencés apátság millenniumára. Három könyv ismertetése*. MEV 32 (2020/1-2) 182–185.

4 Fakszimiléje megjelent *A Zalavári (Zalaapáti) Szent Adorján Bencés Apátság millenniuma 1019–2019*. kötetben, 24–25. lapokon.

Eredetije az apátság levéltárával együtt Zalaegerszegre, a Megyei Levéltárba került. A restitúciós rendelkezések miatt – a hiteles helyi dokumentumok kivételével – a Pannohalmi Főapátsági Levéltár tulajdona és fizikai elhelyezése 2021 folyamán történt.⁵

A ZALAVÁRI APÁTSÁG A XVIII. SZÁZAD FOLYAMÁN ZALAAPÁTIBAN ÉPÜLT ÚJJÁ

Ha meg akarjuk közelíteni az ezeréves Zalavári Apátság helyszínét, akkor Zalavár községtől nyugatra, kb. két km-re található Zalavár Történelmi Emlékparkhoz kell menni, amelyet Kis-Balaton Ház néven is ismerünk. Azonban az idáig feltárt és állandó bemutatásra kerülő romok nem az apátságéi, azokét még nem találták meg, ennek oka az, hogy 1702-ben a kanizsai várparancsnok, a bécsi Haditanács parancsára, nehogy a kurucok bevegység, felrobbantotta azt, majd Göttweig apátsága, miután birtokon belülré került, a köveket felhasználta az apátság új épületének felépítésére, de nem helyben, amely mocsaras volt, hanem a kb. hét km-re lévő Apátiban, az apátság birtokán. A régészek az elmúlt két-három nemzedék során folyamatosan végzett ásások során már sokmindent kiástak – a kérdésnek hatalmas irodalma van, amelyre itt nem szándékozunk kitérni. A középkori apátság területét, csakúgy, mint a régi Kolon, ill. a XI. század végétől Zala vármegye központját, amelynek falai között az apátság felépült, csak mintegy két eszten-deje (!) kezdtek ásní. A régészeti feltárás azonban nem bizakodhat nagy eredményekben, mert Göttweig fiókapátsága a fennmaradó köveket értékesítette és azok beépültek a környező utakba és pincékbe, másrészt pedig ezt követően ott homokbánya létesült, ami azt jelenti, hogy még az alapokat is felszámolták.

Az Apátság épülete tehát a közeli, mintegy hét km-re lévő Zalaapátiban keresendő, az apátsági templommal együtt, jelenleg plébániatemplom, melynek patrocíniuma az eredeti, Szent Adorján vértanú, ünnepe szeptember 8, továbbá a Szent Őrzőangyalok, ünnepe október 2-án van. Mai formájában, egy tűzvész pusztításait követően 1774–1781 között épült fel. Az apátsági épület a bejárati oldalon egyszintes, s mivel domboldalba épült, a keleti oldalon lévő apáti szárny háromszintes, jelenleg a Máltai Szeretetszolgálat által fenntartott otthon. Az apátsági kertben további épületek, közöttük újak is, összesen mintegy kétszáz ápolásra szoruló személyt tudnak elhelyezni.

AZ ŐSI MOSABURG-BLATNOHRAD-ZALAVÁR JELENTŐSÉGE A SZLÁV NÉPEK SZÁMÁRA

Az ősi, ásatási területen Zala vármegye a XX. század folyamán egy Szent István-korabeli emléktemplomot épített, amely ma egy rögtönzött, de állandó ikonosztáz-állvánnyal rendelkezik, mert a Hévízen lakó és a moszkvai pátriárkátushoz tartozó ortodox pápa nagy ünnepeken szent liturgiát végez. Ugyanis Hévíz az oroszok számára fontos lett termálfürdője miatt és 2022. február 24-ét megelőzően charter-gépekkel hozták őket ide, a szanatóriumokba. Az ő vallásgyakorlásukra létesült az ortodox lelkészség, épült fel az orosz ortodox templom, amelyet azonban a közben kitört háború miatt, e sorok írásakor még nem lehetett konszekrálni.

5 A „Zalavári Apátság házi levéltára” címmel inventáriuma korábban a Zala Megyei Levéltárban készült, terjedelme 96 doboz, 106 lap. A főleg XIX. századi iratokat tartalmazó (kb. 1875-ig) négy nagy doboznyi német és magyar nyelvű gazdasági levéltár már korábban a Pannohalmi Főapátsági Levéltárba került.

Ugyanitt, az ásatási területen az elmúlt két évtized folyamán sztélék, emlékművek létesültek, elsőnek az 1200. évforduló alkalmából, az 1998-ban emelt német és magyar nyelvű sztélé Arn, másképpen Arno, az első salzburgi érsek emlékére, majd bolgár, szlovén, szlovák emlékszobrok Szent Cirill és Metód, a szlávok térítőapostolainak emlékére. Minden évben eljönnek ide az egyes nagykövetségek, továbbá Budapest egyes kerületeinek szlovák önkormányzatai koszorúzni, június harmadik szombatján a magyar és a szlovák tábori lelkészség közös zarándoklaton tiszteleg a szlávok apostolai előtt.⁶

Itt lehet megközelíteni a szlávok problémáinak gyökerét: Szent Metód és a bajor püspökök konfliktusát nemzeti felhangoktól függetlenül lehet értelmezni, hiszen itt nem a liturgikus nyelv használata volt az elsődleges, azaz a bajorok maguk nem a maguk bajor dialektusát, hanem a latin nyelvű szertartásukat hozták, ezért itt nincs germanizációs törekvés senkinek a rovására. Ez a korszak az ortodoxia, az igaz hit védelmében járt el és emelte fel hangját, valamint a területi illetékesség nevében, amely adott esetben a salzburgi érsekség és a római pápaság konfliktusát is jelentette. Kie Pannónia? Az első és igen sikeres ősi keresztény misszió letéteményese, a pápaságé, vagy a második, részben sikeres salzburgi, bajor misszióé? Hova tartozik egyházilag Pannónia? A salzburgiak által felépített Mosaburg főesperesség, szépmenyű szuffragáneus, tehát Salzburtól függő püspöki székhelyhez, vagy a szláv nyelven térítő bizánci missziós érsekhez, akinek nincs kiépített infrastruktúrája: templomai, kolostorai? A választ Szvatopluk nyitrai fejedelem adta meg, amikor száműzte Metód tanítványát, Gorazdot és annak tanítványait, mert ismét nyugat felé tájékozódott: egy bizonyos Wiching személyében Regensburgból kapott püspököt Nyitra székhelyel.

Ennek a konfliktusnak a hozadéka, hogy a szláv térítés immáron a Bolgár Birodalomban folytatódott, az első, Cirill és Metód nevéhez köthető szláv betűk, a glagolita írás helyébe görög hatásra a Bolgárországban és majd a Kijevi Ruszban használt, Szent Cirillről elnevezett betűi lépnek, és hogy a bolgár egyházszervezet, fejedelmi, bolgár cári támogatással, néhány nemzedék alatt kiépül az egész Bolgárországban.⁷

BENCÉS MÁR SZENT ISTVÁN ELŐTT

Ilymódon eljutottunk a Zalavári Apátság alapítását megelőző évszázadokba, amelyek történéseink nem emeltek be a nemzeti történelmi tudatba.⁸ Zalavár Apátságának idáig három korszaka volt. Az első a Szent István-i alapításokat megelőző pannóniai bajor és szláv misszió korszaka, a VIII-IX. században, erős salzburgi bencés jelenléttel, de fix apátság építése nélkül. A második a középkor: a Szent István-i alapítástól a török háborúkig, amikor itt is megszűnt a szerzetesi élet. A harmadik az újkor, amelynek leg-

6 A kérdéshez lásd SOMORJAI Á.: *Emlékkülés Zalavárott. 2020. szeptember 5. Szent Adorján, a rómaiak, a germánok, a szlávok és a magyarok szentje. Tiszteletének aktualitása a visegrádi országokban*, in: MEV 33 (2021), 1-2. szám, 174–179; Uő: *Zalavár a szláv népek lelki központja, a V4 országainak közös történelme*, in: MEV 33 (2021), 3-4. szám, 141–146. Lásd még: Uő: *Báthory András római bíborosi címtemploma, a pannóniai szláv misszió és Szent Adorján kultuszának összefüggései. A zalavári közös egyházi örökség és annak aktualitása*, in: *Studia Theologica Transsylvanensia* 23 (2020), 1. szám, 9–23.

7 A kérdéshez lásd utóbb SOMORJAI Á.: *Inkulturáció Kelet-Közép-Európában*, in: *Vigilia* 89 (2024), 5. szám, 414–422.

8 Azt, hogy Pannóniában a salzburgi térítők voltak az első bencések, már expressis verbis megfogalmazta Füssy Tamás, idézett művének első fejezetében, i. h. 7–23. lap. (Különlenyomat, 2020.)

izmosabb része a göttweigi újjáépítés Zalaapátiban, és jegyezzük meg, hogy II. József idejében, ahogy Göttweig sem, úgy Zalaapáti konventje sem lett feloszlatva. Miután a Vallásalap visszavásárolta Göttweigtől, rövid, tíz esztendeig tartó önállóság következett, tíz fős önálló konvent Modrovics Gergelyt választotta meg apátjának (1874–1884), ő építette meg a temetőkápolnát, majd elsőnek őt temették oda. 1885-től Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapát megegyezett a Vallásalappal és a Magyar Bencés Kongregáció része lett egészen a kommunista hatalom általi feloszlásig (1885–1950).

Az apátság millenniumai alkalmat adnak arra, hogy újragondoljuk a magyar honfoglalás és a kereszténységre térés kérdéskörét, annak teljes összefüggésrendszerében.⁹

A ZALAVÁRI APÁTSÁG NÉGY PLÉBÁNIAJA

Az apátsághoz négy plébánia tartozott: Zalavár község, Zalaapáti, három, újabban két filiával: Esztergály/horváti és Bókaháza, továbbá Nagyrada és Csács/Csácsbozsok, ma Zalaegerszeg kelet. Zalavár községben csak a plébániaépület már nem paplakként szolgál, mert átalakították ifjúsági nyaraltatás céljaira. Tekintettel arra, hogy az apátság nem volt nullius, mint a pannonhalmi, ezek a plébániák, csakúgy, mint a tihanyi apátság plébániái, a Veszprémi Egyházmegyéhez tartoztak. 1993 óta Zalavár és Nagyrada a Kaposvári Egyházmegyéhez tartozik. Az Apátság által, Holler Konrád OSB plébánosi szolgálata idején, a Szentolvasó Királynője tiszteletére építtetett neogót templom nemrég ünnepelte felszentelésének századik évfordulóját.¹⁰

DOKUMENTUMOK AZ APÁTSÁG MILLENNIUMÁHOZ

Három írással tisztelgünk az apátság göttweigi korszaka előtt. Az elsőben Göttweig levéltárosa, P. Franz Schuster OSB előadásának magyar fordítását hozzuk, amely 2017. szeptember 7-én hangzott el német nyelven Zalaapátiban. Ennek külön értéke a göttweigi apátság levéltárában őrzött vonatkozó dokumentumok jegyzéke. Ezt követi a „Göttweigi fogadalmas bencések Zalaapátiban (a Zalavári Apátságban) 1715–1873 között.” c. közlés. Közlésünk Clemens Anton Lashofer göttweigi apát (1941–2009, apát: 1973-tól) munkája alapján készült, amely a göttweigi fogadalmas bencésekről szól.¹¹ Ebből táblázatosan kiemeltük a Zalaapátiban működő bencés konventtagok és apátok nevét, a következő szempontok szerint: születési hely szerint – Zalaapátiban betöltött hivatalok szerint – Életutak röviden – Keresztnév szerint. Első zalaapáti bencésként az 1162. sor-

9 A zalavári előadások Szent Adorjánról és a szláv misszióról egy kötetben lásd SOMORJAI Á.: *Pannónia három missziója*, Szent István Társulat, Budapest 2022.

10 A Magyar Kurír november 7-én adott hírt a templomépítés századik évfordulójának megünnepléséről: <https://www.magyarKurir.hu/hirek/szazeves-zalavari-rozsafuzer-kiralynoje-templom> – odáig jutottunk, hogy bár Holler Konrád templomépítő plébános nevét ötször is olvashatjuk, de az nem derül ki, hogy bencés volt.

11 A bencés kezdetektől, 1094-től fogva 1578 bencés rövid életrajza, különféle szempontok szerinti kimutatókkal. – LASHOFER, Clemens Anton OSB: *Professbuch des Benediktinerstiftes Göttweig*. Zur 900-Jahr-Feier der Gründung des Klosters. EOS Verlag St. Ottilien 1983. (Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige. 26. Ergänzungsband.)

számot kapott Adrian Vincovics, Sárospatak szülötte kapta. Az utolsó név nálunk a 43. sorszámot kapta, Lashofernél az 1469-et.

Az apátság független korszakának egyetlen apátja, Modrovics Gergely OSB, latin nyelven írt bővebb mukájában foglalkozott az apátság történetével, alapításától kezdve és magyar nyelven összefoglalta azt „Zalavár emléke” címen, amely apáttá választásával egyidőben keletkezhetett. Ez utóbbi dokumentumot közöljük a következőkben.

Végezetül közreadjuk a pannonhalmi korszak bencés előjáróinak és plébánosainak jegyzékét és a konvent statisztikáját (1891–1950).

ÁDÁM SOMORJAI, OSB

TWO MILLENNIUMS OF THE BENEDICTINE ABBEY IN ZALAVÁR-ZALAAPÁTI
2019 AND 2024

The ancient Zalavár Benedictine Abbey has not one, but two founding letters of the first Hungarian King St. Stephen: the first from 1019, which was used to build a church for the hermit Petrus, who lived in the marshes of Zala, and which was celebrated in 2019. The second charter, which grants benefices to the church and the monastery, is dated 1024. Unfortunately, the originals of both founding charters were destroyed in 1341, because the sacristan's brother's forgetfulness caused the candles in the sacristy to catch fire, and the charters on the floor of the sacristy were all burnt. Today they are available in a 1350 transcript of the Palatin from the time of Louis the Great, King of Hungary.

If one wants to get close to the site of the thousand-year-old Zalavár Abbey, you have to go to the Zalavár Historical Monument Park, also known as the Little Balaton House, about one and a half miles on the west of the village of Zalavár. The reason for this is that in 1702, the commander of Kanizsa Castle, on the orders of the Vienna Military Council, blew it up, and then Göttweig Abbey, after it had been taken over, used the stones to build a new abbey building, not on the site, which was marshy, but on the site of the new abbey, which was located in the centre of the neighbour village, Apáti, about five miles away, on the abbey's estate. The site of the medieval abbey, or from the end of the 10th century the centre of the county, within whose walls the abbey was built, was excavated only since the year 2021 (!). However, archaeological excavation cannot be confident of much, because the Benedictines sold the remaining stones and incorporated them into the surrounding roads and cellars, and, on the other hand, a sand quarry was subsequently established there, which means that even the foundations were excavated.

The building of the Abbey is therefore located since about 300 years in nearby Zalaapáti, together with the Abbey Church, currently a parish church, whose patron saint is the original, St. Hadrian the Martyr, whose feast day is 8 September, and the Holy Guardian Angels, whose feast day is 2 October. It was rebuilt in its present form after the devastation of a fire between 1774 and 1781.

In this issue three writings pay tribute to the Abbey's Goettweig period. The first is a Hungarian translation of a lecture given in German in 2017 in Zalaapáti by the archivist of Göttweig, Franz Schuster OSB. Of particular value is the index of relevant documents preserved in the archives of Göttweig Abbey. This is followed by „Göttweig's Benedictine monks in Zalaapáti (the Zalavári Abbey) between 1715-1873.” c. From it we have highlighted the names of the Benedictine conventual members and abbots in Zalaapáti in a table, according to the following criteria: by place of birth - by offices held in Zalaapáti - by life paths in brief - by Monastic name. The first Benedictine from Zalaapáti was Adrian Vincovics, the last name in our country was number 43.

The only abbot of the independent period of the abbey, George Modrovics OSB (Abbot 1874-1884), wrote an extensive manuscript in Latin about the history of the abbey from its foundation and summarized it in Hungarian under the title „The Memory of Zalavár”, which may have been written at the same time as his election as abbot. This latter document is shorter and is published here.

Finally, we offer a list of the Benedictine magistrates and parish priests of the Pannonhalma period and statistics of the convent (1891-1950).

P. FRANZ SCHUSTER OSB, GÖTTWEIG

ZALAAPÁTI ÉS GÖTTWEIG KAPCSOLATÁNAK TÖRTÉNETE*

Zalaapáti a Balaton nyugati partjától nem messze, Göttweig Alsó-Ausztriában, Bécs-től nyugatra, a Duna partján fekszik. A távolság alig 300 km. Ez a távolság mai mércével mérve nem kicsi, a történelmi időkben többnapos utazást jelentett. Hogyan jött létre a két hely összekapcsolása?¹

1715-ben a zalavári apátságot a göttweigi apátságba – ahogy akkoriban nevezték – beolvastották, azaz császári rendelettel hozzácsatolták. Erről VI. Károly császár (III. Károlyként magyar király) 1715. május 28-án kelt dokumentuma megtalálható a Göttweigi Apátsági Levéltárban. A néhány kilométerre lévő Zalaváron a régészek feltárták egy román kori bazilika alapfalait. Zalavár egy évszázados, jelentős apátság. Azonban 1715-ben már nem volt élő bencés konvent Zalaváron.² A török háborúk zúrzavarában elpusztult – a kommandátor apátok alatt azonban a gazdaság tovább élt és dicséretesen működött.³ A gazdálkodás nehéz volt: a háborúk következményei világosan érezhetőek voltak, maga a kolostorépület is tönkrement.⁴ A jogokat és a földeket többé-kevésbé törvényesen átvették a szomszédok.

1715-ben az „élő” göttweigi kolostorhoz csatolták az akkor már szerzetesek által nem lakott zalavári monostor – és vele együtt a Zalavárhoz tartozó plébániák és birtokok, köztük ez a falu is: Zalaapáti. Az elképzelés az volt: egy élő kolostornak egy kihalt kolostort kell újjáéleszteni. Így akarták javítani a gazdasági, kulturális és vallási helyzetet, hiszen a török háborúk következményei még mindig érezhetőek voltak. Göttweig nem az egyetlen osztrák kolostor volt, amelyhez ilyen módon magyarországi kolostort csatoltak. A Schottenstifthez, a bécsi bencés kolostorhoz 1702 körül hasonlóan csatlakozott a Telki kolostor (ma Pest megyében).⁵ A szentgotthárdi apátságot 1732/34-ben csatolták a heiligenkreuzi ciszterci kolostorhoz.⁶

* Elhangzott 2017. szeptember 7-én Zalaapátiban, a millennium közeledtével tartott konferencián

- 1 Egy megjegyzés: az apátságot mindig Zalavárnak nevezik, de egyértelmű: a kolostorépület nem Zalaváron, hanem Zalaapátiban van.
- 2 1575-ben elhagyták a bencés szerzetesek.
- 3 Modrovits nyolc kommandátor apátot sorol fel, az utolsó II. György (boszniai püspök) 1707 és 1715 között, aki 1715-ben kártérítés ellenében lemondott.
- 4 Az ősi apátság épületét I. Lipót alatt felrobbantották.
- 5 Vö. SOMORJAI Ádám OSB: *Pannonhalmi és magyarországi dokumentumok a bécsi skót bencés apátság levéltárában. Kutatási beszámoló, 2018. augusztus 28.–szeptember 6.* In: *Collectanea S. Martini*. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője VI., 2018. 257–270. – Német nyelvű irodalom: BONOMI, Eugen: *Die ungarische Abtei Telki unter den Wiener Schotten (1702–1881). Deutsche und ungarische Bauern bei Benediktinern*, München 1977. [A szerk.]
- 6 Hasonlóképpen Lilienfeld ciszterci apátsága már 1680 után megváltotta Klostermarienberget (Borsmonostor, a mai Burgenland területén); továbbá Altenburg bencés apátsága Tihanyt, amely kapcsolat mindenestre csak rövid ideig tartott: 1710–1716 között.

Így 1715 májusában a zalavári apátságot beolvasztják a göttweigi apátságba; és ugyanezen oklevél szerint a mindenkori göttweigi apát nevezi ki Zalavár apátját, első apátnak pedig ludwigsdorfi P. Ämilian Katzi (1676–1742) göttweigi szerzetest kell kineveznie. A történészek nem értenek egyet Ämilian apát megítélésében. Valószínűleg megelőzte kinevezését, Gottfried Bessel göttweigi apát távollétében, az ő tudta nélkül zalavári apáttá benedikáltatta magát és még mielőtt a zalavári épületek és a gazdaság elkészült volna, Magyarországra indult, ezért néhány hónap múlva a göttweigi apátnak vissza kellett hívnia, s ekkor lemondott.

Bessel apát (1672–1749)⁷ ekkor küldött adminisztrátort küldött Zalavárba, egy magyarul tudó laikus testvért, Fr. Georg Donnbergert. Néhány kortárs bevallottan megjegyezte személyét, társadalmi helyzetét: „Volt egy nemes apátunk, most pedig egy laikus testvér, aki még csak nem is pap.” Fr. Georg Donnberger felépítette a gazdaságot és a gazdasági épületeket.

Időközben Ämilian apát az alsó-ausztriai St. Veit plébániát kapta gondozásra. Valószínűleg felfigyelt a zalavári gazdasági újrakezdésre, és négy év plébánosi tevékenység után 1720-ban – Gottfried Bessel apát engedélye nélkül – elhagyta plébániáját, és ismét átvette Zalavár vezetését. Öt éven át próbál megbirkózni a feladattal Zalaváron. 1725-ben végül feladja a zalavári apátságot (erről hivatalos dokumentum is van), és 1742-ben bekövetkezett halála előtt Kismartonban (Eisenstadt) lett plébános, érdekes módon nagyjából félúton Zalaapáti és Göttweig között. Innentől kezdve Gottfried Bessel apát Göttweig és Zalavár apátja egyszemélyben.

Mint látható, Göttweig és Zalaapáti kapcsolatának első éve a török háborúk következtében kialakult és csak lassan normalizálódó zavaros helyzetet tükrözik. A Zalaapáti és Göttweig közötti kapcsolatnak ezekről az első éveiről Gottfried Bessel apát idején, azaz 1749-ig egy egész sor levelezés maradt fenn, de elsősorban a különböző gazdasági kérdésekről. A mindenkori adminisztrátoron kívül, akit Gottfried apát nevezett ki, alig volt más göttweigi szerzetes Zalavárban. Ahogy én látom, Zalaapáti kezdettől fogva a kormányzó lakóhelyeül szolgált; mind Katzi apát, mind pedig Fr. Georg ott lakhatott. Ezt egy göttweigi vizsgálóbizottság 1736-os látogatásáról szóló közleményben jegyzi fel.⁸ Ebben a jelentésben az akkori zalaapáti templomot is leírták: szilárdan épült, széles, világos, cseréppel fedett, főoltárral és két mellékoltárral, sekrestyével és harangtoronnyal. Két nappal korábban a vizsgálóbizottság Csácson (ma Csácsbozsok Zalaegerszegen) járt; s a jelentés szerint: a templom a török általi pusztítás óta ott rom volt. Másnap Zalaváron voltak, és az ottani templomról akkor azt mondták: kicsi és „majdnem romos”.⁹

Gottfried Bessel apát hivatali ideje alatt tehát egyszerre csak egy szerzetes van Zalaapátiban, a mindenkori kormányzó; Zalaapátiban és környékén magyar papok látják el a lelkipásztori feladatokat, akiknek a búcsúszentlászlói ferencesek segítenek.

Utódja, Odilo Piazol (1749–1768) alatt ez kezd megváltozni; a kapcsolat megerősödik. Alatta a mindenkori kormányzó mellett plébánosokat, káplánokat és gazdasági munkakörben dolgozókat is találunk, így egy kis közösség alakul ki. 1751-ben az első magyar is fogadalmat tett: Vinkovics Adorján. Jelzésértékű, hogy a zalavári kolostor

7 Már göttweigi apáttá választását megelőzően (1714) fontos diplomáciai szolgálatokat tett a császári háznak. Az 1718. évi tüzvész után, amikor Göttweig teljesen leégett, újjáépítette a monostort. 35 esztendőn át volt apát. 1718. június 17-én délelőtt igen fáradtan, éppen Zalavárról tért vissza, amikor a tűz leégette monostorát.

8 Diarium Gottwicense 3, 392, Lásd: Füßy, i. m. 240sk.

9 „Ruina quasi proxima”.

védőszentje, az „Adrianus” egyházi nevet kapta. P. Adorján később a zalavári apátság-hoz tartozó plébániákon is működött, és ő volt az első, akit 1784-ben itt, Zalaapátiban az újonnan épített kriptába temettek. Mivel ekkor már több szerzetes élt Zalaapátiban, Odilo Piazol apát idején fokozatosan bővítették a templom épületét. Odilo Piazol, akárcsak Gottfried Bessel, Göttweig és Zalavár apátja egy személyben. Őt Magnus Klein (1768–1783) követte, de csak egy évig, mert 1769-ben Urban Schaukögl személyében – aki ekkor Göttweigben volt perjel – saját apátot nevezett ki Zalavárra. Urban apát azonban négy év után, 1773. december 25-én, karácsony napján, mindössze 49 éves korában hirtelen meghalt.

1774. május 15-én Dominikus Jankét nevezik ki Zalavár új apátjává. De még előtte szerencsétlenség sújtja a zalaapáti kolostort. P. Modrovics Gergely, aki később Zalavár apátja lett, a Zalavári apátságról szóló *Fragmenta historica* című művében így írja le: „1774. május 8-án a kolostort a templommal és a mellette lévő épületekkel együtt váratlan tűzvész pusztította el”.¹⁰ Dominikus Janke apátra tehát az újjáépítés munkája várt.¹¹ Az apátsági templom alapkövét 1777-ben helyezték el, az építkezés négy évig tartott, 1781. szeptember 1-jén szentelték fel. Egy feljegyzésből megtudjuk: Dominikus apáton kívül hat másik bencés atya is jelen van az ünnepségen: Adrian, Placidus, Petrus, Isidor, Emmerich és Stephan (valamint két ferences). Ez egyben pillanatképet ad arról is, hogy mekkora volt a kolostor az egyes évtizedekben. A göttweigi sematizmusokból kiolvasható a kolostori közösség létszáma a következő évtizedekben: 1813-ban (legalább) kilenc szerzetes, 1838-ban nyolc, 1871-ben legalább hét bencés van Zalaapátiban.

A templom után a kolostor épülete is felépült (1784-ig). Dominikus apát 1801-ben bekövetkezett haláláig vezette a zalavári apátságot.

Leonhard Grindberger göttweigi apát 1801-ben helyettesét, P. Wolfgang Schlichtinger perjelt nevezi ki zalavári apáttá, aki 1830-ig, tehát szintén nagyon hosszú ideig vezeti az apátságot. Göttweigi Leonhard apát itt talál menedéket Zalaapátiban a napóleoni háborúk idején, 1805-ben, amikor a francia csapatok elfoglalják Göttweiget. Wolfgang Schlichtinger apát alatt történnek az első erőfeszítések, hogy a zalavári apátság függetlenedjen Göttweigtől. Addig azonban még hosszú út állt előttük, petíciókkal, megbízásokkal, válaszlevelekkel stb. Az elején említett másik két magyar apátság, Telki és Szentgotthárd – részben a megyei gyűlés, a magyar rendi gyűlés, majd a kormány szorgalmazására – szintén függetlenedni akart a skót apátságtól, illetve Heiligenkreuztól; és mindháromnak az ügyét kezdi együttesen mérlegelni, ami meglehetősen bonyolítja a kérdéseket. P. Modrovics Gergely így írja jegyzeteiben: éppen az elszakadás nyitott kérdése vezetett oda, hogy Wolfgang Schlichtinger apát 1830-ban bekövetkezett halála után nem neveztek ki új apátot Zalavárra, hanem a göttweigi apát ismét egyszemélyben Zalavár apátja is lett. Ez tehát 1830-tól Altmann Arigler apátja (1812–1846) és Engelbert Schwertfeger apátja (1846–1872) vonatkozik.

Ez az 1848-as forradalom éve is, amikor Modrovics Gergely exponálta magát a hazafiak oldalán. Ezért tíz év börtönre ítélték. Tizenegy hónap után amnesztiával szabadult ugyan, de Zalaapátiba egyelőre nem térhetett vissza. Három évet Göttweigben kellett töltenie; s ezt az időt valószínűleg arra használhatta fel, hogy a zalavári apátságról történelmi feljegyzéseket állítson össze – latinul.

10 Modrovics (Modrovits) Gergely, 1813–1884; zalavári apát 1874–1884 között.

11 Portréja a kolostor látképevel együtt (Martin Johann Schmidt) a göttweigi apátok folyosóján. [Hasonlóképpen a Pannonhalmi Főapátságban, szintén az apátok folyosóján – A szerk.].

A 19. század közepéről csak keveset tudunk. Igaz, hogy a Göttingeri Apátsági Levéltárban van néhány tételnyi, főként gazdasági jellegű irat ebből az időszakból. Ezeket az iratokat azonban 1945-ben a szovjet csapatok kivették a szekrényekből (mint sok más is). Valószínűleg már nem lehet helyreállítani a sorrendjüket.

A zalavári apátság Göttingertől való függetlenítésére irányuló törekvések már 1802 óta folytak. 1867-ben, az osztrák–magyar kiegyezés után a különválás karnyújtásnyira került. 1872 decemberében meghalt Engelbert Schwertfeger apát, aki egyszerre volt Göttinger és Zalavár apátja. Hónapokig nem engedélyezik az apátválasztást. Az ok nyilvánvaló: előbb a zalavári apátságot kell leválasztani. Ez egy 1873. október 23-án kelt királyi rendelettel történt meg. 1874-ben csak ezután, az 1874-es év elején lehet utódot választani Göttingerben, Rudolf Gusenbauer apátot. És néhány héttel később itt is választanak apátot a zalavári apátság számára: Modrovics Gergely személyében. Itt Zalaapátiban egy szobor, a göttingeri levéltárban pedig a Zalavárról szóló *Fragmenta historica* című műve őrzi emlékét.

IRODALOM

- Geschichte des Stiftes Göttinger 1083–1983. Festschrift zum 900-Jahr-Jubiläum.* EOS Verlag, St. Ottilien 1983. (Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige, Bd. 94, H. I-II.)
- Clemens Anton LASHOFER OSB: *Professbuch des Benediktinerstiftes Göttinger. Zur 900-Jahr-Feier der Gründung des Klosters* (Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige. Ergänzungsband 26. EOS Verlag, St. Ottilien 1983.
- FÜSSY Tamás – ERDÉLYI László: *A zalavári apátság története a legrégebbi időkől fogva napjainkig*, Budapest 1902. [A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, VII.]
- MODROVITS, Gregor: *Fragmenta historica Abbatiae S. Adriani de Szalavár* (ca. 1850/60) (Stiftsarchiv Göttinger, Cod. ser. n. 122).
- SOMORJAI Ádám OSB: *Pannonhalmi és magyarországi dokumentumok a bécsi skót bencés apátság levéltárában. Kutatási beszámoló, 2018. augusztus 28.–szeptember 6.* In: *Collectanea S. Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője* VI., 2018. 257–270.
- BONOMI, Eugen: *Die ungarische Abtei Telki unter den Wiener Schotten (1702–1881). Deutsche und ungarische Bauern bei Benediktinern*, München 1977.

Németből fordította és szerkesztette: Somorjai Ádám OSB

A GÖTTWEIGI APÁTSÁG LEVÉLTÁRÁBAN ŐRZÖTT VONATKOZÓ DOKUMENTUMOK
JEGYZÉKE

Jelzet: „K”, azaz „Szalavár”

K I

**Instrumenta Collationalia Abbatiae Szalavariensis Monasterio Gottwicensi
Incorporata**

K I 1

Copia authentica Literarum Foundationis alium S. Stephani primi Hungarorum Regis de
Ao 1019

K I 2

Litera Collationales Abbatiae S. Adriani Martyris de Szalavar a Josepho Imperatore
Georgio Patachics Episcopo Bosniensis emanata de 20 Januarii Anni 1707

K I 3

Insinuatium Caesareo-Regium Godefrido Abbati Gottwicensi de Incorporatione Abbatiae
Szalavariensis datum die 28 Maji 1715

K I 4

Literae Collationales Abbatiae Szalavariensis Aemiliano de Ludwigstorf Professo
Gottwicensi a Carlo 6 Imperatore, quibus eadem hoc Abbatia Gottwicensi Monasterio
Incorporatur de Ao 1715

K I 5

Acta und Vollmacht die Collation und Erhaltung der Abtey Szalavar vor Aemiliano
Ludwigstorf de Ao 1715

K I 6

Mandatum Caesareo-Regium ad Aemilianum Ludwigstorf Abbatum Szalavariensem, ut ad
apprehendam possessionem Abbatiae se conferat. Ex Castro Laxemburg de 16 Junii 1720

K I 7

Originale Cessionis instrumentu, quo Aemilianus de Ludwigstorf Abbas Szalavariensis
Abbatiam Suam plenarie cedit Godefrido Abbati Gottwicensi cum certis conditionibus
de 11 Martii 1725

K I 8

Realis cessio hujus Abbatiae facta ab Aemiliano Abbatis Godefrido die 23 Junii 1725.
Cujus executio in particulari Incltyti Comitatus Szaladiensis congregatione ad mentem
Suae Majestatis publicata est 7 Octb 1726

K I 9

Abschied Curatels decret, und andere Acta wegen Abtritt der Abtey von Aemiliano de
Ludwigstorf de 31 Jan 1742

K I 10

Litterae Collationales Abbatiae Szalavariensis Odiloni Abbati Gottwicensi a Maria Theresia Imperatrice dato 16 Septemb 1749. Item Insinuatum Caesareo-Regis ad Magnum Klein Abb. Gott. ddo 3 9bris 1768

K I 11

Testimoniales Litterae Super deposito Indigenatus et Fidelitatis Juramento ab Odilone Abbate Gottwicensi ab collatam sibi Abbatiam Szalavariensem de 19 Sept 1749

K I 12

Copia Litterarum Collationalium Abbatiae Szalavariensis Urbano Schaukögel Professo Gottwicensi a Maria Theresia datae 10 Mar 1769

K I 13

Copia et originale Testimonialium Super deposito Juramento ab Urbano Abbate ab collatam Sibi Abbatiam Szalavariensem de 17 Martii 1769

K I 14

Copia dimissionem Aemiliani Abbatis Szalavariensis ad Parochiam Kismartonensem concernentes

K I 15

Instrumentum Antonii Mattyas Cancellariae Hungaricae Registratoris super petita et in praesentiarum expedita communicatione relationis coram Excelsa Cancellaria inter Godefridum Abbatem Gottwicensem, et Aemilianum Szalavariensem et tunc Parochum Kismartonensem habitae, in qua Godefridus negat se annue 500 florenos Aemiliano Abbati praestitutum, quod ipse pro decimis ad Monasterium Gottwicense spectantibus plurima restet de 30 jul 1735

K I 16

Litterae P. Aemiliani a Ludwigstorf Abbatis Szalavariensis, ac dein Parochi Kismartonensis, aliaque Eumdem concernentia.

K I 17

Ab Sacratissimam Caesareo Regiam Apostolicam Majestatem Supplicationes Abbatum Gottw. Collationem Abb. Szalavar. Concernentes.

K I 18

Relationes de statu et retentions Abb. Szalavar. Litterae item Abbatis ad S. Martinum, quibus in casu alienationes Abbatiae Szalavar. Promittit, se Monrio Gottwicensi expensas in praedutam Abbatiam factas refusurum et denique responsio ad hasce literas

K II**De Juribus et Appertinentiis Abbatiae Szalavariensis****K II 1**

Instrumentum donationis Originale, quo Michael Princeps Esterhazi Godefrido dt Monasterio Gottwicensi donat Parochiam in Sternberg cum filiatus in Derfel et Ober Lostorf in Comitatu Soproniensi sitam Ao 1719

K II 2

Articuli Promotionales Territorii Czacsensis ab Abbate Gotdefrido qua Szalavarensi edit Ao 1720

K II 3

Litterae Godefridi Abbatis ad Episcopum Jaurinensem Spacar¹² requisitoriales, ut sibi, quae prostant documenta pro Abbatia Szalavariensi communicantur Ao 1722

K II 4

Copia decreti Caesareo Regii quo non obstante Comitatus Szaladiensis aponsationa (?) jubetur Abbatiae telonium restituti (?) de 4 Mar 1724

Simile, quo Comitatus jubetur statim in possessionem praeactati, et nulliter abrogati Telonii abbatiam mittere sub comminatione Actionis Fiscalis de 30 Ju 1724

K II 5

Litterae Caesareo Regiae, quo Testes nominati compelluntur ad perhibendum Testimonium pro Abbatiae bono de 18 Sept 1726

K II 6

Ploenipotentiae Procuratorum et Administratorum Abbatia Szalavariensis diversi tempore emandate 1742, 1718, 1716, 1727

K II 7

Litterae plenipotenciales Caesareo Regiae, quibus P. Bernardo Wideman Professo Gottwicensi et Abbatiae Szalavariensis Administratori datur omnis potestas ad negotia Abbatiae pleno jure tractanda de 7 December 1735.

Item aliae

K II 8

Protestation Patrio Wolfgangi Dängl Professi Gottwicensi et Administratoris Szalavariensis coram Comitatu in puncto Praedriae contra Conventu S. Helenae Supra Tesakatorniam de 10 April 1738

K II 9

Propositio Comitatis Szaladiensis apud Status et Ordines Regni de loco authentico in Abbatiae Szalavariensi restituendo, et ante exitum Anni effective erigendo

¹² Christian August Cardinal von Sachsen-Weitz (1666–1725), győri püspök 1691–1725. 1706-től bíboros, 1707-től esztergomi érsek.

K II 10

Privilegium nundiale Abbatiae pro oppido Szala-Apathi, et Szalavar a Caesareo Regia Majestate Maria Theresia concessum Ao 1742

K II 11

Litterae Emerici Primatis Strigoniensis ad Godefridum Abbatem de subsidio 4 millium florenum ad belli expensas ad Abbatiae praestando; item (?) Abbatis tum ad Archi-Episcopum, dum ad Palatinum de Ao 1743

K II 12

Articuli Promontoriales Territorii Csacsiensis ab Odilone Abbate editi Ao 1749

K II 13

Litterae Ladislai Silyei informatoriae de processu Metali Radensium, ac executione Ejusdem; ite nonnulla projecta, et petitio Fiscalatus de ao 1751

K II 14

Projectum de bono Abbatiae Szalavariensis procurando ac firmiter stabiliendo

K II 15

Epistola Archi-Episcopi Colocsensis ad Odilonem Abbatem de restantia Papalis Subsidii pro (?) 34 fl 34 x ad Sub. Collectores Suos Pestini deponenda, cum quietantia de praeposita solutione ao 1758

K II 16

Iuridica Abbatiam Szalavariensem concernentia (aus Godefrids u. Odilos Zeit)

K II 17

Notata circa Ordinationem Archivi Szalavariensis, ac de Obligationibus Norarii assumpti

K II 18

Litterae et Rescripta Consilii Locum-tenentialis Regii ad Abbates Szalavarienses directa in diversis punctis et Annis

K II 19

Supplices Libelli Colonorum ad Abbatiam pertinentium super diversis querimoniis et oneribus editi

K II 20

Litterae Incltyti Comitatus et Vice comitum in causa Abbatiae Szalavariensis

K II 21

Ordinatio Mathiae Radonai, Abbatis Szalavariensis S.C.R. Majestatis Praesidii Szalavariensis Haereditarii Capitanei de Cultura, et oneribus Vinearum Csacsiensium expedita Ao 1768

K II 22

Antiquae Conscriptioes et Regesta decimalia Abbatiae Szalavariensis cum duabus chartis topographiis Abbatiae

K II 23

Fasciculus in Se continentes deliberationem Tabularem in negotio decimarum a fundis Colonialibus Solvendarum. Articulum 16tum Anni 1550 de restauratione desolatarum in regno Hungariae Ecclesiarum. Articulum 101mum super repetitione ac restitutiones Colonorum fugitivorum (Item Copiam actionis Georgii Bajaky contra Godefridum Abbatem) (deest)

K II 24

Attestationes de diversis literis Abbatiae Szalavariensis ad Petitionem Ladislai Mattyasovszky Episcopi Nitriensis et Exempti Abbatis Szalavariensis jussu Imperatoris Josephi a Capitulo Quinque Ecclesiensi collectae Ao 1703

K II 25

Plenipotencia Caesareo-Regia P. Aemiliano in Szala-Apathi Administratori ad petitionem Odilonis Abbatis data ad agendam Causam metalem inter bona Abbatiae, et Comitatus Sigismundi Szecsény de Ao 1761

K II 26

Apud Sacram Caesareo-Regiam Majestatem, et Excelsam Cancellariam Ungaricam factae Instantiae et Supplicationes in causa Abbatiae Szalavariensis

K II 27

Fasciculus in Se continens: Ideam Conscriptiois bonorum Abbatiae. Urbarium ex Registratura Excelsae Camerae de Ao 1568 extractum. Notata pro Abbatiae haec. Specificatio locorum decimalium. Puncta in praestatione decimae observanda, et Articulos promontorii Csacsiensis.

K II 28

Charta continens Imo literas cessionales Francisci Mezölaky Abbatis Szalavariensis pro Jobo (?) de Pax Super possessione Martyr et praedio Adorjan ad Tibiscum in Comitatu Csongrad 1507. Urbarium Anni 1568 unde pate pro Abbatia jus in possessione Martyr exercuerit (?). Privilegium Nauli (?) in Tibisco inter metas possessionis Adrian Martyr ab Alberto Sigismundo Imperatoris Successore datum Szegedini Ao 1439. Denique Commissionem Caroli Imperatoris pro reambulatione metarum et limitum possessionum Abbatialium.

K II 29

Instrumentum donationis super Castris Egervar, Georgii Vár, et Peteskő pro Georgio Szecheny Archi-Episcopo Colocensi ab Imperatore Leopoldo factae Ao 1677

K II 30

Litterae Godefridi Abbatis ad Provinciale Franciscanorum de restituendis Abbatiae Campanis e Szalavár ad S. Ladislaum translatis

K II 31

Fasciculus continens observanda in processu ambulatorio, Consignationem proventuum Euzveny Sigeth seu Hochstrass ad Jaurinum. Item absolutorium Provisoris Abbatiae, et contractum cum agente Vienensi.

K II 32

Promemoria Praetensiones Monasterii Gottwicensis in Abbatiam Szalavariensem concernens, et a P. Magno Camerario Inclyti Comitatus praesentatum 6 Mji ao 1748. Item literae obligatoriae Abbatiae Szalav. Urbani et Dominici erga Mnio Gottwicense.

K II 33

Ummarckung aller zur Abtey Szalavar gehörigen Regalien.

K II 34

Puncta Dominalia ab Abbatia Szalavariensi in punco Jurium et Subditorum Suorum proposita, et a Sede dominali ad conformitatem Legum Patriae et Voluntatis Suae Majestatis decisa Ao 1765

K II 35

Species facti in negotio differentiarum inter Familiam Comitatum Szecseni et Abbatiam Szalavar intuitu certi terreni ad Hidvigh existentis vigentium

K II 36

Instructionis Puncta nach welchen sich P. Gallus Camerer bey der Übergabe der Abtey an Urban Abt richten solle samt der Plenipotens de ao 1769.

K II 37

Conventio inter Abbatem Gottwicensem, et Szalavariense ddi 15 Maji 1769. Item ein Verzeichniss, was Rmo Dno Urbano Abb. Szalav. mitgegeben worden.

K III**Documenta Exemptionem Abbatiae Szalavariensis concernentia****K III 1**

Patentes Ladislai Mattyasovszky Episcopi Nitriensis, et Exempti Abbatis Szalavariensis, quibus Joannem Jakubecz Parochum constituit, eique jurisdictionem in spiritualibus aequae, ac temporalibus largitur concessa facultate vel in Szalavár, vel in Szala Apathi residentiam constituendi de 22 Oct 1703

K III 2

Litterae Archi-Episcoporum Strigoniensium, et Responsariat Monasterii Gottwicensis ad Easdem in Causa Abbatiae Szalavariensis ab Anno 1715 et sequentibus.

K III 3

Litterae Adami Acsady Episcopi Vesprimiensis ad Godefridum Abbatem de injuncta sibi vigilantia super beneficia, et danda de eorum statu relatione de 21 Feb 1735. Item

Litterae Adolphi Jaurinensis Episcopi ad Godefridum de Aemiliane Abbate tunc Parocho Kismartonensi ob nimias infirmitates in monasterium recipiendo, cum responso Ejusdem de Anno 1737.

K III 4

Patentes (?) Godefridi Abbatis quibus Joannem Kereszturi Presbyterum Saecularem Parochiae Szala-Apathiensis Vicarium constituit ao 1747 (Concept)

K III 5

Godefridus Abbas queritur Episcopo Vesprimiensi, quod sine ulla insinuatione Vicarium a Se positum armata manu ex domo Szala-Apathiensi extrahere attentet de Ao 1748. (Concept)

K III 6

Martinus Biro Episcopus Vesprimiensis confert P. Hyeronimo Rainer Franciscano Jurisdictionem in Abbatia exercendam Ao 1749

K III 7

Martinus Biro Catharinam Nemeth infanticidii suspectam et ex Parociae Vitensis domo violenter extractam et carceri mancipatam a Comitatu sub excommunicationis comminatione reporcit, ipse judicaturus, an jure asili gaudeat Ao 1752

K III 8

Nicolaus Czaki Archi-Episcopus Strigoniensis concedit ad petitionem Odilonis duobus vel tribus intra Limites Abbatiae constitutis Gottwicensibus facultatem absolvendi ab excommunicatione ac Haeresi Ao 1756

K III 9

Mandatum insinuatorium Martini Biro Episcopi Vesprimiensis ad Abbatiam Szalavariensem de instituenda ab illo canonica Visitatione de 4 Dec 1756

K III 10

Rationes et Fundamenta, quibus probatur Abbatiam hanc a Jurisdictione Vesprimiensi exemptam et soli Primati Subjectam.

Item

Litterae hoc in negotio tum ad Archi-Episcopum Strigoniensem, tum an Ejus Venerabile Consistorium transmissae

K III 11

Litterae Nicolai Czaki Archi-Episcopi Strigoniensis ad Odilonem Abbatem, ut Stante continuo non effective agnitae (?) per Abbates Szalavarienses jurisdictionis causa, quo Episcopus Vesprimiensis aliquid in contrarium tentaret, ad se cum protestatione referret de Ao 1757

K III 12

Tentamen ineundae Transactionis inter Episcopum Vesprimiensem et Abbatem Szalavariensem Studio P. Leonardi Professi Gottwicensis propositum

K III 13

Series Visitationis non Canonicae per Martinum Biro Episcopum Vesprimiensem in Exemta Abbatia Szalavariensi ad mandatum Regium institutae in Julio Ao 1757. Item Quaestiones ab Epo propositae.

K III 14

Praesentatio Gottwicensium Professorum ad Curam Animarum in Abbatia hac exercendam ab Odilone Episcopo Vesprimiensi factae diversis annis

K III 15

Conventio inter Martinum Biro Episcopum Vesprimiensem et Odilonem Abbatem de Cura animarum in Abbatia hac exercenda per P. Leonardum confecta, et ab Episcopo rati habita 10 Jan 1758

K III 16

Litterae Epi Vesprimiensis ad Odilonem Abbatem de Subsidio ex Abbatia in Sumptus belli praestando, cum ejusdem responsoriis de Ao 1761

K III 17

Litterae Mariae Theresiae ad Capitul. Eisenstadt (?)

K IV**Varia Fragmenta Litterarum et Actionum****K IV 1**

Correspondentiae cum Josepho Häring, Procuratore Abbatiae Szalavariensis, aliisque

K IV 2

Litterae Alexandri Scublitz, Procuratoris cum responsiis ad eandem

K IV 3

Relationes Josephi Kartory Provisoris Abbatiae super statu oeconomico

K IV 4

Porres (?) Extractus Ioannis Nemeth, Provisoris in Szala-Apathi

K IV 5

Correspondentiae Jacobi Bobok, Filialis (?) Abbatiae

K IV 6

Collectio diversarum litterarum in negotio Abbatiae expeditarum (Godfrid u. Odilo)

K IV 7

Articuli Diaetales sub inauguratione SSmae Majestatis Mariae Theresiae editi Ao 1751 (?)

K IV 8

Acta diaetalia sub glorioso regimine Mariae Theresiae a 18 Aprili usque ad 27 Augusti celebrata Ao 1751 una cum Decreto convocatorio ad eadem Diaetam Posonii celebrandam

K IV 9

Articuli pacificae compositionis Leopoldi Imperatoris cum Porta Ottomanica initae, et Statibus Hungariae in diaeta remonstrati Ao 1664

K IV 10

Brevis et genuina relatio enormis facinoris a Jaurinensibus Militibus commissi 15 Junii 1729

K IV 11

Copiae literarum Annae uxoris Joannis Kemeni ad Generalem Heiser, item Joannis Kemeni ad Eodem, et ad Suam uxorem de Electione Sibi in Principem Transilvaniae; item Barczai resignatio ejusdem Principatus. Denique circumstantialis narratio de ipso actu Electionis Ao 1661

K IV 12

Fasciculus Actionum P. Bernardi Administratoris Abbatiae contra diversos

K IV 13

Causa Godefridi Abbatis contra Comitem Esterhasi in puncto decimarum Pacsonium (?) [Pacsa]

K V

Religiosorum Gottwicensium Abbatiae Szalavariensis Praefectorum Litterae et acta, variae instructiones et inventaria

K V 1

Litterae P. Amandis Schell de negotiis Praefecturae Anni 1725

K V 2

Relationes religiosi Fratris Georgii Donnberger de anno 1716 et sequentibus

K V 3

Litterae P. Bernardi Wideman de Anno 1735 etc

K V 4

Correspondentiae P. Leonardi Schirmer de iteratis administrationibus

K V 5

Litterae P. Wolfgangi Dängl, et P. Aemiliani Knobloch

K V 6

Litterae P. Romualdi Trifater in negotio Abbatiae et Diaetae

K V 7

Litterae P. Ferdinandi Wimer Csacsiensis Praefecti

K V 8

Acta P. Adriani Vincovics

K V 9

Acta P. Ladislaum Bodo conermentia

K V 10

Instruction für Freater Georg bestelltem Inspector zu Szalavar 1718

K V 11

[nicht vergeben]

K V 12

Instruction für Johann Mathias Worowitz bestelltem Hof-Richter dieser Abtey Ao 1719

K V 13

Puncta über bessere Einrichtung der Wirtschaft in der Abtey und der Fischerey in dem Balatoner See Ao 1731

K V 14

Mängel und Bedenken samt deren Erleiterung über die von P. Bernardo geführte Wirtschaft de annis 1731 et 1732

K V 15

Gerechtfertigung über die in Szalavar geführte oeconomie von Rel. Frater Georgio vefasset Ao 1732

K V 16

Kurze Interims Instruction, welche P. Wolfgangus bestellter Verwalter der Abtey Szalavar zu gefolgen hatte. (1737)

K V 17

Instruction pro P. Gregorio Schengel Gottwicensi Priore, was derselbe bey Visitation und Untersuchung der gepflegten Administration der Abteylichen Güther zu beobachten habe de Ao 1738 (1741 Relationem)

K V 18

Mängel und derselben Erleiterung über die von P. Wolfgango geführte Verwaltung ab Ao 1736 bis 1741. Item Nota wie die Rechnung eingerichtet seyn solle

K V 19

Instruction für Franz Majors, wie Er das zur Abtey gehörige Kasten-Amt zu Csacs zu besorgen habe Ao 1743

K V 20

Puncta pro P. Gallo Cammerer, was Selber bey der Ihm aufgetragener Commission beobachten solle, samt gehörigen Relation Ao 1743

K V 21

Instruction an Joseph Kartory bestelltem Hofrichter der Abtei Ao 1743 1747

K V 22

Mängel und Bedenken über die von Joseph Kartory beführte Wirtschafts-Rechnung samt deren Erleitung de Annis 1744 et 1745

K V 23

Vollständige Relation über die von P. Magno, Cammerer vorgenommene Visitation dieser Abtey de Ao 1748

K V 24

Wirtschafts-Gedanken, item ausführliche Instruction an P. Leonardum Schirmer, Administratorem zu Szalavar Ao 1749

K V 25

Umständliche Relation P. Magni über den Zustand der Abtey sowohl in Spiritualibus als Temporalibus de Ao 1756, 1760, 1761 et 1763

K V 26

Status Abbatiae sub administratione P. Leonardi. Item Series activorum et passivorum debitorum Abbatiae de Ao 1761

K V 27

Inventaria de diversis annis Abbatiae Szalavariensis

K VI

Rechnungen über die Abtey Szalavar

K VI 1

Rapulare P. Amandi über Empfang und Ausgabe zu Szala Apathi Anno 1725

K VI 2

P. Wolfgangi Wirtschafts Notata bey dem Amt Szalavar 1738

K VI 3

Abteyliche Geld und Natural Rechnungen de Ao 1716 bis 1766

K VI 4

Bau-Rechnungen samt denen bey dem Gebau zu Szala-Apathi habenden Observationibus

K VI 5

Fasciculus verschiedener Quittungen der diversis annis

K VI 6

Fasciculus verschiedener in der Abtey geschlossenen Contracten, Rechnungsbeilagen, Briefe, ob angustiam loci quaere K XXI ohne Nummern

K VI 7

Extract aus der Administr.-Rechnung der Propstey Nalb über das zurückgelassene Vermögen des entwichenen Joseph Schneyder nebst Quittung derselben aus Szala Apati del. 30 Juli 1763 als Abtey (???) Unterthan

K VI 8

Brief an P. T. H. Abten Wolfgang u. P. Adrian (??) zu Szala Apati über Geldsachen als alterer Zeit vom Jahr 1830, welche Abt Altmann von Göttweig geschrieben copiert

SOMORJAI ÁDÁM OSB

GÖTTWEIGI FOGADALMAS BENCÉSEK ZALAAPÁTIBAN
(A ZALAVÁRI APÁTSÁGBAN)
1715–1873 között

Születési hely szerint – Zalaapátiban betöltött hivatalok szerint – Életutak röviden – Keresztnév szerint

Forrás: LASHOFER, Clemens Anton OSB: Professbuch des Benediktinerstiftes Göttweig. Zur 900-Jahr-Feier der Gründung des Klosters. EOS Verlag St. Ottilien 1983. (Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige. 26. Ergänzungsband.)

Rövidítések:

szül. – született;

regens chori – a szerzetesi kórus vezetője;

az irodalmi rövidítések feloldását lásd az irodalomnál

Megjegyzés: Az egyes személyneveknél tartottuk magunkat a forrásokban található névhez, amely német, ill. latinizált. Módszertanilag nem lenne helyes forrásos vizsgálatok nélkül utólag feltételezni az egyes rendtagok anyanyelvét, nyelvismeretét, nemzetiségi tudatát. Nem lenne helyes magyarul közölni pl. a dömölki születésű Joachim György (János) nevét, mert a nagymagyarországi születés vagy a magyaros névhasználat önmagában még nem jelenti azt, ő magyar tudatú lehetett, a mai utódállamok egyikén valló születés sem, hogy az utódállamok államnemzetéhez vagy kisebbségéhez tartozott volna, lévén akkor még ez a fogalom nem létezett.

Mai helyesírást követve „Zalaapáti”-t írunk, a forrásokban – így Lashofer apát úr forráskiadványában – azonban „Szala-Apáthi” áll. Göttweigben a bencés atyák ma is „Sala-apáti”-t mondanak.

Nem vettük figyelembe a következő összeállítást: *A göttweigi kapcsolat alatti magyar rendtagok*, in: FÜSSY Tamás – ERDÉLYI László: A zalavári apátság története a legrégibb időktől fogva napjainkig, Budapest 1902. 428–431; továbbá: *Az apátság függetlenítése után a Pannonhalmához való kapcsolatig*, in: i. h. 431; és: *A Pannonhalmához való kapcsolat után*, i. h. 432sk.

GÖTTWEIGI FOGADALMAS BENCÉSEK ZALAAPÁTIBAN
SZÜLETÉSI HELY SZERINT

Nagymagyarországi születésűek

Trianoni területen születtek

Celldömölk/Dömölk	P. Georg (Johannes) Joachim 1757–1833
Celldömölk/Kis-Czell	P. Konrád Horváth 1807–1885
Csács	P. Andreas (Alexander) Berger 1810–1878
Dióskál	P. Ladislaus Gombos 1801–1835
Győr	P. Placidus Filöp 1740–1800
Győr	P. Martin (Martin) Emmer 1780–1851
Győrsziget	P. Ludwig (Johannes) Malecz 1809–1863
Kapornak	P. Gerhard Gétseg 1786–1834
Kéménd, Veszprém egyhm.	Josef Teölke (Teöke) 1751–1803
Körmend	P. Gábor (György) Nemeth 1839–1906
Kőszeg/Güns	István (Dániel) Wallner 1837–1899
Kőszeg/Alsó-László	P. Emmerich (Joseph) Rabl, Räbl, Rábel 1756–1816
Lébény	P. Gregor (Stephan) Modrovits (Modrovics, Mödrovitz) 1813–1884
Mosonszentpéter (St. Peter)	P. Ladislaus Bedő 1709–1770
Nagy-Kanizsa	P. Sales (Franz) Gáspár 1793–1866
Nyalka	P. Aemilian (Andreas) Vörös 1737–1774
Ohid, Zala vm	P. Andreas Ohidi von Ohid 1755–1825
Pápa	P. Adalbert Göntz 1804–1848
Perenye, Vas vm	P. György (Sándor) Garath 1844–1896
Pest	P. Beda (Johannes) Stockmann 1784–1856
Ság	Gyórság/Saagh, Diözese Győr, Roman Foiczig, 1758–1808, 1777 Phalma, 1796 Szala-Apáthi
Sárospatak	P. Adrian Vincovics 1724–1784
Sopron/Ödenburg	P. Stephan (Johannes Ignatius) Schweiger 1748–1804
Sopron/Ödenburg	Honorius (Josef) Vollhofer 1837–1911
Sormás	Stephan (Stephan) Kelle 1783–1841
Sümeg	P. Michael (Ludwig) Vörösz 1847–1878
Szombathely/Steinamanger	P. Gerhard (Anton Stephan) Teffler 1736–1784
Szombathely/Steinamanger	P. Adrian (Josef) Desits 1845–1880
Uj-Malomsok, Győr vm, Veszprém egyhm.	Emmerich (Adam) Lents 1804–1857
Vasvár	P. Franz (v. A.) Demkovits (Demkovics) 1756–1820
Zalaegerszeg	P. Adrian (Franz) Csillag 1777–1842
Zalakoppány	P. Gabriel (Gabriel) Stephaits 1817–1850

Mai Burgenland területén születtek

Füles/Jois	P. László (József) Tomcsich (Tomsics, Tomsich) 1812–1887
Léka (Lockenhaus)	Bruno (Ludwig) Maurer 1890–1952

Mai Szlovákia területén születettek

Körmöcbánya/Schemnitz/ Clemens (Wenzel Joseph Franz) Morgenbesser 1747–1799
 Kremnica
 Pozsony/Pressburg/Bratislava Adalbero (Hubert) Schneider 1865–1892

Mai Románia területén született

Móricföld/Moritzfeld, Krassó-Szörény vm, Csanád egyhm.
 Clemens (Karl) Mück 1861–1926

Mai Szlovénia területén (Muraköz) született

Rakicsán, Szombathely egyhm. P. Rudolf Vukan 1803–1837

Nagymagyarországon kívül születettek*Bécs, Felső-Ausztria, Alsó-Ausztria, Morvaország területén*

Bécs/Wien Julius (Julius) von Baudis 1820–1879
 Bruck a. d. Leitha P. Joseph (Johann Kaspar) Unterberger/Unterperger
 1731–1788
 Grafendorf, Alsó-Ausztria P. Vinzenz (Franz) Werl 1810–1861
 Krönau (Krenov) Morvaország, Isidor (Florian) Pohl 1749–1816
 Oberfrauenleithen/St. Florian, Felső-Ausztria P. Coelestin (Franz) Rabl 1756–1809

Göttweigi fogadalmas bencések Zalaapátiban
Betöltött hivatalok szerint
 1715–1873 között

N.B. ez időtájt a forrásokban Zalaapáti neve: Szala-Apáthi
 Fr. – Fráter: testvér; P. – Páter: pap
 Félkövérrel a magyarul tudók
 Dátum arab számokkal

Hivatalok a kolostorban

5.2.1.1. Adminisztrátor (1720–1769)

Fr. Georg Donnberger	1715	1725
P. Aemilian Katzi von Ludwigsdorf	1720	1725
P. Amand Schell	1725. febr. 10.	1725. szept. 25.
P. Gallus Steiglechner	1727. máj. 22.	1727. szept. 7.
P. Bernhard Widemann	1730	1736. aug. 23.
P. Wolfgang Dägl	1736. júl. 7.	1741. júl. 7.

P. Leonhard Schirmer	1741. júl. 12.	1743. aug.
P. Leonhard Schirmer	1749. máj.	1754. szept.
P. Ildefons Streissl	1754. aug. 13.	1755. ápr. 2.
P. Aemilian Knoblach	1755	1761
P. Ferdinand Wimmer	1761. jan.	
P. Aemilian Knoblach	1761	1763
P. Leonhard Schirmer	1761 után	
P. Romuald Tryvatter	1765. máj. 19.	1769
P. Franz Schlegel	1774	1774. márc.

Elöljáró, Superior (1831–1873)

P. Gerhard Getseg	1831	1834. júl. 15.
P. Martin Emmer	1834. szept.	1847
P. Vinzenz Werl	1847. aug. 20.	1848. szept.
P. Emmerich Lents	1848. szept.	1852. júl.
P. Vinzenz Werl	1852. szept. 20.	1858. máj.
P. Salesius Gáspár	1858	1866. jún. 14.
P. Julius von Baudis	1866	
P. Konrád Horváth	1866. aug.	1873

Káplán

P. Virgil Wolf	1751. febr. 26	1754
P. Marian Aufschläger	1749. júl.	1750. nov.
P. Karlmann Förster	1755. júl. 3.	1758. jan.
P. Ferdinand Wimmer	1754	1756. nov. 20.
P. Franz Schlegel	1753	1754
P. Adrian Vincovics	1753	1757. febr.
P. Adrian Vincovics	1757. dec. 22.	1760. febr. 1.
P. Adrian Vincovics	1769. jan. 2.	1784. júl. 15.
P. Sebastian Manhart	1757. dec. 22.	1760. febr. 1.
P. Johannes Nep. Weiskampf	1761	1765
P. Columban Scheidl	1762. okt.	1763
P. Columban Scheidl	1769	
P. Ladislaus Bedő	1760. febr.	1770
P. Placidus Filöp	1765	
P. Lambert Faistenberger	1774. okt.	1776. okt. 13.
P. Aemilian Vörös	1764	1774
P. Odilo Eder	1777. jan.	1777. szept.
P. Augustinus Zimmermann	1784. szept.	1789. jún.
P. Petrus Schneider	1778. jún. 28.	1784. máj.
P. Isidor Pohl	1777. szept.	1778
P. Stephan Schweiger	1778. jún.	1804. ápr. 9.
P. Coelestin Rabl	1781. júl. 26.	1791
P. Roman Foiczig	1796	1800
P. Georg Joachim	1788	1820

P. Josef Teölke	1792	1803. febr. 25.
P. Franz Demkovits	1792	1801
P. Martin Emmer, Konvent-tag	1804. aug. 17.	1813
P. Martin Emmer, Konvent-tag	1847	1851. febr. 16.
P. Adrian Csillag	1803	1816
P. Adrian Csillag, Konvent-tag	1841	1842
P. Adalbert Jonasch	1808. jún.	1810
P. Andreas Ohidi	1812	1825
P. Stephan Kelle	1810	1813. máj.
P. Gerhard Getseg	1810	1819
P. Stephan Kelle, Konvent-tag	1819	1841. nov. 13.
P. Beda Stockmann, Konvent-tag	1816	1818
P. Beda Stockmann, Konvent-tag	1851. nov. 11.	1856. szept. 26.
P. Salesius Gáspár, Konvent-tag	1818 után	
P. Ladislaus Gombos	1826	1835. máj. 22.
P. Emmerich Lents	1828	1839
P. Emmerich Lents, Konvent-tag	1852. júl.	1857. jan. 25.
P. Adalbert Göntz	1828	
P. Andreas Berger	1834	
P. Konrád Horváth	1836	
P. Rudolf Vukan	1834	1837. okt. 13.
P. Ludwig Malecz	1838. aug.	1847
P. Gregor Modrovits	1840	1847
P. Ladislaus Tomcsich	1840	1841
P. Ladislaus Tomcsich, Konvent-tag	1844. aug.	1856. júl. 2.
P. Ladislaus Tomcsich	1858	1873
P. Gabriel Stephaits	1842	1850
P. István Wallner	1862	
P. Gábor Nemeth	1863	1864
P. György Garath	1870	1871
P. Michael Vörösz	1872	1873
P. Adrian Desits	1872	1873

Házgondnok, gazdasági vezető

P. Georg Donnberger	1715	1725
P. Aemilian Knoblach	1752. febr.	1755
P. Ferdinand Wimmer	1761. jan.	1763
P. Columban Scheidl	1769	1777
P. Gerhard Teffler	1770	
P. Placidus Filöp	1774	(1784)
P. Adrian Csillag	1813	
P. Gerhard Getseg	1819	
P. Ladislaus Gombos	1826	1835. máj. 22.
P. Salesius Gáspár	1836	1847
P. Emmerich Lents	1847	1848
P. Julius von Baudis	1852. szept. 20.	1854. nov. 13.

P. Julius von Baudis	1858. aug. 3.	1866
----------------------	---------------	------

Konyhafelügyelő

P. Ladislaus Gombos	1826	1835. máj. 22.
P. Emmerich Lents	1839, 1841	
P. Andreas Berger	1842	
P. Julius von Baudis	1863	1866

Templom őre (custos)

P. Placidus Filöp	1774	(1784)
P. Konrád Horváth	1841	1845

Szerzetesi kórus vezetője (regens chori)

P. Andreas Berger	1834	
P. István Wallner	1864	

Kert felügyelője

P. Andreas Berger	1842	
P. István Wallner	1864	

Vendégpáter

P. Andreas Berger	1842	
P. István Wallner	1864	
P. György Garath	1871	1873

Levéltáros

P. Andreas Berger	1844	
P. Gábor Nemeth	1864	

Könyvtáros

P. Andreas Berger	1852	
P. Gábor Nemeth	1864	

*Plébános**Zalaapátiban:*

P. Gregor Joachim	1820	1833. jan. 17.
P. Konrád Horváth	1845	1866
P. István Wallner	1871	1873

Esztergályon (Fília):

P. Konrád Horváth	1841	
P. Andreas Berger	1843	
P. Gregor Modrovits	1847	1848
P. Ladislaus Tomcsich	1848	
P. István Wallner	1866	
P. György Garath	1871	1873

Zalavárrott:

P. Aemilian Knoblach	1752	1761
P. Leonhard Schirmer	1756. nov. 12.	
P. Adrian Vincovics	1761. máj.	1764
P. Gerhard Teffler	1763	1784 (oder 1770)
P. Placidus Filöp	1784	
P. Placidus Filöp	1800. jún. 30.	
P. Roman Foiczig	1800. júl.	1808. nov. 8.
P. Franz Demkovits	1808	(1820)
P. Adrian Csillag, Subsidiarius	1813 körül	
P. Andreas Ohidi	1808	1819
P. Gerhard Getseg	1819	1831
P. Salesius Gáspár	1832	1836
P. Adalbert Göntz	1836	1847
P. Ludwig Malecz	1847	1863. dec. 12.
P. Andreas Berger	1864	1873

Csács (Csácsbozsok):

P. Odilo Eder	1758	1759
P. Ferdinand Wimmer	1763. szept. 9.	1769. febr. 21.
P. Columban Scheidl	1769	1777. jún.
P. Ernest Winkelmann	1777. szept.	1778. jún.
P. Isidor Pohl	1778	1790
P. Emmerich Rabl	1791	1816. jún. 2.
P. Adrian Csillag	1818	1841
P. Emmerich Lents	1841	1847
P. Salesius Gáspár	1847	1858
P. Gregor Modrovits	1858	1874

Göttweigi fogadalmas bencések Zalaapátiban
Életutak röviden

1. 1162¹ P. Adrian Vincovics
Szül. Sárospatakon, Zemplén vármegye, Eger egyházmegye
Szül. 1724. nov. 7.
Fogadalomtétel 1751. márc. 19.
Primícia (Újmise) 1752. jún. 11.
Meggalt 1784. júl. 15.
Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban végezte, Budán hallgatott filozófiát. Zalaapáti káplán 1753–1757. Göttweigben 1757. február, majd ismét 1757. dec. 11. – 1760. febr. 1. – 1761 májusától Zalaapátiban plébános. Ismét Göttweigben 1764. Utazás Rómába. Ezt követően három évig Göttweigben. 1769. jan. 2. ismét Zalaapáti káplán. 64 évesen halt meg, elsőként temették el a régi kriptában.
Családja: szülők: Vincovics Pál és Eperjesi Anna.
Források: AG: PA XVIII, 288
Irodalom: CAT 1564, 241; Mück 262.
2. 1165 P. Joseph (Johann Kaspar) Unterberger/Unterperger
Szül. Bruck a. d. Leitha (Lajtabruck), Bécs egyházmegye (Alsó-Ausztria)
Szül. 1731. jan. 6.
Fogadalomtétel 1751. okt. 17.
Primícia (Újmise) 1754. aug. 11.
Meggalt 1788. dec. 19.
Gimnáziumi tanulmányok Székesfehérvárban, Győrött és Budán, filozófiát Bécsben, teológiát Göttweigben végzett, regens chori 1754, egyben internátusi prefektus 1755. júl. 1., etc.
Források: AG: PA XXVIII, 297.
Irodalom: CAT 1564, 244; Mück 265. Riedel, Katalog 1830, II, 102 f.
3. 1180 P. Gerhard (Anton Stephan) Teffler
Szül. Szombathelyen, Győr egyházmegye
Szül. 1736. 21. 3.
Fogadalomtétel 1757. 1. 1.
Papszentelés 1759. 21. 9. Bécsben
Primícia (Újmise) 1759. 29. 9.
Meggalt 1784. 24. 3.
Gimnáziumi tanulmányok Kőszegen, filozófiát Budán végzett, teológiát Göttweigben, Zalaapáti káplán 1760 február elejéről, Zalavári plébános 1763, Zalaapáti házgodnok 1770, 3. Meghalt Zalavárban 48 évesen.
Családja: szülők: Joseph Teffler, üveges és Justina Zimer.
Források: AG: PA XXVIII, 291; DA Wien Matr. ord.
Irodalom: CAT 1564, 259; Mück 280.

¹ Sorszám: Lashofer alapján.

4. 1181 P. Ladislaus Bedő
Szül. „St. Peter”: Mosonszentpéter, Győr egyházmegye, Magyarország

Szül. 1709. febr. 27.

Fogadalomtétel 1759. szept. 29.

Primícia (Újmise) 1733. szept. 29.

Meghalt 1770. okt. 6.

Filozófiát Bécsben végzett, teológiát Nagyszombatban és Bécsben. Először egyházmegyés pap volt, plébános Náprádfán, Veszprém egyházmegyében, plébános és helyettes esperes Nemesapátiban. Egyházmegyés papként lépett be Göttweigbe. Zalaapátiban káplán 1760. febr. A Mária Terézia által visszaállított hiteles hely lektora. Meghalt Zalaapátiban 61. életében.

Családja: szülők: Bedő Mihály és Borsós Katalin.

Források: AG: PA XXVIII, 292.

Irodalom: CAT 1564, 260; Mück 281.

5. 1182 P. Placidus Filöp

Szül. Győrött, Magyarország.

Szül. 1740. febr. 15.

Fogadalomtétel 1759. nov. 25.

Papszentelés 1764. márc. 21.

Meghalt 1800. jún. 30.

Gimnáziumi tanulmányok és filozófia Sopronban és Győrött. Teológiát Göttweigben végzett, Zalaapáti káplán 1765, Zalavári plébános. Házgondnok és kusztosz 1774. 60 évesen halt meg Zalavárott.

Családja: Szülők: Filöp János, és Schintnágtn Margit.

Források: AG: PA XXVIII, 293; DA Wien Matr. ord.

Irodalom: CAT 1564, 261; Mück 282.

6. 1190 P. Aemilian (Andreas) Vörös

Szül. Nyalkán, Győr egyházmegye, Magyarország

Szül. 1737. aug. 19.

Fogadalomtétel 1762. okt. 31.

Papszentelés 1764. márc. 18. Bécsben

Primícia (Újmise) 1764. márc. 21.

Meghalt 1774. szept. 24.

Gimnáziumi filozófiai tanulmányok és Győrött, teológia Göttweigben, Zalaapátiban káplán 1764. Egy pannonhalmi utazás során sárgaságba esett, 37 évesen Pannonhalmán halt meg, ott is van eltemetve.

Családja: Szülők Vörös Miklós és Füredi Éva.

Források: AG: PA XXVIII, 296; DA Wien Matr. ord.

Irodalom: CAT 1564, 269; Mück 290.

7. 1193 Clemens (Wenzel Joseph Franz) Morgenbesser

Szül. Kőrmöcbányán, Esztergom főegyházmegye, Magyarország (ma Kremnica, Szlovákia)

Szül. 1747. jan. 6.

Fogadalomtétel 1765. okt. 13.

Primícia (Újmise) 1770. okt. 7.

Meghalt 1799. nov. 19.

Filozófiát Bécsben végzett, teológiát Göttweigben és Bécsben. Bécsben egy évig numizmatikát is tanult. Ezt követően a göttweigi numizmatikai gyűjtemény őre 1774-ig. Kilbben káplán 1774, helyettes kamarás 1776, Gansbachban plébános 1783. márc. 1., itt halt meg 52 évesen, Gansbachban temették el.

Családja: Szülők Franz Morgenbesser, csász és kir. tanácsos és Barbara Richter.

Források: AG: PA XXVIII, 302.

Irodalom: CAT 1564, 272; Mück 293.

8. 1214 Isidor (Florian) Pohl

Szül Krönauban (Krenov), Morvaország, Olmütz egyházmegye (ma Csehország [Morvaország], Olomouc)

Szül. 1749. máj. 4.

Fogadalomtétel 1772. szept. 27.

Primícia (Újmise) 1775. okt. 3.

Meghalt 1816. szept. 14. (Mück: szept. 15.)

Gimnáziumi tanulmányok Kőniggrätzben (Hradec Králové) és Znaimban (Znojmo), filozófiát Olmützben, teológiát Göttweigben végzett, Zalaapáti káplán 1777, 9, plébániai kormányzó Csácon, plébános Pfaffendorfban 1790. dec., Rossatzban 1793. nov., Pyhrában 1795. jún. Pyhrában halt meg 67 évesen, ott temették el.

Családja: Szülők Laurentius Pohl, földműves és Anna Maria Fuhrmann.

Források: AG: PA XXV, 222.

Irodalom: CAT 1564, 293; Mück 314.

9. 1218 P. Emmerich (Joseph) Rabl (Räbl, Rábel)

Szül. Alsó-Lászlón, Kőszegh (Güns) plébánia, Győr egyházmegye, Magyarország

Szül. 1756. jan. 11.

Beöltözés 1774. nov. 15.

Fogadalomtétel 1780. jan. 16.

Primícia (Újmise) 1780. jún. 4.

Meghalt 1816. jún. 2.

Teológiát Göttweigben végzett, Zalaapáti káplán 1781. júl. 26., Csácon plébániai kormányzó 1791. Meghalt Csácon 60 évesen.

Családja: Szülők Rábel János és Katalin.

Források: AG: PA XXV, 223.

Irodalom: CAT 1564, 297; Mück 318.

10. 1220 P. Stephan (Johannes Ignatius) Schweiger (Schwaiger)

Szül Sopronban, Magyarország

Szül. 1748. aug. 6.

Beöltözés 1775. nov. 15.

Fogadalomtétel 1776. dec. 27.

Primícia (Újmise) 1777. szept. 28.

Meghalt 1804. ápr. 9.

Hainfeldban káplán 1778. jan. 19., Zalaapátiban káplán 1778. jún. Meghalt Zalaapátiban 56 évesen.

Családja: Szülők: Schweiger Kristóf és Borbála.

Források: AG: PA XXV, 221.

Irodalom: CAT 1564, 299; Mück 320.

11. 1225 P. Coelestin (Franz) Rabl (Räbl)
Szül. Oberfrauenleithen bei St. Florian, (Felső-Ausztria)
Szül. 1756. júl. 1.
Beöltözés 1778. nov. 1.
Fogadalomtétel 1780. júl. 2.
Primícia (Újmise) 1781. aug. 5.
Meghalt 1809. máj. 8.

Teológiát Göttingenben végzett, St. Blasienben káplán 1783. nov., Schwarzenbachban káplán 1784. okt. 31., betegség miatt visszatér Göttingenbe 1788. júl. 1., Zalaapáti káplán 1789. jún. Unterbergernben káplán 1790. nov. 26., Brunnkirchenben káplán 1799. dec. 1., Gösingben plébános 1806. jún. 24. Meghalt Gösingben 53 évesen.

Családja: Szülők: Philipp Rabl és Theresia.

Források: AG: PA XXV, 215.

Irodalom: CAT 1564, 304; Mück 326.

12. 1228 Roman Foiczig (Foiczik)
Szül. Ságon („Saagh”, ma Győrág), Győr egyházmegye, Magyarország
Szül. 1758. júl. 22.
Beöltözés 1777. nov. 17. Pannonhalmán
Fogadalomtétel 1782. jan. 23. Pannonhalmán
Papszentelés 1782. jan. 19.
Primícia (Újmise) 1783. jan. 19.
Fogadalomáthelyezés 1796. máj. 14. Zalaapátiban
Meghalt 1808. nov. 8.

Pannonhalmi fogadalmas, teológiát is Pannonhalmán végezte. A II. József-féle felosztás után három évig Bakonybélben plébános, majd öt éven át vendég Zalaapátiban. Stabilitását áthelyezte, Zalaváron plébános 1800. júl. Meghalt Zalaváron 50 éves korában.

Források: AG: PA XXXV, 490.

Irodalom: CAT 1564, 307; Mück 329.

13. 1230 P. Gregor/Georg (Johannes) Joachim (Joachimsik Joackim)
Szül. Dömölkön, Szombathely egyházmegye, Magyarország
Szül. 1757. nov. 28.
Beöltözés 1780. okt. 22.
Fogadalomtétel 1782. ápr. 7.
Primícia (Újmise) 1788. okt. 5. Zalaapátiban
Meghalt 1833. jan. 17.

A teológiát Göttingenben és Bécsben végezte, Zalaapátiban káplán 1788, Résztvett a Martinovics Ignác-féle összeesküvésben (1795) és bebörtönzés, szabadulása után visszatért Zalaapátiba 1804, 9, hiteles helyi lektor és plébános Zalaapátiban 1820. Meghalt Zalaapátiban 76 évesen.

Források: AG: PA III, 27.

Irodalom: CAT 1564, 309; Mück 331.

14. 1234 Josef Teölke (Teöke)

Szül. Kéménden, Veszprém egyházmegye, Magyarország

Szül. 1751. szept. 24.

Beöltözés 1791. szept. 19.

Fogadalomtétel 1792. szept. 20. Zalaapátiban

Primícia (Újmise) 1778. ápr. 18.

Meghalt 1803. febr. 25.

Teológiát a veszprémi szemináriumban végezte 1775 után, Veszprém egyházmegyes pap, Paloznakon káplán, majd nyolc évig plébános. Zalaapátiba lépett be, noviciátus után káplán 1792-től. Meghalt 1803. jan. 25., 51 évesen.

Források: AG: PA XXXIV, 437.

Irodalom: CAT 1564, 313; Mück 335.

15. 1235 P. Franz (v. A.) Demkovits (Demkovics)

Szül. Vasváron, Szombathely egyházmegye, Magyarország

Szül. 1756. jún. 17.

Beöltözés 1791. szept. 19.

Fogadalomtétel 1792. szept. 20. Zalaapátiban

Primícia (Újmise) 1780. szept. 28.

Meghalt 1820. dec. 10.

A teológiát a veszprémi szemináriumban végezte 1778 előtt, Veszprém egyházmegyes pap, a veszprémi székesegyház javadalmasa 1781, Szent-Györgyvár plébánosa 1781–1790. Zalaapátiba lépett be, noviciátus után káplán, hiteles helyi lektor, plébános Zalaváron 1808. Meghalt Zalaapátiban 64 évesen.

Irodalom: CAT 1564, 314; Mück 336.

16. 1248 P. Martin (Martin) Emmer

Szül. Győrött, Magyarország.

Szül. 1780. nov. 6.

Beöltözés 1799. okt. 6.

Fogadalomtétel 1802. okt. 10.

Papszentelés 1803. okt. 30. Bécsben

Primícia (Újmise) 1803. nov. 1.

Meghalt 1851. febr. 16.

Teológiát Göttweigben végzett, káplán Kilbben, 1804 konventtag Zalaapátiban 1804. aug. 17. A házi teológián az Újszövetség professzora 1813, alperjel 1819. ápr. 15., Zalaapátiban házfőnök 1834. szept. és 1847 között, majd ismét konventtag Zalaapátiban. Meghalt Zalaapátiban 70 évesen.

Források: AG: PA III, 26; DA Wien, Matr. ord.

Irodalom: CAT 1564, 327; Mück 349.

17. 1249 P. Adrian (Franz) Csillag

Szül. Zalaegerszegen, Szombathely egyházmegye, Magyarország

Szül. 1777. ápr. 21.

Beöltözés 1799. okt. 6.

Fogadalomtétel 1801. szept. 27.

Primícia (Újmise) 1803. szept. 4.

Meghalt 1842. ápr. 21.
Teológiát Veszprémben végzett, Zalaapáti káplán 1803–1816, káplán Zalaváron 1813 körül, házgondnok 1813, Csácson plébániai kormányzó 1818–1841, konventtag Zalaapátiban. Zalaapátiban halt meg 65 évesen.

Források: AG: PA XXV, 209.

Irodalom: CAT 1564, 328; Mück 350.

18. 1264 P. Andreas Ohidi von Ohid
Szül. Ohidon (Schloss Ohidi), Zala vármegye, Magyarország
Szül. 1755. jan. 30.
Beöltözés 1779. szept. 24.
Fogadalomtétel 1803. máj. 15. Zalaapátiban
Primícia (Újmise) 1804. máj. 20. Zalaapátiban
Meghalt 1825. okt. 18.

Magyar nemesi családból származott. Előbb pálos szerzetes (fogadalom 1778). Pálosként 12 éven át Pesten és Sátoraljaújhelyen működött, a rend feloszlását követően 16 évig plébániai kormányzó Rádon, Zala vármegye. Beöltözés után Zalaapátiban, plébános Zalaváron 1808, káplán és konventtag. Meghalt Zalaapátiban 70 évesen.

Irodalom: CAT 1564, 343; Mück 365.

19. 1271 Stephan (Stephan) Kelle
Szül. Sormáson, Szombathely egyházmegye, Magyarország
Szül. 1783. dec. 22.
Beöltözés 1806. nov. 2.
Fogadalomtétel 1808. ápr. 18.
Primícia (Újmise) 1810. okt. 7.
Meghalt 1841. nov. 13.

Teológiát Göttweigben végzett, Zalaapátiban káplán, házgondnok, majd plébános Zalaváron 1813. máj. Szembántalmak miatt visszatért Zalaapátiba 1819. Meghalt Zalaapátiban 58 évesen.

Források: AG: PA XXXV, 497.

Irodalom: CAT 1564, 350; Mück 372.

20. 1272 P. Gerhard Gétseg (Getzegg)
Szül. Kapornakon, Veszprém egyházmegye, Magyarország
Szül. 1786. jan. 22.
Beöltözés 1806. nov. 2.
Fogadalomtétel 1809. dec. 24.
Primícia (Újmise) 1810. okt. 7.
Meghalt 1834. júl. 15.

Teológiát Göttweigben végzett, Zalaapátiban káplán és hitelemző, házgondnok, majd plébános Zalaváron 1819–1831, Zalaapátiban plébániai kormányzó 1831–1834. Meghalt Zalaapátiban 48 évesen.

Források: AG: PA XXXII, 419.

Irodalom: CAT 1564, 351; Mück 373.

21. 1286 P. Beda (Johannes) Stockmann (Stockman)

Szül. Pesten, Esztergom főegyházmegye, Magyarország

Szül. 1784. aug. 25.

Beöltözés 1811. okt. 13.

Fogadalomtétel 1812. okt. 18.

Papszentelés 1812. aug. 26. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1812. nov. 1.

Meghalt 1856. szept. 26.

A teológiát több helyen végezte, káplán Göttweigben 1812, Nalbban 1814, konventtag Zalaapátiban 1816, káplán St. Veitben 1818, Roggendorfban 1832, plébános Kleinzellben 1838, júl. 12.–1840. jún. 15., Bergernben káplán 1840, visszatért Göttweigbe 1851. nov. 8., konventtag Zalaapátiban 1851. nov. 11-től, Meghalt Zalaapátiban 72 évesen.

Források: AG: PA XV, 133; DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 356; Mück 387.

22. 1293 P. Sales (Franz) Gáspár

Szül. Nagykanizsán, Veszprém egyházmegye, Magyarország

Szül. 1793. aug. 13.

Beöltözés 1813. okt. 31.

Fogadalomtétel 1818. ápr. 12.

Papszentelés 1818. szept. 4. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1818. okt. 11.

Meghalt 1866. jún. 14.

A filozófiát Grácban végezte, a teológiát Göttweigben, konventtag Zalaapátiban, káplán Zalaváron 1832, Házgondnok Zalaapátiban 1836, plébániai kormányzó Csácson 1847, házfőnök Zalaapátiban 1858, Meghalt Zalaapátiban 73 évesen.

Források: AG: Q II; PA, XVII, 175; XXXV, 502; DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 372; Mück 394.

23. 1303 P. Ladislaus Gombos

Szül. Dióskálon, Zala vármegye, Veszprém egyházmegye, Magyarország

Szül. 1801. nov. 8.

Beöltözés 1821. okt. 28.

Fogadalomtétel 1825. okt. 2.

Primícia (Újmise) 1826. júl. 16.

Meghalt 1835. máj. 22.

Káplán Zalaapátiban 1826, konyhafőnök és házgondnok Zalaapátiban, meghalt Zalaapátiban 33 évesen tifuszban, eltemetve Zalaapátiban.

Források: AG: PA, XXXIV, 455.

Irodalom: CAT 1564, 381; Mück 403.

24. 1306 P. Emmerich (Adam) Lents

Szül. Új-Malomsokon, Győr vármegye, Veszprém egyházmegye, Magyarország

Szül. 1804. márc. 22.

Beöltözés 1823. okt. 26.

Fogadalomtétel 1828. ápr. 7.

Primícia (Újmise) 1828. szept. 8.

Meghalt 1857. jan. 25.

Káplán Zalaapátiban 1828, konyhafőnök 1839, plébániai kormányzó Csácon 1841–1847, házfőnök Zalaapátiban. P. Vinzenz Werl házfőnök (lásd alább), az apát utasítására, amikor a forradalom miatt 1848 szeptemberében elhagyta Zalaapátit, házfőnöknek nevezte ki. Engelbert Schwerdfeger apát 1852-ben végzett vizitációja alkalmából ismét fölmentették a házfőnöki hivatalból, konventtag Zalaapátiban, meghalt Zalaapátiban 53 évesen.

Források: AG: PA, XXXIII, 402.

Irodalom: CAT 1564, 385; Mück 407.

25. 1307 P. Adalbert Göntz

Szül. Pápán, Veszprém egyházmegye, Magyarország

Szül. 1804. márc. 17.

Beöltözés 1823. okt. 26.

Fogadalomtétel 1827. dec. 9.

Primícia (Újmise) 1828. szept. 8.

Meghalt 1848. máj. 4.

Káplán Zalaapátiban 1828, plébános Zalaváron 1836, vissza Zalaapátiba 1847 betegség miatt. Meghalt Bécsben, 44 évesen tébécében, eltemetve Bécsben.

Források: AG: PA, XXXII, 336.

Irodalom: CAT 1564, 386; Mück 408.

26. 1315 P. Vinzenz (Franz) Werl

Szül. Grafendorfbán, Alsó-Ausztria

Szül. 1810. ápr. 10.

Beöltözés 1828. okt. 26.

Fogadalomtétel 1833. márc. 17.

Papszentelés 1833. júl. 26. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1833. aug. 15.

Meghalt 1861. dec. 3.

Filozófiát Bécsben végzett, teológiát Göttweigben, káplán Göttweigben 1833, dogmatika tanár a házi teológián 1835, káplán St. Veitben 1837, 1838 ismét teológia tanár, az apát titkára, 1838, sekrestye igazgató és refektórium felelős 1845. júl., udvarmester Bécsben 1846. jún. 14. Az 1846. szept. 23-án tartott apátválasztáskor Anton Buchmayer „exkluzív” jelöltje. Házfőnök Zalaapátiban 1847. aug. 20., visszatér Göttweigbe a magyar forradalom és szabadságharc miatt 1848. szeptemberében, ismét udvarmester Bécsben 1848. dec. 28., ismét házfőnök és plébániai kormányzó Zalaapátiban 1852. aug. 11., visszatér Göttweigbe 1858. máj., plébános Mauerben 1858. júl. 29., visszatér Göttweigbe 1860. okt. 1., itt halt meg 51 évesen.

Családja: Szülők: Vinzent Werl, sebész Grafendorfban és Cäcilia Haiderer.

Források: AG: PA XII, 89; DA St. Pölten, Kons. Prot.; PFA Obergrafendorf, Taufb. 1/6, 97.

Irodalom: CAT 1564, 394; Mück 416; Scriptoros OSB 509; Erdinger, Bibliographie 264.

27. 1319 P. Andreas (Alexander) Berger

Szül. Csácon, Magyarország.

Szül. 1810. márc. 17.

Beöltözés 1829. szept. 27.

Fogadalomtétel 1834. márc. 19.
 Papszentelés 1834. júl. 26. St. Pöltenben
 Primícia (Újmise) 1834. szept. 21.
 Meghalt 1878. márc. 26.

Káplán Zalaapátiban 1834, regens chori Zalaapátiban 1834, konyhafőnök, kertgondnok és vendégpáter Zalaapátiban 1842, esztergályi hitelemző 1843, levéltáros 1844, könyvtáros 1852, plébános Zalaváron 1864, Zalavár önállósodása után 1873-tól Zalaapáti fogadalmasa, alperjel és házkormányzó Zalaapátiban, 68 évesen halt meg.

Források: DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 398; Mück 420.

28. 1320 P. Konrád János Horváth
 Szül. Kis-Czellen, Szombathely egyházmegye, Magyarország

Szül. 1807. máj. 9.
 Beöltözés 1831. okt. 10.
 Fogadalomtétel 1836. márc. 20.
 Primícia (Újmise) 1836. nov. 13.
 Meghalt 1885. dec. 28.

Gimnáziumi tanulmányok Győrött, káplán („Kurat”) Zalaapátiban 1836, esztergályi hitelemző és a templom őre Zalaapátiban 1841, plébános Zalaapátiban 1845, házfőnök és plébános Zalaapátiban 1866. aug. Zalavár Apátsága önállósodásától (1873) Zalaapáti fogadalmasa, perjel és lelkiigazgató. Alperjel 1883. Meghalt 78 évesen.

Források: AG: PA IV, 37.

Irodalom: CAT 1564, 399; Mück 421.; Berkó-Legányi 127. lap (Z 1).

29. 1321 P. Rudolf Vukan
 Szül. Rakicsán (Bad Radkersburg, Stájerország)

Szül. 1803. ápr. 20.
 Beöltözés 1832. okt. 7.
 Fogadalomtétel 1834. ápr. 20.
 Primícia (Újmise) 1834. szept. 21.
 Meghalt 1837. okt. 13.

Káplán Zalaapátiban 1834, Meghalt Zalaapátiban 34 évesen, tébécében.

Források: AG: PA XXXV, 489.

Irodalom: CAT 1564, 400; Mück 422.

30. 1322 P. Ludwig (Johannes) Malecz
 Szül. Szigethen Győr mellett, Magyarország (Győrsziget)

Szül. 1809. dec. 26.
 Beöltözés 1832. okt. 7.
 Fogadalomtétel 1837. márc. 12.
 Papszentelés 1837. júl. 25. St. Pöltenben
 Primícia (Újmise) 1837. szept. 10.
 Meghalt 1863. dec. 12.

Gimnáziumi tanulmányok Győrött, teológiát Göttweigben végzett, káplán Grúnauban 1837. nov. 21., káplán Zalaapátiban 1838. aug., plébános Zalaváron 1847, Meghalt Zalaváron 54 évesen, eltemetve Zalaapátiban.

Források: AG: PA II, 14.

Irodalom: CAT 1564, 401; Mück 423.

31. 1328 P. Gregor (Stephan) Modrovits (Modrovics, Mödrovitz)

Szül. Lébényben, Magyarország

Szül. 1813. máj. 23.

Beöltözés 1835. szept. 27.

Fogadalomtétel 1840. márc. 29.

Papszentelés 1840. júl. 25. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1840. szept. 8.

Meghalt 1884. dec. 23.

Gimnáziumi tanulmányok Győrött, káplán Zalaapátiban 1840, esztergályi hitelemző 1847, Résztvett az 1848/49. évi forradalomban és szabadságharcban, tíz évi vasra ítélve Kufsteinben, 11 hónap után Ferenc József amnesztiával szabadon engedte, visszatért Zalaapátiba, ahol a püspök megtiltotta a tartózkodást. 1850. okt. 24. – 1853. okt. 13. között Göttweigben, 1853 ismét Zalaapátiban, plébániai kormányzó Csácon 1858. jún., Zala vármegye ülnöke 1861, iskolai felügyelő 1869, aranyérmes kitüntetés csillaggal 1871. Zalaapátinak Göttweigtől való elszakadását követően zalavári apáttá választották 1874. márc. 12., az apátválasztás megerősítése 1874. ápr. 2., apátbenedikálás 1874. máj. 17. Meghalt Zalaapátiban 1884. dec. 23.

Családja: Váter Joseph Modrovits, földműves Lébényben.

Források: AG: PA IV, 37; DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 407; Mück 429.

32. 1329 P. László (József) Tomcsich (Tomsics, Tomsich)

Szül. Fülesen, Sopron vármegye, Magyarország (ma Jois, Burgenland)

Szül. 1812. márc. 2.

Beöltözés 1836. febr. 10.

Fogadalomtétel 1840. márc. 29.

Papszentelés 1840. júl. 25. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1840. szept. 20.

Meghalt 1887. febr. 28.

Gimnáziumi tanulmányok Győrött, káplán Zalaapátiban 1840, káplán Nalbban 1841–1844, Konventtag Zalaapátiban, ismét Göttweig 1856. júl. 2., káplán St. Veitben 1856. szept. 2., vissza Magyarországra 1858. aug. 26., káplán Zalaapátiban és esztergályi hitelemző 1858, Zalavár önállósodása után 1873-tól Zalaapáti fogadalmasa, jószágkormányzó. Meghalt 75 évesen.

Források: AG: PA IV, 37; DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 408; Mück 430.; Berkó-Legányi 127. lap (Z 2).

33. 1335 P. Gabriel (Gabriel) Stephaits

Szül. Zalakoppányban, Veszprém egyházmegye, Magyarország

Szül. 1817. máj. 14. (máj. 11.)

Beöltözés 1838. szept. 30.

Fogadalomtétel 1842. máj. 1.

Papszentelés 1842. aug. 6. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1842. aug. 28.

Meghalt 1850. okt. 6.
Káplán és hitelemző Zalaapátiban, a kispapévek óta beteges volt. Meghalt 33 évesen Zalaapátiban.

Források: AG: PA XXXIV, 424; DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 414; Mück 436.

34. 1340 Julius (Julius) von Baudis

Szül. Bécsben

Szül. 1820. ápr. 2.

Beöltözés 1841. szept. 26.

Fogadalomtétel 1846. ápr. 26.

Papszentelés 1846. júl. 23. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1846. júl. 23.

Meghalt 1879. ápr. 1.

Nemes származású (Edler von Baudis), káplán Göttweigben 1846, Pfaffendorfben 1846. dec. 4., Nalbban 1851. okt. 28., P. Vinzenz Werl házfőnök segítségével Zalaapátiba került 1852. szept. 20., házgondnoksági felügyelő, visszatér Göttweig 1854. nov. 13., plébános helyettes és gondnok Brunnkirchenben 1855. jan. – szept. 30. között, alperjel, novicius magiszter és klerikus prefektus 1855. okt. 21., gondnok Grünauban 1856. jún. 30. – okt. 1. között, Maurban 1857. szept. 19., a házgondnokság adminisztrátora Zalaapátiban 1858. aug. 3., konyhafőnök 1863, házfőnök Zalaapátiban 1866. A császári Közgazdasági Társaság tagja Bécsben, Zalavár önállósodása után visszatért Göttweigbe, itt házgondnok és pincemester 1874, plébános Pyhrában 1878. ápr. 28., Meghalt Pyhrában 59 évesen, eltemetve Pyhrában. J. von Baudis fuvolázott.

Családja: Fivére, Adolf von Baudis, Wienerherbergben plébánosként működött.

Források: AG: PA XII, 86; DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 419; Mück 441; U. Fischer, Wienerherberg, Salterrae, Maria Roggendorf 1981, 74 f.

35. 1363 Honorius (Josef) Vollhofer

Szül. Sopronban, Győr egyházmegye, Magyarország

Szül. 1837. jún. 1.

Beöltözés 1856. szept. 14.

Fogadalomtétel 1857. okt. 22.; 1860. júl. 15.

Papszentelés 1861. aug. 18. St. Pöltenben

Primícia (Újmise) 1861. szept. 1. Eggenburgban

Meghalt 1911. jún. 16.

Gimnáziumi tanulmányok Bécsben, káplán Göttweig 1861, káplán Pyhrában 1862. nov. 28., Nappersdorfban 1866. ápr. 22., plébános Purkban 1870. nov. 28., Brunnkirchenben 1874. ápr., Kilbben 1888. júl. 1., Mauternban 1903. okt. 26., vissza Göttweigbe 1904. okt. 10., Meghalt 1911-ben 74 évesen.

Források: AG: PA XXXIV, 425; DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 442; Mück 464; Erdinger, Bibliographie a. a. O. 255.

36. 1365 István (Dániel) Wallner

Szül. Kőszegen, Magyarország

Szül. 1837. aug. 24.

Beöltözés	1857. szept. 13.
Fogadalomtétel	1861. aug. 4.
Papszentelés	1862. júl. 27. St. Pöltenben
Primícia (Újmise)	1862. aug. 10.
Meghalt	1899. okt. 1.

Káplán és Konventtag Zalaapátiban 1862, regens chori, vendégpáter és kertgondnok Zalaapátiban 1864, esztergályi hitelemző 1866, plébános Zalaapátiban 1871, Zalavár önállósodása után Zalaapáti fogadalmas 1873, plébános Csácsban 1874–1883. Perjel és lelkész Zalaapátiban 1883–1886. 1886. júl. 1-jén elhagyta a Rendet, de 1891. márc. 20-án visszatérési engedélyt kapott. 1893–1899 alperjel Zalaapátiban, 1894-től házgondnok is. Meghalt 62 évesen.

Források: DA St. Pölten, Kons. Prot.

Irodalom: CAT 1564, 444; Mück 466.; Berkó-Legányi 127. lap (Z 3).

37. 1367	P. Gabriel (Georg) Nemeth
Szül.	Körmenden, Vas vármegye, Magyarország
Szül.	1839. júl. 7.
Beöltözés	1858. szept. 12.
Fogadalomtétel	1862. júl. 7.
Primícia (Újmise)	1863. aug. 9.
Meghalt	1906. dec. 22.

Káplán, hitelemző és könyvtáros Zalaapátiban, levéltáros 1863–1873. Zalavár önállósodása után Zalaapáti fogadalmasa, plébános Zalaváron 1873–1890, plébános Csácson 1890–1905. Meghalt Zalaapátiban, 67 évesen.

Irodalom: CAT 1564, 446; Mück 468.; Berkó-Legányi 127. lap (Z 4).

38. 1388	P. György (Sándor) Garath
Szül.	Perenyén, Vas vármegye, Magyarország
Szül.	1844. dec. 16.
Beöltözés	1865. szept. 17.
Fogadalomtétel	1866. okt. 9.; 1870. márc. 27.
Papszentelés	1870. júl. 31.
Primícia (Újmise)	1870. aug. 14. Perenyén
Meghalt	1896. jún. 4.

Káplán Zalaapátiban 1870, esztergályi hitelemző és vendégpáter 1871, Zalavár önállósodása után 1873-tól Zalaapáti fogadalmasa, novícius magiszter, plébános Zalaapátiban. Meghalt 51 évesen.

Irodalom: CAT 1564, 467; Mück 491.; Berkó-Legányi 127. lap (Z 5).

39. 1392	P. Michael (Ludwig) Vörösz (Vörös)
Szül.	Sümege, Zala vármegye, Magyarország
Szül.	1847. júl. 3.
Beöltözés	1867. szept. 1.
Fogadalomtétel	1868. okt. 9.; 1871. nov. 12.
Papszentelés	1872. júl. 28.
Primícia (Újmise)	1872. aug. 15. Zalaapátiban
Meghalt	1878. jún. 20.

Káplán Zalaapátiban 1872, Zalavár önállósodása után 1873-tól Zalaapáti fogadalmasa, esztergályi hitelemző, a Rózsafüzér Társulat vezetője. Meghalt 30 évesen.

Irodalom: CAT 1564, 471; Mück 493.

40. 1393 P. Adrian (Josef) Desits
Szül. Szombathelyen, Magyarország
Szül. 1845. márc. 6.
Beöltözés 1867. szept. 1.
Fogadalomtétel 1868. okt. 9.; 1871. dec. 12.
Papszentelés 1872. júl. 28.
Primícia (Újmise) 1872. aug. 15. Zalaapátiban
Meghalt 1880. aug. 18.

Káplán Zalaapátiban 1872, Zalavár önállósodása után 1873-tól Zalaapáti fogadalmasa, levéltáros és könyvtáros, esztergályi hitelemző. Meghalt 35 évesen.

Irodalom: CAT 1564, 472; Mück 494.

41. 1408 Clemens (Karl) Mück
Szül. Moritzfelden (Móriczföld, Măureni, Románia), Csanád egyházmegye, Magyarország
Szül. 1861. febr. 15.
Beöltözés 1880. aug. 29.
Fogadalomtétel 1881. aug. 29.; 1884. aug. 28.
Papszentelés 1885. júl. 19.
Primícia (Újmise) 1885. júl. 19.
Meghalt 1926. dec. 9.

Gimnáziumi tanulmányok Olmützben és Kremsben, teológiai tanulmányok St. Pöltenben, káplán Kottesben 1885. aug. 26., Pfaffendorfban 1886. dec. 23., Ószövetségi Szentírás és keleti nyelvek professzora a házi teológián 1887, a keleti nyelvek tanulmányozása a téli hónapok folyamán P. Dr. Altann Edlingernél: 1887/88 héber, 1888/89 arab, 1889/90 szír, káldeus nyelvek. Újszövetségi Szentírás professzora 1888–1892, egyidejűleg novícius magiszter 1893–1894, egyben az erdészeti felügyelője 1897. okt. 1., plébános Gösingben 1900. febr. 8., Pyhrában 1900. máj. 19., Rossatzban 1916. febr. 17., Oberwölbling esperesi kerület esperese, egyházjogász St. Pölten egyházmegyében 1925. ápr. 3. Meghalt Rossatzban 65 évesen, Göttweigben temették. Kiváló zenész volt, zongorázott és hegedült és jól énekelt. Jelentős volt kottagyűjteménye (Göttweigi Gyűjtemény.) Foglalkozott a helytörténettel és kiváló kalligráfus volt.

Források: AG: PA XXXII, 332.

Irodalom: CAT 1564, 486; Mück 508; Ch. Fleck: Die Vita Altmanni, Diss. phil. Wien 1978.

42. 1412 Adalbero (Hubert) Schneider
Szül. Pozsonyban (Magyarország) [ma Bratislava, Szlovákia]
Szül. 1865. okt. 1.
Beöltözés 1884. szept. 23.
Fogadalomtétel 1885. szept. 23.; 1888. okt. 6.
Papszentelés 1889. júl. 7. St. Pöltenben
Primícia (Újmise) 1889. júl. 11.
Meghalt 1892. ápr. 29.

Teológiai tanulmányok St. Pöltenben (1885–1887) és Göttweigben (1887–1889), káplán Nappersdorfbán 1889. júl. 7., Hainfelden 1890. máj. 23. Meghalt Hainfelden 1892. ápr. 29., 27 évesen.

Családja: Szülők: Johann Schneider, csász. és kir. őrmester, Theresia März.

Források: AG: PA XII, 71.

Irodalom: CAT 1564, 490; Mück 512.

43. 1469 Bruno (Ludwig) Maurer
Szül. Lékán (Lockenhaus), Magyarország [ma Ausztria]
Szül. 1890. júl. 25.
Beöltözés 1910. szept. 8.
Fogadalomtétel 1911. szept. 10.; 1914. szept. 30.
Papszentelés 1915. júl. 4. St. Pöltenben
Primícia (Újmise) 1915. júl. 11.
Meghalt 1952. szept. 26.

A teológiát Rómában a Szent Anzelm Bencés Főiskolán végezte (1911–1915), segédlelkész Göttweigben és vendégpáter 1915, káplán Göttweigben 1916, házgondnok 1917. júl., káplán Kilibben 1923. ápr. 4., plébános Unterbergernben 1923. aug. 2., Oberwölbling esperesi kerület esperese 1941. nov. 26. – 1951. jún. 16., St. Pölten egyházmegye jogásza. Maláriás megbetegedését követően 1947-től beteges, visszatér Göttweigbe 1951. ápr. 4, majd júl. 15-től ismét Unterbergern, ismét visszatér Göttweigbe 1952. ápr. 16. Meghalt Bécsben 62 évesen, Göttweigben temették okt. 1-jén.

Családja: Vater Balthasar Maurer (megh. 1910, 2. 11.). Két idősebb fivére Lilienfeldben ciszterci: Josef (P. Guido, 1871–1938) és Georg (P. Emerich, 1886–1945):

Művei:

1. Aus der bolschewikischen Schreckensherrschaft in Ungarn, in: Völkeraufklärung, Nr. 12, Warnsdorf.

2. Fordítások magyar nyelvből:

a) Cikkek: Korrespondenzblatt f. Klerus Österr.

b) Tóth Tihamér püspök prédikációi.

Források: AG: PA XXIII, 182.

Irodalom: CAT 1564, 534; Mück 556.

Göttweigi fogadalmas bencések Zalaapátiban

Szerzetesi név szerint

Nagymagyarországi születésűek

Adalbero (Hubert) Schneider, Pozsony/Pressburg/Bratislava, 1865–1892

P. Adalbert Göntz, Pápa, 1804–1848

P. Adrian Vincovics, Sáros Patak 1724–1784

P. Adrian (Josef) Desits, Szombathely/Steinamanger, 1845–1880

P. Adrian (Franz) Csillag, Zalaegerszeg/Szala-Egerszeg, 1777–1842

P. Aemilian (Andreas) Vörös, Nyalka, 1737–1774

P. Andreas (Alexander) Berger, Csács, 1810–1878

P. Andreas Ohidi von Ohid, Ohid (Schloss Ohidi), Komitat Zala, 1755–1825

- P. Beda (Johannes) Stockmann, Pest, 1784–1856
 Bruno (Ludwig) Maurer, Léka (Lockenhaus), 1890–1952
 Clemens (Wenzel Joseph Franz) Morgenbesser, Körmöcbánya/Schemnitz/Kremnica, 1747–1799
 Clemens (Karl) Mück, Móricföld/Moritzfeld, Diözese Csanád, Krassó-Szörény, 1861–1926
 P. Emmerich (Joseph) Rabl, Räbl, Rábel, Kőszeg/ Alsó-László, Pfarre Kőszegh (Güns), 1756–1816
 Emmerich (Adam) Lents, Uj-Malomsok, Komitat Győr, Diözese Veszprém, 1804–1857
 P. Franz (v. A.) Demkovits (Demkovics), Vasvár, 1756–1820
 P. Gabriel (Gabriel) Stephaits, Zalakoppány/Szala-koppány, 1817–1850
 P. Gábor (György) Nemeth, Körmend, 1839–1906
 P. Georg (Johannes) Joachim, Celldömök/Dömök, 1757–1833
 P. György (Sándor) Garath, Perenye, Komitat Vas, 1844–1896
 P. Gerhard Gétseg, Kapornak, 1786–1834
 P. Gerhard (Anton Stephan) Teffler, Szombathely/Steinamanger, 1736–1784
 P. Gregor (Stephan) Modrovits (Modrovics, Mödrovitz), Lébény, 1813–1884
 Honorius (Josef) Vollhofer, Sopron/Ödenburg, 1837–1911
 Josef Teölke (Teöke), Kéménd, Diözese Veszprém, 1751–1803
 P. Konrád Horváth, Celldömök/Kis-Czell, 1807–1885
 P. Ladislaus Gombos, Dióskál, 1801–1835
 P. László (József) Tomsich (Tomsics, Tomsich), Füles/Jois, 1812–1887
 P. Ladislaus Bedő, St. Peter, Komitat Eisenstadt, 1709–1770
 P. Ludwig (Johannes) Malecz, Györsziget/Szigeth bei Győr, 1809–1863
 P. Martin (Martin) Emmer, Győr, 1780–1851
 P. Michael (Ludwig) Vörösz, Sümeg, 1847–1878
 P. Placidus Filöp, Győr, 1740–1800
 Roman Foiczig, Ság, Gyórság/Saagh, 1758–1808, 1777 Phalma, 1796 Szala-Apáthi
 P. Rudolf Vukan, Rakicsán, Diözese Steinamanger, 1803–1837
 P. Sales (Franz) Gáspár, Nagy-Kanizsa, 1793–1866
 István (Dániel), Wallner, Kőszeg/Güns, 1837–1899
 P. Stephan (Johannes Ignatius) Schweiger, Sopron/Ödenburg, 1748–1804
 Stephan (Stephan) Kelle, Sormás, 1783–1841

Nagymagyarországon kívül születtek

Bécs, Felső-Ausztria, Alsó-Ausztria, Morvaország területén

- P. Coelestin (Franz) Rabl, Oberfrauenleithen bei St. Florian, Felső-Ausztria 1756–1809
 Isidor (Florian) Pohl, Krönau (Krenov), Mähren, 1749–1816
 P. Joseph (Johann Kaspar) Unterberger/Unterperger, Bruck a. d. Leitha, 1731–1788
 Julius (Julius) von Baudis, Bécs/Wien, 1820–1879
 P. Vinzenz (Franz) Werl, Grafendorf, Alsó-Ausztria, 1810–1861

FORRÁSOK

AG	Göttweig, Apátsági Levéltár (Archiv)
DA St. Pölten,	Kons. Prot. Diözesenarchiv St. Pölten, Protokolle des Bischöflichen Konsistoriums St. Pölten (ab 1785)
DA Wien, Matr. ord.	Diözesanarchiv Wien, Matricula ordinandorum 1575-től
PA	Personalnachlass: személyes hagyaték a Göttweigi Apátsági Levéltárban
PfA Obergrafendorf	Obergrafendorfi plébániai levéltár

IRODALOM

- BERKÓ–LEGÁNYI: *A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend névtára, 1802–1986*, szerk. Berkó Pál és Legányi Norbert, (Győr) 1987.
- CAT 1564: *Catalogus Religiosorum Professorum antiquissimi Monasterii Divae Virginis Gottwicensis a B. Altmanno Episcopo Passaviensi fundati Anno 1083, collectus ab Adm. R. P. Nicolao Lennert Priore Gottwic. ab Anno 1564*
- ERDINGER, Anton: *Bibliographie des Clerus der Diözese St. Pölten von der Gründung derselben bis auf die Gegenwart (1785–1889)*, St. Pölten 1889.
- FISCHER, Udo: *Wienerherberg, Salterrae, Maria Roggendorf* 1981.
- LASHOFER, Clemens Anton OSB: *Professbuch des Benediktinerstiftes Göttweig. Zur 900-Jahr-Feier der Gründung des Klosters*. EOS Verlag St. Ottilien 1983. (Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige. 26. Ergänzungsband.)
- MÜCK, Clemens: *Catalogus Gottwicensium*, Rossatz 1923.
- RIEDEL, Friedrich Wilhelm: *Der Göttweiger Thematische Katalog*, I-II. München és Salzburg 1979.
- Scriptores ordinis S. Benedicti qui 1750–1880 fuerunt in Imperio Austriaco-Hungarico*, Bécs 1881.

Bencések
a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban,
Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye)
1911–1926 között

1911/12	1913/14	1915/16	1917/18	1918/19	1920/21	1922/23	1924/25	1925/26	1926/27
Kroller Miksa	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó
Darvas Orbán perjel	1912: Ró- zsa Vitál perjel	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó
Benyák Ottó alperjel megh ZA									
			Béri Zsigmond ideigl. nyug. megh. ZA						
									Dukics Aurél esztergályi hitelemző
			Grubich Lázár ideigl. nyug.	uó	uó megh. ZA				
Fleischmann Jenő nyug. megh. ZA									
Hegyi Damján esztergályi hit- elemző									
					Horváth Kristóf nyug.	uó	uó	uó	uó
Horváth Róbert nyug.	uó alperjel	uó							
Dr. Kardos Celesztín házg. és korm.	uó	uó	uó	uó	uó				
						1921: Meszlényi Lambert kormány- zó	uó	uó	uó

1911/12	1913/14	1915/16	1917/18	1918/19	1920/21	1922/23	1924/25	1925/26	1926/27
					Németh Rafael esztergá- lyi hit- elemző	uő 1921: házgond- nok	uő	uő	uő 1926: le- véltáros is
			Németh Reginárd nyug.	uő	uő	uő	uő	uő	uő
									Rezner Tibold kor- mányzó
			1916: Tomasits Odó esztér- gályi hit- elemző						
						Vörös Balduin nyug.	uő megh. ZA		
		Dr. Wargha Samu alperjel	uő	uő	uő	uő	uő	uő	uő megh. ZA

Plébánosok (A zalaapáti plébános a rendházban lakott)

1911/12	1913/14	1915/16	1917/18	1918/19	1920/21	1922/23	1924/25	1925/26	1926/27
Récsei Farkas Zalaapáti	uő	uő	uő	Tomasits Odó	uő	uő	uő	uő	uő
Högyészi Amand Csács- bozsok	Schedl Arnulf	uő	Dr. Tell Anasztáz	uő	uő	uő	uő	uő	uő
Gyürkis Anaklét Nagyrada	uő	uő	uő	uő	Matusz György	uő	uő	uő	Macher Emmá- nuel
Mesterházi Imre Zalavár	uő	uő	uő	Holler Konrád	uő	uő	uő	uő	uő
8+3	5+3	6+3	9+3	7+3	9+3	9+3	9+3	8+3	10+3

Forrás:

A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend és a Pannonhalmi Egyházmegye Névtára a tárgyévekre

Bencések
a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban,
Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye)
1927–1938 között

1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39
Kroller Miksa	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó
Rózsa Vital perjel	uó	uó	1931: Gállik Oszvald perjel	uó	uó	uó		
					Dallos Marian	uó	uó	uó
				1931: Fennesz Alkuin				
		Gosztonyi Nándor						
					Holler Konrád	uó		
Horváth Kristóf nyug.	uó alperjel	uó alperjel	uó megh. ZA					
Kurbély Vince esztergáli hitelemző		uó						
			Májér Iván nyug.	uó	uó	uó	uó	uó
		Németh Ambrus						
Németh Rafael nyug.	uó	uó						
Németh Reginárd nyug.	uó	uó	uó megh. 1932 ZA					
			Pallos Kajetán alperjel	uó	uó	uó	uó	uó megh. ZA
				Perényi Otmár nyug.				

1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39
Rezner Tibold kormányzó	uó	uó						
			Szalay Albert korm.	uó	uó	uó	uó	uó
		Tímár Gellért	uó esztergályi hitelemző					

Plébánosok (A zalaapáti plébános a rendházban lakott)

1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39
Tomasits Odó Zalaapáti pléb.	Németh Rafael	uó	Gosztonyi Nándor Németh Romuárd	1932: Kálovics Adorján	uó	Kál Adorján	uó	uó
Dr. Tell Anasztáz Csácsbozsok	uó	uó	Mesz-lényi Lambert	uó	uó	Schnattner Szigfrid	uó	uó
Dr. Macher Emmánuel Nagyrada	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó
Holler Konrád Zalavár	uó	Dr. Tihányi Gál	uó	uó	uó	Dr. Kalmár Gusztáv	Komáromi Títusz	uó
8+3	7+3	10+3	9+3	8+3	8+3	8+3	6+3	6+3

Forrás:

A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend és a Pannonhalmi Egyházmegye Névtára a tárgyévekre

Bencések
a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban,
Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye)
1939–1950 között

1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50
Kroller Miksa	uó	uó	uó	uó	uó	uó meghalt 1946. február 27. Szekeres Bónis apát 1946. június	uó	uó	uó
Dr. Erdélyi László perjel	uó	uó	uó	uó	uó	uó meghalt. aug. 17.			
Fehér Damáz	uó								
				Gosztonyi Nándor alperjel	uó	uó			
		Dr. Kögl Szeverin	uó	lásd alul					
				Hoffer Lipót esztergályi hit-elemző	uó	uó	uó		
Horváth Ányos kormányzó	uó	uó	uó						
Májjer Iván nyug.	uó	uó	uó	uó	uó	uó			
		Dr. Kál Adorján alperjel	uó	uó					
					Rendi Andor	uó	uó		
	Dr. Sarudy Viktorin em. apát	uó	uó	uó	uó	uó			

1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50
Serédi Dénes nyug.									
								Villányi Anaklét	uó
									Vönöczki Fábián

Plébánosok (A zalaapáti plébános a rendházban lakott)

1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50
Dr. Kál Adorján Zalaapáti pléb.	uó	uó	uó	Dr. Kögl Szeverin	uó	uó	Faggyas Edvin	uó	uó
Schnattner Szigfrid Csácsbozsok	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó
Dr. Macher Emmánuel Nagyrada	Dr. Nagy Amadé	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó
Komáromi Titusz Zalavár	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó	uó
7+3	7+3	8+3	8+3	8+3	8+3	8+3			

Forrás:

A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend és a Pannonhalmi Egyházmegye Névtára a tárgyévekre

MODROVICS GERGELY OSB, ZALAVÁRI APÁT

ZALAVÁR EMLÉKE

Közreadja: Somorjai Ádám OSB

BEVEZETÉS

Modrovics Gergely az önálló Zalavári Apátság (Zalaapáti) konventje által megválasztott apát volt, azt követően, hogy a Vallásalap megvásárolta a Göttweigi Bencés Apátságtól az apátság vagyonát és azt megelőzően, hogy a Pannonhalmi Bencés Rend átvette azt. Modrovics Gergely zalavári bencés Csácsbozsok (Ma Zalaegerszeg) plébánosaként exponálta magát 1848-ban, beállt a zalai nemzetőrök közé, ezért a szabadságharc leverése után tízévi várfogságra ítélték. Göttweig közbenjárására kiszabadult Kufsteinből és Göttweigbe száműzték. Göttweigben rendelkezésére állt a levéltár, amelynek forrásai alapján megírta *Fragmenta historica Abbatiae S. Adriani de Szalavár* (A Zalavári Szent Adorján Apátság Történeti Töredékei) c. latin nyelvű kéziratát. Őrzi a Göttweigi Bencés Apátsági Levéltár.¹ Visszatérése után húsz évvel, 1874-től 1884-ben bekövetkezett haláláig ő lett az első és egyetlen független zalavári apát. (Ezt követően a Pannonhalmi Szent Benedek-rendhez tartozott.)

A Zalavári Apátság levéltárában találtunk meg az ő tollából egy rövid magyar nyelvű összefoglalást.² A következőkben ennek átiratát közöljük. A jegyzeteket gondozta: Somorjai Ádám OSB.

Szent Adorjának³ címzett zalavári Benedekrendű apátság egyetlen emlékeréklyéje levén Pannoniában a Benedekrendnek azon időszakból, midőn még azt őseink el nem

1 Modrovics Gergely eme hosszabb, latin nyelvű kéziratáról bővebb méltatás jelent meg in: *A zalavári apátságnak történeti vázlata. 1873.* In: A pannonhalmi Szent Benedek-rend története, VI. B, szerk. Sörös Pongrác. Stephaneum, Budapest, 1916. 662–666. – A Pannonhalmi Főapátság gyűjteményeiben egyelőre nem került elő példány.

2 Zalavár emléke. Őrzési helye 1951–2021 között: Országos Levéltár, Zala Megyei Levéltár, Zalavár Apátság Házi Levéltár, 2021-től kezdve Pannonhalmi Főapátsági Levéltár. 83. doboz, 6-4-4. Ceruzával: *Zalavár Emléke M. G.-tól.* Más kézzel: *Modrovics Gergely apát. 4/4.*

3 Hadrianus, Adorján, centurio, a császári palotaőrőség tisztje, szent vértanú †306 Nikomédiában, a Kelet-Római Birodalom fővárosában (tetrarchia korszaka. Nagy Konstantin 324-ben ide költözött, csak 330-ban költözöttbe Bizáncba, amelyet saját magáról nevezett el). Emléknapja Nyugaton szeptember 8. – ereklyéinek Bizáncból 630-ban Rómába történt translatio-ja érkezési napja. A Forum Romanumon az antik Róma egyik legnagyobb presztízsű intézményének, a szenátusnak, a Curia Juliának az épületében alakították ki templo-

foglalták; azért: mind a hajdan iránti kegyelet, mind a nagy érdeklődés, mely a hazában ezen apátság iránt újabb időben mutatkozott, egyiránt indokolják ezen apátság történelmének rövid vázlatát.

Kétségbe vonhatatlan történelmi adatok bizonyítják, hogy Szent Adorjánról címzett Benedek rendű apátság, mi előtt azt Szent István magyarok első fejedelme 1019-ben mintegy másodszer alapítá, már létezett.⁴ És hogy ezen apátságot eredetileg 843-ban Privina⁵ vagy: Bribinus nyitrai szláv herceg alapítá.⁶

Privina ugyanis: Jámbor Lajos, Nagy Károly német fejedelemnek⁷ utódjától alsó Pannoniában nagy terjedelmű birtokot nyervén hűbérben hála érzettől indítatva: 828-ban Traismauer máig is fennálló alsó ausztriai helységben megkeresztelkedett, s e keresztény hitet egész birodalmában nagy buzgalommal terjeszté. Több helyütt, nevezetesen: Lendván, Szombathelyen, Veszprémben, Pécssett templomokat építtetett.

840-ben pedig a Zala folyó berkes posványában magának egy erős várt építtetett, melyet Mozburgnak⁸ és egypár év letelte után 843-ban Mozburg közelében keletre egy várost népesített, melyet Salaburnak nevezett.

Amazt egy templommal, a Boldogasszony tiszteletére; emezt egy apátsággal és három templommal: Szent Adorján vértanú; Szent Rupert és keresztelő Szent János tiszteletére ékesítve.

Pogány őseinknek azonban a 9^{ik} század végén történt foglalásaik Pannoniában a kereszténység terjedésének véget vetettek. Így történt, hogy Szent Adorjánról nevezett apátság is, melyet elsőben Privina szláv hercegnek buzgósága alapított szinte a 9^{ik} század végén, romra jutott.

Azonban emléke ezen apátságnak nem enyészett el örök időkre; mert Szent István magyarok első apostoli fejedelme birodalmában a keresztény hitet éleszteni és gyarapítani kezdvén; magasztos céljának elérésére, azon szerzetes férfiak befogadására, kiknek közremunkálkodásuk által leginkább remélte a vallásosságot, erkölcsiséget és közreműködést előmozdíthatni: zárdákat építtetett.

Így alapult Szent Adorján vértanúról címzett zalavári Benedek rendi apátság másodszer 1019^{ben} mint egyike a Szent István által alapított 5 apátságnak a Zala-folyó árjainak szigetén, hol előbb Privinának vára állott.

Az eredeti alapító okmány 1341^{ben} több jeles királyi és pápai okmányokkal együtt a sekrestyében véletlenül történt meggyulladására folytán elégett.

Azonban hiteles másolatban több helyütt olvasható; miután azt Kollár Ferenc kir. tanácsos és bécsi könyvtárnok 1762^{ben} nyilvánossá tette a munkájában: „Historia diplomatica, Juris patronatus Hungariae”.⁹

mát, melyet az olasz állam 1922 után visszakért és helyreállított. Adorján ereklyéi 1932-ben Róma Salaria városnegyedében kaptak új elhelyezést: „Santa Maria della Mercede e Sant’Adriano” plébániatemplomban.

4 Szent István császári sógorától, II. vagy Szent Henriktől, Gizella fivérével is kaphatott Adorján-ereklyét, lévén Henrik nagy tisztelője volt Szent Adorjának.

5 Pribina, Priwina (800k–861) 840?–861 között a Rába és Dráva közti terület élén állt, frank hűbéres, 847-től gróf (comes) rangban.

6 Értsd: a salzburgi (bencés) érsekség itt templomokat építtetett és missziós papokat (részben bencéseket) küldött.

7 Nagy Károly, Charlemagne, Carlo Magno, a Római Birodalom Renovációját követően római császár, nem csupán német fejedelem. (Frank király 768-tól, császár 800-tól, meghalt 814-ben.)

8 Mozburgot ír. Mai szóhasználat: Mosaburgot.

9 Kollar, Adam Franz, szlovákul Adam František Kollár, magyarul Kollár Ádám Ferenc (1728–1783), a könyv Megjelent Bécsben 1762-ben.

Ezen apátságot szent István 1024^{ben} kelt okmány által, nemcsak előbbi jogaiban megerősíté, hanem újabb adományozással is vagyonosítá. – *A és B alatt.*¹⁰

E két oklevélen alapulnak Zalavár jogai és kiváltságai, melyeket idők folytával, mind az apostoli fejedelmek, mind a római pápák több ízben megerősítettek.

Valamint e két okmányból eléggé kitűnik Szent István kegyele a zalavári apátság iránt; úgy viszont, hogy a méltányos várakozásnak Zalavár ős alapjai teljesen megfeleltek, azt a történelem megcáfolhatatlanul bizonyítja.

Többek mellőzésével szabad legyen Fesslert idéznem, ki így szól: ¹¹ Szent István öt apátságnak volt alkotója, melyek a munka, szorgalom és istenes életnek voltak tanyái; a zárdákban iskolák tartattak, melyek a városok és falvaknak jámbor lelkészeket, a Fejedelmeknek értelmes tanácsosokat, a magyar egyháznak apostoli buzgalmú püspököket képeztek.

Ez így levén, nem csodálhatjuk, ha a szerzetesek és fejedelmek és főuraknak figyelmét magukra vonván: ezek által rövid idő alatt annyira megszorítottak, hogy a 11^{ik} század közepén már 15 Benedekrendű apátság létezett, melyek nem csak az isteni félelemre, szelídsegre, erkölcsös életre oktatták a magyar népet, hanem egyszersmind a mezei gazdálkodásra, ipar- és szorgalomra is. – És ha az apátságoknak adományozott jószágokkal a szerzetesek száma arányban állott, akkor azon kívül, hogy a zárdákban iskolákat tanítottak, könyvtárokat kezeltek, mezei gazdaságra ügyeltek, még elég nagy számmal munkálkodhattak a hit terjesztésében.

És hogy valóban így állt a dolog, nem csak a többi apátságokra nézve, de Zalavárra vonatkozólag is, kétségbevonhatlan történelmi adatok bizonyítják.

Ugyanis: zalavári apát, az apátság szent alapítójának okmánya szerint feljogosítottván: hol jónak látná, templomokat, kápolnákat állítani és oda lelkészeket helyezni az apát joghatóság alatt. E jogával élve zalavári apát hivatásának akkint felelt meg, hogy Zalában számtalan templomot építtetvén oda lelkészeket állandósított saját joghatósága alatt.

Azok kedvéért, kik a helyi viszonyokkal ismeretesekek, álljon itt néhány helység neve, melyek mint hajdani plébániák felett Zalavár gyakorolta az egyházi fő joghatóságot: „Zalavár, Rada, Apáti, Csács, Gelse, Alsó Rajk, Kerecsen, Igrice, Issebor, Boldogasszonyfalva, Ung, Tapsony, Kiskomárom, Galambok, Karos, Kolon, Rokolyán, Zabar, Pacha, Eulicz/Enlicz”.

Már e névsor is világosan bizonyítja, hogy Zalában a hiterjesztés dicsősége Zalavárt nevezetes részben megillette.

Azonban Zalavárnak apostoli munkálkodása nem csupán Zalára szorítkozott, mert Szent Gellért életírója¹² így szól: „Szent István Gellértet, ki Jerusalembé való utazandó vissza tartóztatván, őtet 1035-ben¹³ csanádi püspökké nevezte ki; úgy azonban, hogy az Evangélium hirdetésére feljogosítva legyen az egész országban. Segédkező szerzetes férfiakat adván eléje: szentmártoni, zalavári, pécsváradi és bakonybéli apátságokból, kik mind válogatott, és tudományosan képzett egyének voltak.”

10 Két melléklet, a két alapító oklevél: 1019, 1024 átírása, Modrovics Gergely írásával, 7 lap.

11 FESSLER: *Geschichte der Ungarn*. 1. Theil. Seite 587–88. [Fessler, Ignaz Aurelius: *Geschichte von Ungarn*, Brockhaus, Leipzig 1867. – Ernst Klein által gondozott második kiadás: 1867–1883 között öt kötet.]

12 Nem nevezi meg az életírot.

13 1030-ban.

De a zalavári bencések tágabb körű apostoli munkálkodását azon körülmény is eléggé tanúsítja, hogy: Szent István végnapjaiban még egy zárda alapítására eszmélkedvén, annak benépesítésére: Pannonhalma, Zalavár, Zobor, s Bakonybélből szerzetes férfiakat nem vehetett; miután nevezett zárdákat már előbb kimerítette, azokból a szerzeteseket különféle egyházi foglalkozásokra alkalmazva.

A mondottak után nem csodálhatjuk, ha az utóbbi fejedelmek Zalavár érdemeit méltányolva, annak kiváltságait nem csak tiszteletben tartották, hanem okmányilag is megerősítették, nevezetesen: Szent László 1091, Károly, Nagy Lajos, Zsigmond, Albert, 1° Mátyás, 2^{ik} Lajos. És Ámbár Kálmán király által hozott törvények az újabb kisebb apátságokat némileg korlátozzák, de az öt első és Szent István által alapított apátságok kiváltságai érintetlenül hagyták.

E nagy kegyeletet az apostoli fejedelmek részéről Zalavár ősatyjai: a munkásság, hit-tudományossággal párosult, erkölcsös élet által buzgólkodtak. És érdemleni, mert valamint bizonyos, hogy a zalavári bencések nem csak Zalában, hanem egész országban hirdették s ápolták a keresztény hitet, míveltséget, úgy kétségtelen, hogy apostoli fejedelmeinket kiképzett s apostoli buzgalmú férfiakkal sokszor megörvendeztették, kiket azok szent céljokra bölcsen fel is használtak. Így buzgólkodott Zalának az egyház és haza iránti kötelmek teljesítésében állhatatosan, kisebb nagyobb változatos bajok közt a hazával együtt bekövetkezett végpusztulásáig.

Ezen apátság kisebb bajai közé számítandó azon körülmény, hogy szent alapítója által nagy előjogokkal ruháztatván fel, melyek miatt utóbb a veszprémi megyéspüspökök és zalavári apátok közt némi súrlódások támadtak. Azonban e körülményből az apátságra nézve semmi hátrány nem következett, mert a vizsályos ügy, vagy az esztergomi zsinaton vagy a királyok nevezetesen Hunyady Mátyás és 2^{ik} Ulászló által, mindenkor az apátság előnyére döntetett el, az alapító okmány tartalma szerint.

Nagyobb veszély fenyegette Zalavárt azon körülményből, hogy az Árpádháznak 1301^{ben} történt kihaltával az ország pártokra szakadván a törvények iránti tisztelet felette meglazult, a féktelenség oly nagymérvben áradozott, hogy a hatalmasabbak nem ritkán törvénytelen s erőszakos birtokfoglalásokra vetemültek.

Állításomat Zalavárra vonatkozólag bizonyítja Szent István alapító okmányának az esztergomi káptalanban János apát¹⁴ által 1339° történt hiteles másolatása avégből, hogy az ellenséges vetélkedők ellen az apátság javai biztosítva legyenek.

Úgy 1348^{ban} Nagy Lajos az apátsági javakból történt erőszakos elfoglalnak, saját emberei s a vasvári káptalan által rendeli megvizsgáltatni.

1448^{ban} Marczaly család pártosai s híveivel zalavári monostort birtokaival együtt erőszakkal elfoglalván az ájtatos imáknak szentelt helyét nem átalotta rablók barlangjává aljasítani. Hunyady János országunk nagy emlékü Kormányzója Pál apátot¹⁵ küldöttség által kívánta ugyan visszahelyezni birtokába, azonban a fegyveres tömegnek ellenállása miatt ez meg nem történhetett.

Mikor és mi módon jutott vissza Zalavár törvényes birtokosainak hatalmába, az nem tudatik, ellenben, hogy egypár évtized után hasonló törvénytelen hatalmaskodás ismét-

14 I. János apát: 1339, 1341, 1342. (Adatok: FÜSSY Tamás – ERDÉLYI László: *A zalavári apátság története a legrégebb időktől fogva napjainkig*, Budapest 1902. Utánnyomás: Zalaapáti 2019. 731 lap. [A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, VII.] 422. lásd a továbbiakban is.)

15 I. Pál argyaszi püspök, gubernator 1439, 1444, 1448.

lódott, az bizonyos, mert 1489^{ben} Vincze apát¹⁶ óvást tesz a kapornaki Konventben, Laczkfy János, Darabos Gergely, Ormándy Balázs, törvénytelen foglalásaik ellen.

Miután hasonló törvénytelen háborgatások több ízben ismétlődtek nemcsak Zalavárban, hanem más szerzetes társulatokban is, nem csoda, ha végre szerzetes fegyelem lazulni, a tudomány és vallásos élet szentélyei hanyatlani kezdtek. Főképpen, miután leginkább a 15^{ik} századtól kezdve sokszor oly egyének neveztek a szerzetesek főnökeiül, kik szerzetesek sem lévén, a monostortól távol laktak. S így a szerzet érdekeit figyelmen kívül hagyva, megelégedtek annak jövedelmével; melyet kényök szerint elpazaroltak.

A szerzetes társulatok hanyatlásának a fejedelmek és jobbak célszerű törvényhozás által kívánnak ugyan gátot vetni, nevezetesen: 1458, 1486, 1498, 1504, 1507^{ben} oly törvények hozattak, melyek szerint csak alkalmas szerzetes egyének lehessenek szerzetes főnökök, sőt 2^{ik} Ulászlónak 1510-ben hozott törvénye azt rendeli, hogy a szerzet szabadon, saját kebeléből választhasson.¹⁷

A megbomló fegyelem helyreállítására az egyház részéről zsinatok, káptalanok tartatnak. Azonban a kór, melynek kiirtására annyi szent akarat egyesült, sokkal mélyebbre hatott már, hogysen kiirtható lett volna. Ugyanis a fennebb érintett intézkedések dacára még 1526° is Nádasdy Tamás, 2^{ik} Lajos király titkára úgy 1539^{ben} Hasságh Ferenc Zalavárnak nem választott, hanem kinevezett kormányzói voltak.

Ily körülmények közt szükségképpen be kellett következni a szerzetes rendek hanyatlásának, míg végre az 1526^{ban} bekövetkezett mohácsi vész azokat az országgal együtt eltemette.

A mohácsi gyásznapi után fennállott ugyan Zalavár még mintegy félszázadig; azonban inkább már mint harcosok laktanyája, mint a szerény szerzetes foglalkozások elvonult magánya. Míg végre Szigetvár bevétele után Zalavárnak is elérkezett végnapja. A szerzet tagjai közül némelyek menekülvén, többen az oszmán fegyver áldozatává lettek. Birtokai pedig a monostorral együtt feldúlattak.

Vésznapját az apátságunk kútfők hiánya miatt nem tudhatni. Azonban történelmi adatok nyomán bizonyosnak látszik, hogy végpusztulása csak Szigetvár eleste után történt.

Ugyanis az 1561^{ki} nagyszombati tartományi zsinaton jelen volt még Mezőlaky Ferenc zalavári apát¹⁸ – 1562^{ben} ugyanott zalavári apát követ által volt képviselve. Az 1563^{ki} törvény szerint zalavári apát köteleztetett időnkint Gyula és Szigetvárra Konventtagokat küldeni hiteles bevallások felvételére 1565^{ban} még mint hiteles hely működött.

1566^{ban} történt Szigetvár bevétele, után a törökök Kanizsát is kezdték ostromolni, s a vidéken nagy pusztításokat tettek. De Zalavár még akkor nem pusztult el.

Ugyanis 1567^{ben} Mezőlaky Ferenc zalavári apát az apátság Tisza melletti birtokának egy részét Paksy Jóbnak adja haszonbérbe. 1568^{ban} az apátság javai a királyi kamara kiküldöttei által össze iratván: ezen jegyzékből kiténik, hogy a Zala folyó nyugati részén fekvő birtokai az apátságunk már elpusztultak, azonban a keleti részen fekvő birtokaira nézve a körülmény nem említettik fel. Valamint a monostorról sem tétetik említés, pedig ha az elpusztult volna, e körülménynek szükségképpen fel kelle említettnie.

1570–1571 körül az 1568^{ban} kötött béke dacára a törökök által több várak ostromoltak és pusztítottak el. Azért az 1574^{ki} törvény 13^{ik} szakasza a Kanizsa körüli kisebb

16 I. Vincze kommandátor 1486, 1487.

17 E törvénycikk a törvénytárban nem létezik, de Pray kézírataiban olvashatók [Szerző jegyzete].

18 Mezőlaky III. Ferenc tényleges gubernátor, 1553–1558.

varak erősítését rendeli el. Azonban ezen országgyűlés Zalavárról mint elpusztultról még nem szól.

De már az 1575^{ki} országgyűlés 17 szakasza így szól: „Miután Zalavár végleg elpusztult, s ott többé Konventtagok nem létezhetnek, azért a vidéken a hiteles végrehajtásokat végezze a vasvári Káptalan, a hová Zalavárnak okmánytára is rendeltetik szállíttatni.

A mondottak után Zalavár végelpusztulásának idejeül, az 1574^{ki} év tekinthető, ami a történelemmel is megegyez, mely szerint Kanizsát az ez évben is siker nélkül ostromló törökök a vidéken nagy pusztításokat tettek.

Miután tehát Zalavár a vallásosság terjesztésében, erkölcsök szelidítésében, a hazai ifjúság nevelésében, az ipar és szorgalom előmozdításában 500 éven túl buzgólkodott: az oszmán fegyver által 1578^{ik} évben feldúlott és megsemmisített.

Az apátsági okmánytár 1575^{ben} Vasvára, onnan pedig 1598^{ban} Szombathelyre szállíttatott, hol is 1758^{ig} őriztetett. Címe az apátságnek és birtokolható javának ez idő után érdemesültebb egyházi férfiaknak adományoztattak.

Hogy Zalavár országos levéltárral már a 13^{ik} század közepén bírt, bizonyítják az azon időből még fennmaradt okmányok. Gyakorolta pedig hitelesítési jogul visszaállítása, vagyis 1758^{ból} 1850^{ki} Sept. 1-ig, a midőn a kormány által hiteles működése beszüntetett. Ez időtől csupán az okmánytár őrzése tétetvén kötelmeül.

Zalavárról ez idő után, míg hazánk a török rabiga alatt nyögött, csak a törvénytár tesz említést; mely egyszermind bizonyóságot tesz arról, hogy habár mint szerzetesház meg nem szűnt is lenni; de mint védvár az ország folytonos figyelmének tárgya maradt. Bizonyítják ezt a következő törvénycikkék, nevezetesen: 1601, §29, – 1604 §25; 1618 §35; 1647 §60; 1659 §4; 1662 s. a. t.

Itt megemléltendőnek vélem, hogy habár Zalavár mint erősség csak pusztulása után említettik is a törvénytárban, mind azonáltal már az előbb is körül volt véve nádfallal, melyet az apátság hűbéresei őriztek. Szól erről az apátsági levéltár okmányokkal 1414–1492, 1550^{ról}, melyek egyszermind bizonyítják, hogy a nagyobb egyházi javadalmasok példájára Zalavárnak is voltak hűbéres nemesei.

A fennebb mondottak szerint tehát Zalavár miután szerzetes lak megszűnt lenni, végvár gyanánt használtatott, míg az ország a török rabiga alól szabadulván Zalavára is jobb napok derültek. Ugyan is 1° Lipót 1° József és 3^{ik} Károly fejedelmek megemlékeztvén 1^{ső} Ferdinándnak 1560^{ban} kelt rendeletéről, mely szerint a török által elpusztult szerzetes rendek kedvezőbb idők beálltával lehetőleg állíttassanak vissza, több elpusztult magyar szerzetet állítottak vissza, csakhogy azok többnyire az örökös tartományok szerzetes társulataival tétettek kapcsolatba.¹⁹

Így állíttatott vissza zalavári Szent Benedekrendű apátság is 3^{ik} Károly ap[ostoli] király²⁰ által 1715^{ben}. Ámde ez is, az akkor nagy híró alsó ausztriai gottviczi²¹ apátsággal tétett kapcsolatba; hogy Zalavárott a gottviczitől mindenkor elkülönített apát legyen, kit ő felsége a gottviczi apát felterjesztésére nevezend ki. Továbbá, hogy Zalavár jövedelmei, ezen apátság szükségleteinek fedezésére fordíttassanak.

19 Szvorényi: Amoenitasok [Szvorényi: Historiae Eccl. Amoenitates fasciculi, Streibig, Iaurini (Győr) 1795–1796.] C. 6. p. 161 és 178. – Péterfy, S. Concilia, [Péterfy, Carolus: Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebratae. Posenii 1741.] E^{ik} rész. 1. 39.

20 III. Károly magyar király (1711–1740), VI. Károly német-római császár (1711–1740).

21 Göttweig (korábban Köttwein).

A kegyelmes királyi összeírásra szóló oklevél erejénél fogva tehát Bessel Gottfrid²² akkori gottviczi apát azonnal ki is jelelte a zalavári apátságra Ludwigsdorf Emilián²³ gottviczi convent tagját, ki is még azon évben a Felső által megerősítettet.

Ezen új viszonyból keletkező jobbrafordulásnak reménye Zalavárra nézve azonban csak némi részben valósult.

Ludwigsdorf Emilián ugyanis a helyett, hogy az apátság helyre állítására törekedett volna, azt néhány év eltelt után Gottvicznek adta 100 ftért haszonbérbe. S ezen állapot 1749^{ig} tartott. Ezen évben pedig Gottvicz: Bessel halálózása után Piaczol Odilo²⁴ új apátja számára kérte Zalavárt adományoztatni eltérőleg az összekapcsoló királyi oklevél feltételeitől; s így Piaczol ismét bírta Zalavárt 1768^{ik} évig.

Ez évben Piaczol gottviczi apát meghalálózván Gottvicz az újon választott apátja számára ismét kérte Zalavárt adományoztatni.

De ezúttal kérelme nem teljesült.

Ugyanis: a Fejedelemszony Zalamegye felszólalása következtében: a weszprémi püspököt és Zalamegyét bízta meg a kir. helytartóság által az ügy megvizsgálására. A vizsgálat megtörténvén a kiküldött bizottság azon jelentést tette, hogy a kir. kapcsos okmányban foglalt feltételek még most sem teljesítettek. Nevezetesen: a monostor még nincs befejezve, az apátság a szükséges egyének hiányában van. A szükséges épületek csak részben állítottak fel. Ámbár már egy előbbi kiküldöttség jelentése szerint az apátság jövedelmeinek tized része is elegendő leendett 1715 óta, minden szükséges épületek felállítására.

E jelentés következtében Gottvicznak illetőleg az újon választott gottviczi apátnak Klein. V. Magnusnak²⁵ kötelességévé tétetett, hogy a zalavári apátságra külön egyént jelöljen ki. Mi meg is történt még azon évben. Így lett Zalavárnak 1769^{től} 1830^{ig} egymás után három a gottwiczitól elkülönített apátja.²⁶ Ezen időközben t. i. 1774–1784^{ig} épült fel a monostor a templommal együtt mostani alakjában.

1830^{ik} évben Schlichtinger Farkas, mint a három közül utolsó apátja Zalavárnak meghalálózván, az apátkinevezés függőben hagyatott. Történt pedig az azon okból, hogy miután Gottvicz azon ünnepélyes nyilatkozatot tette legfelsőbb helyen, hogy ha a Felső Zalavárt kegyelmesen a gottviczi apát személyére átruházni hajlandó nem lenne, ez esetben kész Zalavárról lemondani. Az apát kinevezés felfüggesztése tehát a nyilatkozat következtében történt, és hogy így az ország kérelmének: mely az ország gyűléseken szakadatlanul ismételtetett, nevezetesen: 802, 807, 870, 827. alapja hatóságilag érdem szerint megvizsgáltassék.

E függő helyzetben maradt az apátság ügye Gottviczi apát főfelügyelete alatt; 1846^{ig}. Ez évben Arigler²⁷ meghalálózván, ennek utódjául: Schwerdfeger Engelbert²⁸ választatott meg gottviczi apátnak, ki Zalavárt személyére ismét kérelmezvén, azt meg is nyerte, és bírta 1782^{ki} December 22^{én} bekövetkezett haláláig.

22 Johann Franz Bessel, bencésként Gottfried (1672–1749), tudós göttweigi apát 1714-től. Az 1718. évi tűzvész után a barokk Göttweig újjáépítője. A göttweigi fogadalmásokra lásd: Clemens Anton LASHOFER OSB: *Professbuch des Benediktinerstiftes Göttweig. Zur 900-Jahr-Feier der Gründung des Klosters* (Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige. Ergänzungsband 26. EOS Verlag, St. Ottilien 1983).

23 Ludwigsdorf Emilián (1676–1725) zalavári apát először 1715, másodsor 1720–1725.

24 Piaczol, Odilo (1692–1768), göttweigi apát 1749-től.

25 Klein, Magnus Johan (1717–1783), apát 1768-tól.

26 Schaukögl Orbán (1724–1773), apát 1769-től; Janke II. Domokos, (1724–1801), apát 1774-től; Schlichtinger Farkas (1745–1830), apát 1801-től.

27 Arigler, Franz X. Altmann (1768–1846), apát 1812-től.

28 Schwerdfeger, Engelbert (1791–1872), apát 1846-tól.

Ezen apát halála után már most csak ugyan eljött Zalavár függetlenítésének órája.

Ugyanis: az akkori hazafias magyar kormány Slávy József²⁹ elnöksége alatt nem késett azonnal felterjesztést tenni ő Felsege elé, Zalavár függetlenítése érdemében.

E felterjesztésre már 1873^{ki} Január 27^{én} azon kegyelmes kir. leirat érkezett: miszerint elvben Zalavár függetlenítése helyben hagyatik ugyan, de a tényleges függetlenítés csak a két érdekelt apátság közt történendő kiegyenlítése után az anyagiaknak, következhetik be.

Időközben a kiegyenlítés megtörténvén, miután az legfelsőbb helyen helyben hagyatott volna: Ő Cs. s Ap. kir. Felsege által Zalavárt 1873^{ki} Október 23^{án} kelt legmagasabb leirata folytán teljesen függetlenítettet, s azon önállásba helyeztetett, melyet 1019 óta pusztulása, vagy is 1574^{ig} szakadatlanul élvezett.

Ő Felsege 1° Ferencz József, dicsően uralkodó apostoli fejedelmünk e kegyes tény által az országnak több mint félszázados kívánságának tett eleget.

S miután az egyházi kötelék is, mely Zalavár és Gottvicz között létezett, Ő Szentsége IX^{ik} Pius Pápa³⁰ 1873^{ki} December elején kelt pápai leirata által feloldoztatott, az ügy teljesen az által fejeztetett be, hogy Ő Cs[ászári] s. Ap[ostoli] kir[ályi] Felsege 1874^{ki} Február elején kelt kegyes leirata által³¹ az apátválasztást oly alakban engedélyezte meg-ejtetni, mint az 1802^{ki} Pannonhalmának engedélyeztetett.

Az apát választás 1874^{ki} Martius 12re tüzetvén ki miután arra: Nagyméltóságú Ranolder János³² veszprémi püspök mint kinevezett királyi biztos betegeskedése miatt meg nem jelenhetett; a választás vezetésére Nagyságos és Főtisztelendő Plosser Ferencz³³ veszprémi székesegyház apátkanonokja küldetett ki, kinek felügyelete alatt az apátválasztás meg is történt. Így lett Zalavárnak három század után ismét önálló magyar bencés apátja.

Miután így zalavári Szent Benedek rendű apátság a hazának részvéte, s az egyház ronszenvezése mellett Ő Cs[ászári] s. Ap[ostoli] kir[ályi] Felsege 1° Ferencz József által kegyelmesen önállósíttatván, a hazának és magyar egyháznak visszaadott: e nagy kedvezmény viszont Zalavárnak legszentebb kötelmévé teszi, hogy Szent hivatásának kötelmeit ösökhöz méltó buzgalommal teljesítse. Mi, ha Isten tőle áldását meg nem vonandja, szakadatlan törekvése is leend.

(Csatolmány: három oldal, zalavári apátok névsora, utolsónak megnevezi saját magát: 1874-től.)

29 Szlávy József (1818–1900), a Magyar Királyság miniszterelnöke 1872–1874.

30 IX. Piusz pápa, Giovanni Maria Mastai Ferretti, 1792–1878, pápa 1846-tól. A Zalavárnak Göttweig-től való elválasztására vonatkozó apostoli dekrétumát a Püspöki és Szerzetesi Kongregáció bíboros prefektusa, Card. Bizzari írta alá 1873. december 7-i kelettel. Lásd Matthaeus Josephus Binder St. Pölten-i püspök 1873. december 21-én kelt levelét, mely tartalmazza a dekrétum szövegét is (mindkettő latin nyelvű). A göttweigi levéltárban őrzött eredeti alapján megjelent in: FÜSSY Tamás – ERDÉLYI László: *A zalavári apát-ság története a legrégebb időktől fogva napjainkig*, i. m. Oklevéltár 686sk.

31 Az önállósítás további dokumentumait lásd: I. h. 687skk. I. Ferencz József – Trefort Ágoston ellenjegyzésével – Modrovics Gergely apáti kinevezését írta alá: 1874. április 2.

32 Ranolder János (1806–1875), veszprémi püspök 1849-től.

33 Plosszer Ferenc (1815–1877), rkat. pap 1838, káplán Csóton, Pápán 1850-től plébános Nagyannán. 1855-től pápai kerület helyettes esperese és tanfelügyelője. 1870-től veszprémi kanonok, 1874-től bulcsi címzetes apát. Lásd: PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai*. München 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII.) 174sk.

Bencés előjárók és plébánosok
a Szent Adorján vértanúról nevezett Zalavári Apátságban,
Zalaapáti helységben (Veszprémi Egyházmegye)
1886–1950 között
A konventtagok statisztikája

Összeállította: Somorjai Ádám OSB

Forrás: A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend és a Pannonhalmi Egyházmegye Névtára a tárgyévekre, valamint A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Névtára 1802–1986, szerk. Berkó Pál és Legányi Norbert, Győr 1987. (részletes életrajzok)

Apát:

Rozsmanith Richárd Károly (Esztergom 1829–Zalaapáti 1900. december 21.), apát 1891–1900.
Kroller Miksa (Pécs 1849–1946. február 27.), apát 1903–1946.
Szekeres Bónis Ferenc (Moson 1878–Budapest 1959. június 11.), apát 1946-tól.
1950–59 között rokonoknál Budapesten.

Perjel:

Sashegyi Damaszcén János (1827–1920), perjel és házgondnok Zalaapátiban 1886–89.
Füssy (Fuchs) Tamás Alajos (Zimony 1825–Zalaapáti 1903. ápr. 14.), perjel 1889–1903.
Darvas Orbán (Lucsony, Moson vm. 1852–Zalaapáti 1912. jan. 3.), perjel 1912-ig.
Rózsa Vitál János (Pápa 1857–Zalaapáti 1930. dec. 19.), perjel 1912.
Gállik Oszvald (Zalaapáti 1856–Keszthely 1937. aug. 6.), perjel 1931–1937.
Dr. Erdélyi László (Zsigárd, Pozsony vm. 1868–Zalaapáti 1947. aug. 17.) perjel 1938–46.

Alperjel:

Szabó Szilveszter Pál (Gyulakeszi, Zala m. 186–Esztergom 1899), alperjel 1887–88.
Tóth Ince Károly (Gönyü 1844–Bakonybél 1825), alperjel és házgondnok 1903–06.
Gyulai Rudolf Gyula (Buda 1848–Budapest 1906), alperjel 1906.
Benyák Ottó László (Hajós, Pest m. 1843–Zalaapáti 1912. január 9.), alperjel 1907–12.
Horváth Róbert István (Szakony, 1847–Budapest 1915. április 11.), alperjel 1912–15.
Dr. Wargha Samu Boldizsár (Tósnýárasd, Pozsony m. 1844–Zalaapáti 1927. jan. 20.), alperjel 1914.
Horváth Kristóf Vince (Fadd, Tolna m. 1849–Zalaapáti 1931. március 8.), alperjel 1928.
Pallos Kajetán Béla (Pest 1868–Zalaapáti, 1938. április 27), alperjel 1931–1938.
Dr. Kál (Kálovics) Adorján Ferenc bölcsészdoktor (Nagykanizsa 1893–Pannonhalma 1960), alperjel és esperes is 1938–43.
Gosztynyi Nándor Lajos (Völcsej, Sopron m. 1891–Rábaszovát 1950), alperjel 1943–46.

Jószágkormányzó:

Dr. Kardos Celesztin 1911–1921, Meszlényi Lambert 1922–1925, Rezner Tibold, 1926–1929, Szalay Albert, 1934–1938, Horváth Ányos 1939–1942.

Plébánosok (a zalaapáti plébános konvent-tag, a többi kint lakik a plébánián):

Veszprémi Egyházmegye, 1993-tól Főegyházmegye

<i>Zalaapáti:</i>	Récsei Farkas OSB	1910–1918
	Tomásics Odó OSB	1918–1928
	Németh Rafael OSB	1928–1929
	Németh Romuáld OSB	1930–1931
	Alfay Pongrácz OSB	1931–1932
	Kálovics Adorján OSB	1932–1936
	Kál Adorján OSB	1936–1943
	Kögl Szeverin OSB	1943–1948

<i>Csácsbozsok:</i>	Schedl Arnulf OSB	1905–1910
	Högyészi Amand OSB	1910–1912
	Schedl Arnulf OSB	1912–1917
	Dr. Tell Anasztáz OSB	1917–1930
	Meszlényi Lambert OSB	1930–1936
	Schnattner Szigfrid OSB	1936–1957

Kaposvári Egyházmegye 1993-tól

<i>Zalavár:</i>	Mesterházi Imre	1911–1918
	Holler Konrád	1918–1929
	Tihanyi Gál	1929–1936
	Kalmár Gusztáv	1936–1937
	Komáromi Titusz	1937–

<i>Nagyrada:</i>	Gyürkis Anaklét OSB	–1919
	Matusz György	1920–1927
	Macher Emmánuel	1927–1940
	Nagy Amadé	1940–

Konvent létszáma 1911–1946 között:

1911/12: 8+3	1926/27: 10+3	1938/39: 6+3
1913/14: 5+3	1927/28: 8+3	1939/40: 7+3
1915/16: 6+3	1928/29: 7+3	1940/41: 7+3
1917/18: 9+3	1929/30: 10+3	1941/42: 8+3
1918/19: 7+3	1930/31: 9+3	1942/43: 8+3
1920/21: 9+3	1934/35: 8+3	1943/44: 8+3
1922/23: 9+3	1935/36: 8+3	1945/46: 8+3
1924/25: 8+3	1936/37: 8+3	1946/47: 8+3
1925/26: 8+3	1937/38: 6+3	

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK

ÉRSZEGI GÉZA

EGYHÁZ ÉS OKLEVELEK A KÖZÉPKORI EURÓPÁBAN
ÉS MAGYARORSZÁGON.

(Válogatott Tanulmányok). Szerk. Thoroczky Gábor.

Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 4.
Pécs 2023. 379. o.

Érszegi Géza (1944–2022) levéltáros, középkortörténész, latin filológus posztumusz tanulmánykötete a Kronosz kiadó gondozásában jelent meg 2023 őszén. A Thoroczky Gábor által szerkesztett kötet nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint, hogy átfogóan bemutassa a 20. század második felének egyik legemblematikusabb medievistájának tudományos karrierjének eredményeit. A kötet huszonhárom tanulmányát úgy választották ki, hogy ez lefedje Érszegi monumentális, 318 publikációt számláló szerzői tevékenységét, mely elsősorban két kedvelt témájára, az Árpád-és Anjou-kori magyar egyháztörténetre és a diplomatikára terjedt ki. Ezáltal az olvasó nem csupán egy tematikus tanulmánykötetet, sokkal inkább egy, a magyar historiográfiában jelentős helyet betöltő életmű reprezentatív összefoglalását veheti kézbe.

Először érdemes magáról a szerzőről és a könyvről ejteni pár szót. Érszegi Géza az Eötvös Loránd tudományegyetemen végzett 1968-ban latin-levéltár szakon. Itt tett szert arra a hatalmas tudásra a paleográfia, a diplomatika és az egyéb történeti segédtudományok terén melyet későbbi levéltáros munkája során oly kiválóan tudott alkalmazni. *Eredeti pápai oklevelek Magyarországon 1199-1417* című akadémiai doktori értekezését 1990-ben védte meg. Emellett nevéhez fűződik az Aranybulla hiteles szövegének rekonstrukciója 1972-ből illetve a levéltárosként végzett hazai és külföldi forrásfeltáró és forrásközlő munka.

A bemutatott könyv *Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései* sorozat negyedik darabjaként látott napvilágot. A sorozat a kezdetben a Magyar Tudományos Akadémia, majd az Eötvös Loránd Kutatóhálózat, jelenleg pedig a HUNREN keretein belül a Pécsi Tudományegyetem és az Eötvös Loránd Tudományegyetem által fenntartott Középkori Magyar Egyházi Archontológia (1000–1387) Kutatócsoport tudományos tevékenységéhez kötődik. A sorozat tematikájához illeszkedő kötet Érszegi egyháztörténeti vonatkozású diplomatikai kutatásának fontos eredményeit közlő, 1975 és 2013 között publikált tanulmányait foglalja magába. A tanulmányok téma szerinti kronologikus sorrendben helyezkednek el.

A kötet Érszegi Géza életét és tudományos munkásságát vázlatosan bemutató előszóval indul, melyet Draskóczy István írt, ezután következnek maguk a válogatott tanul-

mányok. Elsőként egy tankönyvfejezetként megjelent magvas összefoglaló publikáció a pápai és császári oklevéladás, valamint nem utolsó sorban a magánírásbeliség európai gyakorlatáról. A tanulmányban Érszegi három szempont szerint vizsgálta a középkori hivatali írásbeliség történetét. Nem csupán a császári és pápai kancelláriák kormányzattörténeti fejlődésének bemutatására vállalkozott, emellett sort kerített az oklevél analitikus irattani szempontok szerinti vizsgálatára bemutatva az oklevél, mint irattípus külső és belső ismertetőjeleit. A második tanulmányban az oktatói után Érszegi levéltáros énje is megmutatta magát. Érszegi Géza szíven viselte a hatalmas terjedelmű vatikáni levéltári forrásanyag magyar vonatkozású részéinek szisztematikus feltárásának ügyét, mely Fraknoi nagyszabású vállalkozása óta elsősorban kényszerűségből meglehetősen perifériára sodródott. Római kutatóútjáról írt tanulmánya az olvasó számára nem csupán historiográfiai jelentőséggel bír, függelékben közli ugyanis a Vatikáni Apostoli Levéltár általa feltérképezett iratanyagának leírását nagyobb levéltári egységekre és évkörökre bontva.

A kronológiai sorrend a harmadik tanulmánytól kezdve válik uralkodóvá, ezzel kezdődik az első komolyabb tematikai tömb is a kötetben belül, mely Érszegi kedvelt témáját, az államalapítás és a magyarországi keresztényég első évtizedeinek korszakát taglalta. Érszegi magas szintű filológiai és segédtudományi képességei ezekben a tanulmányokban tűnnek fel a leginkább. Kiemelendő Szent István görög nyelvű oklevelének kritikai vizsgálata és kontextusba való helyezése. Azonban ebben a részben tűnik fel Érszegi azon nézeteinek vitatható volta, amelyek a Hartvik-legenda alapján a pápai koronaküldést tényként kezelik. Ezt a hipotézist pedig az elmúlt évtizedek alatt már jócskán kikezdte az idő. Ez azonban természetesen a tanulmány keletkezésének korabeli konszenzusa tükrében nem rontja a kiadvány és az életmű színvonalát. Az I. István-kori oklevéladás alapos feldolgozásáról van szó, továbbá külön kiemelendő, hogy Érszegi több esetben nem csak a vizsgált oklevél teljes latin, vagy görög nyelvű szövegének átírását, hanem egyúttal a forrás magyar nyelvű fordítását is közölte függelékben. E részben kapott helyett az elhunyt szerző legmonumentálisabb tanulmánya a pannonhalmi kiváltságlevélről is. Emellett a korai magyar keresztényég egyéb problémáira reflektáló tanulmányok is bekerültek a kötetbe, például Szent Adalbert magyarországi tevékenysége vagy az Intelmek filológiai elemzése.

Érszegi kutatói tevékenysége nem csupán a 11. századra szűkölt, szívesen foglalkozott későbbi Árpád- és Anjou-kori témákkal is. A kötet ezt a sokszínűséget kellőképpen reprezentálja. Előkerül benne az investitúraharc problémája és a gregoriánus reformtevékenység megjelenése az 1092. évi szabolcsi zsinaton. Kiemelendő, vizsgálata nem állt meg csupán a zsinati határozatok elemzésénél, kiterjedt azok kontextualizálására is. Egyrészt számításba vette az investitúraharc jeleit magán viselő egyéb magyarországi forrásokat, például I. László király harmadik törvénykönyvét, hogy ezáltal egy hosszabb folyamat részeként értelmezze az eseményt, másrészt fontos, hogy látóköre túlnyúlt a Magyar Királyság határain, ennek köszönhetően az olvasó szélesebb európai kontextusban ismerheti meg a Kálmán-kori Magyarország helyzetét a gregoriánus reformmozgalom korában.

A hagyományosnak nevezhető diplomatikai és egyháztörténeti tanulmányok mellett a két téma metszéspontjában elhelyezkedő kormányzattörténeti kutatások is teret kaptak. Nem meglepően a leglátványosabb kancelláriai reformról, III. Béla reformjáról van szó, melynek következményeképpen az uralkodói oklevélkiadás a királyi kápolna hatásköréből átkerült az újonnan felalított kancelláriáéba. Érszegi ebben az esetben elsősorban az 1181-re keltezett Froa asszony oklevelével kezdődő újszerű oklevéladás gyakorlatát

vizsgálta az oklevelek formuláin, fogalmazásán keresztül. Hiányosságként felhozható, hogy nem reflektált a reform feltételezhető okaira és diplomatikán túlmutató tényezőire, például III. Béla és Lukács érsek viszonyára. Ez azonban, hiszen elsősorban a reform gyakorlati aspektusait feltáró oklevéltani tanulmányról van szó, végső soron nem róható fel.

Ahogy arra már fentebb utalva volt, Érszegi tudományos kutatópályájának komoly részét szentelte az Aranybulla kérdésének, ezért természetesen a tanulmánykötetből ez a téma sem maradhatott ki. A kiválasztott tanulmány elsősorban az Aranybulla elveszett hét példányának sorsát próbálja rekonstruálni, ameddig ez lehetséges források, azon túl pedig általános segédtudományi és történelmi ismereteinek segítségével. A felvázolt terjedelmesebb témacsoportok között felbukkannak kivételes tárgyú cikkek is, melyek Érszegi pályájának sokszínűségét bizonyítják. Ilyen például 1974-ben német nyelven megjelent tanulmánya a 13. század eleji bolgár-magyar kapcsolatokat tárgyaló ezidáig ismeretlen 1214-es keltezésű elveszett oklevél szövegének részletes rekonstrukciója és elemzése. Ez a dolgozat a kötetben olvasható végre magyarul is. A kötet további érdekes színterületeként említhető továbbá egy tanulmány a déli harangszó elrendeléséről III. Callixtus pápa által és annak politikátörténeti kontextusától. Egy epigráfia-központú tanulmány egy 15. századi magyar főesperes különleges római sírfeliratáról, valamint egy gazdaság-, illetve társadalomtörténeti megközelítéssel írt, alapos táblázatokkal mellékelt tanulmány a 16. századi magyarországi bencés monostorok mindennapi életéről, népességéről, anyagi kultúrájáról, vagyónáról. A nem mindennapi tudományos karrierben való eligazodást egy, a megjelent tanulmányok eredeti megjelenési helyét számba vevő részletes bibliográfia könnyíti meg.

Összegzésként elmondható, hogy a kötet egy kivételes életmű áttekintése céljának kiválóan megfelel. Annak ellenére, hogy elsősorban régebbi hipotéziseinek egy részét már megkérdőjelezte a szakma, nem mondható elavultnak, hiszen a magyar egyháztörténet és diplomatika alapvető szakirodalmáról beszélhetünk, mely ezáltal komoly historiográfia értékkel is bír.

Kováč Szilárd